دُرِ نايابُ

عرف

يادِ رفتگانُ

(سنڌ جي مرحوم شاعرن جي تصويرن، چونڊ ڪلام ۽ مختصر احوال جو مجموعو)

(1102هه - 1413 - 1690 - 1992ع)

مصنف

مخدوم طالب المولىٰ

سنڌي ادبي بورڊ

ايڊمن: جيئي سنڌ ڊجيٽل ڪتاب گهر (واٽس ايپ)

http://soorihsindhiadab.website2.me

ڪتاب نمبر ـ 107

دُرِّ نایاب عرف یادِ رفتگان

(مرحوم شاعرن جي تصويرن، چونڊ ڪلام ۽ مختصر احوال جو مجموعو)

مخدوم طالب المولىٰ

سنڌي ادبي بورڊ

ڄامشورو، سنڌ

1433هه / 2012ع

ڇاپو پهريون	سال 1953ع	تعداد 1000
ڇاپو ٻيو	سال 1994ع	تعداد 1000
ڇاپو ٽيون	سال 2012ع	تعداد 1000

قيمت: چار سو رپيا
(Price: 400-00)

خريداري لاءِ رابطو:

سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر

تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ.

(Ph: 022-2633679, Fax: 022-9213422)

Email: sindhiab@yahoo.com

www. Sindhiadabiboard.org

سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ، مسٽر الهڏنو وگهيو جي اجازت سان، تعمير پرنٽنگ پريس ڪراچي مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

ترتيب

شعراءِ ڪرام:

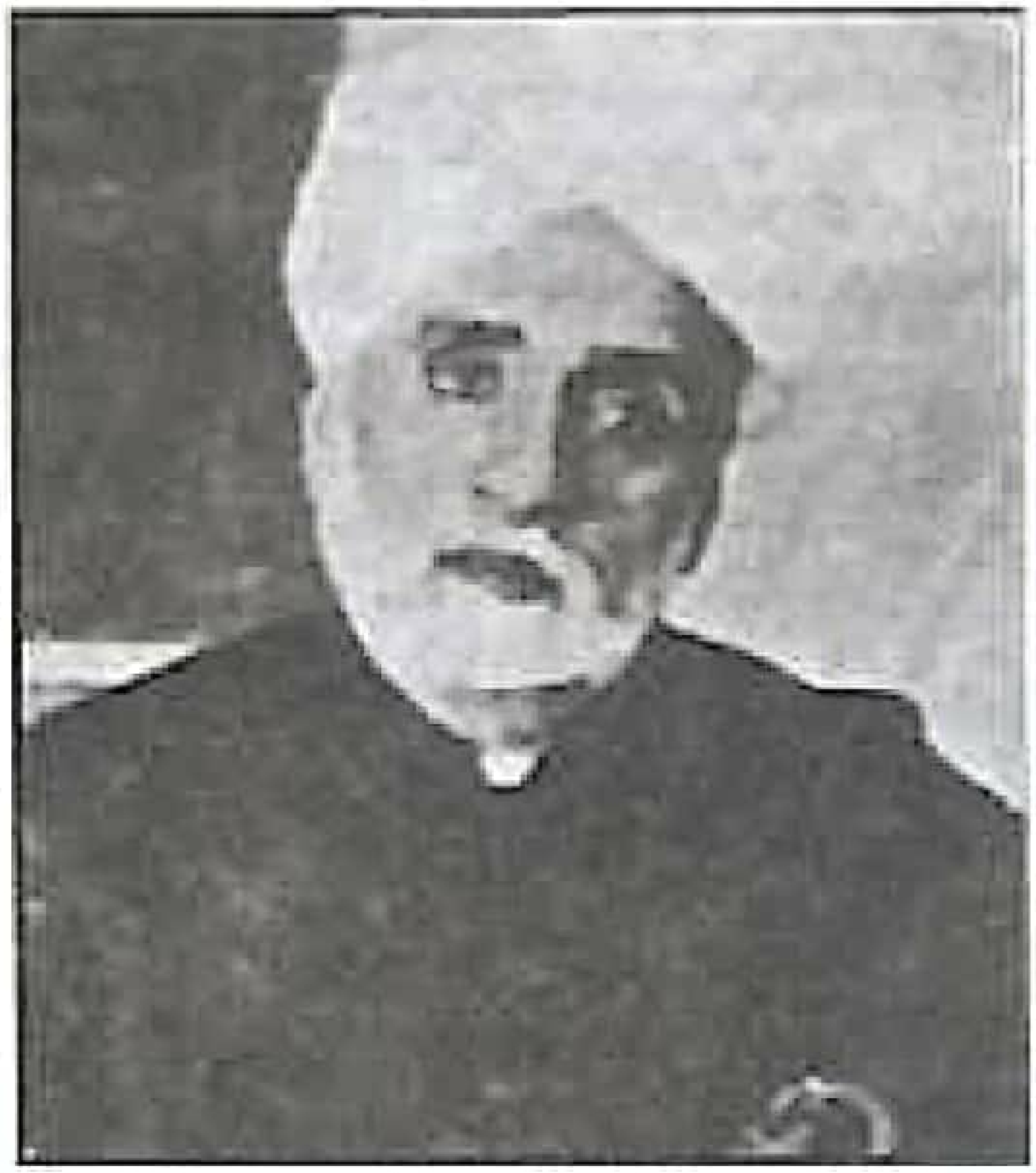
(فهرست تاريخ وفات مطابق)

88	پير ميان غلام محي الدين "ميل" صديقي	(1887 – 1955ع)	92
89	محمد حيات شاهه "حافظ"	(1875 – 1955ع)	93
90	مرزا همايون بيگ "لائق"	(1908 – 1957ع)	94
91	خليل محمد امين "عرش" بلي	(1907 – 1957ع)	95
92	سردار بهادر محمد بخش "ڪوچڪ"	(1891 – 1959ع)	96
93	اختر هالائي	(1917 – 1959ع)	97
94	نواز علي "نياز" جعفري	(1892 – 1959ع)	98
95	سيد بيدل شاهه "بيدل"	(1898 – 1959ع)	99
96	حاجي محمود "خادم" الاڙڪاڻوي	(1895 – 1960ع)	100
97	احمد خان ابڙو "لطيف"	(1900 – 1960ع)	101
98	صوفي نصير محمد فقير جلالاڻي	(1842 – 1960ع)	102
99	محمد فقير کهوڙو	(1881 – 1960ع)	103
100	حافظ محمد اسلم مهيسر	(1887 – 1960ع)	104
101	مرزا علي بخش بيگ "ڪوثر"	(1911 – 1961ع)	105
102	محمد صديق "مسافر"	(1879 – 1961ع)	106
103	غلام عباس "جوش"	(1904 – 1962ع)	107
104	مرزا گل حسن بيگ "احسن ڪربلائي"	(1897 – 1962ع)	108
105	الهڏنو فقير ملاح	(1882 – 1962ع)	109
106	سيد ميران محمد شاهه "مهجور"	(1898 – 1963ع)	110
107	قاضي احمد ابڙو "ساجن"	(1902 – 1964ع)	111
108	سيد نور محمد شاهه "نوري"	(1890 – 1965ع)	112
109	فقير وحدت علي نفرج	(1934 – 1965ع)	113
110	پير عبدالستار جان "پير"	(1894 – 1966ع)	114
111	رئيس ضياءالدين "ضيا"	(1910 – 1966ع)	115
112	سيد جهنگل شاهه مست	(1904 – 1967ع)	116
113	صوفي "راضي" فقير دراڙي	(1903 – 1968ع)	117
114	لطف الله "لطف" بدوي	(1904 – 1968ع)	118
115	مولوي حاجي احمد ملاح	(1896 – 1969ع)	119
116	مهدي سنڌي	(1889 – 1969ع)	120
117	نواب مرتضى محمد خان لغاري	(1892 – 1969ع)	121
118	ڊاڪٽر قاضي علي احمد "علي"	(1892 – 1970ع)	122
119	حيدر بخش جتوئي "حيدر"	(1901 – 1970ع)	123
120	رشيد احمد لاشاري "رشيد"	(1922 – 1970ع)	124
121	مرزا علي نواز بيگ "خسروي"	(1876 – 1970ع)	125
122	حاجي الله بخش "سرشار" عقيلي	(1907 – 1972ع)	126
123	فقير عبدالخالق "فضل" فقير	(1867 – 1972ع)	127
124	فقير حسرت علي ڪلهوڙو	(1910 – 1972ع)	128

شعراء ڪرام:

(فهرست تخلص وار)

20	امير:	امير قريشي "امير"	151
21	انجم هالائي:	آخوند حاجي عبدالرحمان ميمڻ "انجم هالائي"	138
22	انور:	فقير سيد انور علي شاهه نقوي "انور"	85
		(ب)	
23	بدر:	بدرالدين قريشي "بدر"	201
24	بردو سنڌي:	محمد رمضان لاشاري "بردو سنڌي"	192
25	بسمل:	حافظ عبدالله تگڙائي "بسمل"	79
26	بلبل:	شمس الدين شيخ "بلبل"	31
27	بهاول:	صوفي فقير نواب بهاول خان لغاري "بهاول"	194
28	بخشي:	فقير الله بخش "بخشي" هالائي	80
29	بيخود حسيني:	سيد اسدالله شاهه تگڙائي "بيخود حسيني"	160
30	بيدل:	آخوند عبدالقادر بکو "بيدل"	46
31	بيوس:	ڪشنچند "بيوس"	76
		(ٻ)	
32	ٻهل:	مرزا ٻهل بيگ عرف مرزا مراد علي بيگ "ٻهل"	28
33	ٻهل:	ٻهل فقير آگرو "ٻهل"	61
		(پ)	
34	پريل:	حاجي پريل خان مگسي "پريل"	24
35	پير:	پير عبدالستار جان سرهندي "پير"	114
36	پيرل:	سيد پيرل شاهه "پيرل"	99
37	پيرل پياسي:	پير محمد مولائي نئون "پيرل پياسي"	163
38	پتيل:	پير ميان غلام نبي عرف پيلڻو صديقي قريشي هالائي "پتيل"	15
39	پيتار:	فقير پيرل پيل "پيتار"	81
		(ث)	
40	ثابت:	سيد ثابت علي شاهه لکياري "ثابت"	143
41	ثنائي:	مولوي ميان ثناالله ڪيهار "ثنائي"	141
		(ٽ)	
42	ٽيڪوڻ:	ڀڳت ٽيڪن رام "ٽيڪوڻ"	68
		(ج)	
43	جان علي:	نواب جان محمد خان لغاري "جان علي"	77
44	جعفري:	خانصاحب غلام علي "جعفري"	86
45	جعفري:	هزهائينس مير محمد نصير خان ٽالپر "جعفري"	8
46	جليس هالائي:	محمد يعقوب ابڙو "جليس هالائي"	197
47	جمال پلي:	عبدالرحيم عرف راڄ محمد پلي "جمال پلي"	212
48	جمن هالو:	محمد حسين عرف محمد جمن هالو "جمن هالو"	146

(12- ذوالحج 1316ھ مطابق 23- اپريل 1899ع)
(26- رمضان 1372ھ مطابق 9- جون 1953ع)

انتساب

نهايت خلوص ۽ هزار احترام سان عالم فاضل ۽
تعليم جي شهنشاھ يعني
مخدوم محمد سعيد عرف

حضرت عمويم مخدوم غلام حيدر مرحوم

خلد آشيان جي اسم گرامي سان منسوب ڪندي بيحد خوشي محسوس ڪريان ٿو.

مخدوم طالب المولىٰ

"مخدوم غلام حيدر" سائين جن دنيا اسلام جي عظيم يونيورسٽي ديوبند جا فارغ التحصيل هئا جتان باقاعده سند حاصل ڪيائون. اُنهيءَ ڪري مڪتب ۾ ويهي ڪتب نويسي، اسڪول، ڪاليج، مدرسا ۽ مسجدون تعمير ڪرائڻ ۽ مرمت ڪرائڻ سندن پسنديده مشغلو هو. سندن لائبريريءَ ۾ ديني اسلامي ۽ تاريخي ڪتابن جو تمام وڏو ذخيرو موجود هو. انهن گهڻين سياسي، سماجي ۽ ديني مصروفيتن جي باوجود پاڻ ڪيترائي ڪتاب تصنيف ڪيائون ۽ ڪرايائون جن ۾ اسلامي تصوف 1932ع، مختصر سوانح حيات حضرت مخدوم نوح 1933ع، اسوهِ محمدي 1935ع، سيرت النبي ﷺ 1945ع، منهاج المؤمنين (مرتب محمد صالح پٽي) سطعة الفوح عرف سڪينة الروح 1948ع ۾ مڪمل ڪيائون. پاڻ پنهنجي خرچ سان ڪتاب ڇپائي مفت تقسيم ڪندا هئا.

سندن فڪر ۽ سمجهه موجب سنڌ جي باشندن خاص طور مسلمانن جي سياسي، معاشي ۽ سماجي پستيءَ جو علاج هن خطي جي ماڻهن جي تعليمي پسماندگي دور ڪرڻ سان ئي ممڪن هو. انهيءَ ڪري سندن سمورو ڌيان سنڌ جي تعليمي ترقيءَ طرف رهيو، جنهن ۾ سندن لائق پائٽيو حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولى آسترهون يڪدرا سندن ٻانهن ٻيلي هو.

قيام پاڪستان جي اوائلي دور ۾ سنڌي ماڻهن جي تعليمي ترقيءَ جي سرگرمين ۾ مصروف رهيا. سندن ڪوششن ۾ شفيع محمد شهنشاهه، ماستر نارائڻ داس ۽ ماستر عبدالرحيم ارباب ساڻن گڏ هئا.

1940ع ۾ مخدوم غلام حيدر سائين جن هالا شهر ۾ سنڌ پرائمري اسڪول کولايو ۽ 1942ع ۾ انگريزي اسڪول کولرائي جنهن کي 1943ع ۾ هاءِ اسڪول جي درجي تائين پهچايائون ۽ جلد ئي غريب شاگردن جي سهولت لاءِ بورڊنگ هائوس ۽ ان ۾ ڪاٺي پيتي جو انتظام پڻ ڪرايائون.

مخدوم غلام حيدر جن کي اولاد ڪونه هو ۽ تعليمي ادارن ۾ پڙهندڙ هر هڪ ٻار کي پنهنجو اولاد سمجهندا هئا.

پاڻ 1945ع ۾ ايجوڪيشن سوسائٽي هالا قائم ڪرائي ۽ نارائڻ داس کي اُن جو سيڪريٽري مقرر ڪيائون

پاڻ 1947ع کان سروري اسلاميه ڪاليج هالا جي تعمير جو ڪم آستي عبدالهاديءَ جي نگرانيءَ ۾ شروع ڪرايائون جيڪو 1951ع ۾ جڙي راس ٿيو ۽ جلد ئي پڙهائيءَ جو ڪم شروع ٿيو.

پاڻ هاءِ اسڪول ۽ ڪاليج جي لاءِ شاندار مسجدون تعمير ڪرايائون ۽ سروري اسلاميه ڪاليج هالا لاءِ هڪ سو ڪمرن تي مشتمل "طالب المولى هاسٽل" پڻ تعمير ڪرايائون

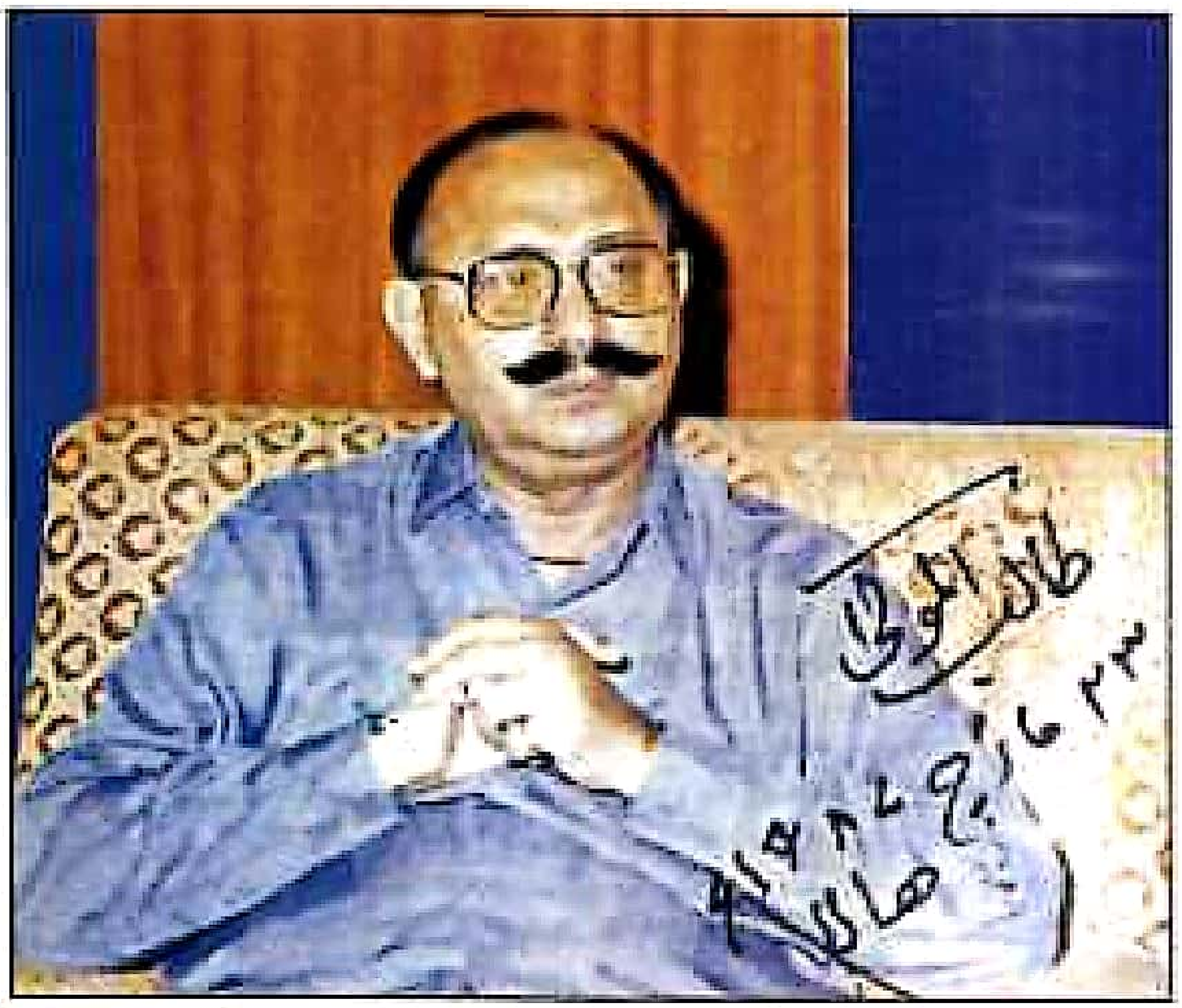
1944ع ۾ "گورنمينٽ گرلس ڪاليج هالا" حضرت مخدوم محمد زمان طالب المولى سائين جن جي ڪوشش سان منظور ٿيو.

حضرت مخدوم غلام حيدر سائين جن وٽ ڳوٺ جي بيواهن، نادارن، عليل ۽ مفلسن جو پورو تفصيل موجود هوندو هو جن کي ري گهرڻ مالي امداد پهچائي ويندي هئي

حقيقت ۾ اهي سڀ علمي ۽ ادبي ڪوششون ۽ ڪاوشون سروري خاندان جي مردِ مومن حضرت مخدوم غلام حيدر سائين جن جون آهن. اُن ڪري هالا ۽ پسگردائيءَ جا ماڻهو محبت ۽ سڪ سان کين "جديد هالا" جو معمار ڪري سڏيندا آهن ۽ هالا شهر کي اسڪولن، ڪاليجن، مدرسن ۽ مسجدن جو شهر سڏين ٿا.

شال الله تعالى جي رحمت جي بارش سدائين سندن مٿان وسندي رهي!

(ڊاڪٽر عبدالرحمان قريشيءَ جي مقالي تان ورتل)

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ

(9 محرم الحرام 1338ھ / 6 آڪٽوبر 1919ع)

(18 رجب 1413ھ / 11 جنوري 1993ع)

ماءُ ڪاھوڙي ھليا، دکائي دونھان
چپر جا سونھان، ڏونئين ڏٽ چٽائيو،
(شاهؒ)

پيشڪش

ڪتاب "دُرِ ناياب عرف ياد رفتگان" سنڌ جي هالا شهر ۾ جنم وٺندڙ سنڌي ٻوليءَ جي سدا حيات شاعر ۽ درگاهه حضرت مخدوم سرور نوح ؒ جا 17 هين گادي نشين حضرت قبلا مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ جي هڪ يادگار تحقيقي تصنيف آهي. جنهن ۾ ڄاڻ وفات ڪري ويل نامور شاعرن سان گڏ ڪُل سنڌ جي ڪيترن ئي گوشه نشين شاعرن کي پهريون ڀيرو سنڌي ٻوليءَ ۾ جامع تعارف، تصوير ۽ ڪلام سميت لکي، انهن کي ادبي دنيا ۾ روشناس ڪرايو آهي. سنڌي ٻوليءَ جي هن عظيم شاعر ۽ محقق سنڌي ادب ۾ هن معياري تخليق کي انتهائي سهڻي انداز ۾ پيش ڪري سنڌي ادب ۾ تذڪره نويسي جي اهميت ۾ اضافو ڪيو آهي.

سنڌي ادبي بورڊ جي ابتدا شروع ڏينهن کان ئي ڪوشش رهي آهي ته ادب تاريخ تي مشتمل اعليٰ درجي جا معياري ڪتاب اداري طرفان شايع ڪرايا وڃن ته جيئن ادبي تاريخ ۽ معلومات ۾ سگهجي. ان حقيقت کي مد نظر رکندي اداري طرفان سنڌ جي نامور ادبي ۽ سياسي شخصيتن جي تذڪرن مان سائين جي ايم سيد جو ڪتاب "جنب گذاريم جن سين" ٻه جلد، غلام رباني آگري جا ڪتاب "جهڙا گل گلاب جا" ٻه جلد، "سنڌ جا ٻه بحر ۽ پهاڙ" "ماڻهو شهر ڀنڀور جا" ۽ ٻيا ڪيترائي ڪتاب هن موضوع تي شايع ڪري ادارو مڃتا ماڻي چڪو آهي. سال 1994ع ۾ ادبي بورڊ طرفان سنڌي ادب جي ڪيترن ئي عظيم شاعرن جي تذڪرن تي مشتمل هي اهم ڪتاب "دُرِ ناياب عرف ياد رفتگان" شايع ڪيو ويو، جيڪو اڄ وقت مارڪيٽ ۾ نه هئڻ ڪري علم ۽ ادب جي شائقين وٽ تمام مقبول ٿيو ۽ ڪتاب جي اهميت کي ڏسندي تمام گهڻو سراهيو ويو.

قبله مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ منهنجو محسن آهي ۽ پاڻ مون کي سنڌ ۾ سال 1975ع ۾ نوڪري ڏني هئي، جنهن جو احسان ڪيائون. اها منهنجي خوش نصيبي آهي جو مون کي سندن قلم جي سعادت حاصل ٿي. مون کي اڄ به ياد آهي جڏهن آءٌ نوڪريءَ لاءِ هڪ ميزبان سان گڏ هالا ويو هئس ۽ جڏهن قبلا سائين وٽ حاضر ٿياسين ته سندن موجب چند لفظ ڪري ڪيان جهڪي سلام ڪري انهن مون کي سمجهايو ويو هو. عرض ڪيم ته سائينءَ جن سان ڪري ميان ... سنڌي ... جي سائين سان هڪ ملاقات ۾ پيار ۽ شفقت ... ان وقت سنڌي ادبي بورڊ جي هن مرڪز ۾ موجود هئا، جنهن کان پوءِ نوڪري ڏيڻ لاءِ ان وقت جي سيڪريٽريءَ کي حڪم ڪيائون ۽ دعا جا لفظ اڄ به ياد آهن ته بابا! توهين جيڪڏهن محنت ۽ ايمانداري سان ڪم ڪندا ته هڪ ڏينهن بورڊ جا سربراهه ٿيندا. اهو سندن ئي شفقت ۽ محبت جو اثر آهي جو اڄ آءٌ هن مقام تي پهتو آهيان.

اها منهنجي خوش نصيبي آهي جو سائين جن جي هن عظيم تخليق سنڌي ادبي بورڊ جي موجوده چيئرمين جناب مخدوم جميل الزمان صاحب جن جي خاص دلچسپي ۽ هدايتن تحت سندن استاد ۽ ڏاڏي قبله مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ جن جي اهم تحقيقي ۽ تخليقي تصنيف جي هن نئين ايڊيشن کي سڌاري ۽ سنواري جديد دور جي تقاضائن موجب ڪمپيوٽرائيزڊ ڪمپوزنگ ذريعي وڌيڪ خوبصورت ڇپائي ۽ منهنجي ايمانداريءَ ۾ شايع ڪري بورڊ جي مقصدن ۾ ڪيترن سان گڏ خوشي محسوس ڪري رهيو آهيان.

اميد آهي ته اسان جو هي ڇاپو پڙهندڙ ۽ ادب سان دلچسپي رکندڙن وٽ مان لهندو.

الهڏنو وگهيو

سيڪريٽري

ڄامشورو سنڌ

27 جولاءِ 2012ع

عقيدت جو نذرانو

مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ جهڙي عظيم انسان جي ذڪر ڪرڻ لاءِ سنڌي مهڙي صورت ۽ سهڻي سيرت آڏو اچيو پئي. الله پاڪ جون مٿن وسيع مهربانيون هيون. پاڻ ان ڳڻ خوبين جا مالڪ هئا. سياست ۾ رهيا ته هڪ مثالي ڪردار ادا ڪيائون. سجادگي ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هئا. ڪيترن ئي غريب ۽ نادار اديبن ۽ شاعرن جي ڳجهي نموني مدد ڪيائون. ساڄي هٿ سان ڏنائون ته کاٻي هٿ کي خبر ئي نه پئي. ڪيترين ئي ادبي انجمنن جي مالي مدد ڪيائون. تعليم جي فروغ لاءِ تعليمي ادارا قائم ڪيائون. جيڪي اڄ به تعليم جو نور پکيڙي رهيا آهن. عقيدتمندن سندن عقيدت ۾ مختلف شهرن ۾ "بزم طالب المولیٰ" قائم ڪئي ته انهن جي سرپرستي ڪيائون ۽ هزارن وڏن انهن جي مدد ڪيائون. اهڙيءَ ريت انهيءَ خاص طرز شعر و شاعريءَ کي ترقي حاصل ٿي.

پاڻ نه فقط سنڌي ادب، پر سنڌي ثقافت جا به سچا عاشق هئا. ان وقت جي پيپلز پارٽيءَ جي حڪومت ۾ چاهين ها ته وڏي کان وڏو عهدو ماڻي سگهن ها. پر فقيراڻي طبع ۽ سنڌي ادب سان عشق سبب سنڌي ادبي بورڊ جي چيئرمين شپ قبول ڪيائون. رڪارڊ شاهد آهي ته سنڌي ادبي بورڊ ۾ سندن دور هڪ سونهري دور رهيو. ان دور ۾ ادبي بورڊ مثالي ترقي ڪئي. ملازمن کي ماڻ مليو ۽ ڪڻ دل سان ڪم ڪيو. تنهنڪري تمام گهڻا ڪتاب شايع ٿيا.

سنڌي ادبي تاريخ تي نظر ڊوڙائڻ سان معلوم ٿيندو ته ادبي تاريخون ته مختلف اديبن عالمن لکيون آهن جن ۾ محمد صديق ميمڻ، ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، ڊاڪٽر عبدالمجيد ميمڻ، ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو ۽ ڪي ٻيا اديب ۽ عالم اچي وڃن ٿا. پر انهن عالمن ۽ اديبن، شاعرن جي تذڪرن ڏانهن تمام گهٽ ڌيان ڏنو آهي. نظير هدايت علي نجفي تارڪ پهريون عالم آهي جنهن سنڌ جي شاعرن جو تذڪرو لکيو. بهاولپور جي هڪ اديب حفيظ الرحمان ان جو اردو ترجمو ڪري ڪتاب ڇپرايو. پر افسوس جو اصل مسودو ان وٽ ئي رهجي ويو. راقم کي پورا ٻه سال بهاولپور وڃي سندس پاڙيسري سيد عبدالرحمان کي اهو قلمي ڪتاب موڪلڻ ڏيڻ لاءِ چيو. پر اُتان اهو قلمي نسخو نه ملي سگهيو.

ٻيو تذڪرو لطف الله بدويءَ جو "تذڪره لطفي" جي عنوان سان ٽن جلدن ۾ شايع ٿيو. افسوس جو اهي ٻئي تذڪرا اڻ لڀ آهن. محمد بخش واصف جو "تذڪرة الشعراء"، عبدالله بسمل جو "تذڪره شعراءِ ٺٽو"، سليم هالائي جو "تذڪره شعراءِ هالا"، عبدالمجيد موج جو "تذڪره شعراءِ سکر"، بنده راقم جو "آديسي آئي ويا" ۽ ڪن ٻين عالمن ۽ اديبن جا الڳ الڳ تذڪرا شايع ٿيا، پر اهي مختصر تذڪرا آهن ۽ نه وري انهن ۾ شاعرن جون تصويرون ڏنيون ويون آهن. تنهنڪري ان ڳالهه جي سخت ضرورت محسوس ڪئي ٿي وڃي ته ڪو عالم سنڌي شاعرن جو ضخيم تذڪرو لکي. اهڙو اعليٰ ادبي ڪم ڪو بلند پايه شاعر ۽ شعر و شاعريءَ جو سچو عاشق ئي ڪري سگهي ٿو.

نهايت خوشيءَ جي ڳالهه آهي ته قبله سائين مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ اهو ڪم نهايت شاندار نموني ڪري ڏيکاريو ۽ "دُرِ نایاب عرف یادِ رفتگان" جي نالي سان سنڌي زبان جي مرحوم شاعرن جو هڪ يادگار ۽ شاندار تذڪرو تيار ڪري ڇپرايو هو، نه صرف هڪ ضخيم تذڪرو آهي پر قسمين قسمين گلن جو هڪ مهڪندڙ گلدستو آهي يا ائين چئجي ته اڻ ملهه اديبن موتين جو خزانو آهي.

قبله سائين مخدوم صاحب جي عشق کي آفرين جو سندن دل ۾ وڇڙي ويل شاعرن کي زنده جاويد ڪرڻ جو شوق پيدا ٿيو. ان لاءِ پنهنجي هڪ خاص ملازم کي ذميواري ڏنائون ته سنڌ جي مختلف شهرن، وستين ۽ واهڻن ۾ وڃي شعراءِ ڪرام جون تصويرون ۽ سندن زندگيءَ جا احوال هٿ ڪري اچي. هن قبله سائين جي حڪم جي تعميل ڪندي پورا ٻه ورهيه محنت ۽ محبت سان اهو ادبي ڪم ڪيو ۽ سفر جون صعوبتون سهي جوڳيتائيءَ شاعرن جا فوٽو، ڪلام جو نمونو ۽ مختصر زندگيءَ جو احوال هٿ ڪري آيو. اهڙيءَ ريت "ياد رفتگان" جو پهريون ڇاپو تمام خوبصورت انداز ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو.

قبلہ سائين مخدوم صاحب جي هن محنت ۽ محبت جي هر فرد سارا هر ڪئي وڃي. ياد ڪتاب جي اهميت ۽ ضرورت محسوس ڪندي ان ۾ ڇاپي جي تياري ڪرائين. اخبارن رسالن ۾ اعلان ڪيائون. سهڻي ڪم جو قدر ڪيو ويندو آهي. ٿورڙي گهڻي مهلت ملي پهرين ايڊيشن ۾ ڪجهه شذارا ۽ واڌارا ڪيائون ۽ ڇاپي ۾ 215 شاعرن جو احوال، ڪلام جو نمونو ۽ تصويرون شامل آهن. محترم شمشير الحيدري جيڪو ان وقت سنڌي ادبي بورڊ جو سيڪريٽري هو تنهن پنهنجي پيش لفظ ۾ هن ڪتاب جي تعريف ڪندي صحيح لکيو آهي ته "ياد رفتگان" ۾ مختلف دورن، مختلف هنڌن، مختلف صنفن ۽ مختلف فڪري مڪتبن جي شاعرن کي گڏ ڪيو ويو آهي جيئن ته انهن جو مختصر تعارف ڏنو ويو آهي. ۽ انهن ۾ هر هڪ جو جنم ۽ وفات سن، رهائش جو هنڌ، روزگار جو وسيلو تعليمي شوق شغل شاعراڻو مرتبو ۽ شاعريءَ جو نمونو سڀ ضروري معلومات اهڙي طرح ڏني ويئي آهي جو "ياد رفتگان" ٿورڙي شاعرن جي هڪ مستند ڊڪشنري بڻجي پئي آهي. جيڪا حوالي جي ڪتاب طور ڪم ايندي."

يا انهي ايندڙ وقت جا محقق هن ڪتاب مان استفادو ڪندا. ڇو ته سنڌي شاعرن متعلق ايترو اهم ۽ معياري مواد ٻئي ڪنهن ۾ ڪتاب ۾ موجود نه آهي. انهيءَ لحاظ سان هيءَ هڪ منفرد ۽ مثالي ڪتاب آهي.

هن ڪتاب ۾ هي خاص خوبي به موجود آهي ته ان ۾ شاعريءَ جون ڪافي صنفون موجود آهن جهڙوڪ بيت، ڪافي، غزل، رباعي وغيره اچي وڃن ٿيون. ٿورڙي هر ماڻهوءَ کي پنهنجي ذوق جي شيءِ ملي ويندي ظاهر آهي ته جڏهن هر ماڻهوءَ کي پنهنجي ذوق جي شيءِ ملي ويندي ته هو ڪيڏو نه خوش ٿيندو. مطلب ته هيءَ ڪتاب علمي ادبي خزاني سان گڏوگڏ خوشين ۽ مسرتن جو خزانو پڻ آهي. جيڪو مخدوم صاحب مهيا ڪيو آهي. ڪلام جو نمونو پڙهڻ کان پوءِ ان شاعر جو وڌيڪ ڪلام پڙهڻ جو شوق پيدا ٿئي ٿو ان لاءِ پڙهندڙن جي من ۾ هڪ سڪ ۽ ڇڪ پيدا ٿئي ٿي ۽ هو ڳولا ڪري پنهنجي پسند جي شاعر جو وڌيڪ ڪلام هٿ ڪري ان جو اڀياس ڪندو. ان ريت ڪيس اها وڌيڪ خوشي ٿيندي ۽ محقق جي من ۾ اها آرزو پيدا ٿيندي ته انهيءَ شاعر جو سمورو ڪلام گڏ ڪري ديوان يا ڪليات تيار ڪري ڇپرائجي. ان ريت جو قبلہ سائين طالب المولىٰ هن ڪتاب ذريعي پڙهندڙن خاص طور محققن کي وڌيڪ تحقيق ڪرڻ جي دعوت ڏني آهي. اميد ته اهي هن ڪم مان ڪم وٺندا.

مطلب ته "ياد رفتگان" هڪ اهڙو بحر آهي. جنهن ۾ جيترو گهرائيءَ ۾ وڃبو اوترا من جا موتي مهيا ٿيندا. مون ته فقط ڪناري تي ويهي ڪجهه ميڙيا آهن. ٿورڙي اعتراف ٿو ڪريان ته مون هن شاندار ڪتاب سان انصاف ڪونه ڪيو آهي. ڇو ته مون ۾ قبلہ سائين طالب المولىٰ وارو علم، فهم ۽ ادراڪ ڪونهي. جو "ياد رفتگان" جون سموريون خوبيون بيان ڪري سگهان. هي ۽ چار اکر عقيدت جو نذرانو سمجهيا وڃن

ايمان عالي افضل، هر جون کان چوڻو گهڻو.

ڊاڪٽر نواز علي شوق

بسم الله الرحمٰن الرحيم

سنڌ جي سر زمين تي تمام وڏا ۽ جيد عالم، ڪامل اوليا، اديب، شاعر ۽ محقق ٿي گذريا آهن جن جي سوانح حيات ۽ علمي ڪارنامن تي گهڻو ڪجهه لکڻ جي ضرورت آهي ۽ اڃا گهڻو ڪم ٿيڻ گهرجي.

حضرت قبله مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ سائين جن انهيءَ موضوع جي اهميت کي مدِنظر رکندي "ياد رفتگان" تصنيف ڪئي جيڪا "الزمان دارالاشاعت هالا نوان سنڌ" پاران 1953ع ۾ شايع ڪيو ويو ۽ جنهن جو ٻيو ڇاپو سنڌي ادبي بورڊ جي طرفان 1994ع ۾ منظر عام تي آندو ويو هو. انهيءَ ڪتاب جو ٽيون ڇاپو آهي جنهن کي اصل قلمي نسخي تان پيش پرنٽنگ ۽ پروف جون غلطيون درست ڪري وڌيڪ ديده زيب ڪري پڌرو ڪيو ويو آهي.

قبله سائين جن جي خواهش هئي ته پاڻ فقير غلام علي "مسرور" بدوي ۽ مولانا دين محمد "اديب" فيروزشاهي جو احوال پڻ "ياد رفتگان" ۾ شامل ڪجن سندن ارادي جي تڪميل ڪندي هتي انهن ٻنهي عالمن جو ذڪر سندن تصويرن سان گڏ ڏنو پيو وڃي.

فقير غلام علي مسرور بدوي:

صوفي فقير غلام علي مسرور بدوي قادري بن ميان رحيم بخش قادري 27 ذوالحج 1311هه/ 1 جولائي 1894ع تي بروز آچر، شڪارپور سنڌ ۾ ڄائو. سندس جد امجد حضرت احمد بدوي بغدادي حضرت غوث الاعظم محي الدين ابو محمد عبدالقادر جيلاني بغدادي المعروف حضرت پادشاه پير دستگير جن جو مريد ۽ خليفو هئو. سندس اولاد حضرت پادشاه پير دستگير جن جي پڙ پوٽي حضرت شيخ محمد غوث اوچي سان گڏ بغداد مان هجرت ڪري اچي ملتان ۾ رهيو جتان پوءِ هميشه لاءِ لڏي اچي شڪارپور سنڌ ۾ سڪونت پذير ٿيو. فقير غلام علي بدوي جو والد ميان رحيم بخش احمداڻي بدوي عرف "ماستر صاحب" 1852ع ۾ تولد ٿيو. تقريباً 25 سالن جي عمر ۾ دسمبر 1877ع ۾ ملاڻ چنو بن محمد يوسف خان احمداڻي جي ڌيءَ سان سندس شادي ٿي جنهن مان کيس ٽي نياڻيون ۽ چار فرزند ميان عبدالرؤف، ميان شير علي، ميان قربان علي ۽ ميان فقير غلام علي مسرور پيدا ٿيا. ميان رحيم بخش احمداڻي عالم ۽ اديب هئو. سندس تصنيف "منتاڻي فارسي وياڪرڻ" 148 صفحن تي مشتمل آهي. سندس انتقال 17 صفر 1350هه/ 4 جولائي 1931ع تي ٿيو. کيس سندس والد ميان محمد بچل بدوي جي پير ۾ "تڪيه مقام" ۾ سپرد خاڪ ڪيو ويو. فقير غلام علي مسرور سندس وفات جي قطعه تاريخ لکي سندس مزار تي ڪتبي جي صورت ۾ لڳائي. ميان عبدالرؤف بن ميان رحيم بخش احمداڻي 3 شوال 1302هه/ 14 آگسٽ 1885ع تي تولد ٿيو ۽ لاولد گذاري ويو. ميان شير علي بن ميان رحيم بخش احمداڻي 6 ذوالحج 1309هه/ 1 جولائي 1892ع تي تولد ٿيو ۽ تقريباً 44 سالن جي عمر ۾ 8 رمضان 1354هه/ 5 ڊسمبر 1935ع تي لاولد انتقال ڪري ويو. ميان قربان علي بن ميان رحيم بخش احمداڻي 1902ع ۾ ڄائو ۽ ٽن سالن جي عمر ۾ 18 رمضان 1323هه/ 18 نومبر 1905ع تي گذاري ويو. صوفي فقير غلام علي مسرور بدوي جي شادي مسمات حاڪمزادي بنت ميان محمد بخش نائيو (الڪيڊر شڪارپور) سان ٿي جنهن مان چار نياڻيون ۽ 5 فرزند غلام دستگير (معصوم)، ميان رحيم بخش ثاني بدوي، ميان احمد بخش بدوي "مثل مسرور"، ميان لعل بخش، ميان ميران بخش بدوي ۽ بيدل بخش بدوي تولد ٿيا. فقير غلام علي مسرور جي شريڪ حيات مسمات حاڪمزادي بنت ميان محمد بخش نائيو جو انتقال 2 ذيقعد 1399هه/ 24 سيپٽمبر 1979ع تي ٿيو. ميان دستگير بدوي ننڍڙي هوندي گذاري ويو. ميان رحيم بخش بن فقير غلام علي مسرور 10 شوال 1353هه/ 16 جنوري 1935ع تي تولد ٿيو ۽ 72 سالن جي ڄمار ۾ 1 شعبان 1429هه/ 2 آگسٽ 2008ع تي گذاري ويو. ميان بشير احمد عرف ميان احمد بدوي المعروف "مثل مسرور" بن فقير غلام علي مسرور 13 جمادي الاول 1358هه/ 1 جولائي 1939ع تي تولد

ٿيو. حالي تعليم کاتي ۾ شاعر، ميان عبدالرؤف عرف ميان لعل بخش بن فقير غلام علي مسرور 8، جمادي الثاني 1360ھ/ 3 جولائي 1941ع تي ڄائو ۽ 40 سالن جي ڄمار ۾ 17 ڊسمبر 1981ع تي وصال ڪيائين. ميان ميران بخش بن فقير غلام علي مسرور 29 جمادي الثاني 1363ھ/ 21 جون 1944ع تي تولد ٿيو ۽ مستقل طور تي اسلام آباد ۾ مقيم آهي. ميان نيهال بخش بدوي المعروف ”نيهال مسرور“ بن فقير غلام علي مسرور 22 شعبان 1366ھ/ 11 جولائي 1947ع تي تولد ٿيو. پاڻ ڪيهاڪئين ڪلاسڪل تاپل ڪار، موسيقار آهي ۽ PTV تي پروڊيوسر جي عهدي تي خدمتون سرانجام ڏئي چڪو آهي ۽ شاندار خدمتون ڏئي جن مان ڪ سندس ڪيترائي ۽ پنج پٽ آهن. پاڻ ”عقليات بدوي“ جو مرتب آهي. صوفي فقير غلام علي مسرور جي ڪلام تي ڊاڪٽر عبدالغفار صديقي صاحب سان تي سنڌ جو نامياري عالم صوفي فقير غلام علي مسرور بدوي قادري شڪارپوري وڏو اديب ۽ پنجن ٻولين، سنڌي، سرائيڪي، اردو، سنڌي ۽ فارسي جو ڪهنه مشق شاعر هو. سندس انتقال 59 سالن جي عمر ۾ 9 ذوالحج 1372ھ/ 19 آگسٽ 1953ع تي ٿيو. [ڪليات مسرور، مرتب ...، ص 72، عقليات مسرور، فقير غلام علي مسرور بدوي مرتب نيهال مسرور بدوي، ... سنڌي ادبي بورڊ، ڄامشورو 2010ع]

مولانا دين محمد ”اديب“ فيروزشاهي:

صوفي طبع، مرد صالح حضرت مولانا دين محمد (منظور حسين) ”اديب“ فيروزشاهي 15 شوال المعظم 1314ھ/ 21 مارچ 1897ع تي ڳوٺ فيروزشاهه، تعلقه سيهون، ضلع دادو سنڌ ۾ تولد ٿيو. سندس سلسلهء نسب حضرت غوث العالمين بهاءُ الدين ابو محمد زڪريا الاسدي ملتاني سهروردي جن جي خليفه اعظم مخدوم عبدالله ”پيرو“ ابڙي سهروردي جي فرزند مخدوم احمد بن عبدالله سهروردي سان ملي ٿو. علامه دوران مولانا عطا الله فيروزشاهي بن مخدوم ميان طير محمد بن مخدوم عبدالمجيد، مولانا عبدالرحمان ۽ استاد العلماء مولانا الاهي بخش (ڳوٺ پاٽ ... تعلقه سيهون) سندس استاد هئا. پاڻ شوال 1334ھ/ جولائي- آگسٽ 1916ع ۾ دستاربند عالم ٿيو. مولانا دين محمد صاحب 1915ع ڌاري ”ٿاڻي ڀون“ ۾ وڃي حڪيم الامت مولانا شاه محمد اشرف علي ٿانوي جي خدمت ۾ پهتو ۽ بيعت لاءِ درخواست ڪيائين جيڪا ڪجهه عرصي بعد قبول ٿي ۽ کيس حلقهء ارادت ۾ شامل ڪيو ويو. مولانا دين محمد صاحب 1330ھ/ 1912ع ۾ فارسيءَ سان گڏ سنڌيءَ ۾ شاعري جو آغاز ڪيو. سندس شاعريءَ ۾ استاد مولانا الاهي بخش ۽ تخلص ”اديب فيروزشاهي“ هو. پاڻ وڏو عالم ۽ مصنف به هو. مولانا غلام محمد گراميءَ سندس 20 تصنيفات جو ذڪر ڪيو آهي. مولانا اديب جي فرزند محمد مٺي ٻڌايو ته والد بزرگوار جي نقش قدم تي هلندي ”تعليم الدين“ جو ترجمو ڪيو ۽ ”عقائد اسلامي“ نالي ڪتابي سلسلو هلايو. سنڌ جو هڪ عظيم سپوت، عربي، سنڌي، فارسي ۽ اردو جو بهترين نعت گو شاعر مولانا دين محمد اديب فيروزشاهي جي زندگيءَ جو وڏو عرصو حيدرآباد سنڌ ۾ گذريو. سندس انتقال 23 محرم 1393ھ/ 27 فيبروري 1973ع تي ٿيو.

[تذڪره ... مهراڻ سوانح نمبر، ص 222-236، مهراڻ شعر نمبر، ص 247-248، ادبي جائزو، ص 121، 122]

ياد رفتگان جي پهرين ڇاپي جي مواد وغيره گڏ ڪرڻ ۾ ڪيترا سالن جنهن جي ملازم مرحوم فتح محمد شهوڪ وڏي جاکوڙ ڪئي. پاڻ کيس ياد ڏيندي لکيو آهي ته ”انهيءَ لاجواب محنت جو سهرو فتح محمد جي سر سونهي“ هتي سندس زندگيءَ جو احوال مناسب سمجهي ڏجي ٿو:

فتح محمد شهوڪ بلوچ:

فتح محمد عرف ابڙو شهوڪ ولد نور محمد شهوڪ بلوچ 1932ع ڌاري ڳوٺ جمع شهوڪ لڳ ڪيهر، تعلقه مٽياري، ضلع حيدرآباد ۾ ڄائو. نور محمد شهوڪ کي فتح محمد کان سواءِ ٻه فرزند محمد سومار شهوڪ ۽ لشڪر شهوڪ ٿيا. فتح محمد ڪيهر ۾ پنجين جماعت تائين تعليم ورتي. سندس استاد صابر ميمڻ هئا. ... سندس والد انتقال ڪري ويو. ان ڪري 1935ع ۾ ڳوٺ جي هڪڙي شخص کيس حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر صاحب جي ... پيش ڪيو ۽ عرض ڪيو ته ... ڇوڪرو يتيم آهي. ... ته پاڻ هڪ اهڙا شخص هئا ... مستحق ماڻهن جي مدد ڪندا رهندا هئا. ان ڪري پاڻ فرمايائون ته هن ٻار

کي اسان وٽ ڇاپيو هو جي پروڙ اسان پاڻ ڪندا هئاسين. پاڻ سنڌس رهڻ ڪاليج پيتاوا ۽ تعليم تيار جو حصو ڪري ٿاتين
الين فرجي ٿالين تعليم حاصل ڪري ڪان پيو سنڌس. تعليم ڏانهن دلچسپي گهٽ نظر ايندي قبلا سائين جن کيس
پنهنجن خدمتگارن ۾ شامل ڪيو. ڪجهه عرصي کان پوءِ سندن حڪم تحت کيس حضرت مخدوم محمد زمان
طالب المولىٰ سائين جن جي خدمتگارن ۾ شامل ڪيو ويو. حضرت قبله طالب المولىٰ سائين جن سندس شادي ڳوٺ
ڪٽر خان نظاماڻي جي رهواسي محمد عارب بن نافر پٺاڻ نظاماڻي؛ وڏان ڪراڻي جنهن مان کيس ٽي ڌيئرون ۽
چار فرزند مشتاق حسين شهوڪ (ولادت: 9 ڊسمبر 1953ع)، الطاف حسين شهوڪ (ولادت: 4 جنوري 1962ع)،
اشفاق حسين شهوڪ (ولادت: 15 ڊسمبر 1975ع) ۽ امتياز حسين شهوڪ 5 سالن جي عمر ۾ 4 جنوري 1981ع تي
گذاري ويا ٿيا. فتح محمد جو وڏو فرزند مشتاق حسين شهوڪ پنهنجي آفيسر آهي. قبلا طالب المولىٰ سائين جن
سندس ديانت ۽ وفاداريءَ کي مد نظر رکندي "ياد رفتگان" ڪتاب جي ڇپرائڻ جي سلسلي ۾ کيس پوري سنڌ جي
مختلف شهرن ۾ گهمڻ ڏانهن وڃڻ جو حڪم ڪيائون ته جيئن اتي جي شاعرن جي زندگيءَ جي باري ۾ معلومات ۽
تصويرون وٺي اچي. جيتوڻيڪ آن وقت رستن روڊن ۽ سوارين جون سهولتون به نه هيون پر پاڻ ابا سائين جن جي
حڪم جي بجا آوري ۾ ڏينهن رات هڪ ڪيائين ۽ گهربل مواد ۽ تصويرون ڪٺيون ڪري قبلا سائين جن جي خدمت ۾
پيش ڪيائين. فتح محمد شهوڪ جيستائين زنده رهيو قبلا طالب المولىٰ سائين جن وٽ بااخلاق ۽ وفادار ملازم
ٿي رهيو ۽ زندگيءَ جو پڇاڙيءَ عمر به سائين کڏ 1950ع ۾ ڪيائين. پاڻ مختصر علالت کان پوءِ 7 شوال 1428/ 9
نومبر 2007ع تي رات جو 1 وڳي راجپوتانه اسپتال حيدرآباد ۾ 75 ورهين جي عمر ۾ وفات ڪيائين. کيس درگاهه
شريف جي پڇاڙي ۾ دفن ڪيو ويو.

مون کي اميد آهي ته ياد رفتگان جو هي ڇاپو به پنهنجي علمي منزل ۽ مقبوليت ماڻيندو ۽ تاريخ جا شاگرد
هن مان ڀرپور فائدو حاصل ڪندا. آئون سنڌي ادبي بورڊ جي انتظاميه ملازمن ۽ انهن سڀني دوستن جو ٿورائتو آهيان
جن ياد رفتگان جي ٽئين ڇاپي کي شايع ڪرڻ لاءِ آماده ڪيو ۽ بهترين ادبي مشورا ڏنا.

28 شوال 1433ھ / 15 سيپٽمبر 2012ع
هالا نوان، سنڌ

مخدوم جميل الزمان

يادِ رفتگان بابت ٻہ ٽي اکر

ٻہ سال برابر ڪوشش وٺڻ بعد هن منزل تي پهچڻ ٿيو آهي جو "يادِ رفتگان" علمي ادبي دنيا ۾ پيش ڪري رهيو آهيان. ايترو ضرور ڪوشش پوري ٿي تہ هي ڪتاب مڪمل صورت ۾ ڇپجي پوري ڪرڻ ۽ ايجا بہ ڪيترائي شعراءَ رهجي ويا آهن جن جون تصويرون ۽ احوال هٿ ڪري نہ سگهيو آهيان. اميد آهي تہ ڪوشش جاري رکندس تہ جيئن جلد ئي "يادِ رفتگان" جو ٻيو جلد بہ ڇپائي شائقين جي نظرن تائين پهچايان. "يادِ رفتگان" ۾ انهن ئي حضرات جي حالات ڏنا ويا آهن جن جا فوٽو هٿ لڳي سگهيا آهن. ٻي جلد ۾ بہ ان طرح ئي ٿيندو. ڪتاب جي ترتيب ۾ اهو خيال ضرور رکيو ويو آهي تہ ڪير اول ۾ اچي ۽ ڪير بعد ۾ بلڪ تدريجي دور ڏيکاريل آهي تہ جيئن زمان جو فرق ۽ همعصر شاعر معلوم ٿي سگهن ۽ ٻي جلد جي ترتيب بہ ايئن ئي ٿيندي.

"يادِ رفتگان" تي بہ ٽي اکر لکندي دل ڀرجي آئي آهي. سبحان الله! ورهين جا ورهہ گذري ويا آهن جو جا بہ تہ رهيا، اهي محفلون ۽ مشاعرا بہ ٿي چڪا ڪيڏا ڪيڏا معرڪا ٿيا. ڪيترين ڪوڙين مجلسون ٿيون. جا جا شور ۽ شر هئا هن ڪان بعد ۾ جا جا نہ ٿيندو. شايد حروف ۾ ڪاغذ وٺا ڪن. خبر نہ آهي تہ منهنجي دل ڪيڏي مٺي مان اڌل آهي جو ڪنهن جي جدائي جو ناڻو ڪن تي پوي تہ ڏسڻو ٿي رهي. ڪنهن عزيز جو ڏکڙ ٿو ٿئي تہ منهنجا ڪي رت جا ڦڙا ٽا جهڙ ڪرڻ بي اختيار "غالب" مرحوم جو هي شعر زبان تي ٿو اچي:-

سب کہاں، کچھ لالہ و گل میں نمایاں ہوگئیں
خاک میں کیا صورتیں ہونگی کہ پنہاں ہوگئیں

اي طالب المولىٰ! ڏک جون اکيون بند ڪر ۽ ادب جون اکيون کول، سامهون نظر ڪر بيٺي نہ رهہ پلڪ الڪي وڃ.

1- جنوري 1953ع
هالا نوان

طالب المولىٰ

ڇاپو پهريون: 1372هه / 1953ع

پيش لفظ

محبت جي جي من ۾ نه تشنگي تار
سي پياسا آئي جو آج سين آج اڃار

(شاھ)

قبلہ طالب المولیٰ سائين جو مطلوبي اسم شرح جي تعارف جو محتاج نہ آهي. پاڻ سنڌ جي علمي خواص ۽ ادبي حلقن جا مرڪز آهن ۽ هر محفل ۾ سندن ٿاليرو نالو نشانو آهي. سندن مهيني ۾ جا سنڌي ادب لاءِ پي پناھ سڪ سانڍيل آهي تنهن جو پرو شاعر صاحب جي مذڪور بيت جي مماثلت مان پوريءَ طرح پڌرو سگهجي ٿو، حقيقت آهي تہ سنڌي ادب جي ڪتوار سندن نازڪ خاطرات طبع تي پنهنجي جمال جي جھاجھہ جو اثر ڪيو آهي جو شب و روز پنهنجي زبان جي سڪ جي ساٿ جي سير ۽ سالم رهي سنڌي ترويج جي گرانقدر ڪم ۾ مصروف آهن جهڙوڪ:

"هذا تہ پکين ھڪ سدا ساٿر سير ۾"

ظل ربہ العزت کين عمر خضري عطا ڪري جيئن ادبي مجلسن جي چراغ پيڙهه جو سلسلو قائم رهندو اچي. آمين.

هن بي نظير اديب ۽ نادر الڪلام شاعر جي افڪار ۽ تصورات جو هي لاثاني مرقعو يا تہ "آرٽ گئلري" آهي يا هڪ خالي دماغ مصور جي معبر العقل نقش ۽ قلم جو اجمل ۽ احسن البيان. هن بينظير ڪتاب ۾ انهن شعراءِ ڪرام جو ذڪر خير آندو ويو آهي جن جون عڪسي تصويرون دستياب ٿي سگهيون آهن انهن جو تعداد لڳ ڀڳ پنجاھ ٿيندو.

هن ادبي گلدستي ۾ اهي گل ۽ گلڪاري لڳايا ويا آهن جن جي سگند ڪان سنڌ واسي اڳ ۾ محظوظ هئا ۽ هن ۾ اهي قول ۽ قلمايا ويا آهن جن جي روح افزا سرهاڻ ڪان اسان جا علم دوست محروم هئا ۽ جي موتي هن مٽي مهراڻ ۾ پئا جهرڪن ۽ جلا ڏيئي ٿي قبل از وقت مرجهائجي ويا. بيشڪ اهڙي ادبي تحقيقي ۽ تفتيش لاءِ سڄو سنڌ ديس "طالب المولیٰ" سائين جو مرهون منت آهي. اميد ڪامل آهي تہ هي "يادرفتگان" ماضيءَ جي لطيف ۽ نحيف اوقات جو بهترين يادگار ٿي رهندو ۽ هن جو هر هڪ صفحو اها لات لنوندو نظر ايندو تہ:

"يادگار زمانہ آهيون اسين - ياد رکجو فسانہ آهيون اسين"

تمت بالخير

از

محبوب علي محمد صالح چنا
پرنسپال منزوري اسلاميہ ڪاليج هالا

ڇاپو ٻيو: 1414ھ، 1994ع:

ناشر پاران:

پيشڪش

عاليجناب مخدوم محمد زمان طالب المولىٰ جي جتي ڪلاسيڪي شاعريءَ ۽ موسيقيءَ ۾ ڪئي جدتون ڪيون آهن اتي پاڻ نثري تصنيف تاليف جي ڪم ۾ به تحقيق ۽ تحرير جا ڪئي نوان انداز پيش ڪيا آهن. هي ڪتاب "ياد رفتگان"، ان جو هڪ مثال آهي جنهن ۾ فوتي شاعرن جو احوال سهيڙيل آهي.

فوتي شاعرن جا تذڪرا ۽ مقالا ڪجهه تعداد ۾ اسان وٽ اڳي به مرتب ڪيا ويا آهن، پر "ياد رفتگان"، ۾ شاعرن جي چونڊ جو دائرو ۽ انهن جي پيشڪش جو طريقو بيءَ طرح آهي. جهڙي سون کان قيمتي صفحن تي ڇپيل هن ڪتاب ۾ گذاري ويل شاعرن جو مختصر ذڪر سندن تصويرن سان گڏ پيش ڪيو ويو آهي. اجايو گهڻو مواد انهن شاعرن بابت هن ڪتاب ۾ شامل نه ڪيو ويو آهي، جن جون تصويرون ملي نه سگهيون آهن يا اصل موجود ئي نه آهن. اهو مواد به بهرحال الڳ ڪتاب جي صورت ۾ پيش ٿي سگهندو.

"يادرفتگان" ۾ مختلف دور، مختلف هنڌن، مختلف صنفن ۽ مختلف فڪري مڪتبن جي شاعرن کي چونڊيو ويو آهي. جيتوڻيڪ انهن جو تمام مختصر تعارف ڏنو ويو آهي، پر تڏهن به هر هڪ جو جنم ۽ موت، سن، رهائش جو هنڌ، روزگار جو وسيلو، تعليم، شوق، شغف، شاعراڻو مرتبو ۽ شاعريءَ جو نمونو سڀ ضروري معلومات اهڙي طرح آڻي وئي آهي جو "يادرفتگان" فوتي شاعرن جي هڪ مستند ڊائريڪٽري ٺهي پئي آهي، جيڪا حوالي جي ڪتاب طور ڪتب ايندي.

"يادرفتگان" جو پهريون ڇاپو فقط 50 صفحا، سال 1953ع ۾ مخدوم صاحب پنهنجي پاران شايع ڪرايو هو. هاڻي هي ان جو ٻيو ڇاپو اضافي واڌ "سنڌي ادبي بورڊ" پاران شايع ڪيو پيو وڃي. اميد ته سنڌ سان ته "سنڌي" شاعرن جو اهو وڏي ۾ وڏو "تذڪرو" آهي، جيڪو سنڌي شاعرن جي ايندڙ تذڪرن لاءِ بنياد بڻبو.

ڄامشورو سنڌ
... جنوري 1994ع

شمشير الحيدري
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

مهاڳ

سنڌي شاعرن جي سوانحي خاڪن، تصويرن ۽ مختصر ڪلام سان ڀريل هي ڪتاب "دُرِ نايابِ عرف يادِ رفتگان" جو پهريون ڇاپو پهرين جنوري 1953ع تي شايع ڪرايو ويو هو. هيءُ منهنجي عشق ڇنڊڇاڻ يا جنون جو گذاري ويل شاعرن کي زنده جاويد ڪرڻ جو خيال پيدا ٿيو ۽ اڄ کان اوڻيتاليهه سال اڳ منهنجي خاص ملازم فتح محمد شهوڪت، ڳوٺ جيمي شهوڪت واري کي سنڌ جي سفر تي ان لاءِ روانو ڪيم ته مرحوم شعراءِ ڪرام جون تصويرون سندن زندگيءَ جو احوال، ڄمڻ ۽ وفات جون تاريخون ۽ ڪلام هٿ ڪري اچي. هن کي آڱرين جهڙي جو وسيلن جي گهٽتائي ۽ اڻاٺ ڪن رستن جي باوجود ٻن سالن جي محنت ۽ ڊوڙ ڊڪ ڪري، چوڏهن شاعرن جا فوٽو، ڪلام ۽ احوال هٿ ڪري آيو ۽ ڪتاب "يادِ رفتگان" ڇپجي سگهيو. الهي! لاجواب محنت جو سهرو فتح محمد جي سر سونهي.

ڪتاب جي اهميت ۽ ضرورت کي محسوس ڪندي ٻئي ڇاپي جي تياري شروع ڪئي ويئي ۽ اخبار اعلان اخبار وسيلي پڻ ڪيو ويو. جنهن جي چڱي موٽ ملي ۽ ڪجهه وڌيڪ مرحوم شاعرن جي تصويرن ۽ ڪلام کي شامل ڪيو ويو. پهرئين ڇاپي جي ڪتابي غلطين کي پڻ درست ڪيو ويو آهي. اصل ڪتاب جي ڪجهه تصويرن ۽ ڪلام کي بدلائي ساڳين شاعرن جي وڌيڪ بهتر تصويرن ۽ ڪلام کي رکيو ويو آهي. ڪتاب جي ترتيب شاعرن جي تاريخ وفات موجب ترتيب وار ڪئي آهي ته جيئن ڪنهن کي به اعتراض جو موقعو نه ملي. ٻئي ڇاپي ۾ ڪتاب جو نالو به ڪجهه تبديل ڪيو آهي "يادِ رفتگان" کي بدلائي "دُرِ نايابِ عرف يادِ رفتگان" ڪيو ويو آهي ۽ انهي شروعات ۾ ڪوهه جي بها شاعرن جي سرتاج شاهه عبداللطيف ڀٽائي سان ڪئي وئي آهي. جيڪو هڪ درويش منش هو. شاهه جي ڪلام جو اثر ۽ مطالعو ڪيو اٿم جو جيئن ته شاهه سان اٿيو ويٺو ۽ ملهو جليو آهيان.

شاهه جي تصوير "برٽش ميوزم لنڊن" واري ڏني ويئي آهي، جيڪا مستند آهي ۽ سڀ کان اوائلي آهي. شاهه کان اڳ ٻيا به شاعر ٿي گذريا آهن پر انهن جون تصويرون موجود نه آهن. جنهن ڪري انهن کي شامل نه ڪيو ويو آهي. هن ڪتاب ۾ ڪل 215 شاعرن جو احوال، فوٽو ۽ ڪلام شامل آهي. پڙهندڙ يقيني اندازو لڳائي سگهن ٿا ته اهو سمورو مواد هٿ ڪرڻ لاءِ مون کي ۽ منهنجي ساٿين کي ڪيترين مشڪلاتن سان منهن ڏيڻو پيو هوندو. پر الله تعالى جي شڪر سان هر مشڪلات ۾ صبر آزما گهڙين مان نڪري پار پياسين ۽ ان سڄي محنت جو ثمر هن ڪتاب جي صورت ۾ اوهان جي هٿن ۾ موجود آهي. جيڪي شاعر هن ڪتاب ۾ شامل نه ٿي سگهيا، ان لاءِ مون کي مجبور سمجهندا جو نه باوجود ڪوشش جي انهن جون تصويرون ۽ احوال هٿ اچي نه سگهيا. البت ڪجهه

تصويرون بهتر نه هجڻ ڪري ۽ ڪجهه شاعرن جو ڪلام گهڻو پختو نه هجڻ ڪري هن مجموعي ۾ شامل نه ٿي سگهيو آهي. اميد ته اهي جا موڪليندڙ دل ۾ نه ڪندا.

هن ڪتاب جي هر ڪم ۾ سموري تياري ۾ عزيزي مخلص جميل الزمان "جميل" ايتري ته جاکوڙ ۽ مدد ڪئي آهي جو کيس ان مصنف چئجي ته غلط نه ٿيندو. آئون سڀ کان پهرين منهنس ٿورائتو آهيان. اهڙيءَ طرح ڪتاب لاءِ تصويرون ۽ ٻيو مواد هٿ ڪرڻ لاءِ آئون مرزا عباس علي بيگ حيدرآبادي، پياري برادر مير علي بهادر شاهه ميمبر سنڌ اسيمبلي، نظر محمد لغاري اسسٽنٽ ڪمشنر هالا، عنايت بلوچ اسٽيشن ڊائريڪٽر ريڊيو پاڪستان حيدرآباد، رئيس احمد خان ڪشيار، سجڻ فقير چچڙ، فقير محمد بخش راڄڙ، اصغر هالائي، انور هالائي، محبوب سروري، عبدالله خان آرزي هالائي، مرزا فتح علي بيگ حيدرآبادي، منصور ويراڳي، عبدالله خان ورياهه ميمبر سنڌي ادبي بورڊ (اسلام آباد)، شاهنواز ڀٽي سومرو، ڊاڪٽر در محمد پٺاڻ، ولي سروري، ڊاڪٽر نواز علي شوق، قاضي محمد اعظم، پير محمد داؤد رياضي، سوز هالائي، ادل سومرو، سڪي، جاويد بلوچ، شمس عابد رومڙو ۽ پنهنجي ملازمن علي محمد ڏاڏي، رسول بخش ملاح "منظور" سروري ۽ رجب علي "جليس" وغيره جو به ٿورائتو آهيان.

آخر ۾ سنڌي ادبي بورڊ جي انهن سمورن ملازمن جو دلي طور کان سواءِ شڪريو ادا ڪريان ٿو جن هن ڪتاب جي تياري ۽ ڇپائي جي مختلف مرحلن ۾ دل وجان سان ڪم ڪيو آهي.

اميد ٿو ڪريان ته منهنجي ۽ منهنجي سمورن مددگارن جي محنت جي نتيجي ۾ تيار ٿيل هي ڪتاب سنڌي ادب جي تاريخ ۾ يادگار رهندو ۽ هن ڏانءُ حوالا قلمبند ڪري ايندڙ نسل پنهنجي تاريخ کي زينت بخشيندا.

طالب المولىٰ
چيئرمين
(سنڌي ادبي بورڊ، ڄامشورو)

منظوم خطاب

اوهان اي شير خموشي جا سڀ سفير آهيو
نہ ڪنهن جي ڪانئر رکو ٿا نہ ڪنهن جي ڪا پروا

نہ ڪنهن جي شڪو و شڪايت ڪريو نہ ڪنهن جي خلاف
نہ ڪنهن جي ڪريو ٿا تعريف ۽ نہ ڪنهن جي گلا

اوهان وٽا هن نہ مخصوص پيري جا آداب
اوهان وٽ آهي نہ نوابي يا رئيسي ڪا

سلام ڪير روائي نہ پڇ رهو خاموش
اوهان وٽ آهي نہ هرگز ٺڳي يا ڪا بہ دغا

اوهان وٽ آهي شب و روز واري ڪو چرچو
اوهان وٽ آهن ڪڪ جهڙا بيٺي صبح و مسا

نہ ڪنهن گروهہ سان وابستہ اوهان جو هر لمحو
نہ ڪنهن سان جنگ و جدل ۽ نہ ڪنهن سان صلح و صفا

اوهان وٽ آهي مصلو نہ ڪتبيہ ۽ نہ طواف
اوهان وٽ آهي نہ ڪيئي بکر سلام و دعا

اوهان تي سرديءَ و گرمي جو ڪو اثر ڪونهي
اوهان وٽ آهي نہ باد نسيم و باد صبا

برو پاڻ ڪڪر جيئي ٿا رهن هميشہ خموش
رهاڪو ملڪ عدم جا اي طالب المولي

ڪ. ڊسمبر 1991ع
عالا

فتح محمد شهوڪ

فتح محمد ذات جو شهوڪ بلوچ آهي. تنهنجي هوتاڻي تصوير مخدوم غلام حيدر صاحب مرحوم جي وٽ سرڪار هي واڄ تائين موزون ملازم آهي. 40 سال اڳ ڪان اڳ سڄي سنڌ ۾ منهنجي حڪم تي دورا ڪيائين. جتان هن 44 فوٽو هٿ ڪري سگهيو. ان وقت پڪي رستن جو ڪو انتظام ڪونه هو ڪچا رستا ۽ اڪثر ڪوٺا هئا. "ياد رفتگان" جي پهرين ڇاپي ۾ به ڪري ساڳي تصوير "ياد رفتگان" جي ڇپائي ۾ ورتي وئي آهي.

آ سيپٽمبر 1992ع
هالا

از:
طالب المولى

جواب

کیا عشق سمجھے داخل کہاں-
ہے جنگ برہ جمال کہاں

واہ عشق عجب ہے قاعدا ٭ سر توڑ سے ملے عسر یادرہا-
واجب ہے برہ بہا ادا ٭ تجھ ال آئے رسے داخل کہاں

ہر طالب جانے کفر ایجا ٭ نہیں ڈر تجھے لوچ پر ایجا
پئے عاصی سمجھن لفتر ایجا ٭ نہیں تاب اگر غلط خیال کہاں

جتھ برہ سنگر پرہ دا ہے ٭ اتھ غیر خدا سب لپٹا ہے
نا یار جیسان تجھ تپا ہے ٭ کریاور نکا مثال کہاں

جتھ باہ برہ دی بلدی ہے ٭ اتھ فرصت نا ہک پلدی ہے
ہر دم وچ ناگو نیعل دی ہے ٭ ہر رشتہ سخت محال کہاں

اپنا کھیسہ ہی سب خالی ہے ٭ نا شیشہ نے نا ساقی ہے-
باقی دنیا جو کچھ باقی ہے ٭ وہ جلوہ حسن جمال کہاں

واہ رنگ حقیقی ستھی ہے ٭ ہر گات عجب ال موہنی ہے
بر صید حسین نگیں کھلی ہے ٭ عبرت برنگ خیال کہاں

خادم درگاہ سرہندی
فقیر سیتل خان گدڑ - مہد التوحید

جنوري 1414ھ/ 1994ع

حضرت مخدوم طالب المولىٰؒ

(ولادت 4- آڪٽوبر 1919ع هالا سنڌ)
(وصال: 11- جنوري 1993ع ڪراچي سنڌ)

لقيو، ملڪي اهل دل صاحب فضيلت متصف مزاج خاموش طبع غريب پرور بزبان عالم اديب ۽ شاعر عالي جناب حضرت مخدوم محمد زمان صاحب طالب المولى، 9- محرم الحرام 1338هجري بمطابق 4- آڪٽوبر 1919 عيسوي تي تولد ٿيا. سندن سلسله عالي نسب حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليہ رحمه ۽ شيخ المشائخ حضرت شيخ شهاب الدين سهروردي کان ٿيندو خليفه اول امير المومنين سيدنا حضرت ابوبڪر صديق ﷺ سان ملي ٿو.

پاڻ سندن والد صاحب حضرت قبله مخدوم غلام محمد "مقيم" عرف گل ساٿيون جن جي وصال بعد 18- سمبر 1944ع تي حضرت غوث الحق مخدوم سرور نوح قلير عليه رحمه جي مترمين سجاده نشين جي حيثيت سان مسند خلافت تي ويٺا سندن منصبي حياتي ۽ خصوصاً سجادگي وارو دور 1944 - 1993ع خوف خدا حب رسول ﷺ، دين جي اشاعت برلي، علم ۽ ادب ۽ حقوق العباد ادا ڪندي گذريو جيتوڻيڪ اهي خوبيون کين خانداني ورثي ۾ مليون هيون، مگر انهن کي سندن عروج تي پهچائڻ ۾ حضرت قبله مخدوم محمد زمان طالب المولى سائين جن جي ذاتي شرافت ڪشاده دلي بلند اخلاقي ۽ بي لوث طبيعت جو وڏو هٿ رهيو.

حضرت قبله مخدوم طالب المولى سائين جن جي ديني سياسي سماجي ادبي خدمتن ۽ ڪارنامن کي ٻن مضمون ۾ مهيڙن "ڪوزي ۾ دريا بند ڪرڻ" جي مترادف ٿيندو.

سندن تصنيفات ۾ "بهار طالب" کان " آب حيات" تائين ۽ "ڪافي" کان "لغات سنڌي مخففات" تائين سيني بيمبل ڪتاب پنهنجي مٿ پاڻ آهن. سنڌ سونهاري جي شعراء ڪرام تي مشتمل پنهنجي هن ڪتاب "ياد رفتگان" جو پهريون ڇاپو جنوري 1953ع ۾ تيار ڪري منظر عام تي آندائون ان ڇاپي جي تعريفي ڪالم لکيا هئا تن ان تي حضرت قبله مخدوم محمد زمان طالب المولى سائين "جن مهيڙيو ۽ لکيو. شمس العلماء ڊاڪٽر عمر بن محمد داؤد پوٽو صاحب ان جو خاڪو بمعه مقدمو ۽ ڪفير الله بخش "سرشار" عقيلي صاحب ۽ پروفيسر محبوب علي چنا صاحب ان جي پروف ريڊنگ ۽ ڇپائي پنهنجي نگرانيءَ هيٺ ڪئي. "دُرِ ناياب عرف ياد رفتگان" ان جو ٻيو ڇاپو آهي جنهن جي تياري جو ڪم حضرت قبله مخدوم طالب المولى سائين" جن نومبر 1991ع ۾ شروع ڪيو ۽ سمبر 1992ع ۾ مڪمل ڪيائون. ان جو مسودو سندن پنهنجي ساجي پاسي کان رکيل هوندو هو جنهن تي طبيعت جي ناسازي ۽ بين مصروفين جي باوجود انتهائي دلچسپي سان نظر ثاني ڪندا هئا.

پاڻ 6- جنوري 1993ع تي اهو مسودو منهنجي حوالي ڪيائون، 8- جنوري 1993ع تي صبح جو 10 بجي ڪراچي لاءِ روانا ٿي ويا. 11- جنوري 1993 تي پيهر جو 2 بجي ڪارڊيڪ فون جي ذريعي سندن وصالت جو غير متوقع اطلاع ملڪ ۽ ملن ڪارين تائين اطلاع پهتي.

مولا تو جاني "طالب" جنهن سان ڪيو محبت
ان کان پري به هوندي ڪا دل جدا نه آهي

تاريخ ڪيئن نه پنهنجي پاڻ کي ورجائي ٿي! جواع چاليهن سالن بعد ساڳيو ڪتاب ساڳئي مهيني يعني "جنوري" ۾ پڌرو ٿي رهيو آهي.

مخدوم جميل الزمان

ڪافي

ٿل: جاني! مڃي توکي ڄاڻن، ميان ڪئي ڪيئين آهن يار ڇڏائون

آ ته ملي ڪي ڏينهڙا ڳڻائيون، هستيءَ کي جام پرت جو پيارئون
ترب ۾ ڪنهنڙي ڪئي، وار سڄڻ کي وصال جو رائون

رات ڏينهان تيون راهون نهارن، هجر ۾ هر هر هنجون هارن
ڳام نهارن ڳڃي، پيارا پريون آهن اکيون اڄائيون

مولا شال ملايئي موڻ سان، موڻ ٿي ڪئي جي احسن احسان
ڪيڏ علي ٿو ويس، ڏ ته پيچ پرت جا اچي توکي پائون

ڌار لڳي آهي يار اندر ۾، قاتي ٿيا سين ڦن ڦڪر ۾
ڪوئي حرص هوس، آ ته ويهي ڪڻ ورق ورائون

"رنجن" واري ويڙهه وصالي، جاني جوڙ جمال جلالي،
طالب تي ڪاه ترس، آ ته وري ڪر نئين نيڻهن لائون

20_ آگسٽ 1950ع
6_ ذيقعد 1369هه
هالا

شعراءِ کِرام

(1102_1413ھ / 1690 _ 1992ع)

ماءُ ڪاهوڙي هليا، دڪائي دونهان،
ڇپر جا سونهان، ڏوتين ڏَت ڇتائيو.
(شاهه)

حضرت ڀٽ ڌڻيؒ

(1690 - 1752ع)

شاھ عبداللطيف ولد سيد حبيب الله شاھ جي ولادت اندازاً 1690ع ۾ ٿي. سنڌي شخصيت ڪنھن ۾ تعارف جي محتاج ناھي ھن شاھ جي پيدائش بيت ڪلي وٽي آخري بيت تائين مطالعو ڪيو آھي ان مان ٿو شاھ جي سنجيدگي، بزرگي، اخلاقي، تھذيبي، تمدني فرھنگي وغيره ۾ اعلي اڃي جو پتو پوي ٿو شاھ جي رسالي ۾ ڪٿي به ڪٿي جو لفظ ڪتمر نه آيو آھي. شاھ جو گھڻو ڪلام عورت جي زبان يعني ڪيفيتي ۾ چيل آھي ۽ عجيب ڳالھه آھي ته زبان عورت جي ۽ مفھوم مردانه ڪلام آيل آھي. ڪيترائي بيت مردانه زبان ۾ به چيل آھن جيڪي ان مضمون کي ظاھر ڪن ٿا ته گھڻو ڪري ٻئي مضمون کي ڀيو ڪافي مناسب سمجھيو.

شاھ جي رسالي لاءِ فقير لائق آھن سجاده نشين غلام شبير شاھ پير غلام حيدر شاھ پيرل شاھ ۽ ناز لطيفي صاحبان کي گذارش ڪجي ٿي ته انھن سڀني جي اجازت کان سواءِ شاھ جي ڪلام تي ڪير به قلم نه کڻي جيئن سڀني صاحب اجازت نه آھن. اھي سڀ قربون اخبارن ۽ رسالن جي معرفت عام اعلان ڪن ته بھتر ٿيندو ورنه ته رسالي جي آڳيشي حقيقت کي لڪائڻ چاھيو آھي. معرفت ته ٻي ڳالھه ٿي.

شاھ جي ھيءَ تصوير اگرچه مصنوعي آھي مگر چند پيون تصويرون به نقلي آھن. ان ڪري ڏني ٿي. شاھ صاحب جو انتقال 14 - صفر 1165ھ مطابق 2 - جنوري 1752ع تي ٿيو.

ڪلام

سچو ساھت عيشاڙو جي ٿيان اکيان ڏاڻ
ته ڪڙ سڀ جيان ڪلر سيس نه ڪڍائين
(شاھ)

●●●

صوفي مراد فقير

(1743/42 ـ 1796ع)

مراد فقير ولد محمّد حيات زنگيجي ويٺل ڪوٽڙي ضلع خيرپور ميرس. روحل فقير جي سوٽن مان هو. مراد فقير ۽ روحل فقير جي عمر ۾ تقريباً ڏهن سالن کن جو فرق هو. زباني روايتن موجب مراد فقير 1742ع يا 1743ع ۾ ڄائو. ننڍي هوندي فقير صاحب جي تعليم چڱي طرح ٿي. پاڻ سنڌي فارسي سرائڪي ۽ سنڌي زبانن جو ڄاڻو هو. سندس جوانيءَ جو عرصو ڪيئن گذريو ۽ ڪهڙي شغل ۾ گذريو ان بابت ڪا معلومات نٿي ملي. پر فقط ايتري ملي ٿي ته فقير صاحب ننڍي هوندي ئي روحل فقير جي صحبت ۾ وڃي پهتو. ان وقت جڏهن مراد فقير پيدا ٿيو ته سائين تڏهن ئي رهيو. ڪلهوڙن جي زوال جي دور ۾ پاڻ ٽالپرن جو طرفدار هو. جڏهن ٽالپرن واڳون ورتيون ته مراد فقير کين هميشه دعا ڪئي.

ٽاريون ٽالپرن جيون ٻيون پوڪايون
دائم ٿئين دعا جو اسين پاڻي ڏا پايون
سي سدائين سايون جنهجي مدد "مراد" چئي

مراد فقير 1796ع ۾ انتقال ڪيو. کيس ڪوٽڙيءَ ۾ دفن ڪيو ويو. سنڌي شاعريءَ ۾ پاڻ شاهه لطيف ۽ شاهه عنايت رضويءَ جي نقش قدم جو تابع نظر اچي ٿو.

ڪلام

بيت

ٿورن آهين ٿڪ پرين ساڻ، جڏهن پاڻي ۾ ماڪڙ
لوڏائڻ لراڻ، ٽوڙي ڪونهي "مراد" چئي

ڪافي

وارو ڪئي وارو يار، هوت اچي پڻ حال مون
آءٌ پيادي ڪيون پڇان، موٽيو سيڙ سعتان
آئي ويل وصال جي، وٺي نه سهان وار
صبح سنڌي آسري هوتان ورسيون لکي هزار
مون کي اڄ "مراد" جوڙيو ڏي دوستن پنهنجي ڏيکاريو

صوفي روحل فقير

(1734 - 1804ع)

روحل فقير ولد شاهو خان بليدين جي زنگيجا قبيلي مان هو. اٽڪل 1734ع ۾ تولد ٿيو. سندس وڏا تعلقي عمرڪوٽ ۾ صوبل جي ڪڪڙ لڳ "پدما جي پٽ" ۾ ويٺل هئا. سندس والد شاهو خان ميان نور محمد وٽ ملازم هو. هن روحل فقير کي سنڌي عربي فارسي جي تعليم ڏيارائي. ان بعد روحل فقير به ميان نور محمد وٽ ملازم ٿيو ۽ جنگ ۾ ملازمت کان بيزاري ڏيکاري. فقيري ويس ڍڪي جهوڪ شريف ۾ پنهنجي مرشد (شاهه عنايت شهيد جي فرزند ۽ سجاده نشين) عزت الله شاهه جي خدمت ۾ رهي رهيو. ڪجهه وقت بعد جهوڪ شريف ڇڏي سنڌ ۾ گهمندو رهيو ۽ آخر ڪنڊڙي واري ڪڪان ۾ ديرو ڄمائي ويهي رهيو جتي 1219هه مطابق 1804ع ۾ وفات ڪيائين. سنڌي، سرائڪي، هندي، مارواڙي ۽ فارسي ۾ ڪلام چيائين. روحل فقير نه فقط شاعري ۾ ناليوارو ٿيو پر سندس درويشيءَ جو ڌاڪو پڻ پوري ريت ڄميل هو.

ڪلام

پيءَ پرڙيم پنڌ ۾، جيجان جوڳيئڙن جي

نڪي واهي ملياٽ، نڪي جوڳياڻين هٿ ۾

نڪي ريجائون مرليون، نڪي جوريائون چنگ ۾

نڪي ٽوڙائون ٽوڙيون، نڪي ٽوڙائون ٽنگ ۾

رنگا رنگا رنگ هون، تن ڌاڳن ڪهڙو تنگ ۾

لڳو لاهوتين جو، "روحل" توکي رنگ ۾

❋❋❋

نوّاب ولي محمّد خان لغاري "ولي"

(1751 - 1832ع)

نوّاب ولي محمّد خان ولد نوّاب غلام محمّد خان لغاري اُپني، لڳ جهول سانگهڙ ۾ سن 1165هه مطابق 1751ع ۾ تولد ٿيو. پاڻ تعليم پوري ڪري بعد مير فتح علي خان جي عملي ساٿ شامل ٿيو ۽ ان پختاور امير جي اقبال سان گڏ سنڌ ۾ بخت ۾ اوج تي پهتو. سندس صحت تمام سٺي هئي. انڪري باوجود پيريءَ جي پاڻ جسماني توڙي ذهني طور جوان هو. 1243هه مطابق 1827ع ۾ سندس عمر اٺهتر ورهيه هئي مگر ڊاڪٽر جيمس برنس کيس سٺ ورهين جو سمجهيو. وڏي عمر جي باوجود نواب ولي محمّد خان صاحب "وزيراعظم" جي حيثيت ۾ حيدرآباد ۾ صلاح مشوري جا فرض ۽ انجام ڏيندو رهيو ۽ لاڙڪاڻي ۽ دادو پرڳڻن جي انتظام کي به سنڀاليندو رهيو.

نوّاب ولي محمّد خان صاحب پارسي زبان جو قادرالڪلام شاعر هو. سندس تخلص "ولي" هو. سندس چيل شعر جي ذخيري مان هڪ ديوان ۽ ساقي نامو ۽ هڪ "هير نامون" موجود آهن جن جي مطالعي مان معلوم ٿئي ٿو ته کيس پارسي زبان ۽ ان جي اصطلاحن تي عبور حاصل هو. اهل زبان وانگر شعر چوندو هو. سندس ڪلام عروض جي غلطين کان آجو آهي. نوّاب ولي محمّد خان لغاري جو انتقال ذوالقعد 1247هه مطابق اپريل 1832ع تي لاڙڪاڻي ۾ ٿيو.

ڪلام

تار ستار نيست که بازش کني درست
اين تار دوستي ست که بسيار نازکست
ساقي شکن اياغ بلورين که سنگ سخت
گل را شکن به گل که لب يار نازکست

❖❖❖

نواب علي محمد خان "علي"

1748ع - 1834ع

نواب علي محمد خان، نواب غلام محمد خان جو ولي فرزند هو. جو نواب ولي محمد خان وزير اعظم جو ڀاءُ هو، جنهن جو اصل ڳوٺ [illegible] ضلع سانگهڙ ۾ سن 1162هه مطابق 1748ع ۾ ڄائو. ابتدائي تعليم [illegible] عالم کان فارسي توڙي عربي ۾ تحصيل ڪئي. [illegible] ۾ به چڱي مهارت حاصل ڪئي. [illegible] ڪلام مجيد [illegible] مير مراد علي خان کي تعليم [illegible] مير صاحب کي [illegible] مير صاحب [illegible] نواب صاحب جي تعليم ۾ [illegible] سال [illegible] صلاحيتن ڪري [illegible] مير صاحب [illegible] جو نواب مقرر ٿيو [illegible] خدمتن جي عيوض ۾ [illegible] موجوده ڳوٺ "ٽاجپور" واري جاگير مير غلام علي خان ۽ مير مراد علي خان عطا ڪئي هئي.

نواب صاحب [illegible] اولياء شيخ سيد الياس عرف [illegible] جي درگاه تي [illegible] جي تعمير [illegible] ڪرائي [illegible] موجود آهي. نواب علي محمد خان [illegible] ورهين جي عمر ۾ سن 1250هه مطابق 1834ع ۾ وفات ڪئي.

نواب علي محمد خان عالم فاضل [illegible] صاحب شريعت ۽ اهل دل [illegible] طريقت جي راهه [illegible] "[illegible]" [illegible] فارسي ۾ شاعري ڪندو هو، سندس تخلص "علي" هو.

ڪلام

شبِ فرقت الٰهي جاني من بود — به روز شب همه مهمان من بود
چرا کردي جدا از من قمر خويش — که همدم با تو در هجران من بود
شدم حيران به فکر اين جدائي — که آخر با تو [illegible] فغان مي بود
کريما از تو جويم جرم بسيار — بحالت لائقي غفران مي بود
دلم [illegible] به عقل خود گرفتار — اگر [illegible] دل نادان مي بود
خوش آن وقتي که از شوق تو هر دم — ز عشق [illegible] گريبان من بود
"علي" گفته به عبارت [illegible] — که پيوسته [illegible] اوطان من بود

هزهائينس مير محمّد نصير خان "جعفري"

(1804ع _ 1845ع)

هزهائينس مير محمّد نصير خان ٽالپر ولد مير مراد علي خان ٽالپر تاريخ 17، محرم الحرام 1217هه مطابق 17_ مئي 1804ع تي ڄائو. هن ابتدائي تعليم لاءِ سندس والد صاحب آغا مير حسين شيرازي (مجتهد) ۽ آخوند محمّد بچل متعلوي کي مقرر ڪيو. پاڻ 38 سالن جي عمر ۾ تاريخ 17_ شوال 1255هه مطابق 24 ڊسمبر 1839ع تي بروز آچر سنڌ جي گاديءَ تي ويٺو. تاريخ 17_ فيبروري 1843ع بروز جمع مياڻيءَ جي ميدان ۾ مير صاحبن انگريزن کان شڪست کاڌي. چارلس نيپئر سڀني مير صاحبان کي قيدين بمبئي، پوءِ پوني ۽ پوءِ ساسور موڪليو جتي هڪ سال گذارڻ بعد مير محمّد نصير خان سميت مير صاحبن سان گڏ ايلنبرو مٿان فيصلي ڪرڻ لاءِ ڪلڪتي ڏانهن ويو. ليڪن اوچتو هن اتي تاريخ 6_ ربيع الثاني 1261هه مطابق 14_ اپريل 1845ع تي وفات ڪيائين. وصيت مطابق لاش کي ڪربلا معليٰ امانتا ڏانهن موڪلڻ بدران پهرين هڪ سال لاءِ بطور امانت ڪلڪتي ۾ دفنايو ويو ۽ سال کان پوءِ لاش تي اتان کڻي بمبئي ۾ آندائون ته جيئن ڪراچيءَ واري رستي کان لاش ڪربلا ڏي موڪلي سگهجي. پر انگريزن لاش کي ڪربلا ڏي موڪلڻ بدران پوليءَ ۾ دفنائي ڇڏيو جتان گورنر جنرل لارڊ ڊلهوزيءَ جي حڪم سان 1855ع ۾ مير صاحب جي لاش کي پوني مان ڪڍي حيدرآباد ۾ آڻي ٽالپرن ميرن جي قبن تي دفنايو ويو. مير محمّد نصير خان جنهن ماحول ۾ اک پٽي سو شعر و سخن جو پرورش گاهه هو. سندس شاعريءَ جو آغاز 19 سالن جي عمر ۾ ٿيو. پنهنجو تخلص "جعفري" ڪندا هئا. سندس تصنيفات حسب ذيل آهن:

1. "قصّه مرزا و صاحبان" پارسي مثنوي.
2. "مختار نامه" پارسي مثنوي.
3. "ديوان جعفري" پارسي
4. "ديوان جعفري" پارسي ۽ اردو

ڪلام

پرديس هو جي حزين، فيستن تي ڪاشان — ويا ڇڏي گيندر گلي تن کي نه ڪاهي ياد ڪر.
آهي بيوطني ۽ دربدري سان گڏ قيد و بلا — زندگي آهي زهر ڪا يا خدا امداد ڪر.
ڪڪر نه ڪيو آهي سر مون تي نصارن چرخ پير — توکي پڻ جيڪي وڻي تون پڻ هتي بيداد ڪر.
دوش آ صبح صبا ٿي سان گيرن تي هي دعا — لطف پنهنجي سان الاهي "جعفري" کي شاد ڪر.

***

هزهائينس مير صوبيدار خان "مير"

(1802ع - 1846ع)

هزهائينس مير صوبيدار خان ولد مير فتح علي خان ٽالپر، پنهنجي والد صاحب جي وفات کان ٻه مهينا اڳ، آچر رات جو حيدرآباد جي قلعي ۾ تولد ٿيو. سندس ولادت جي تاريخ محرم الحرام تاريخ ۽ ٻيهين جي وچ واري رات 1217هه مطابق 22- اپريل 1802ع هئي. سندس تعليم ۽ تربيت پنهنجي چاچن جي هٿ هيٺ ٿي، ليڪن اڳتي هلي سندس دماغ ۾ حڪومت ڪرڻ جا خيال جاڳيا. جنهن ڪري لشڪر گڏ ڪري پنهنجي چاچن (مير ڪرم علي خان ۽ مراد علي خان) سان جنگ جوٽيائين. لشڪر وارن جڏهن مير مراد علي خان جي اچڻ جو ٻڌو ته انهن فوجن جي لشڪر ان مشڪل سان ملڪ ڇڏي ڪي ريجي بچيا، بيا ڀڄي ويا. مير صوبيدار خان اها حالت ڏسي وڃي چاچي کي پيش پيو. مگر آخري دم تائين سندس دل پنهنجي چاچي ڏانهن صاف نه رهي. مير نصير خان جي عهد ۾ پاڻ پنهنجي حڪومت جا بنياد خود مضبوط ڪيائين. ايتري قدر جو مياڻي واري ميدان ۾ به مير نصير خان جو ساٿ نه ڏنائين نتيجي ۾ مير نصير خان جنگ هارائي ويٺو. مير صوبيدار خان ٽالپر "مير" جو انتقال 14 رجب 1262هه مطابق 9 جولاءِ 1846ع تي ٿيو.

ڪلام

سڪي سي رنگين ڏي جا يار تن عشق ٿيل

مکڙيون ڦٽي سڀ ڪي ٿيون گلزار تن عشق ٿيل

❖❖❖

هزهائينس مير شهداد خان ٽالپر "حيدري"

(1822 _ 1857ع)

هزهائينس مير شهداد خان ولد هزهائينس مير نور محمد خان ٽالپر، مير ڪرم علي جي عهد ۾ 19 _ ڊسمبر 1822ع تي تولد ٿيو. ڪيو موجب الحاج محمد حسن بيدل شيرازي سندس استاد مقرر ڪيو ويو جنهن کان علم صرف نحو معاني ۽ عروض وغيره جي تعليم ورتائين. مير شهداد خان مياڻي واري جنگ (17 _ فيبروري 1843ع) ۾ سپه سالار هو. چارلس نيپئر سنڌ فتح ڪرڻ کان پوءِ گورنر جنرل لارڊ ايلنبرو کي لکي مير شهداد خان کي ٻين ميرن کان جدا صورت ۾ نظربند ڪرايو. جو جو مٿس هي الزام مڙهيل هئا ته هن ڄاڻي ٻجهي ان ڪان جدا ٿيڻ اڳ برٽش ڪئمپ کي باهه ڏني هئي ۽ ڪئپٽن انيس کي قتل ڪيو هو. جنهن جي تحقيق ڪئي. ملايو ويو جيڪو سنڌ ۾ هڪ سال هئي جيڪو هو ته لارڊ ڊلهاؤزي هندستان جو نئون گورنر جنرل ٿي آيو جنهن کيس بي قصور ثابت ڪري بري ڪيو. ان بعد کيس ٻين ميرن سان گڏ ڪلڪتي ۾ رهايو ويو. جيتوڻيڪ کيس وطن (سنڌ) ڏانهن واپس وڃڻ جي اجازت ملي ليڪن پاڻ ڪنگهه ۽ دمي جي موذي مرض ۾ مبتلا ٿي پيو. ڪيترن ئي ڊاڪٽرن سندس علاج ڪيو پر فائدو نه ٿيو. پاڻ بار بار پنهنجي ڪلام ۾ ڪيترن ئي هنڌن تي پنهنجي شفاياب ٿيڻ جي خواهش ڏيکاري آهي. آخر تاريخ 8 _ محرم الحرام 1274هه مطابق 28 _ آگسٽ 1857ع تي ڪلڪتي ۾ ئي وفات ڪيائين. سندس لاش حيدرآباد آڻي سندس والد صاحب جي پهلو ۾ دفنايو ويو. مير صاحب ٽالپر خاندان ۾ پنهنجي نوعيت جو هڪ اعليٰ پارسي گو شاعر ۽ صاحب ديوان هو ۽ پاڻ سنڌي ۾ به سٺي شاعري ڪئي اٿس.

ڪلام

حسن ۽ جمال جو ٿيو ڪنهن رشڪ ماه ۾
سڀ حسن سو جمال ڏاڍي مهر ۽ ماه ۾

زلف سي جي عڪس اکين ۾ سمايو جڏهن
عالم سياه ٿي ويو منهنجي نگاه ۾

پيلو مان راهِ عشق ۾ نه ٿيو ڪو ڪٿي
لڌي پيس مان راهِ الفت جي راه ۾

ايندو هو شوخ تنهنجي اکين هڪڙي ڏينهن ضرور
اي "حيدري" جي آهي اثر تنهنجي آه ۾

□□□

نوّاب احمد خان "احمد" لغاري

(1792 ـ 1870ع)

نوّاب احمد خان، نوّاب ولي محمد خان لغاري وزير اعظم جو وڏو فرزند هو. سنه 1207هه مطابق 1792ع ۾ ڄائو. پاڻ پنهنجي والد صاحب جي زير نظر عربي ۽ فارسي جي تعليم حاصل ڪيائين. امارت ۽ وزارت جي معاملن ۽ مسئلن ۾ تربيت ڏيڻ خاطر نوّاب علي محمد خان کيس حيدرآباد ۾ پنهنجي بنايل ٽنڊو ولي محمد ۾ رهايو. نوّاب احمد خان جي عوام ۽ راڄن سان ڏاڍي محبت هوندي هئي ۽ ڀلائي ۽ بهبودي خاطر پنهنجو پاڻ پتوڙي سندن حمايت حاصل ڪيائين. همت ۽ مردانگي سان گڏ سندس طبيعت نهايت نيڪ هوندي هئي، ان ڪري فقيري ڏانهن مائل هئي. هي درويش "شاهه بلاول" جو مريد ٿيو جو پيو لڪي پير ۾ آيو ۽ "پير وارو صاحب" سڏجي ٿو.

مير صاحبن جي اسرار تي شاهه بلاول سنڌ ڇڏي مسقط ڏانهن روانو ٿيو ۽ ويندي وقت نوّاب احمد خان کي چيائين ته مريد اسان جو آهين پر صحبت وٺي صوفي فضل الله لغاري جي سان ڪر ميرالهيو "جهوڪ" ۾. نوّاب احمد خان پڻ صوفي شاهه لطف جو مريد ٿيو. نوّاب صاحب علم دوست ۽ مطالعي جو شوقين هو. کيس پنهنجو ڪتب خانو هو جو سنڌ ڇڏڻ وقت پڻ سنڀالي ساڻ کنيائين. نوّاب صاحب 19 ذيقعد 1286هه مطابق 21 فيبروري 1870ع تي وفات ڪئي.

ڪلام

ٿل: سيمل وڻا پاڳ ويا جي تون اڄين ميڙڙا

هي سر سنڌو آهي ارهاڙ ٽان
ڇڻان پوين ڦلڪ

سوڙا توکي سوال اهڙي
ڳهڻ ڪٽيون ڪانڪ

راتو رڻان رت ڏيا
ڄاڻي ٿو رب پاڪ

عرض منهن "احمد" جي
چانگي وارج واڳ

***

میر سهراب خان ثاني ٽالپر "مسڪين"

(وصال: 1876ع)

میر سهراب خان ثاني ولد میر محمد حسن خان ٽالپر نهايت نيڪ نيت، سادہ مزاج ۽ فقير منش انسان ٿي گذريو آهي. پاڻ پنهنجي بزرگن جي جلاوطني بعد منگهڻ واريءَ ۾ اچي رهيو جتي سموري عمر فقيرن جي صحبت ۽ ڪتابن جي مطالعي ۾ صرف ڪيائين. سندس ڪلام ۾ حزن ۽ ياس جو عنصر تمام گهڻو آهي. پاڻ صاحب ديوان به آهي. سندس "ديوان مسڪين" سنڌالاجي واري ڪتب خاني ۾ موجود آهي جيڪو پارسي غزليات تي مشتمل آهي. پاڻ تاريخ 14- ذوالحج 1292هه مطابق 11- جنوري 1876ع اربع ڏينهن تي منگهڻ واريءَ ۾ وفات ڪيائين.

ڪلام

انتها آمدہ در بوستان بهر لقا
هر گل و اشجار بد مشغول در ماتم سرا

لاله را گفتم چراخوني لبا استادئي
گفت از اندوه آل حضرت خیرالوریٰ

گفتم این داغ سیه در سینه ات از بهر چیست
گفت گفته از واقع شاه شهید کربلا

یاسمین زرد رو استاده در صحن چمن
زرد شد بهر سیوم شاه حسن المجتبیٰ

گل شیدا دان تو "مسکین" ماتم آرائي "حسین"
ماتم آرائي بکن فرزند شاه لافتا

■■■

مير حسين علي خان ٽالپر "حسين"

(1824 ـ 1878ع)

مير حسين علي خان ولد مير نور محمد خان اول، تاريخ 26- آگسٽ 1824ع بروز خميس، مير ڪرم علي خان جي عهد ۾ ٺٽي ۾ تولد ٿيو. مير صاحب جي تعليم تربيت شاهاڻي انداز ۾ ٿي. ڪئپٽن ايسٽوڪ پنهنجي ڪتاب ۾ مير صاحب جي سوٽين جي واکاڻ ڪئي آهي. 1843ع ۾ چارلس نيپئر سندس وڏي ڀاءُ مير شهداد خان ۽ چاچي مير نصير خان سان گڏ کيس به ڪلڪتي روانو ڪيو. 1859ع ۾ مير صاحب ان وقت جي گورنر جنرل لارڊ ڊلهائوزي جي حڪم سان ڪلڪتي مان پنهنجي وطن حيدرآباد سنڌ آيو، جتي تاريخ 26- ربيع الاول 1298هه مطابق 30- مارچ 1878ع بروز آچر ... بجي شام تي وفات ڪيائين. کيس سندس آبائي قبرستان يعني ميرن جي قبن واري ٽڪري تي ... مير وفات وقت هڪ فرزند مير نور محمد خان ڇڏيائين جيڪو حيدرآباد جو آخري هزهائينس هو. مير صاحب عالم فاضل ۽ شاعر به هو. سندس تخلص "حسين" هو. سندس تصنيفات هي ريت آهن: "مناقب علوي" (فارسي نثر)، "ديوان حسين" (اردو غزليات)، "شاهد الامامت" (فارسي نثر) ۽ "لب لباب" (فارسي نثر).

ڪلام

اڄ وري موسم بهار آيو
جو چمن ۾ هو گلعذار آيو

تون اچي جلدي ويهه پهلو ۾
دل بيتاب کي قرار آيو

من لُٽي منهنجي طاق دل کي
لي چپائين سندم شڪار آيو

اڄ ڪي محفل ۾ ڪٿي چيو اي "حسين"
ٿي تہ تنهنجو هو جان نثار آيو

●●●

نوّاب الهداد خان لغاري "صوفي"

(1823 ـ 1882ع)

نوّاب الهداد خان نوّاب ولي محمّد خان جو ٽيون نمبر فرزند هو جو نوّاب صاحب کي پيريءَ ۾ 27 ـ رمضان 1238ھ مطابق 7 ـ جون 1823ع تي ڄائو. دستور موجب سندس تعليم واسطي پارسيءَ ۾ اعليٰ تعليم جو انتظام ٿيو. ٽين سالن کان پوءِ جو هوءَ سندس والد وفات ڪئي. ٻارنهن سالن کان پوءِ جو ٿيو ته مير نصير محمد خان سندس تالي نوازش نامين مقرر ڪيو. انگريزن سنه 1259ھ مطابق 1843ع ۾ سنڌ تي قبضو ڪيو. الڪري في الحال هي خاندان پڻ زير عتاب رهيو. نوّاب الهداد خان ۾ سال کان ڪشمڪش جي حالت ۾ هو ۽ بالآخر ذي القعد 1260ھ ۾ نوّاب بهلول خان دائود پوٽي وٽ امداد لاءِ ويو. نوّاب الهداد خان "سڪوت لاشاري" تعلقي سيوهڻ ۾ دائمي سڪونت اختيار ڪئي ۽ سندس اولاد پڻ هميشه لاءِ اتي ئي رهيو" سندس انتقال 18 محرم الحرام 1300ھ مطابق 30 ـ نومبر 1882ع تي سڪوت لاشاري ۾ ٿيو.

ڪلام

جنهن جو خيال دل تي تنهن جي ٿو ڳالهه ڳايان
هر وقت هر گهڙي ۾ سو فڪر ٿو پچايان

"موتيا اکيل ان تموتيا" آهي تنهن سندو اشارو
غازي ٿي هن غزا ڪئي ڪڍيئن پير پٽ تي پايان

دنيا جي دوستي ۽ عقبيٰ جي اعتراضي
مشڪل ته پاڻ پاڻي رليل ڪري رلايان

جنهن نفس ڪيو پريشان تنهن جون ته هي مرادون
ڪيڙا ڇڳا سدايان چوکو ڪين ڪاچ ڪايان

"صوفي" اميد رکجي آهي دوست ڏاتو ملاس
"لاتقنطوا" تي ٿڪيو رحمت رفيق پايان

●●●

پير ميان غلام نبي "پتيل"

(1832ع ـ 1887ع)

ميان غلام نبي عرف ميان پنهنلڻو ولد مخدوم محمد زمان (13 ـ سجاده نشين درگاه حضرت غوث الحق مخدوم نوح) 25 ـ آگسٽ 1852ع تي تولد ٿيو. هي بزرگ مخدوم امين محمد صاحب (13 ـ سجاده نشين حضرت مخدوم نوح) جو ننڍو ڀاءُ هو. سنڌي، فارسي، اردو ۽ عربيءَ مان چڱو واقف هو. مرحوم نهايت اخلاق مند، سليم الطبع ۽ وقت جو خوش ڪلام شاعر هو. سندس ڪلام جو ٿورو حصو ڪٺو ٿيل آهي ۽ باقي موجود آهي. سندس ڪلام تي تصوف جي تحقيقات جو آڌر آهي ۽ سمجهه ۾ ڀلا ماحول جو نقشو اهڙي خوبيءَ سان ته پتيل آهي جو ڪلام پڙهڻ يا ٻڌڻ شرط اهو نقشو اکين اڳيان اچي ٿو. سندس انتقال 17 ـ آگسٽ 1887ع تي ٿيو.

ڪلام

ٽل: عشق اڄ عجيب ڪا ته ٿئي ٿي واري وصل جي پرين وانگ واري

جلڻ جان ٺاري قبر تي عشق سان، ٿئي عشق جي اوٽ پرٿون پڇي سان
ٻيوڙي سري جي ٿي ڪان ٺياري

ايءَ عشق اندر جون اوڻيون ۽ ارپيا، سڀئي سوچ سارا ٿين ڳالهيون ڳيجها
اڄ هن اکين تي ڪا "وحدت" جي واري

"جمع مٿيا" ۽ گهوڙي ايڪا گهوڙي پرت جي پکي ڪي اصل آئي آري
آسو آئيه پهچڻي ڪان گهرجي نه گهاري

اسين عينيت جي ته واري ورتا سون، ۽ وحدانيت جي وطن تي ورياسون
صحيح "مسجود" ڪيو سڪي ڳالهه ساري

"پتيل" يار پنهنجو صفا جي سڃاڻي، ته اڙ خود اکين ڪان اهو آب آڻي
جتان جان ڪي ٿي تجلي جي تاري

ooo

پير سيد حزب الله شاهه "مسڪين"

(1842ع - 1890ع)

پير حزب الله شاهه صاحب تاريخ 18 شوال 1258هه مطابق 22 نومبر 1842ع تي تولد ٿيو هو. سندس والد صاحب پير علي گوهر شاهه جي رحلت (1847ع) کان پوءِ گادي نشين ٿيو. پاڻ زنده دل ۽ سخي مرد ٿي گذريو آهي. سندس لنگر عام و خاص لاءِ هميشه کليل هوندو هو. اڪثر ڳوٺن جي غريبن جي سار سنڀال لهندو هو بلڪ انهن کي اَن ۽ ڪپڙا ڏيندو هو. پاڻ شخص شناس، اديب نواز ۽ قادرالڪلام شاعر هو. سندس تخلص "مسڪين" هو. سندس بياض کي "تحفت لڪي" جي نالي سان ياد ڪندي آهي. پاڻ تاريخ 4 محرم الحرام 1308هه مطابق 20 آگسٽ 1890ع تي رحلت ڪيائون.

ڪلام

ما گدايان تير مارا با زر و تيور چه کار
همچو ابراهيم با سر مايه آذر چه کار

چون مرا در محشر از هنگامه اوبکي نيست
هر زمان تصوير جانان دارم و ديگر چه کار

مجلس روشن يار مارا جلوه هاي ديگر است
از مه و خورشيد تابان يافت با اختر چه کار

از کتاب حسن ما حرف محبت خوانده ام
با صلاح قصه دارا و اسکندر چه کار

شکر الله کاز ولاي نبي رهنمائي مع
جان بجانان رفت "مسڪين" را جزاين ديگر چه کار

***

مير علي مراد خان "مجروح"

(والي خيرپور ميرس)

(رحلت: 1894ع)

مير علي مراد خان ٽالپر وليد مير سهراب خان ٽالپر 1843ع ۾ انگريزن جي سنڌ فتح ڪرڻ وقت خيرپور رياست جي ٽيهين رياست جو پهريون حاڪم ٿيو. ڀاڳ ڀريو ٿوائتو علم دوست ۽ شاعر هو. سنڌي ڪلام ۾ "مجروح" ۽ پارسي، اردو ڪلام ۾ "علي" تخلص ڪندو هو. آنڌائين سندس دربار ۾ جيد عالم، فاضل ۽ شاعر موجود هوندا هئا، جن جي انهن جي شاياني شان قدر افزائي ڪندو رهندو هو. 1843ع ۾ مير نصير خان جي ڪلڪتي وڃڻ بعد ڪيترا ايراني ۽ هندوستاني شاعر ڪيڏي پاڳي حيدرآباد دکن ۽ آس پاس هليا ويا. فقط سنڌي شاعر جهڙوڪ: مرزا محمد باقر "آصف" شيرازي، محمد قاسم هالائي، سيد غلام مرتضيٰ شاهه "مرتضائي" ٺٽوي ۽ مرزا احمد علي ٺٽوي وغيره وٽي خيرپور پهتا ۽ مير علي مراد خان جي دربار جي زينت بڻيا. مير صاحب سن 1311هه مطابق 1894ع ڌاري خيرپور ۾ انتقال ڪيو.

ڪلام

دوست سدا دلدار آ تون اڳي منهنجي يار پيارا

پره بچايئي سر تي پاڙي چاڙهئي سر تي خلق جي خواري
سوليءَ پريا سردار

سڀني سارين ڪئين وساريان، واهڻ وڻ ملن روز نهاريان
محبوب سدا منٺار

ڏاس لڳڙس تنهنجي ڏاهي پاڻ لڳي پاڻي آهي تو در
ساڄن ليهه سدا سنڀار

ڀال ڀڄاين ڪر نه تون ڀاتي "مجروح" آڪي ڪر مهرباني
آڇي ڏي آڌار

■■■

مولوي الله بخش "ابوجهو"

(1847ع - 1901ع)

مولوي الله بخش تخلص "ابوجهو" ذات قريشي سن 1847ع ۾ تولد ٿيو. سندس اصل وطن پنجاب هو، هيءُ آءٌ ڪراچي سنڌ. مولوي صاحب "سنڌ مدرسه" ڪراچي ۾ مرزا عبدالحسين جي استاد بعد پوءِ ٿي رهيو. مولوي صاحب خانبهادر حسن علي آفندي جو همعصر ۽ هم صحبت هو. ان زماني ۾ مولوي صاحب مشهور "معاون" نالي جاري ڪئي. مرحوم قومي شاعر هو. سندس ڪلام حب وطن جي جذبات جو آئينو آهي. مرحوم اصلاحي شاعري لاءِ سهڻي نموني سان ڪلاسي جو لعل به لاڻين ۽ بيت ۽ رهنجي آهن. ڪٿين ۽ غير مسلم آن مسدس ڪلام ۾ تلخي نظر نه اينلئي سندس ڪلام تعصب کان پاڪ آهي. مرحوم ابوجهو سنڌ ۾ پهريون شاعر آهي جنهن مسدس حالي جي طرز تي "مسدس ابوجهو" لکيو. سندس وفات 1901ع ۾ ٿي.

ڪلام

صبح مشتاق سان جي سيتن گڏ گلزار ٿيو، ڳائڻ ۽ جي سڄي سموجهه ڏاڍو
نعمن شڪ وطن آرسن جي ٿهليس ٿيو، ڳائڻ ٿي قبر سان جي ويچاريو

نه ڪاهوڙ نه شڪ ٿي پوڙ سب ڪنڦين ڪي،
ٿي سنڌ ڪشمير وطن پاڻين ڪي،

***

آخوند لطف الله "لطف"

(1842 - 1902ع)

آخوند لطف الله ولد آخوند محمد اسحاق 1842ع ۾ حيدرآباد ۾ تولد ٿيو. ابتدائي تعليم جا مرحلا طئي ڪري عربي ۽ فارسي تعليم حاصل ڪيائين. هندي ۽ سنسڪرت ٻولين تي به چڱي دسترس حاصل هيس. ايتري ۾ لوڪل بورڊ طرفان ماستر مقرر ٿيو. تصوير ۽ تاجپور ڪان علاوه ٻين ڪيترن هنڌن تي پنهنجي نوڪري ولحاظ سان نمونو ادا ڪيائين. آخر ۾ ٽنڊي ولي محمد اسڪول ۾ اچي ڪري هالي قاضي عبدالقيوم اسڪول سنڌي ٿيو. ۾ ملازمت ڪيائين. ۽ ملازمت دوران طبابت جي ڪم سان به دلچسپي هوندي هيس. آخوند صاحب چڱو نثر نويس، نظم گو ۽ ذوق سليم جو مالڪ هو. سندس قابليت سندس ڪتاب "بطل عالم" ۽ "انجمن آرا" عرف "گل خندان" مان ظاهر آهي. 1898ع ۾ ملازمت کان فارغ ٿيو ۽ باقي حياتي جو وقت طبابت جي ڌنڌي ۾ گذاريائين. پاڻ طبابت جي ڪم ۾ ماهر هو ۽ شعر و شاعري به جاري رکيائين. آخر هو سن 1902ع ۾ وفات ڪيائين.

ڪلام

لطف ڪر يا ربّ مون تي مصطفيٰ جي واسطي
صاف ڪر ميرو سينو صدق ۽ صفا جي واسطي

تنهنجي بخشش ۽ عطا جو بحر بي پايان آ
ڪر نظر مون ڪي تہ ڪٿهين پنهنجي عطا جي واسطي

مون ڪيا عصيان بيحد جيئن چارو ناه ڪي
محو سي ڪر پنهنجي ذات ڪبريا جي واسطي

نفس جي خاطر لڳي مون هٿ سيد تنهنجا ڳڱا
آسروند آهيان تنهنجي بقا جي واسطي

"لطف" تنهنجي در مٿي آهي سدا اميدوار
آهه سو سائل سندو لطف ۽ سخا جي واسطي

***

مرزا قاسم علي بيگ "قاسم"

1837ع _ 1905ع

مرزا قاسم علي ولد مرزا فتح علي بيگ 1837ع ۾ تولد ٿيو. مرزا صاحب پارسي ۽ عربي تعليم پهرين پنهنجي والد صاحب ۽ بعد ۾ آخوند محمد شفيع جي مدرسي مان حاصل ڪئي. پاڻ موصوف نهايت متقي ۽ صوم وصلوات جو پابند هو علم طب کان واقف هو. مرزا صاحب سٺو شاعر به هو ۽ هزهائينس مير حسن علي خان ٽالپر جو خاص مصاحب هو ۽ عزا جي مجلس ۾ مرثيه خواني به ڪندو هو. بقول ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ "مرثيه خواني ۾ سندس ڪو به مقابل نه هو". مرزا صاحب پارسي اردو ۽ سنڌي زبانن ۾ شعر چيو آهي جيڪو مختلف صنفن سخن تي حاوي آهي. مرزا قاسم علي بيگ قاسم صاحب 4 ذوالحج 1322هه مطابق 9 فيبروري 1905ع تي بروز خميس وفات ڪئي.

ڪلام

خير فلڪ سان پيئو مون شراب شيشي ۾
يقين ٿيو بند ڪيم آفتاب شيشي ۾

مون تن ۾ ياد ڪري يار جي پسيني ٽي
اصل ۾ آهي پيدا ٿيو گلاب شيشي ۾

ٿي شرمسار سنڌو چشم مست کان ساقي
شراب سنهن تي رکي پيو نقاب شيشي ۾

شراب خانه ۾ منهنجي رقيب لڳو ساقي
ٿئي شراب هتي لاجواب شيشي ۾

خيال اشڪ سنڌو دل ۾ اپريو "قاسم" جي
قلب ذره پسايو سحاب شيشي ۾

■■■

هز هائينس مير محمد حسن علي خان ٽالپر "حسن"

(1825ع _ 1907ع)

هزهائينس مير محمد حسن علي خان ٽالپر، آخري تاجدار سنڌ، مير محمد نصير خان ٽالپر جو وڏو فرزند هو. پاڻ مير ڪرم علي خان جي عهد ۾ 26 ذي القعد 1240هه مطابق 12 جولاءِ 1825ع تي اڱاري ڏينهن حيدرآباد جي قلعي ۾ تولد ٿيو. دستور موجب پاڻ به آقا مير حسن شيرازي ۽ آخوند محمد بچل کان تعليم حاصل ڪئي. 13-14 سالن جي عمر ۾ قرآن مجيد حفظ ڪيائين. سندس سجع هي آهي: "آسوده برسرير امارت بخوش دلي اهل جي خوشي سان حڪمرانن واري تخت تي آسوده آهي." "تخم الملوڪ قتل الاهي حسن علي" اهانشاهن جو تخم الله جي مائي وارو حسن علي.

1843ع واري مياڻي جي جنگ کان پوءِ چارلس نيپئر مير محمد حسن علي خان کي به سندس والد مير نصير خان سان گڏ ڪلڪتي موڪليو. ان وقت سندس عمر 20 سال هئي. چاليهن سالن جي عمر ۾ 1861ع ۾ ڪلڪتي مان واپس پنهنجي وطن حيدرآباد، لطيف آباد نمبر 4 ۾ مقيم ٿيو يعني ٽنڊي مير تاج محمد خان ۾ جتي اڄ ڏينهن سندس ليڊيز پارڪ بنگلو قائم آهي. پنجاسي سالن جي عمر ۾ 15 ذوالحج 1324هه مطابق 30 جنوري 1907ع تي وفات ڪيائين. وصيت موجب سندس لاش ڪربلا معليٰ ۾ دفن ڪيو ويو.

ڪلام

آئون مالڪ جي نظر ۾ سلطان سخن جو — شاڪل هجين تون تس اڄيو ميدان سخن جو

هڪ بيت نه ٿيان جي ٿي سچو ملڪ سڪندر — آئون ملڪ فصاحت ۾ سليمان سخن جو

عيسيٰ جي طرح شعر مون سنڌي ۾ ڪيو احيا — هن عمل ۾ آئون عيسيٰ دوران سخن جو

داؤد جو لحن آهي ٿيو هن شعر ۾ الحان — تورات هي انجيل هي قرآن سخن جو

سبحان عطا مون تي ڪئي دولت ايمان — مون گوئي بلاغت تي آ سبحان سخن جو

سنڌي ۾ ٿيو دفتر سخن ۽ شعر جو ايتي — ان هند ۾ مون رسايو جو هو پايان سخن جو

حسان هو جيئن ختم رسالت جو ثنا خوان — تئين يا شهه دين تنهنجو آئون حسان سخن جو

نظم اڪثر ٿئي آهي ٿيو امڪان کان ٻاهر — جيڪي مون چيو آهي سو امڪان سخن جو

جا ٿيندو جي ڪو شعر جو خاقان سڄاڻي — قليو مون ڪيو هو پنهنجي ميزان سخن جو

جا ڳهه جتي "حسن" جيڪي ٿر ڪجهه معني ۾ ڳوڙهي وڏو — بخشي تو ملي ختم رسولان سخن جو

❁❁❁

سيّد قطب علي شاهه "قطب"

(1814_1910ع)

سيّد قطب علي شاهه ولد فتح الدين شاهه جي ولادت 21 رمضان 1229هه مطابق 8_ سيپٽمبر 1814ع تي ٿي. سندس سلسلو نسب حضرت امام زين العابدين عليه السلام جن سان ملي ٿو. سندس بزرگ اُچ شريف کان لڏي سنڌ ۾ آيا. مرحوم قطب علي شاهه جو والد درويش صفت ۽ الاهي عبادت ۾ مشغول هو ته کيس خواب ۾ معلوم ٿيو ته هڪ مڙهه کيس پلين ۽ لوڪن عالي رهبر آهيس ۾ ڄڻ پيو ته "شاهاڻ نه ڪنديس تربلي ڦاڙي پاهر نڪرندس" آخر پاڻ شادي ڪيائون. روح جو هن زمين تي لهڻ لاءِ منتظر هو تنهنجي اچڻ بردبر تي مڪاڻ تي پهتي پوري ڇهين مهيني جمع جي رات شاهه صاحب تولد ٿيو. مرحوم قطب علي شاهه جو تخلص قطب هو. پاڻ صاحب دل ۽ اهل الله مرد ٿي گذريو آهي. سندس انتقال 16 ذوالحج 1328هه مطابق 22_ ڊسمبر 1910ع تي ٿيو.

ڪلام

جيل جهاڳيندو وتان — ماڻ پاڻ جي کي پاڻهه پوي

آيا آرنگ لکيون — ساڻين ڦيندو سڀ

وڻندو جي ۽ وٺن ۾ — پاڻ رکندو پيٽ

جيڪو بچي مڪر بحقيقي — ڪڪڙ پنا تا ڪٽ

"قطب" پس پڇيون جي — ٿي نهاري ڪٽ

●●●

مرزا حسين قلي بيگ "حسين"

(1865 ـ 1910ع)

مرزا حسين قلي ولد مرزا ولي محمد بيگ سال 1865ع ۾ تولد ٿيو. پاڻ مختيارڪار جي عهدي تي فائز رهيو. سندس شادي شمس العلماء مرزا قليچ بيگ جي ننڍي همشيره سان ٿي. مرزا صاحب سنڌي، سرائڪي، فارسي، عربي ۽ انگريزي وغيره جو ڄاڻو هو. شعر و ادب ۽ مطالعي سان سندس شوق تاحيات قائم رهيو. سندس مقالا ڇپيا آهن. سندس تخلص "حسينا" ۽ "حسين" هو. شاعري ۾ حمد، نعت، مناقب، نظم ۽ مداح وغيره سندس پسند جون صنفون هيون. سندس ڪتاب گلدستهءِ حسيني حصو اول سال 1972ع ۾ شايع ٿيو. مرزا صاحب سال 1910ع ۾ انتقال ڪيو.

ڪلام

سک ۾ دنيا ۾ نه آهي جنهن نه هوندا ڏک ڏٺا
توکي راحت ۾ رهيو ته ۾ ڏک اٿيئي آخر سدا

عرض ۾ دنيا جي آهن جو اکين پوري پڳو
موت کان پوءِ تنهن شيءِ جهان هرگز نه نيڻن هڪ سگهي

تنهنجي دولت هٿ پئي هوندي ته پيا وڙهندا عزيز
تنهنجي دولت کي ورهائي کاڄ کائيندا عزيز

جو نه تنهنجڪان پنهنجي دولت کي هٿان خرچي ڇڏي
جيڪي اميرن ۽ ويشن راهه حق جي هلي سچي

■■■

حاجي پريل خان "پريل"

(1852ـ1911ع)

حاجي پريل خان مگسي بلوچ 1852ع ۾ ڄائو. سندس اصل وطن ڀاڳناڙي هو. بعد ۾ شالا تين ۾ اچي رهيو. مرحوم حاجي پريل خان اول پوليس کاتي ۾ جمعدار هو. پوءِ مرحوم مخدوم امين محمد "امين" (13) سجاده نشين حضرت غوث الحق مخدوم نوحؒ جي صحبت ۾ نوڪري ترڪ ڪري پڇاڙي تائين سندن خاص خدمتگار ٿي رهيو ۽ وفات به اتي ئي ڪيائين. کيس خدمتگارن جي قبرستان ۾ ئي دفن ڪيو ويو. مرحوم مرثيه گو شاعر هو. سندس گهڻو ڪلام گم آهي. باقي هڪ ٻه مرثيه ۽ ڪي بيت موجود آهن. سندس انتقال 1911ع ۾ ٿيو.

ڪلام

اول نام الله جي جو قادر ربُ قهار   خالق پنهنجي خلق ۾ سيدّ ڪيو سردار
سڀ تي تن سرور ٿيو مڙني جو مهندار   ڪيو هٿي هٿي حسينؑ لاءِ جو ائين جو آڪار
پريل تنهن "پيغار" آهي روز الست کان

*

ڇاليهين لنهون آيا حرم قتلگاهه ۾   تنهن آسمان زمين هئي ماتم نگاهه ۾
ڪيئي ڪٽي شڪل قرق لباس سياهه ۾   ماتم ۾ ماهه سج ٿي مڙيو بارگاهه ۾
آلِ رسول ﷺ آهه ڪٿون منهن تي نقاب هو
پترس ۾ ڀجيل جگر ٿي ڪباب هو

***

سيد صاحب ڏنو شاهه

(1868_1914ع)

سيد صاحب ڏنو شاهه ولد محمد شاهه ڳوٺ ٻلڙيءَ تعلقه ڪوٽڙي ضلع حيدرآباد ۾ 1868ع ۾ تولد ٿيو. صاحب ڏنو شاهه شاهه عبدالڪريم جي ڏهين پيڙهي مان هو. سندس پيڙهيءَ محمد صالح شاهه لاولد وفات ڪري ويو جنهن بعد پاڻ سجاده نشين ٿيو. سنڌي، فارسي ۽ اردو جو چڱو ماهر هو. نيڪ صورت، نيڪ سيرت بزرگ ۽ وقت جي شاعرن ۾ نمايان حيثيت رکندڙ شاعر هو. شاعريءَ ۾ سندس استاد مرحوم ٽنڊائيتي مير عبدالحسين خان "سانگي" هو. پاڻ 5 جون 1914ع تي حيدرآباد ۾ گهوڙا گاڏيءَ ۾ سوار ٿي ۽ پاڻ ئي گاڏي هلائيندو هليو ته اوچتو ئي اوچتو گاڏي هلائيندي سندس روح هن فاني جهان مان بقا جي عالم ڏي پرواز ڪيو.

ڪلام

طرح: ٿيا سين طرب طلب — لاڪ آهيون لاطلب

"موتو قبل" جو پي مه پيالو مست وتان ٿو آڳون متوالو
عشق ميڪاري رمز عجب

اندر مسجد منڊل حجرا، پالي منهن جي ڪين سيو مجرا
راهه انهي اسان ملندو رب

تا از آدم تا از حوا، مون نه ڪاريون ڪين ناسوتي
تنهن اسان جو آهي نسب

ڪڏهن ته موسيٰ عيسيٰ چايون هر مظهر ۾ پاڻ لڪايون
سالڪ سمجهن تنهنجو سبب

"صاحب ڏنا" ڪثرت مان ڪڍي وحدت ٻڙ ۾ واڳ وڌائين
دردمندن تا مرڪب

***

نوّاب فقير ولي محمّد خان لغاري

(1836ع - 1914ع)

فقير نوّاب ولي محمّد خان (ثاني) ولد نوّاب احمد خان لغاري سن 1252هه مطابق 1836ع ۾ ٽنڊو ولي محمّد حيدرآباد ۾ تولد ٿيو. سندس ڏاڏي نوّاب ولي محمّد خان (اول) سنڌ جي بلوچي لشڪر ۾ مير فتح علي خان ٽالپر جي سرڪار ۾ ... ٻاري جنگ ۾ ميان عبدالنبي ڪلهوڙي کي شڪست ڏني. سندس بهادري جي ڪري کيس "نوّاب" لقب مليو جيڪو اڄ تائين سندس خاندان ۾ هليو اچي. نوّاب صاحب اعليٰ فقير ٿيو ۽ اڄ تائين فقير سڏيو آهي. مرحوم عربي، فارسي، اردو، سنڌي ۽ سرائڪي؛ جو ماهر هو. عربي ۽ ... سواءِ ٻين زبانن ۾ به طبع آزمائي ڪندو هو. سندس تصنيف سندس قابليت جو حقاني ثبوت آهي. سندس ڪلام ۾ حقيقت ۽ معرفت جا نمايان اظهار موجود آهن. سوز ۽ درد سندس ڪلام جي خاص وصف آهي. فقير نوّاب ولي محمّد جو انتقال 4 رمضان 1332هه مطابق 27 جولاءِ 1914ع تي ٿاڻيجو ۾ ٿيو. کيس ... ساڻن ۽ آڳاڻن جي گوٺ ۾ شهر ٽنڊو ... قبرستان خانقاه ۾ دفنايو ويو.

ڪلام

(مقتبس: امين محمّد صاحب جي تحقيق تان)

جوڙي قلب بيت ۾ انسان ۾ سمايو
ٿي ذات کي صفت ۾ ملڪن تي سر تمايو

آدم جو روپ ڌاري آيو پاڻ کي لڪائي
مچ عشق جو مچائي خود عشق پنهنجي آيو

احمد هو سر حقاني لاريب لامڪاني
سمجهه رمز اُن تراني ورتي طور ڪئين جلايو

ٿي حسن جو ڏيکارو وڃي پاڻ ٿيو نيارو
صورت جو ڪئين اشارو سر عاشقن سمايو

"ولي محمّد" سڃاڻج ذاتي نه ڪر وسارج
پنهنجي پاڻ ۾ نهارج صورت سان پيچ پايو

***

مرزا حسين علي بيگ

(1890 - 1915ع)

مرزا حسين علي ولد مرزا غلام حيدر بيگ سال 1890ع ۾ ٽنڊو آغا حيدرآباد ۾ ڄائو. ابتدائي تعليم پرائمري اسڪول ٽلپور ۾ ۽ ثانوي تعليم "نولراءِ هيرانند اڪيڊمي" ۾ حاصل ڪيائين. نگر ترت حيدرآباد ۾ وبا ڦهلجڻ سبب تعليم ترڪ ڪري پنهنجي والد کان زرگري جو هنر سکي ان کي پنهنجو ذريعه معاش بڻايائين. مرزا حسين علي بيگ پنهنجن بزرگن جي نقش قدم تي هلندي شعر چوڻ لڳو. پنهنجي والد وانگي سيٺ مرزا قربان علي بيگ، سيد غلام محمد شاهه "گدا" ۽ مولانا ابوالحسن لکنوي کان پنهنجي ڪلام ۾ اصلاح وٺندو هو. سندس ڪلام ۾ اردو ۽ سنڌي غزل به ملن ٿا ته مرثيه، سلام، نوحه ۽ ڪافيون وغيره به آهن. سندس تخلص "حسين علي" هو. سال 1915ع ۾ انتقال ڪيائين.

ڪلام

ڪيو تدبير ۾ قصور نه هو
وصل قسمت ۾ پر حضور نه هو

چشم اهل جهان ۾ نور نه هو
ورنه هن جو ڪٿي ظهور نه هو

آءُ منهنجي پڇڻ ته هو سگهين
يار مون کان ته ايترو دور نه هو

ماه کي آفتاب کي نه ڏٺي
تنهنجي چهري جيئن اهڙو نور ته هو

آءُ نه ويس واٽ تي اڄي ها ويٺ
منهنجو گهر ايترو ته دور هو

ٿهيو ناقص کان مون خطا سمجهيو
ناز هو يار جو غرور نه هو

حال دل سمجهي وڃ "حسين علي"!
ايترو يار ۾ شعور نه هو

***

مرزا مراد علي بيگ "پيدل"

(1862 _ 1916ع)

مرزا مراد علي بيگ (مرزا پيدل) ولد مرزا فتح علي بيگ 1862ع ۾ حيدرآباد ۾ ڄائو. هن ابتدائي تعليم سنڌي ۽ پارسي، آخوند علي محمد جي مدرسي مان حاصل ڪيائين. پاڻ تمام ذهين هو. 18 سالن جي عمر ۾ سنڌي، عربي، پارسي ۽ اردو زبان تي عبور حاصل ڪري شاعري جي ميدان ۾ پير رکيائين. شاعريءَ ۾ سندس پهريون استاد ڪاڻس وڏو ڀاءُ مرزا قاسم علي بيگ هو. ان جي وفات کان پوءِ سيد مصري شاهه نصرپور واري کي پنهنجو استاد ڪيائين. ازانسواءِ پاڻ خوشنويس، حاذق حڪيم ۽ موسيقيءَ سان شغف رکندو هو. سندس ذهانت کان متاثر ٿي هز هائينس مير نور محمد خان ٽالپر کيس پنهنجو وزيراعظم مقرر ڪيو. الڪل ڇهه ڪتاب نثر خواهه نظم ۾ لکيائين جيڪي قلمي صورت ۾ موجود آهن. پاڻ 12_ ذوالقعد 1334هه مطابق 11_ سيپٽمبر 1916ع تي وفات ڪيائين. پهرين مير نصير خان جي حجري ۾ امانت طور دفن ٿيو ۽ ٽن سالن کان پوءِ مير نور محمد خان ٽالپر سندس لاش کي ڪربلا معليٰ ڪاڻي ويو جتي مير حسن علي خان ٽالپر جي فرمان پهو حجرو خريد ڪري مرزا صاحب کي دفن ڪرايائين. پارسي ۽ اردو ڪلام ۾ "مرزا" ۽ سنڌي ڪلام ۾ "پيدل" تخلص اختيار ڪيائين.

ڪلام

سر اسانجي آهي سنبري پرهه ياري روز شب
ٿيئون جو تالو نشان ڪئو پرت پياري روز شب

ڪو مسيحا هي دوائون فائدو ليندو نه ڪو
عشق جي آزار آهي پاهه ياري روز شب

دلربا دلدار جي وڃڻ جوڙيندي ٿي شرط
ٿي وڃن واليا وانگي ڪلو ڪاري روز شب

سير تي نازڪ بدن جو جسم جاني جلوه گر
سر ٿئي جنهن "پيدل" تي ٻطواري روز شب

■■■

قاضي محمّد بخش "عاجز"

(وصال: 1918ع)

قاضي محمّد بخش "عاجز" ولد قاضي ابوالخير جي ولادت روهڙيءَ ۾ ٿي. ابتدائي تعليم مدرسي ۾ ورتائين ۽ ان کان پوءِ پنج درجا انگريزي جا سنڌ مدرسي ڪراچي ۾ حاصل ڪيائين. ريلوي (پارليمينٽ) ۾ ملازم ٿيو. پاڻ سنڌي ۽ فارسيءَ ۾ شعر گوئي ڪئي اٿس. سندس هڪ بياض "گلدسته عشاق" جي نالي سان موجود آهي. کيس علم تعويذات ۾ مهارت حاصل هئي. سندس انتقال 23 جنوري 1918ع تي ڪراچيءَ ۾ ٿيو.

ڪلام

دوستن جي درد غم ڪنهن کي چوان،
دل سندو رنج ۽ الم ڪنهن کي چوان

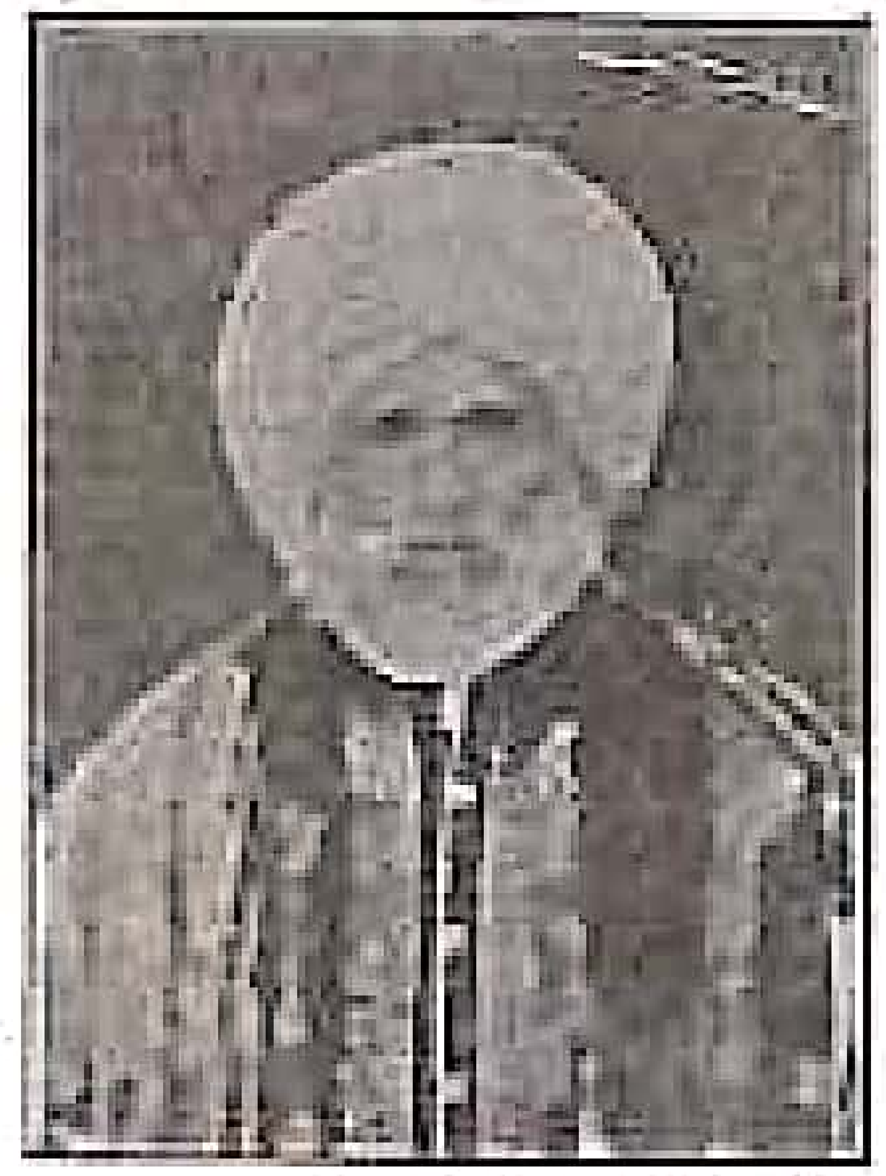
يار ٿيو اغيار سان مائل وڃي،
حال يارو هي هجر ڪنهن کي چوان

ٿيرا روز ازل کان تو سندي
سوز سيني ۾ الم ڪنهن کي چوان

وصل ڪاتب لاءِ منهنجي لوح ۾
سوز ڪيو آهي رقم ڪنهن کي چوان.

"عاجز" آهي يار جي جور ۽ جفا،
هر گهڙيءَ ۾ دمبدم ڪنهن کي چوان

■■■

مولانا عبدالغفور "مفتون" همايوني

(1845 - 1918ع)

مولانا عبدالغفور پيچوهو ضلعي جيڪب آباد جي ڳوٺ همايون ۾ 1845ع ۾ تولد ٿيو. پاڻ اهل الله شخص صاحب دل مرد ظاهر ۽ باطن جو باعمل عالم هو. پنهنجي پيري ۽ مريدي جو سلسلو به قائم رکندو آيو. مولوي صاحب پنهنجي مدرسي ۾ پاڻ ٿي پڙهائيندو هو. ڪجهه وقت بعد پاڻ پڙهائڻ جو سلسلو ڇڏي ڏنائين. البته ڪنهن خاص طالب علم کي پڙهائيندو به هو. آخر گوشه نشين ٿي ويهي رهيو. مولوي صاحب وقت جي شاعرن ۾ هڪ نامور شاعر به هو. سندس ڪلام ۾ سوز ۽ درد نمايان آهي. مولوي صاحب جي ڪمالات ۽ فضائل جو ثبوت سندس تصنيف "لغري همايوني" بس آهي. سنڌ جا علماء اهو ڪتاب اڄ به سند ڪري پيش ڪندا آهن. مولوي صاحب جو حسب ذيل "غزل" مشهور ۽ عام مقبول آهي. اُن جي تتبع ۾ ڪيترن ئي شاعرن ڪوشش ڪئي مگر مولوي صاحب جهڙي ڳالهه پيدا ڪري نه سگهيا. مولوي صاحب جو تخلص "مفتون" هو. ڳوٺ جي نسبت جي ڪري کيس "همايوني" سڏيو ويندو هو. سندس انتقال 21 - جون 1918ع تي ٿيو.

ڪلام

تنهنجي زلف جي بند ڪمند ولا، زندان هزارين مان نه رڳو
تنهنجي شاهي مشڪ خوان مٿي مهمان هزارين مان نه رڳو

تنهنجي جلوه جمال جي عشره گري ڪيا ملڪ مطيع وسيع وڏا
جا جن ملائڪ حور ۽ پري غلمان هزارين مان نه رڳو

ڪئين ابرو تيغ شهيد ڪيا، ڪئين ناز مزيد مريد ڪيا،
ري نٿي عيد غريد ڪيا سلطان هزارين مان نه رڳو

اي ماه لقا محبوب مٺا، تنهنجي نازو ادا تان جان فدا،
ٿيا داس گهر امير گدا، حيران هزارين مان نه رڳو

ڪئين گهايل تنهنجي گهور سندا، مخمور "غفور" سرور سندا،
تنهنجي لهو حضور لهري سندا نگران هزارين مان نه رڳو

▫▫▫

شمس الدين "بلبل"

(1857ع - 1919ع)

شمس الدين "بلبل" ولد بهادر خان شيخ جي ولادت سن 1857ع ۾ پاڪستان جي صوبي بلوچستان ۾ ٿي. بلبل صاحب آبائي ڳوٺ مان لڏي ميهڙ لاءِ جي ميهڙ ضلعي دادو سنڌ ۾ سڪونت اختيار ڪئي. سنڌ جي هن نامور ناز اديب، شاعر، مصنف ۽ عالي شان اخبار نويس جي تعليم اسڪولي سطح تي ۽ فارسي تائين محدود نه هئي. مگر مطالعي جي ذريعي معلومات ۾ بيحد اضافو ڪري ويو. سندس نالو شاعري جي تاريخ ۾ سونهري حرفن سان لکڻ جي قابل آهي. هو نه فقط شاعر هو بلڪه نثر نويسي ۾ به ماهر هو. ڪيترن ئي رسالن ۽ اخبارن جو ايڊيٽر به ٿي رهيو. اخبار "معاون سنڌ" ۽ "آفتاب سنڌ" جي شهرت ۽ ظرافت مرحوم جي طبيعت ۽ ظرافت جو مڪمل مرقع آهي. سندس انتقال 13- سيپٽمبر 1919ع تي ٿيو.

ڪلام

"تون" کي اهڙو وڃاءِ جو "تون" نه رهي
توکان تنهنجي "تون" ٿي جي پر نه رهي

"مان" ۽ "تون" جو شبهو شايع ڪر،
هن دوئي جي به گفتگو نه رهي

جستجو جو حجاب هستي جاڻ،
شرط هي آ جو جستجو نه رهي

عشق جو هي خيال آهي بس،
وصل ۽ هجر جي هئو هو نه رهي

هو ۽ اهڙو خيال پيدا ڪر،
جو سوا هو خيال هو نه رهي

چار سو جي سراءِ خالي ۾،
پيچ تون اهڙو جو چار سو نه رهي

رنگ ۽ بو گل جو آهه "بلبل" رهي،
پيا چڱو ٿئي جو رنگ ۽ بو نه رهي

***

مير علي نواز شاهه "علوي"

(1853ع - 1920ع)

مير علي نواز شاهه "علوي" ولد مير فخرالدين شاهه علوي 1270هه مطابق 1853ع ۾ جاني پاڻ سکر ضلعي جي شڪارپور جي سيٽن مان هئو. سندس وڏا ڪلهوڙن جي زماني ۾ افغانستان کان سنڌ ۾ اچي وطني ٿيا. سندس نسب جو سلسلو امام محمد ابن الحنفيه سان ملي ٿو. پاڻ نمائي صابر، تهذيب ۽ شريف پرور هو. سنڌي، اردو، فارسي ۽ عربي ۾ اعليٰ مهارت هيس. پاڻ ڪيترائي سال شڪارپور ميونسپالٽيءَ جو ميمبر ۽ نائب صدر ۽ مئجسٽريٽ به ٿي رهيو. تصنيف جي علم ۾ به چڱو ماهر هو. انهيءَ فن ۾ ڪيترائي ڪتاب به تصنيف ڪيائين. پنهنجي وقت جي شاعرن ۾ نهايت عمدو شاعر هو. 23 جمادي الاول 1338هه مطابق 12 فيبروري 1920ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

(مولوي عبدالغفور "مفتون" همايوني جي تتبع ۾)

تنهنجي حسن سچي حيران ڪيا، انسان هزارين مان نه رڳو

تنهنجي شان برابر شاهه نه ڪو، تنهنجي سونهن سندو مٽ ماهه نه ڪو
تنهنجي خيال کان خالي ساهه نه ڪو، خواهان هزارين مان نه رڳو

قرآن سراسر شان سندو، آ واصف خود رحمان سندو
ٻيو ڪهڙو ڪري ڪو بيان سندو، حيران هزارين مان نه رڳو

ٿيا جاني جن ڪلام تنهنجا، ڪن سهين سڪ مان سلام تنهنجا
ٿيا خلق بگوش غلام تنهنجا، سلطان هزارين مان نه رڳو

تنهنجا مادح ميڪائيل جهڙا، ڪيئي عاشق اسرافيل جهڙا
تنهنجي در تي جبرائيل جهڙا، دربان هزارين مان نه رڳو

نامي "علوي" هيءُ مفتون تنهنجي، آهي عالم سڀ مفتون تنهنجي
ٿيو جاني جڳ مرهون تنهنجو، قربان هزارين مان نه رڳو

سيّد شمس الدين شاهه "شمن"

(1889 - 1920ع)

سيّد شمس الدين شاهه "شمن" ولد سيّد فقير قطب علي شاهه (شاهپور جهانيان ضلع حيدرآباد) جي ولادت سن 1989ع ۾ ٿي. سندس والد صاحب جو نالو ڄاڻايو ويندو هو جنهن زبان مبارڪ مان پڙهيو ويندو هو جنهن ڏينهن هن سندس وصال سن 1920ع ۾ ايڪيتاليهه ورهين جي ڄمار ۾ ٿيو. سندس وصال جو ڏينهن 26 ذوالحج تي ملهايو ويندو آهي. سندس ڪلام گهڻو ٿي ڇپيل آهي. منهنجي تحقيق موجب سندس وصال جي تاريخ 26 ذوالحج 1338هه مطابق 10 - سيپٽمبر 1920ع آهي.

ڪلام

اٿي امر الله سان، تون ڪڍ نه ڪنهن جي ڪاڻ

هوت تنهنجي هنج ۾، تون صحيح پاڻ سڃاڻ

وڃين ڇو ٿي ونڌر ۾، هوت ڳولڻ ڪاڻ

آهي "شمن" ولوڙي پاڻ، اٿئي هوت اندر ۾

٭

هڏا سب علي، ڇڏيئي ٿيا ڇوڏ

پلند پاڻا پيرين، سرچشمي سوڌ

سڱهو ڏيندين "شمن" جوڙ، ٿو ڪڪر ڦيري

آهي سنڌها ٿيا سور، پيرين پماڻو پنهنجو

٭٭٭

مرزا دوست محمد بيگ "دوست"

(1862ع_1920ع)

مرزا دوست محمد بيگ ولد مرزا علي بخش بيگ 12- مئي 1862ع تي ڄائو. مرزا صاحب جي ابتدائي تعليم آخوند شفيع محمد جي مدرسي ۾ ٿي. 1881ع ۾ ريونيو کاتي ۾ تپيدار جي عهدي تي فائز ٿيو. پنهنجي حسن ڪارڪردگي سبب ترقي ڪندي نوڪريءَ وارا آخري ٽي سال مختيار ڪار مقرر ٿيو ۽ 1912ع ۾ رٽائر ڪيائين. نوڪري دوران ڪيترن ئي انگريزي عملدارن کي پارسي ۽ سنڌي تعليم ڏنائين. رٽائرڊ ٿيڻ کان پوءِ مير حاجي نور محمد خان ٽالپر وٽ آخري دم تائين مصاحب ٿي رهيو. پاڻ نهايت خوش اخلاق، پارسا، نماز ۽ قرآن جو پابند ۽ تهجد گذار هو. شاعريءَ ۾ منڍ ۾ پنهنجي استاد مرزا علي بيگ هو، بعد ۾ مولانا ابوالحسن لکنوي جو شاگرد ٿيو جنهن کان عربي، پارسي ۽ اردو جي تعليم حاصل ڪرڻ بعد علم صرف و نحو، عروض ۽ فقه حاصل ڪيائين. مرثيه گوئي سان گڏ غزل گوئي ۾ ڪمال هو. سادگي ۽ تبليغ دور جو بهترين شاعر هو. پاڻ 10- محرم الحرام 1339هه مطابق 24- سيپٽمبر 1920ع تي وفات ڪيائين. سندس ڪتاب "ديوان دوست" ڇاپي آهي جيڪو سنڌي، اردو ۽ پارسي ڪلام تي مشتمل آهي جنهن ۾ مثنويون، غزليات، مناجات، نعتون، نظم، سلام ۽ مرثيا شامل آهن.

ڪلام

هجر ۾ محبوب جي جند جان گهاريو گهاريان
آنڊيون وصل ۾ گوڙها آءُ هاريو هاريان

منهنجي قسمت ۾ لکيو جو مالڪ تقدير آهي
ڪين پيو پاري سوا منهنجي آءُ پاريو پاريان

جي اچي منهنجي اکين ۾ پيرڙا پاڻي پيئي
تنهن پياري يار تان سر ساهه واريو واريان

ميڪڙائي هٿ ڪري آءُ پن پياٽي کي ڏيان
آءُ بيگاڻي يار ڏاڍان پيو نه ڏاري ڏاريان

رات ڏينهن ڦري ٿي جو ٺلهار منهنجي ٺاهنجا "دوست"
آءُ ته ڪو جهڙا سوين عاشق ساريو ساريان

محمّد واصل درس "واصل"

(1853 _ 1920ع)

محمّد واصل جي ولادت 1853ع ۾ ٿي ۽ 1920ع ۾ انتقال ڪيائين. سندس والد ميان رحمت الله عرف رحمون درس، "ساڪن ٺٽو" نهايت خدا پرست بزرگ هو. سندس خاندان ۾ پيا به ڪيترائي نامور درويش ٿيا آهن. مرحوم "واصل" پاڻ به درويش صورت ۽ فقير سيرت انسان سليم الطبع مرد خدا ۽ باڪمال بزرگ هو. سندس تصنيف "گلزارِ واصل" (منظوم) سندس قابليت جو زنده ثبوت آهي. اُن جي مطالعي مان معلوم ٿئي ٿو ته واصل مرحوم زماني شناس ۽ وسيع معلومات جو مالڪ هو. پاڻ جهڙو هو عالم تهڙو ئي هو عابد، عربي ۽ فارسي جو به ماهر هو ۽ "گلزارِ واصل" ۾ بظاهر مسئلي ۽ پلئين جو قصو آهي پر حقيقت ۾ روحاني راز جو خزانو آهي.

ڪلام

مجازي حقيقي ملين ڪي تصبيه
مجازان حقيقي ملي ٿن حبيبه

مجازان حقيقت اندر جي وڻا
اڪر تي سدا پئي گهڻا ئي ٿيا

حزن سين حسن تا حسن ۾ پسن
عزازيل فتان ٿا ڦٽي ٿي رسن

اُتي ڪئن ڪڻي سوڀن دلدار جي
مرائي ڪئن ڪئي پور ديدار جي

ڪئين کي ڪئي پڻ ڪئين ڪٽ وصال
ڪئين کي وصالان وري تو جنجال

■■■

مرزا غلام حيدر بيگ "قنبر"

(1834ـ 1921ع)

مرزا غلام حيدر ولد مرزا فتح علي بيگ سال 1834ع ڌاري خيرپور ۾ تولد ٿيو. ان وقت جي هلندڙ رواج موجب ديني ۽ درسي تعليم حاصل ڪرڻ بعد پنهنجي والد صاحب جي خواهش تي خيرپور جي مير صاحبن وٽ ملازمت اختيار ڪيائين. جڏهن ميرن جي حڪومت پوري ٿي ته سندس والد پنهنجي اولاد ۽ عزيزن سميت لڏي اچي ٽنڊو آغا حيدرآباد ۾ رهيو. تڏهن مرزا غلام حيدر، هزهائينس مير حسن علي خان وٽ ملازمت ڪئي. مير حسن علي خان جي وفات بعد هزهائينس مير حاجي نور محمد خان وٽ آخري عمر تائين مصاحب خاص ٿي رهيو. مرثيه خواني ۽ شاعري پنهنجي والد جي زير سايه شروع ڪيائين. شعر ۾ پنهنجي والد کان اصلاح وٺندو هو. ايام محرم ۾ مجلس ۾ پنهنجي والد صاحب يا ڪنهن ٻئي سان مرثيه خواني ۽ نعت خواني ڪندو هو. سندس ڪلام جيڪو منتشر ڪاغذن مان مليو آهي، ان مان معلوم ٿئي ٿو ته شعر جي هر صنف تي طبع آزمائي ڪئي اٿس. پاڻ هزهائينس مير حاجي نور محمد خان جي توسط سان ڪربلا معليٰ جي زيارت کان مشرف ٿيو. مرزا صاحب 6 جنوري 1921ع تي وفات ڪئي.

ڪلام

منهنجي طرف کان من کي جنهن دم سلام پهتا
مون جيئن پري کان تنهنجا سلام پهتا

ساقي ته اڄ سڀن کي ڏاريو ته آسري ۾
مشڪل سان پنهنجي گهر ۾ سڀ تشنه ڪام پهتا

ڪوچي ۾ اڄ ته من جي مجمع هو عاشقن جو
منهنجا نصيب جاڳيا جو ٺپي بام پهتا

محفل ۾ اڄ به من جي محروم ٿي رهيس آئون
پر ٻين جي لاءِ مٿو هٿ هٿ جهان جام پهتا

منڪر نڪير پهتا "قنبر" جي پوءِ پرسش
فوراً مدد لاءِ منهنجي ٻارهن امام پهتا

❀❀❀

سيّد علي اڪبر شاهه ثاني

(1861 _ 1923ع)

سيّد علي اڪبر شاهه (ثاني) ولد سيّد مير جان الله شاهه (ثالث)، ويهل روهڙي ضلع سکر سنڌ ۾ ولادت سن 1861ع ۾ ٿي. شاهه عنايت شاهه شهيد جي خليفي مير جان الله شاهه اول جي اولاد مان هئو ۽ ان جي درگاهه شريف جو سجاده نشين ۽ هڪ ڪيتراڻي هئو ۽ سلطان سنڌ ۾ معتقد هئا. سنڌي، سرائڪي، فارسي ۽ اردو جو شاعر هئو. پاڻ 11- جون 1923ع تي وفات ڪيائون.

ڪلام

جيڪا سوين تنهنجي منجهه تي سڙي
تنهن کي ڏي دلاسو مهر ڪري

ڏکيا ڏينهن لنگهن ٿا تيري
تو پاڄهون دل ڪڍين تري

پڙهون لاکو ڏينهن جيء لائي
ٻيو ڪين پنهنجو پاڙ پري

اي شڪين سوالي تنهنجو
راتيان ڏينهن وينو رڙي

■■■

هزهائينس مير عبدالحسين خان "سانگي"

(1851 - 1924ع)

مير عبدالحسين خان "سانگي" ولد مير عباس علي خان ٽالپر کي انگريز سرڪار کان "هزهائينس" جو خانداني خطاب مليل هو. پاڻ مير نصير خان ٽالپر جو پوٽو ۽ مرحوم هزهائينس مير حسن علي خان جو سڳو ڀائٽيو هو. سندس ولادت 1851ع ۾ ڪلڪتي (هندستان) ۾ ٿي. مير صاحب فقيرانه خيالات جو هو ۽ آخر تائين انهيءَ رنگ ۾ رهيو. سنڌو نديءَ جي پرسان گدو بندر حيدرآباد سنڌ کان ٽه ميل ٻن جي فاصلي تي ڪئمپ ۾ رهندو هو. پاڻ بهترين شاعر هو. فارسيءَ کي سنڌيءَ سان اهڙو ته سهڻو ڪري ملائيندو هو جو سندس هي هنر نهايت تحسين لائق ٿي پيو. نهايت خلق وارو ۽ نرم مزاج شخصيت هو. 8 ذيقعد 1342هه مطابق 12- جون 1924ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

عجائب آسمان کي ٿيو آهي غدر دورنگيءَ جو
زنخوت گرٺ سڪين وطن ٿو مر پلنگيءَ جو

اسان کي لاڳ رقيبن جو رهي ٿو دمبدم دل ۾
زميندارن کي جئن خطرو ٿئي ڌارين جي تنگيءَ جو

اي "سانگي" سچ چيائين سو تاهر سيوھي ملنگ ڌارن کي
ملنگن کي ملي آهي مزو جنهن کر ملنگيءَ جو

▫

جنهن موڪي ڪر ڏنو ٿي جيڪو اتهين چريو چريو
پاڻهنجي پيش ڏي سون ۽ ڏنو تي ڀريو ڀريو

سچ سخت آهي سنگ کان انسان سنگدل
جنهن رکي ڏي مر سريو تي سر "سانگي" سريو سريو

▫▫▫

نوّاب گدا علي خان لغاري

(1896ع _ 1925ع)

نوّاب گدا علي خان ولد نوّاب علي خان لغاري باصلاحيت نوجوان هو ۽ ان سان گڏ فقيري ۽ تصوف ڏي بيحد مائل هو. پاڻ سنڌي شعر چيا اٿس. 29 ورهين جي عمر ۾ پنهنجي والد جي حياتي ۾ وفات ڪري ويو. مسلسل پاڻ مرض. محمد خان نوّاب شاهه تعلقي ۾ "شيخون- لار" مشتري تي پنج سو ايڪڙ زمين ڪٽيءَ اها زمين اصل ۾ نواب سردار خان جي قلعي نوّاب ولي محمد خان ڪٽي هئي، پر نوّاب گدا علي خان ان زمين کي شعر ۾ تبديل ڪري پوءِ وري اها ٽڪڪ پرايائين ۽ دعا طور چيائين ته "شيخون- لار" سائين شهر بڻيا. ٻهڙو آباد ٿئي.

ڪلام

محبوب جي شبيهه جو مٿ ماهتاب ناهي
جلوي جمال جو مٿ هي آفتاب ناهي

رخسار رمز واڪو نرمل لجيبه جي
خطاب لکي جا سگهندي تنهنجو حساب ناهي

ابرو جي سوڙهن ڏس ٿيا معطل حريف حيران
ڏس جي معطليءَ رخ ڪن تي خطاب ناهي

محمد ختم النبي "جي رکيءَ اي "گدا علي" تون
سيد تنهين جنهن جي ش بي تراب ناهي؟

■■■

زمان شاهه "ساقي"

(1890 - 1928ع)

زمان شاهه "ساقي" رضوي ٽنڊو ٺٽي، سنڌ جو رهاڪو هو. نهايت چڱو شاعر ۽ همعصر شعراءِ ۾ نمايان حيثيت رکندڙ هو. نهايت شريف الطبع ۽ باتهذيب هو. زمان شاهه ٺٽي جي رضوي خاندان جو آخري چراغ هو. پنهنجي عمر جون آخريون بهارون اتي ۽ محفلون روشن ڪري 16 - مئي 1928ع تي هميشه لاءِ گل ٿي ويو. سنڌي ۾ ڪيترو ئي تمام موزون ڪلام آهي. افسوس جو مرحوم ساقي جو گهڻو ڪلام گم ٿي ويو آهي.

ڪلام

نازنينن وٽ هميشه ٿا رهن هي چار چيز
ناز نخرو شور شوخي ٿا رکن هي چار چيز

بيحيائي بي نيازي بي قياسي ۽ فريب
ماهرويون کي سدائين ٿا وڻن هي چار چيز

جان نثاري بيقراري آه ۽ زاري بيڪسي
محب لئه معشوق سرتي ٿا سهن هي چار چيز

صبر ۽ دل جي صفائي ناز برداري تيان
عشق جي مڪتب ۾ عاشق ٿا پڙهن هي چار چيز

گهٽ ٽڪي گهٽ گفتگو ۽ گهٽ سمهڻ کائڻ ۾ گهٽ
نيڪ بختن وٽ سدائين ٿا سجهن هي چار چيز

تير ڇٽڪل عمر گذريل اڳ لڳل ڳالهه ڪيل
پر هٿ موٽي نه هرگز ٿا اچن هي چار چيز

شڪر حق جو ۽ تواضع نيڪ صحبت ۽ ادب
"ساقيا" هر جاءِ عزت ٿا وٺن هي چار چيز

راءِ بهادر سيٺ وشنداس

(1843ع_ 1929ع)

سيٺ وشنداس ولد سيٺ نهالچند پاروائي ڪوٽڙي تعلقي ضلعي دادو جي ڳوٺ مانجهي (مانجهند) ۾ 1843ع ۾ ڄائو. ڪي سيٺ وشنداس مانجهوءَ واري ڪري سڏيندا هئا. سندس پيءُ نهالچند هڪ درويش ۽ شاعر هو جنهن جا ڪيترائي مريد هئا. تنهن ۾ سيٺ وشنداس جون ڪچهريون سندس باغ "بلاس" ۾ ڪيترين مهنت ۽ پنڊتن سان ٿينديون هيون. طبيعت ۾ ويراڳ هوس ان ڪري پنجاب صوبي جي ضلع قصور ڳوٺ جليانوالا ۾ سنت گلابداس جي چرڻن ۾ رهي ويو. مرشد جي روحاني رنگ ۾ سيٺ وشنداس تي گهرو اثر ڪيو. وشنداس کي مرشد وٽان موڪل ملي ته اچي ڳوٺ پهتو. هو هڪ سچو انسان ۽ ديانتدار هو ان ڪري مخدوم امين محمد ثالث جن وٽان کيس عام مختيار ٿي ڪاروبار ملڪن جي آڇ ٿي جيڪا هن قبول ڪئي. سندس ديانت جون ڳالهيون ضرب المثال آهن. پوءِ ڏکي جي وصال بعد نوڪري ڇڏي رهي ڪاروبار ڪيائين ۽ سنڌ جو ناميارو سيٺ ٿي ويو. هن جا ڪارخانا ۽ مشهور ڀاڄه ڪنان ڪراچي ۽ حيدرآباد ۾ ٻيڪ هئا. سماجي خدمتن ۾ ناميارو هو. سنگيت جو ڪوڙيو هو. منڊو خان ۽ ان جي پٽ سنڌو خان سان ۽ راڳ ۾ سنگت ڪيائين. سيٺ وشنداس صاحب جو پڻ شتاق ٿي گذريو آهي ۽ ڪيترائي ڀڄن ڪتاب شايع ڪرائي مسلمان خواه هندن ۾ مفت تقسيم ڪندو هو. 7 جنوري 1929ع تي پنجاسي ورهين جي عمر ۾ پرلوڪ پڌاريائين.

ڪلام

اُٿي پيهر حبيب جي، ارواح سان مَن لڳو
سنگ ساڄن شاهه، پڙ ميا پيلو ڳڳو

ناسين هندو ناسين ترڪڙا، ناسين پنڊت قاضي ري
نا مين سيد شيخ سلا، ناسين پيا غازي ري

سڄ ڀاڳ مي اوران اوڙي، نيڪ بني سب بازي ري
"وشنداس" جب آپ پڇاتا، سرور رنگ ۾ راضي ري

❖❖❖

مرزا قليچ بيگ "قليچ"

(1853ع _ 1929ع)

شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ 7_ آڪٽوبر 1853ع ۾ ٽنڊو ٿورهو (حيدرآباد) ۾ ڄائو. کيس انگريز سرڪار کان ٻه خطاب مليا، هڪ "خانبهادر" ۽ ٻيو "شمس العلماءِ". سندس والد مرزا فريدون بيگ ايران کان آيو ۽ ٽنڊو ٿورهو حيدرآباد ۾ سڪونت اختيار ڪيائين. اهو دور ٽالپرن جي حڪومت جو هو. مرزا صاحب سنڌي، فارسي، اردو، عربي ۽ انگريزي جي اعليٰ تعليم حاصل ڪئي. ڪافي وقت سرڪاري نوڪري ۾ پنهنجون لياقتون ملهايائين. پاڻ شاعري جي هر پهلو تي طبع آزمائي ڪئي اٿس. مرزا صاحب حليم الطبع، صلح پسند، هر دلعزيز ۽ خوش اخلاق ۽ وڏو مصنف هو. نظم ۽ نثر جي اٽڪل ٽي سؤ کن ڪتابن جو مصنف ۽ مترجم وغيره ٿي گذريو آهي، جن ۾ ڪي ڇپيل ۽ ڪي اڻ ڇپيل آهن. مرحوم شمس العلماءِ پنهنجي وفات جي قطعه تاريخ پاڻ رباعي جي صورت ۾ لکي آهي، جنهن ۾ لفظن آهن جي درست ثابت ٿيا. سندس انتقال 3_ جولاءِ 1929ع تي ٿيو.

ڪلام

(مخدوم امين محمد صاحب جي تتبع تي)

ترڻ جو ڏل ۾ دلين ڏوليون آهي ڏکايون
محبت جو ڏنگ ڏهاني جيرو جگر جلايو

ٺڳ سان ٺڳيون گهڻيون، ٺوڙيون ٽڙيو ٽليون
ڦريون ڦرهيون ڦريون، ساڙو جو ڪيو نه صبر

جن سان رکي محبت ٿي تي وڃي نصيحت
رحمت جي ڏٺي رحمت سودو ڪري خوابيو

سوريءَ تي سڪ سورائي، پڪڙيا جان سڪي ڪلالي
سڪي سڪرت سان سيرائي ڪي ڪي وڃي ڪهايو

لذت اچي تي جڏهن ڪي شمع ڪي تا سڪن سي
ڪارڻ عشق جي ٻڙ تي ڦرڻ اچن ڇهڪايو

جي جيئن ڏوکي آهي ڏڳ تون "قليچ" ڪڏهين
ٻڙ ڪي ڪٿي سان لائي، ٻوڙهيو ڦيٿي جهاڳيو

٭٭٭

ڊاڪٽر مرزا مدد علي بيگ "مدد"

(1894 ـ 1930ع)

ڊاڪٽر مرزا مدد علي "مدد" ولد مرزا نور محمد بيگ 1894ع ۾ تولد ٿيو. پاڻ انگريزي، سنڌي ۽ فارسي تعليم جا مرحلا طئي ڪري سال 1918ع ۾ بمبئي مان ڊاڪٽري جو امتحان پاس ڪري علامه آءِ آءِ قاضي جي اصرار تي خيرپور رياست ۾ سرڪاري ملازم ٿيو. جنهن علامه صاحب جي خيرپور رياست کي ڇڏيو ته پاڻ به ٺٽي ۾ خانگي اسپتال کوليائين. پاڻ پنهنجي دور جي انهن شاعرن جي صف ۾ شامل هو جن سنڌي ادب کي نظم توڙي نثر ذريعي وسعت ڏني. پاڻ فارسي، سنڌي ۽ اردو جو ممتاز شاعر هو. سندس جا اديب ۽ شاعر دوست: مولانا دين محمد "وفائي"، نجف علي "تذڪره"، محمد بخش واصف، سيد عطا حسين شاه موسوي، عبدالحسين شاه موسوي، قاضي علي اڪبر "علي"، ڄهيمر خان بلوچ ۽ عطا محمد "عطا" کانئن پنهنجي ڪلام جي اصلاح وٺندا هئا. مرزا صاحب سنڌي زبان ۾ ڪجهه ناول پڻ لکيا آهن جن مان "چين جو شهزادو" ٻه جلد، "عقل چرخ" ٻه جلد، "انارڪلي"، "سيف الملوڪ"، "قصه گل بڪاولي" ۽ "مهار پادري" وغيره. 1921ع ۾ روزاني رسالو "صراط مستقيم" جاري ڪيائين. مرزا صاحب 18 مئي 1930ع تي انتقال ڪيو.

ڪلام

نور افشان سهاڻي رات آهي
راحت جان سهاڻي رات آهي

کلي چمن ڪيئن ڪلي ۽ ٽهڪي ٿي
گل خندان سهاڻي رات آهي

چنڊ نور آهي ٿو افشان
يا چوان مان سهاڻي رات آهي

باغ توڙي بحر جو سير وٺي
رونق افزان سهاڻي رات آهي

سونهن هر شي سندي نرالي ٿي
حسن افزان سهاڻي رات آهي

عاشقن لاءِ سچ چوان ٿو "مدد"
معشقي عريان سهاڻي رات آهي

●●●

پير سيد حزب الله شاهه عرف جيئل شاهه راشدي

(1902-1931ع)

پير حزب الله شاهه ولد پير حسين علي شاهه راشدي سال 1902ع ۾ پير جو ڳوٺ ضلع خيرپور ۾ تولد ٿيو. سندس والد صاحب پير حسين علي شاهه سندس ننڍپڻ ۾ وفات ڪري ويو. ان ڪري سندس پالنا، تعليم ۽ تربيت سندس ڏاڏي پير شاهه مردان شاهه اول پير صاحب پاڳاري ڪئي. پاڻ سنڌي، پارسي، اردو ۽ ديني تعليم مدرسي راشديه ۾ حاصل ڪيائين. پاڻ نهايت فهم و فراست ۽ فضيلت جو صاحب هو. سخاوت سندس شيوو هئي. اخلاق ۽ اخلاص سندس فطرت ۾ داخل هو. ننڍپڻ کان ئي پاڻ شاعري ڏي لاڙو رکيائين. جنهن ڪري شاعرن عالمن سان صحبتون رکيائين. سندس ڏاڏي شاهه مردان شاهه اول 1921ع ۾ وفات ڪئي ان کان پوءِ پاڻ 30- جون 1931ع تي پير ڳوٺ ۾ حرن جي هٿان شهيد ٿيو. سندس مزار پير ڳوٺ شهر ۾ درگاهه شريف جي اتر پاسي آهي.

ڪلام

واتي يار سندي آ وات مونکي ... ٿي آگاهه نه ڪا آئيهان رات مونکي

تنهنجي مهر منهن مشتاق ڪيو ... تنهنجي لاڙ لين ارشاد ڪيو
ڳاڙهو لالو سمي جي ساعت ڪيو ... ٻئي ڪنڌ وڃي ٿي لاتي مونکي

تنهنجي گهوڙن جو آهيان گهايل مان ... تنهنجي جام وصل جو اڃايل مان
آهيان وڇڙين کان نه ستايل مان ... ويلي ويلي ٿي پرڀات مونکي

جيئن باغ بنا عندليب آهي ... تئن محب مريض غريب آهي
تنهنجو ڪين حڪيم طبيب آهي ... لڳي هجر سندي سڪرات مونکي

■■■

روشن علي شاهه "روشن"

(1867ع ـ 1932ع)

روشن علي شاهه "روشن" ولد قطب علي شاهه حيدرآباد جي تعلقي جهانيان جو رهندڙ هو. سندس ولادت 1270هه مطابق 1867ع ۾ ٽنڊو جهانيان ۾ ٿي. هڪ دفعي پاڻ ٽنڊي غلام حسين ۾ فقير جي لوڙهين تي ويٺي ۽ ويو اُن وقت سندس ۾ هڪ جواني ۽ بيحد سهڻي صورت، سر هڪ عورت ڪڏهن عاشق ٿي پئي ۽ چوڻ لڳي ته "مون کي آڏو ٿي وڃين" پوءِ اهڙيءَ ته ڪنهن شيءِ ٿي ولڙيا هئن جيئن ته "تنهنجا يار" پاڻ هڪدم وڃي لهرائي ڪيس ڏنائين ۽ سڄو ڪرت اچي درويشاڻو لباس پهري فقير ٿي ويٺو. رهيو سنڌي، اردو ۽ فارسي جي چڱي ڄاڻ هيس. پاڻ نهايت نرم مزاج، فقير سيرت، فقير صورت ۽ با اخلاق هو. سندس رحلت 23 رمضان 1350هه مطابق 31 جنوري 1932ع تي ٿي.

ڪلام

يا الاهي پنهنجي شانِ ڪبريا جي واسطي
۽ ٻه عدلت داد ۽ احسان ۽ عطا جي واسطي

يا خدا سرڪار عالم ﷺ يعني ختم المرسلين
آن شهه آثار دنيا مصطفيٰ جي واسطي

يا خدا لطف ڪي رکُ بلطفِ هو امن ۽ امان
تو گهري "روشن" دعا ٿي اوليا جي واسطي

٭

ڏمڻي جي ڏجهڙي، آڙي جان اچيج
ٿوريائين کي ٿرڻ ۾، موراڻين مليج
روشن کي هن راهه ۾، ويل نه وساريج
اچ اول ڪي ڪيج، پلئه سائل پناهه جي

٭٭٭

آخوند عبدالقادر "بيدل"

(1837ع _ 1932ع)

آخوند عبدالقادر "بيدل" ولد محمد پناهه پنهنجي وقت جو وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. پاڻ شڪارپور جي مشهور عالم خليفي عبدالله کان عربي ۽ فارسي جي تعليم حاصل ڪيائين. شمس الدين "بلبل" جي ديوان تي سندس لکيل قطع تاريخون مان معلوم ٿئي ٿو ته پاڻ پنهنجو خانگي مدرسو هلائيندو هو. بيدل صاحب خليفي قاسم جي دور کان وٺي قادري صاحب جي دور تائين ٽنهي رهيو. سندس هر دور ۾ شاعرن سان سٺا ناتا رهيا. ڪيترن ئي بزم مشاعره ۾ شريڪ ٿيندو هو. 1921ع ۾ ٿيندڙ اهي ڪانفرنس لاڙڪاڻي ۾ به شريڪ ٿيو هو. سندس وصال 7- فيبروري 1932ع ۾ ٿيو. مرحوم جي شبيهه مان معلوم ٿئي ٿو ته هي شخص مروت جو صاحب، بلند اخلاق، باتهذيب، باتحمل ۽ باعلم شخص ضرور هو. سبحان الله جنهن وڏي جو هي مرد آهي ۽ جنهن وڏي ۾ هي گذريو اهڙي وڏي کي جن ڏٺو هوندو انهن کي خبر هوندي. ان زماني ۾ ثواب زياده روحانيت عالي چڱائي جام نيڪ نيتي گهڻي هئي.

ڪلام

مژگان تنهنجون سنان جن ۾ تير جو نمونو
ابرو تنهنجون ڪمان ۾ شمشير جو نمونو

آ خاڪ يا بظاهر هو سرمه جو آهي
اُس نور سان هي آهي اڪسير جو نمونو

مخمور چشم تنهنجي مجروح مون کي ڪيو
تيغ ازل آ تنهنجي تحرير جو نمونو

منهنجو حسن جي الشمه ٿئي توُن ماه ڪنعان
بيشڪ رهيو برابر تصوير جو نمونو

"بيدل" ڪيو حال ميڪن محبوب يار کي ڪي
هن ناله و فغان جي تاثير جو نمونو

مرزا قربان علي بيگ "قربان"

(1887ع - 1932ع)

مرزا قربان علي ولد مرزا قاسم علي بيگ ڄائو ٽنڊو آغا حيدرآباد. پاڻ آخوند علي محمد جي مدرسي مان عربي ۽ پارسي تعليم حاصل ڪئي. فني تعليم لاءِ مولانا ابوالحسن لکنوي جو شاگرد ٿيو. پاڻ پهرين روينيو ڊپارٽمينٽ ۾ ملازمت اختيار ڪيائين. پر پوءِ هزهائينس مير نور محمد خان جي دور ۾ اتان مستعفي ٿي منشي مصاحب ٿيو. آخرڪار مير منشي ٿي مختيارڪار جي عهدي تي فائز ٿيو. پاڻ پنهنجي وقت جو بهترين شاعر، عالم ۽ خوش خطاط هو. پاڻ پنهنجي ڀاءُ مرزا فتح علي بيگ وٽان گهڻو ڪجهه پرايائين. پنهنجي شاعري جو مجموعو "بياض قربان" جي نالي سان تحرير ڪيائين. جنهن ۾ حمد، نعت، قصائد، مناجات، منقبت، سلام، غزليات، قطعات، رباعيات، مثنوي، مرثيه ۽ غزليات موجود آهن. پاڻ نثر ۾ به گهڻو ڪجهه لکيو آهي. سندس ديوان "بياض قربان" تي تقريظ مرزا قليچ بيگ لکي هئي. ان کان سواءِ باعتقاد قاضي علي احمد سندس خصلتن ۽ فن جي گهڻي تعريف ڪئي آهي. پاڻ 12 - محرم 1351هه مطابق 19 - مئي 1932ع تي وفات ڪري ويو.

ڪلام

عالم پنهنجي ڪلور ڪي عنوان نه آهي
نظر ۾ گلستان گلستان نه آهي

محبت سنديون طلب ڪريان منزلون ڀي
نظر ۾ سندم ڪفر و ايمان نه آهي

عجب حال پيدا ٿيو آهي جنون ۾
گريبان جي آهي نه دامان نه آهي

ٿيو علم و اخلاق مفقود يڪسر
هي انسان حقيقت ۾ انسان نه آهي

ٿيس درد دل لاءِ "قربان" پيدا
نه ٿيو درد جنهن کي سو انسان نه آهي

ميان غلام سرور "فقير" قادري

(1886_1932ع)

ميان غلام سرور ولد ميان نور محمد قادري شهر لاڙڪاڻي ۾ 10 جنوري 1886ع تي تولد ٿيو ۽ 28 نومبر 1932ع تي رحلت ڪيائين. فقير صاحب پارسي شاعريءَ جي ابتدائي تعليم پنهنجي چاچي ميان غلام محمد "گدا" کان حاصل ڪئي جنهن جي وفات بعد سندس پٽ ميان علي محمد قادريءَ سلسلي رهنمائي ڪئي. پاڻ پهرياڻ "حنيف" ۽ پوءِ "فقير" تخلص اختيار ڪيائين. پاڻ تعليم کاتي ۾ ملازم ٿي رهيو. ڪيترن شاگردن کي شاعريءَ جو شوق هو. سن 1904ع ۾ محمد هاشم "مخلص" هڪ رسالو "تحفهء احباب" جي نالي سان ڪڍيو هو جنهن ۾ هڪ طرحي مشاعرو "ٿي ڏسي مدت کان تنهنجو طرحي ۾ نور شمع" ۾ سندس غزل ملي ٿو جنهن جو هڪ شعر هي آهي. ان وقت سندس عمر ارڙهن سال هئي.

عاشق دلگير کي ڪر کان ڪيو دلدار ٿيو
پتنگ کان پاسي رهڻ آهي ڪٺي دستور شمع

ڪلام

دلبر وفا نڀائي ٿو اقرار جي طرح
اقرار وصل ٿو ڪري انڪار جي طرح

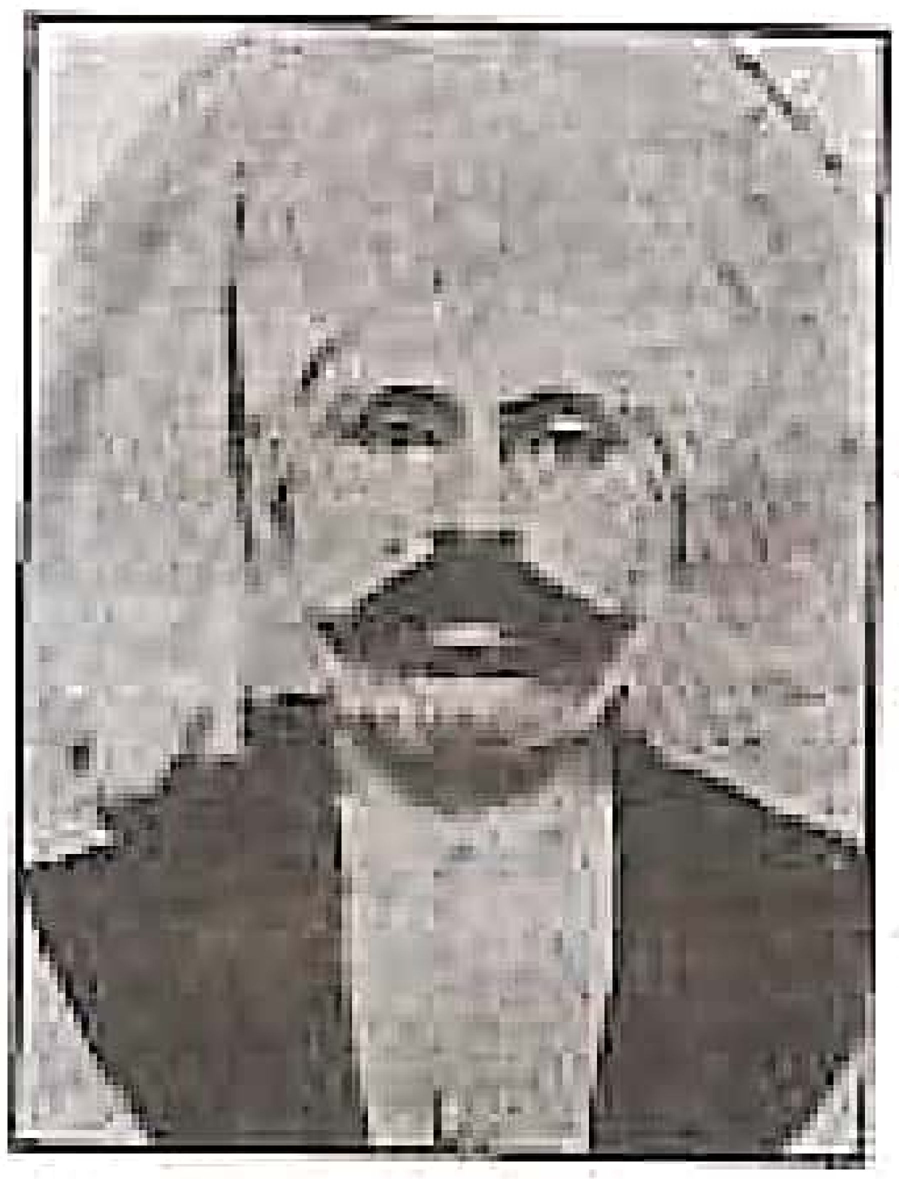
ديدار تنهنجي لاءِ اکيا پرده نشين عڪس
ويٺس گهٽيءَ ۾ سايه ديوار جي طرح

داغ فراق تنهنجي کان آهي رشڪ گلستان
سينو ٿيو سڄو آهي گلزار جي طرح

جلدي پڄي ملان ٿو نه وٺين سهنجي هوش [illegible]
تنهنجي پٺيان فقير تنهنجي رفتار جي طرح

ڪاڏي رهي "فقير" چئي ترڪي اي سجڻ
قدمن تنهنجي سان گڏ آهي پيزار جي طرح

❁❁❁

پير ميان غلام حسين "شيدا"

(1883_1933ع)

پير ميان غلام حسين "شيدا" ولد پير ميان غلام نبي عرف ميان پنيلڏو صاحب صديقي قريشي، 26_فيبروري 1883ع تي تولد ٿيو ۽ 7_ جنوري 1933ع تي انتقال ڪيائين. مرحوم ميان غلام حسين نهايت خوبصورت جوان ۽ عالي همت هو. پاڻ بااخلاق ۽ با تهذيب شخصيت هئڻ سان گڏ بهترين مقرر ۽ شاعر پڻ هو. سنڌي، اردو ۽ فارسي تي چڱي طرح دسترس رکندڙ هو. سندس ڪلام سواءِ هڪ ڪافي جي باقي سڀ گم آهي.

ڪلام

(مطلع ۽ شعر ميرل عارفي جو آهي)

ٿل: سڳيو تنهنجي ساٿي ٿڪڻي سان ٿر ۾
لکيو انگ ايئن هو ازل کان امر ۾

پلنگ تي پنهل سان سيجهون لڳي سڀ
ڪنوارن جا ڪڙڪا پئي ڪين انيس
تهر مار سرٿيون نه آيو نظر ۾

ڪري ظلم زوري ويا آءٌ وڏا
گهٽي گهوٽ نئي جو رهي راڻ وڏا
لڳي هاڻ لتڪي اکي سا ڏونگر ۾

ملي موت لڏ جان جي ڪي جلايان
جيءُ جيءَ جهاڳي پنهل پير پايان
ملي مان سون ڪي سهڻي سو سفر ۾

رهان ڪيچ ڪاهي ڪري درد ڏانهين
رلي رڍ ليکي جو پنهنجي ويا پراهين
رهي رڍ ڪي رولو ٿي "شيدا" شهر ۾

❁❁❁

پير علي بخش شاهه "علوءِ" پٽائي

(1871_1933ع)

پير علي بخش شاهه عرف علو سائين "علوءِ" ولد پير لطف علي شاهه پيٽ شاهه جو رهاڪو هو. سندس نسب جو سلسلو حضرت امام موسيٰ ڪاظم عليه السلام سان ملي ٿو. سندس مسند نشيني 1317 هجري مطابق 90_1899ع ورتي. ابتدائي تعليم بعد فارسي ۽ رباب ۾ چڱي مهارت حاصل ڪيائين. پاڻ نهايت بااخلاق ۽ با تهذيب قلبي صورت مرد هو. شاعري هوندي گهڻو ڪري فقيري ڏي ڪنڌ رکندڙ هو. رات ۽ ڏينهن جو خاص حصو عبادت الاهي لاءِ وقف ڪيل هوس. هر جمع جي رات ڌاڳيندڙن فقيرن سان ڀاڳ ۾ راڳ ڪندو هو. جيئن تصوير ۾ طنبورو (تان پورو) ڪلهي تي رکيل اٿس. سندس وصال 14 _ محرم 1352هه مطابق 18 _ مئي 1933ع تي ٿيو.

ڪلام

اٿي ڪير ويا اهو ڏاڄ ڏونگي
آيو سرتي سرتيون سخت سفر

مون کي محبت جو ٿو مچ مچي ـ ڪري ميڙ ميهان من محب اچي
ميا برجي بلن ڪان ملن وچي ـ ٿيو زينت سارو زيب زهي

تيا سيڙ سٽي جا ڪئين ميگا ـ ستي سيج جهڙي نه بلوچ ويگا
ڪٿين واجٽ ڏل تي رات ويگا ـ پانهان سارو شهر پنهور جو ٻيو

ويندي آڏيون ڪيل ورساڻ وڃڻ ـ من مولي ڪري مٺي محب مرڻ
اڌيرا ڳڪتي ۾ ٻني روڄ ڳراڻ ـ اڏيون نور رهايا جاڙ مون جي

اڄي ڪيئين ڪلوڙ آهر ڪيو ـ پورو پئه نه اتهن جو ڪم نه پيو
ٿئي سن ويا ڄڻي سنگت سي ـ "علوءِ" ڪاڙ پنهل سي مچ پڇي

■■■

مرزا غلام رسول بيگ "مقبل"

(1846ع - 1933ع)

مرزا غلام رسول "مقبل" ولد مرزا فتح علي بيگ ويهل خيرپور ميرس بعد ۾ ٽنڊو آغا حيدرآباد پاڻ پنهنجي والد جو چوٿون نمبر فرزند هو. پاڻ خيرپور ۾ تولد ٿيو ۽ پنهنجي والد جي زير سايه ديني ۽ مروج تعليم حاصل ڪئي. ڪرت تي پنهنجي والد سان گڏ خيرپور مان لڏي ٽنڊو آغا حيدرآباد آيو جتي پنهنجي والد جي ڪوشش سان مير حسن علي خان جي ملازمت اختيار ڪيائين. مير صاحب کيس پاڻ وٽ ڪتاب خاني رکيو. مير حسن علي خان جي وفات بعد مير نور محمد خان وٽ به ساڳي ملازمت ڪندو رهيو. مرزا صاحب پنهنجي بزرگن جي روايت کي قائم رکندي مرثيه خواني ۽ شاعري شروع ڪئي. سندس ڪلام مان "مقبولات مقبل" نالي سلامن جو مجموعو سندس فرزند مرزا غلام عباس "وفا" بيگ شايع ڪرايو هو. باقي ڪلام قلمي صورت ۾ سندس پوٽن وٽ آهي. مرزا "مقبل" جو گهڻو شعر مير حسن علي خان جي تتبع تي ٻڌل آهي. پاڻ شعر ۾ اصلاح پنهنجي والد صاحب کان وٺندو هو. پاڻ 1933 ۾ انتقال ڪيائين.

ڪلام

ٿيس تنهنجو شيدا مون کي سنهن خدا جي
نه ڪائي تو جهڙي ٿيو مه لقا جي

ملڪ ويل زاري ڪري واڳه وٺي
نه انڪار ڪر حق ادا ڪر وفا جي

انهين جي اڳيان منهنجي ڪڪ پيرو جاني،
بيان ڪر سڀئي دل جي ڳالهين مدعا جي

ڪري قرب جي پاڻ وٽ تي سڏائين،
جوان خوش ٿي تنهنجو اثر ڪجهه دعا جي

"غلام رسول" از ازل آهين "مقبل"،
سدا لطف ٿيو خاتم الانبيا جي

■■■

محمّد هاشم "مخلص"

(1860 - 1934ع)

محمّد هاشم مخلص ولد حافظ حامد ميمڻ تعلقي ٽنڊي محمّد خان جي ڳوٺ ٽکڙ جو رهاڪو هو. دينيات جي ابتدائي تعليم حاصل ڪري سان گڏ فارسي پڻ تحصيل ڪيائين. اُن بعد عربي پڙهڻ شروع ڪيائين. مگر وقت جي ضروريات کي سرانجام ڏيڻ لاءِ لاچار تعليم ترڪ ڪرڻي پيس. سندس دماغ قدرتاً نظم ۽ نثر ڏي مائل هو. انهيءَ فطري مناسبت ڪري اخباري دنيا جو سير ڪيائين. اخبار "خير خواه سنڌ"، "الحق"، رسالو "بهار اخلاق"، ماهنامو "جعفر زٽلي"، "ٽڪيٽڪيو" "اخبار الامين" ۽ "مسلمان" انهن ۾ چڱي طرح حصو ورتائين. شاعريءَ جي ميدان ۾ پڻ توسنِ طبع کي واڳ جا جولان ڏياريائين. 2 - فيبروري 1934ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

ڪٿي جام ۾ جي عڪس تنهنجي جلوه گري جو
ٿيو بند خجالت کان ٿي شيشي ۾ پري جو

جا ڏسڪر ڪريان پار منهنجي عشوه گري جي
جي حور سندو ناز ته غمزو ٿيو پري جو

هر ڪنهن کي ڪرين تو ڪڻي ناز سان تسخير،
شهرو ٿيو جهان ۾ تنهنجي جادو نظري جو

اي جوش جنون آئي تنهنجي رحمت کي ترلي
ٿي شل نه موقوف ڪنهن جام دري جو

هڪ تار نظر کان ۽ جنهن کي بار ٿيو "مخلص"
جا ڏسڪر ٿي ان شوخ جي نازڪ ڪمري جو

●●●

منٺار فقير راڄڙ

(1865ع _1935ع)

منٺار فقير ولد ٿيهو محمد راڄڙ ڳوٺ ڪاڪي راڄڙ تعلقه کپرو ضلع سانگهڙ جو رهاڪو هو. مرحوم جي طبيعت ننڍپڻ کان ئي فقيري ڏي مائل هئي. سندس آبا و اجداد حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه رحمت جا مريد هئا ۽ پاڻ حضرت غوث الحق جي 13_ سجاده نشين مخدوم محمد امين صاحب "امين" جن جي هٿ تي بيعت ڪيائين. هڪ سچي طالب ۽ سچي فقير جو رتبو حاصل ڪيائين. مرشد جي وفات بعد بيحد اداس ٿي پيو ۽ سندس ڏهاڙا ئي جهڙا ۽ ڪنڊ ڳذريا. هڪ رات پنهنجي مرشد کي خواب ۾ ڏٺائين ته پاڻ کيس هڪ ڪتاب ڏنائون ۽ چيائين ته ديوان کي پڙهائين ٿا ۽ پڙهي پوءِ پاڻ لکيل اکرن تي آڱر رکندا پڙهندا هئا ۽ فقير صاحب ۾ اهي لفظ چوندو هيو. صبح جو فقير صاحب کي شاعر ٿي ويو ۽ [illegible] سان سنڌي ۽ اردو جو [illegible] تي [illegible] پنهنجي وفات ۽ شاعر ۽ [illegible] منٺار فقير 1865ع ڄائو ۽ سندس وفات 16_ جنوري 1935ع تي ٿي [illegible] ڪلام فقير صاحب کي خواب ۾ پڙهائي ويو.

ڪلام

لاهي [illegible] ۽ [illegible] دل ته [illegible] کي

1_ ڪعبو ته اينديئي [illegible] [illegible] ۽

2_ [illegible] من [illegible] [illegible]

3_ [illegible] عشق [illegible] [illegible]

4_ دل ته [illegible] [illegible]

5_ [illegible] "منٺار" [illegible]

❖❖❖

پير ميان غلام سرور "سرور"

(1885 - 1935ع)

پير ميان غلام سرور "سرور" ولد پير ميان غلام نبي عرف ميان پنهلڙو صاحب صديقي قريشي 18 مارچ 1885ع تي تولد ٿيو ۽ 2 نومبر 1935ع تي وصال ڪيائين. ميان غلام سرور محبوب صورت، محبوب سيرت ۽ محبوب طبيعت هئو. مسدس ڪلام جملي ڪم آهي. لفظ هڪ ڪافي جي مقطع مان آهي جنهن ۾ ڀاڻ مرحوم مزاقي طبيعت جو هئو ته ڪلام ۾ ٻڌل کلا ڪري ڪيائين ۽ ماڻهن جي تي سينن ۾ رهجي ويو. مرحوم پنهنجو نالو ۽ تخلص ڪهڙي نه سهڻي نموني ڏنو آهي:

ڪلام

جڏهن سار جاني نه ڪر تون جدائي غلام آهي در جو ڪي تنهنجو گدائي

سارا ڪر تون 'سرور' هي ڪٿهين ڪرم لا

***

هزهائينس مير علي نواز خان "ناز"

(1884-1935ع)

هزهائينس مير علي نواز خان ٽالپر ولد مير امام بخش خان ٽالپر 9- آگسٽ 1884ع تي ضلعي خيرپور ميرس جي ڳوٺ ڪوٽ ڏيجي ۾ تولد ٿيو. پاڻ مهرباني ٽاليرن مان هتي ابتدائي تعليم ڪوٽ ڏيجي ۾ حاصل ڪري بعد لاهور جي چيفس ڪاليج ۾ داخلا ورتائين. اتان فارغ ٿي مزيد تعليم لاءِ لنڊن روانو ٿيو. واپس هندستان واري زماني ۾ ڪيترائي سال دهلي ۽ ان جي مضافات ۾ مقيم رهيو. انهيءَ دوران کيس اردو ۾ شعر چوڻ جو شوق پيدا ٿيو. سندس والد صاحب رحلت ڪئي ۽ پاڻ 37 سالن جي عمر ۾ 13 فيبروري 1921ع تي مسند نشين ٿيو. مير صاحب منڪسر مزاج، ساده طبيعت ۽ فقير منش حاڪم هو. انگريزي، فارسي، سنڌي جو ماهر هو ۽ سرائڪي زبان ته مادري هئس. انگريزيءَ ۽ فارسيءَ کان سواءِ ٻين زبانن ۾ به طبع آزمائي ڪئي اٿس. مرحوم هزهائينس عاشق مزاج، زنده دل سخي ۽ ادب نواز شاعر هو. کيس مجازي عشق جي محبت لڳي جنهن فقير به بنائي ڇڏيس. 25- ڊسمبر 1935ع تي انتقال ڪيائين. وصيت مطابق سندس جسد خاڪي ڪربلا معليٰ (عراق) ۾ دفنايو ويو.

ڪلام

وحشت پنهنجو جو زور ته صحرا ڏي منهن ڪيم
اکين ۾ آيا اشڪ ته دريا ڏي منهن ڪيم

*

واه ڇا حسرت زده معشوق دل آ تنهنجي ناز
هن ڦٽيلن ۾ ٿي وڃي آباد پي برباد پي

*

شب فراق جو صدمو سهي نٿو سگهجي
نمير وصل جنهن جي رهي نٿو سگهجي

***

پير سيّد علي اصغر شاهه "علي" راشدي

(1861ـ1936ع)

پير سيّد علي اصغر شاهه ولد پير حزب الله شاهه 22ـ ربيع الاول 1278هه مطابق 28ـ سيپٽمبر 1861 تي تولد ٿيو. سندس والد صاحب ان زماني جي مشهور ۽ معروف عالم حاجي محمد عيسيٰ ساندائي "محدث" کي پنهنجي فرزند کي تعليم ڏيڻ لاءِ تعلقي نوشهرو فيروز مان گهرائي رکيو. جيڪو صاحب نهايت ادب ۽ احترام سان کيس تعليم ڏيندو رهيو. تعليم حاصل ڪرڻ بعد پير صاحب نهايت اعليٰ پائي جو عالم ۽ شاعر ٿيو. پاڻ مصوري ۽ خطاطي جو به ماهر هو. پير صاحب سومر ڏينهن 24ـ ذوالقعد 1354 هه مطابق 18ـ فيبروري 1936ع تي انتقال ڪيو. سندس "ديوان علي" پارسي ۽ ٻيو "ديوان علي" سنڌي سان گڏ هڪ جلد پارسي منظوم ڪتاب "سلسلة الذهب" موجود آهي.

ڪلام

قاصدا در ڪوي جانان گر ترا افتد گذر
عرض ڪر پاڻهين پڌي احوال منهنجو سربسرا
گاه گاهي ماه ماهي يا نگاهي ياد ڪن
گرچ عاشق جو وسارڻ آهي معشوقن جي پرڙ
مست بودم رخ نمودي دل ربودي نا گهان
ڦر ڪري ڪاهين هتي اڄهن ترسڪ ميندو سربسرا
عاشق بيچاره ام سر گشته يڪ ديد تو
مهرباني ڪر مٿا برقعو کڻي ڪر ڪا نظرا
شرح درد دل نويسم گر بود ڪاغذي
ياد جا اوڙ سختيءَ ڪاغذ سڙي ويندو مگر
نيستم مست ڪشي آن لخلخه خود و عبير
ويڙهه ڪٺوري نئين سر اي گل صبا تنهنجو پکيڙ
تيرها گانت يڪي ما را نظر ميده شڪان
ڪيترا ڪٺيا ڪيئي اماڻ ڪلهه ڏٺا دلبر جي ترا
يڪدم از شوخي مروت با "علي اصغر" بڪن
ورنه فرقت تو سندي مان سان ڪندي زوري خرا

❖❖❖

قاضي عبدالغفور "خاڪسار"

(1813_1937ع)

قاضي عبدالغفور ولد قاضي عبدالله هالا جي بزرگ قاضي خاندان جو فرد هو. نهايت باخلاق، باتهذيب انسان ۽ رنگين مزاج شاعر هو. سندس نسب جو سلسلو لنئي جي هندو کتري تيرٿ سان ملي ٿو. حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمت جن لنئي ۾ مٿن سان ريل ها جن سان گڏ هي خاندان به هالن ۾ آيو. مرحوم جو ڏاڏو ۽ والد ۽ هالا شهر جا قاضي ٿي رهيا. پاڻ شاعر هوندي هڪ مصنف جي حيثيت رکي ٿو. سندس ڪيترائي ڪتاب لکيل اٿس.

ڪلام

ڏکن مون کي ورتو ماري سکڻ کي دل سنڀاري ٿي

ٿري در در نيواڻي ٿي وتي هر هر ڪندي زاري
ڪري فرياد رات ۽ ڏينهن اکين مان نير هاري ٿي

مکي منهن کي متي هر دم وساڻي مس متي واري
ڪٿي ڪم ۽ تماشا ليڪ نت واتون نهاري ٿي

وطن ڪان هاڻ وڇڙيس آهيان جدا ٿيس جانين ڪان جڏهن
پري ملتان مين ڪيئن موٽي اچا ڳلتي ۾ ڳاري ٿي

چاليهسين هاڻ اسيري کي قبولي سين فقيري آ
عجائب رنگ ۾ دنيا ڏکوين کي ڏيکاري ٿي

٭٭٭

خانبهادر حاجي امام بخش خان "صابر"

(1881_1938ع)

حاجي امام بخش خان جتوئي 25_ جولاءِ 1881ع تي ڳوٺ ميان جتوئي، تعلقو مورو ضلعي نواب شاهه سنڌ ۾ تولد ٿيو. سندس پيءُ نالو شاهنواز خان جتوئي هو مرحوم درويش صفت انسان ۽ بااخلاق مرد ۽ شاعر هو. 12 سال ايم ايل سي پڻ ٿيو. ڇهه سال لوڪل بورڊ جو پريزيڊنٽ ۽ 4 سال اسڪول بورڊ جو چيئرمين ٿي رهيو ۽ ڪيترو وقت آنريري مئجسٽريٽ به ٿي رهيو. پنهنجي وقت ۾ درد رکندڙ چڱو شاعر ۽ فقير هو. سندس تخلص "صابر" هو. پاڻ 7_ نومبر 1938ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

منهنجو يار مون سان وفادار آهي — سدائين غمن ۾ سو غمخوار آهي

غزالي جو پيرو پيچاڻي ترڻون تي — صبح شام ٿو گهر مخادار آهي

اُسي ڪنهن براءِ ڪري پير پاٽيون — سيئي ڪل سدائين عطا دار آهي

سدا آهي سوالي پيالي ڪنول خالي — ڪري ٿو عالي دنيا دار آهي

خطا پوش خالق آهي ڪل جو مالڪ — ترو ٿئي ڪو شڪ وفادار آهي

ته ڪر شڪر "صابر" سندو روز محشر

تنهنجو دوست ٿيو شفادار آهي

***

پير ميان احمد علي صدّيقي قريشي

(1884ـ1938ع)

پير ميان احمد علي عرف ميان غلام رسول ولد پير ميان غلام نبي عرف ميان پنهلڏنو صديقي قريشي 27 مارچ 1884ع تي تولد ٿيو ۽ 29 ڊسمبر 1938ع تي انتقال ڪيائين. موصوف سنڌي، اردو، فارسي ۽ عربي ۾ چڱي واقفيت رکندڙ هو ۽ نهايت بلند اخلاق، ملنسار شخصيت جو مالڪ ۽ سٺو شاعر هو. سندس وصيت موجب سندس جسد خاڪي ڪربلا معليٰ (عراق) پهچائي دفن ڪيو ويو. سندس ڪلام گهڻي قدر موجود آهي ۽ ڪجهه ڏجي ٿو.

ڪلام

ڪڏا گهوري مون وٽ ڪلهن ڇڏ ريجي جيون يار ڏئين

تن بدن تي جان ۾ پرتيم آهي تنهنجي پڇاڻي
اصل کان آهيان اوهان جي ڪلي نه لڳين ٻي جي ساڻ
ميان نه گهرجن ٻي جايون

جي اچين هر وقت مون وٽ تولا آهيان انتظار
ساعت توڙي ناصري ۾ بيقراري بار بار
لکون پڇايو بره ڀاهين

جي سگهي تون حال منهنجو تو سان ڪريان آشڪار
ڪجهه اندر جون ڳالهيون ڪلڙين ۾ آهن انڪي هزار
سي نه مون توکي سڻايون

محب جي جي من اندر ۾ سي مڙيئي انتظار
ان سان گڏ "احمد علي" آ ڄر سندو اميدوار
آ تو ڏي اکيون اڀايون

❖❖❖

فقير هدايت علي "نجفي"

(1894-1939ع)

فقير هدايت علي ولد ميان تراب علي عرف فقير الله ڏاد ٽڪيو علوي لوڙيشي 29- جولاءِ 1894ع تي ڄائو. سندس تخلص پهرين "نجفي" بعد ۾ "تارڪ" ليو. ڳوٺ [illegible] ضلع لاڙڪاڻو هئس. پاڻ فقير منش انسان درويش صورت هئو مجرد مرد خدا ٿي گذريو آهي. پنهنجي وقت جو بهترين شاعر، نثر نويس، وڏو مصنف ۽ نهايت ڀلو مترجم ۽ سنڌي، اردو، فارسي، عربي ۽ پشتو جو ماهر هو ۽ انهن سڀني زبانن ۾ طبع آزمائي ڪيائين. مرحوم "تارڪ" واقعي تارڪ الدنيا فقير هو آخر تائين فقيري حال ۾ ئي رهيو اڄ تائين ۾ "نجفي فقير" يا "تارڪ فقير" ٿي سڏبو آهي. 9- مارچ 1939ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

جيئن ٿي عشاق نه هجر دلبر ۾ ڪنهن اهل جفا، جفا ڪئي
نه پنهنجو ساٿي غم ۽ الم ڪئي ته ساٿ واقع هنا هنا ڪئي
گهڻائي قاصد ۽ جنهن جا قاصد ته ڪنهن قاصد سان ڪئي ٿا [illegible]
تون شوخ انداز ۽ خوشنمائي ۾ خوب زلف اٽا اٽا ڪئي
ابجابو شاهي دلبري جي نو زلفن تعنا ۽ عرض بيعت
ٿي يا نفاست ۾ نظر وارو ڪنهن نه دل ۾ هنا هنا ڪئي
شڪوه جي آهين ته قصر شاهي وڏي جهڙن رکيون هميشه هت ڪري
وڏو نه ٿيندين ملڪهان واڻي واڻي جڏ ڪئي وڏا وڏا ڪئي
پرواڻي شرق مراتب اهل [illegible] نگاهه دل کي پر ياد حق ۾
يلا پلا ڪئي يلا يلا ڪئي ڪڙا ڪڙا ڪري هنا هنا ڪئي
سڪيون پياريون شراب عشق جو ساقي ميخوار سب گهرن ٿا
نه آئي لصلي [illegible] ڪئي جاني خوشتر هنا هنا ڪئي
جاڳهي [illegible] وحيد پنهنجو ۾ ٻوڏ پنهنجي اسير پنهنجي
پر مثل منصور پنجي بيخودي ڀلي پير تنت انا انا ڪئي
سڏن ٿا پڙهي سخن ۽ ترڪي سخن جا ٻڌي سخن جا گهڻي
الي الي طبع رسا رسا ٿئي سخن هيان تون سنا سنا ڪئي
نه آئي راهه تون [illegible] ٿي نگاهي منڌي [illegible]
الهيءَ ۾ رقصن جي لٽ جهوڙا رقص ته تنهن کي حنا حنا ڪئي
جلي خوشنمائي اصل تي بيخود خدا نه "تارڪ" خوشيءَ ۾ ملڪي
خدا جا پيدا خدا خدا ڪئي خدا جا پيدا خدا خدا ڪئي

***

ٻڍل فقير

(1865 - 1939ع)

ٻڍل فقير ولد عبدالواسع شڪارپور ضلع ۾ سلطان ڪوٽ اسٽيشن کان ڇهه ڪلوميٽر تي ڳوٺ جي نزديڪ 1865ع ۾ تولد ٿيو. ننڍي هوندي کان ئي سنڌي لوڪ هو. سنڌي ديوانن جو انداز وارن مان لڳائي سگهجي ٿو ته ماٺيو سنڌس والد کي چوندا هئا ته سنڌي پڻ جاتو پر ته جي پراين. ماٺيو کيس قاتوڙ لقب (ڪاڇڙو) چوندا هئا. فقير سائين جو مذهب ظاهري اسلام ۽ طريقو قادري هو ۽ سنڌس دل جو اظهار هن شعر مان ٿئي ٿو:

عشق وارن جا پنڌ پراوان اوري دين ايمان
ناهن شيعي نا سني شيعا نا سني مسلمان
عشق اسا نا سکيو اهل عشق نا عالي مقام

فقير صاحب جي شادي 26_27 سالن جي عمر ۾ سندس مرشد جي حڪم تي ٿي جنهن مان کيس ٽي پٽ ۽ ٻه ڌيئرون پيدا ٿيون. سندس انتقال 27_ شعبان 1358 هجري مطابق 12_ آڪٽوبر 1939ع تي ٿيو.

ڪلام

عاشقي ٻاجهه ٻيلي يار آيا
دل کا درسن عشق ديدار پايا

تنهنجي سڪ ۾ سدا آئي جي هيءَ سڪي،
پراڻا پير ٿي ريهون رلي لڳي،
من مڪي محب اچي وٺي وات پڇي،
تنهنجي ملڻ ڪارڻ مان اڃا سي آهيان.

ٻڍل جهڙي يار سگهيو مل سائين،
راتيان ڏيهان منهنجيون اکيون،
هي جي ڪرتي آه ۽ تيلانهن ماٺيون،
تنهنجي درد فراق ڏوريان ٿي ڏکايان.

مرزا نادر بيگ "نادر"

(1891ع _ 1940ع)

مرزا نادر بيگ ولد شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ سال 1891ع ۾ [illegible] ٿي سال 1912ع ۾ ولايت لاءِ ڪيائين. ڪجهه وقت لاڙڪاڻي ۾ بئريسٽري ڪرڻ بعد ٽن مهينن تي ريذيڊنٽ مئجسٽريٽ به ٿي رهيو. پر اها نوڪري ڇڏي ڪراچي ۾ رهائش اختيار ڪيائين ۽ اتي ئي بئريسٽري ڪرڻ لڳو. ميگها رنات تنين جاري رکيائين. پاڻ "ٿياسافيڪل سوسائٽي" جو ميمبر هو. پرانيڪر تناشي، ميوزڪ آڪٽر سان گڏ وائلن ڪمر ۽ راڳ جنگو ڄاڻندڙ هو. سنڌي شاعري کان سواءِ انگريزي ۾ به شعر چيا اٿس. پاڻ شاعريءَ ۾ غزل، نظم، ڪافي، قطعه، سوز، سلام، مرثيه، نوحا وغيره جهڙين صنفن تي طبع آزمائي ڪئي اٿس. سندس ڪافي ڪتاب ڇپيل آهن ۽ ڪي ڪتاب اڻ ڇپيل موجود آهن. سنڌالاجي طرفان سندس هڪ ڪتاب "نادر بيگ جا افسانا" ڇپجي رهيو آهي. پاڻ 3 _ مارچ 1940ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

نيڪار شڪل پنهنجي منهن تي نقاب ڪيڙو
اڄ وصل ۾ ٻي دلبر آهي حجاب ڪيڙو

قاصد هٿان ولي خط مرزا ڪري اماڻيم
ظالم مگر ٻي موٽائي خط جو جواب ڪيڙو

سوز ٻي گهڻي ڇڏايا سڀ داغ دل جا ساري
جيڪي ٿا تي ۾ سون ۾ آهي حساب ڪيڙو

حسن ازل کان تنهنجي آهن هزار گهائل
خورشيد [illegible] ڪيڙو ماهتاب ڪيڙو

انگور جي پنن سان "نادر" جو لاش ڍڪجي
ميخوار جي جنازي تي ڪيمخاب ڪيڙو

●●●

سيد رکيل شاھ "رکيل"

(1846ع - 1940ع)

سيد رکيل شاھ "رکيل" ولد نورمحمد شاھ ڳوٺ فتح پور، علائقو گنداواھ، رياست قلات (بلوچستان) ۾ 17 ربيع الاول 1262ھ مطابق 15 مارچ 1846ع تي ڄائو. سندس حسب نسب جو سلسلو حضرت امام حسين سان ملي ٿو. آباءُ اجداد ڪامل ولي، صوفين جي سرتاج حضرت شاھ عنايت الله "شاھ شهيد" جهوڪ واري جو مريد هئو. ننڍي هوندي کان ئي فقيرن ۽ درويشن جي صحبت جو اثر هئس. پاڻ به رحمي فقيرن جي درجي تي رسيو. سنڌي، اردو ۽ سرائڪي ۾ گهڻوئي ڪلام اٿس. سندس سنڌي ڪلام هت ڏجي سگهيو آهي. سندس وفات 7 ربيع الثاني 1359ھ مطابق 15 مئي 1940ع تي خميس جي ڏينهن ڳوٺ فتح پور (گنداواھ، رياست قلات، بلوچستان) ۾ ٿي.

ڪلام

آهيو تون صنم تيڏي آهوئين اکين، هويا زخم سيني وچ حق تير لڳهين
اٿيون ڌڙ ميڏي دل درد ڪنون ڪڪري، ڳجها مرض لڳا هڏ ماھ ڳري
مٽين ديدار ويکان دل دا شعلہ ٿري، ايهين ڪيوين ڪيران ڇڏهن آپ منگين
ڪڏا مارگئيون دل ڪون ترڪي نئي، سو ابياھ ڪران ميڏي جان جڻي
ڪفر لشڪر مينڪون دم دم يار چڙهي، زلفين ليه ڪيتا ويرهين نال ونگين
ڳهيڪي عشق جنهن جيري جال ڳتي، پردي ظلمات والي ساري ڪل ڳتي
هرجا حق ظلم جهانيان پاڪي لٽي، آفات رهين زمتين ڏارنگين

"رکيل" راز ماهي دل ڪيل ڪتوه لهي
اکين سچ هويا جڳان يار رهي
ارڪا يار يره دا جيڻي سر تي سهي
اوهي حال حيات لاهوت لنگهين

***

حاجي ميان علي محمد قادري

(1856 - 1940ع)

حاجي علي محمد "قادري" ولد ميان بهاءُ الدين، سجاده نشين درگاهه قادريه لاڙڪاڻو سنڌ جي ولادت 1856ع ۾ ٿي. سندس والد به ان درگاهه جو سجاده نشين هو. سندس پوري مريدن جو سلسلو ايران ۽ هندستان آهي. سنڌ جي حڪمران جاهن سان سندس نسبت آهي. تنهنڪري جماعتي ۾ سڏبا آهن. مرحوم قادري سنڌي، فارسي ۽ اردو ۾ چڱي دسترس رکندو هو. وقت جي پخته شاعرن ۾ سندس مقام مشاعرن ۾ هو. ٻاراڻ سنڌ جي مشهور شاعر ميان غلام محمد "گدا" جو شاگرد هو. سندس ڪلام ڪي پختو ۽ رنگين آهي. وڏي شعراءِ لاڙڪاڻو سندس محنت جو نتيجو آهي. مرحوم حاجي علي محمد قادري، اوصاف، قلندراڻي سان سينگاريل هئو. سندس انتقال 10 - نومبر 1940ع تي ٿيو.

ڪلام

هيءَ عجب دنيا جو آهي ڪارخانو ٿي ويو
چشم بينا لاءِ عبرت جو زمانو ٿي ويو

جنهن گلستان ۾ هو گل جي بلبلن جو چهچٽو
هاءِ زاغن جو اتي ۾ آشيانو ٿي ويو

طالب دنيا جي لاءِ فردوس آهي هي جهان،
اهل معنيٰ واسطي جڳ قيدخانو ٿي ويو

جنت الفردوس جي خواهش نه آهي "قادري"،
ڪوچي جانان ۾ سندس اڄ آستانو ٿي ويو

❀❀❀

محمّد فقير ڪنياڻ عرف فقير صاحب

(1876ع – 1941ع)

محمّد خان ولد حيدر خان ڪنياڻ عرف محمّد فقير ڪنياڻ جي ولادت 1876ع ۾ ٿي. ڳوٺ ليدالي (سليمان خان) ڪنياڻ تعلقه هالا جو رهاڪو هو. ڪنياڻ افغانستان کان سنڌ ۾ آيا. ڪلهوڙن کين فوج ۾ ڀرتي ڪيو. سنڌ جي فتح ۾ ڪاميابي تي کين جاگيرون ڏنيون. 1914ع ۾ جرمن واري لڙائي ۾ انگريزن کي جيڪا مدد پئي گهرجي، سا انهن ڀرتي جي صورت ۾ هئي ۽ هڪ دستو ماڻهن جو ڀرتي ۾ ڏنو هو. هن دستي محمّد خان جي سرپرستي هيٺ ويو ۽ ڪامياب واپس وريو. محمّد خان ان وقت خانگي نوڪري ۽ زمينداري تي هليو. ڪنهن جي ڪوٽ واري فقير بدجي ويو. فقير صاحب فقيري ۽ صوفي رنگ ۾ رنگ اختيار ڪيو. هو صوفياڻي ڳالهين ۽ وحدت جي ساڳي سڪ ۽ توحيد جي سونهن ڏيکاري آهي. فقير صاحب شاعري ۾ هڪ نئين طرز اختيار ڪئي. فقير صاحب سنڌي، سرائڪي، اردو، هندي، فارسي ۽ عربي ۾ چڱو ماهر هو. سخن ۾ محمّد سندس ڪلام ۾ پيش آيل چند شعر ٻڌائجن ٿا ته "اُن ڪيفيت جي بيان ۾ جنهن مان هي سخن پڙهي سگهجي ٿو." فقير صاحب سنڌ جي صوفين جي تصوير ۽ ظاهر آهي ته چيو اٿو:

عشق اصل اويسي وحدت وصال ويس،
مشهور ٿيو ميسي "محمّد" منهن اڳيان

مون (طالب المولا) کي ٻڌايو ته صاحب جن ان طرف دعوتن تي موڪليو هو. جڏهن سليمان ڪنياڻ جي پوئين دعوت تي پهتس ته فقير صاحب اچي ڪچهري لاءِ ويٺا. جڏهن فقيري اختيار ڪيائين ته محمّد فقير ڪنياڻ مشهور ٿيو. اڳتي ويو "فقير صاحب". هنن جي ٻه زبان مان ڳالهائڻ آهي ته سمجهه آهي ته محمّد فقير بابت ڳالهه ٿي. فقير با ضمير با ڪردار هو. شاعري، تهذيب، اخلاق ۽ تميز جو مالڪ هو. گفتگو ۽ عادت ۾ باوقار هوندو هو. مرشد کي والد صاحب جي سنگت ۽ موڪليندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته "مالڪ ۾ رهجو ۽ مالڪ ۾ هجو." فقير صاحب سوال پڇي ته جواب ڏيو." ۽ اهڙي طرح فقير صاحب جو انتقال 4 فيبروري 1941ع تي ٿيو.

ڪلام

مرڪ وصل کي ويڙهه وحدت ۾ رکي ويهي رهيو،
نڪ ڳالهائي ويهه ۾ وکي اهو ويس جا وصال،
مرڪ وطن تي واڳ واري رات ويراڳي وئي،
وقت ويهه کان سوا جي وهم جي آهي ونگاڻ،
ويه واقف ويا واري وقت سڀ واجب وڃائي،
ويو وارث ويڇوڙي کي وهم جي ويڪ ۾ وڃي،
"وحدت" واري ويڙهه ۾ ويو هو ويڪ وڃائي،
وحدتِ واحد وحودي "وچ الالهي" تي وڃڻ،
واءِ وصالي تي وکايو ويو سوڳي واهرو،
سڀ "محمّد" مرڪ ميري وکي ۾ وڃي وار وار

●●●

استاد سيندو خان "صيد"

(1880-1942ع)

استاد سيندو خان ولد هندو خان اصل امرتسر (هندوستان) جو رهاڪو هو. سندس ولادت اندازاً 1880ع ڌاري ٿي. ننڍي هوندي پنهنجي والد سميت سنڌ ۾ آيو ۽ ڳوٺ مانجهند (ضلعو دادو، سنڌ) ۾ سيٺ وشنداس مانجهي وارن وٽ اچي رهيو. جيڪي ٻيا ڳائڻا ۽ ڪيترائي سيٺ صاحب وٽ رهندا هئا. جيڪو وڏو فياض هو ۽ پاڻ به نه رڳو راڳ سمجهندو هو مگر ڳائيندو به هو. 1947ع ۾ ورهاڱي کان پوءِ هندن جي لڏي هندوستان وڃڻ بعد مانجهند تباهه ۽ برباد ٿي ويو. استاد سيندو خان سيٺ وشنداس جي گذارڻ بعد رهي ڪٺاريندو رهيو جو اتان جا هندو به راڳ شناس هئا. اتان هندن جي لڏي وڃڻ کان پوءِ به اتي ئي رهيو. استاد جي گهر ڀرسان هڪ مسجد شريف هئي. اتان سخت بي سرو سامان ٿي بانگ ڏيندو رهيو ان ڪري پاڻ لاءِ وڃي هڪ ٻاڙي ۾ سڪونت پذير ٿيو. مخدوم (طالب المولى) جي شادي 22- جون 1937ع تي ٿي. جنهن ۾ استاد کي فقير صاحب (محمد فقير کٽياڻ) جي مشهوري سان سڏيو ويو. مرشد ليلا والا صاحب جن وٽ پهرين محفل ۾ فقير محمد فقير جي هي ڪافي ڳائي.

"عشق مون سان جيڪي ڪيون ڳالهيون ڪري نه جهڙيون"

جوڳ ۾ وڃ وڃائي جهوماڻي ڇڏيائين. ان بعد هميشه لاءِ هالا ۾ ئي رهي پيو. آخوند جڏهن به فقير صاحب وٽ ويندو هوس ته استاد سيندو خان به اچي رهندو هو. هڪ ڀيرو ائين ته فقير صاحب امام علي فقير کي حڪم ڪيو ته ڪلام ڳائي. امام علي فقير هارمونيم تي آيو ۽ ٻي ڪافي تي "آ" ڪري ڪلام ڳائي پورو ڪيو ته استاد کي فقير صاحب چيو ته ستار وڄائجي. استاد ستار جي "آ" واري سر تي آڱر هڻي ته آواز ٿيو. امام علي فقير کان استاد پڇيو ته هي ڪهڙو سر آهي؟ امام علي فقير ته جواب ڪونه ڏنو ۽ ٿوري دير کان بعد چيو ته گنڌار آهي. استاد مون کي ڪٿي وڃڪر ٻاتي ان ڏينهن کان وٺي ستار ميڪانڊر هو ڪونه سگهيس. ستار تنبوري جنهن کي سنڌي چوندا هئا (جيڪا هن وقت ان اعجاز حسين جي وٽ فرزند احمد علي وٽ آهي) ان تي سگهيس.

استاد سيندو خان صاحب اخلاق صاحب تهذيب. صاحب تميز ۽ سنجيدگي جو مالڪ هو. ڪل ٻولي به ڄاڻندو هو مگر ماڻهو انهن پاڻ فارسي، اردو ۽ سنڌي جو بهترين شاعر به هو. خوش خطي ۾ لاجواب هو. سندس خوش خطي جا نمونا پيش ڪجن ٿا. استاد سيندو خان جو انتقال 8- فيبروري 1942ع تي ٿيو.

ڪلام جو نمونو

واه رمز حقيقي سمجهي هے ÷ هرگاهه عجب ال موهي هے

ہر سينه نفين ڳل کهلي هے ÷ عبث بيرنگ هيا ال ڪهان

خادم ڳام سروري

فقير سيندو خان ... - ...

سيد فتح الدين شاهه "مسڪين"

(1880 - 1942ع)

مرحوم سيد فتح الدين شاهه عرف هادي بخش شاهه ڳوٺ ٽنڊو جهانيان حيدرآباد سنڌ ۾ 15- ذوالحج 1297هه مطابق 18- نومبر 1880ع تي ڄائو. سندس والد سيد روشن علي شاهه درويش صفت انسان هو. مرحوم فتح الدين شاهه نهايت سهڻي صورت جو صاحب ۽ صبر و تحمل وارو مرد مولا جو هو. پاڻ شاعر ابن شاعر هو. سندس تخلص "مسڪين" هو. سنڌي، اردو ۽ فارسي جي چڱي ڄاڻ هيس. سندس وفات 3- صفر 1360هه مطابق 18- فيبروري 1942ع تي ٽنڊو جهانيان حيدرآباد ۾ ٿي ۽ کيس اتي ئي دفنايو ويو.

ڪلام

چڙهيا نيهه ناڪا نظاري نظر تي
وٺي واس وحدت سدا جي سفر تي

اکين جي اشاري وڌا سير ساري
سدا سر جهاري حلا جي هنر تي

ڏيئي جيون دوستاڻين جهڙي جوش واريون
ٻيئي پاڻ پاليون اکڙ جي اثر تي

ڏيهاڻ جي ڪا مر مر ڪٽرن خاص
رهيون ياد مر مر فنا جي فڪر تي

"مسڪين" موج مستي ڪٽي مغز مستي
بنائي تي بيٺي بقا جي بنگلي تي

●●●

ڀڳت ٽيٺون رام

(1887 - 1942ع)

ڀڳت ٽيٺون رام ولد ڀڳت چيلا رام 6 جولاءِ 1887ع بروز ڇنڇر ھالا تعلقي جي ڳوٺ کنڊو ۾ تولد ٿيو. ننڍپڻ کان صوفين سنتن ۽ ساڌن سان گڏ گذاريائين ۽ سڄي عمر جي سير ڪيائين. بعد ۾ ننڍي عمر کان ٽنڊي آدم جي ڏکڻ ۾ وڙيءَ جي ڀڀن تي اچي ويٺو ۽ اتي جاءِ "امرا پور استان" جي نالي سان مشهور ٿي. پاڻ سنڌي ۽ هندي ۾ بيت، ڪافيون، ڀڄن ۽ شلوڪ لکندو هو ۽ پنهنجي عقيدتمندن کي ڳائي ٻڌائيندو هو. پاڻ 20 جون 1942ع بروز ڇنڇر تي حيدرآباد ۾ سوامي ساڌو داس رت جي جهان مان لاڏاڻو ڪيائين. سندس سريو "امرا پور استان" ۾ سندس نالي سان "پريم پرڪاش منڊل" ۾ اڄ ساڌن وڏو ۽ سندس رک تي سمادي نامي رٺي، ورھاڱي کانپوءِ سندس رک سمادي مان کڻي هندستان کڻي ويا جتي جيپور ۾ سمادي نامي اڻ ورڪيائون. سندن آدم ۾ ٽهنڊ "ڀڳت ٽيٺون رام" جو ميلو هاڻي جيپور ۾ لڳندو آهي.

ڪلام

ڀل تخت ملي پادشاهي مون
يا در در ملي گدائي مون

ڀل ملي نه ڪڪڙي پاڻي مون
نه ٻه ٽاريءَ نه تنهنجو وسري

ڀل رهان ڪٿي مان جهنگلن ۾
يا مون موڪليندڙ محلن ۾
ڀل بند رهان جي جهلن ۾
نه ٻه ٽاريءَ نه تنهنجو وسري

ڪهي "ٽيٺون" سچ سائين
مي منهنجو عرض اڳهائين
دين ڪان اٿئي سمي ٽاتيون
مال ٽاريءَ نه تنهنجو وسري

حڪيم فتح محمد سيوهاڻي

(1882 – 1942ع)

سندس ولادت 1882ع ۾ سيوهڻ، ضلع دادو ۾ ٿي. پاڻ سيوهڻ جي مشهور طبيب غلام محي الدين جو فرزند هو ۽ عباسي خاندان جو فرد هو. حڪيم فتح محمد صاحب ڪامياب ۽ باثر حڪيم، جامع العلوم عالم، مخلص قومي ڪارڪن، جمعيت العلماء جو ناظم، پختہ گو شاعر، بلند پائي جو اديب، باتهذيب ۽ بااخلاق مرد هو. مختلف موضوعن تي ڪيترين ڪتاب لکيا اٿس. حڪيم صاحب نه رڳو سنڌي ۾ شعر چوندو هو بلڪ فارسي ۽ اردو ۾ به گهڻو ئي ڪلام اٿس. شاعريءَ ۾ پهرين "صغير" پوءِ "حڪيم" تخلص اختيار ڪيائين. 16 ڊسمبر 1942ع تي ڪراچيءَ ۾ انتقال ڪيائين.

ڪلام

محبوب منهنجي دل جو حقيقي ڪتاب آهي
جو بي نظير حسن ۾ ۽ لاجواب آهي

هر صفحو جنهن جو روشن مثل آفتاب آهي
جيڏهين جي چنڊ جهڙو پڻ منهن تي تاب آهي

محبوب جي اکين ۾ اکيون جنهن اڙايون
سمجهيو هي عشق منهنجو بيشڪ ثواب آهي

جن جن به بدنصيبن منهن موڙيو انهي کان
تن جو ٿيو جهان ۾ خاطر خراب آهي

هرگز "حڪيم" جي هي ڪيڏو نه ڏار دل مان
دل جي چمن جو گويا ٽڙيل گلاب آهي

▪▪▪

لعل چند "مجروح"

(1884-1942ع)

لعل چند مجروح 1884ع ڌاري ڳوٺ ڦيهي، ضلع لاڙڪاڻي ۾ تولد ٿيو. پرائمري تعليم حاصل ڪري بعد ڪيترو وقت شهداد ڪوٽ ڏڳ ڪارڙن جي ڳوٺ ۾ ماستر ٿي رهيو. اُتي قاضي حڪيم خدا بخش وٽ عربي، فارسي، ۽ اردو پڙهيو ۽ حڪمت ۾ چڱو ماهر ٿيو. پوءِ نوڪري ترڪ ڪري ڳوٺ اچي دواخانو کولي حڪمت شروع ڪيائين. مجروح صاحب صاف دل، عاشق مزاج ۽ نيڪ خيال شاعر هو. هميشه سادگي سان زندگي بسر ڪيائين ۽ غزل ۾ مسلماني اصطلاحات بجاءِ گزين هيس. مجروح صاحب سخي قبول محمد درازي جو طالب هو ۽ آخر تائين "يا مسلمان الله الله يا برهمن رام رام" رهيو. پاڻ 1942ع ۾ وفات ڪيائين.

ڪلام

نه مون روزا رکيا آهن نڪي مون ڪيون نمازون ٿيون،
نڪا ڪي حڪم تنهنجي جي ادائي يا رسول الله

اجي "مجروح" کي طلب مٿي پنهنجي سخي سرورﷺ
شرابي عشق جي پياريو سوائي يا رسول الله

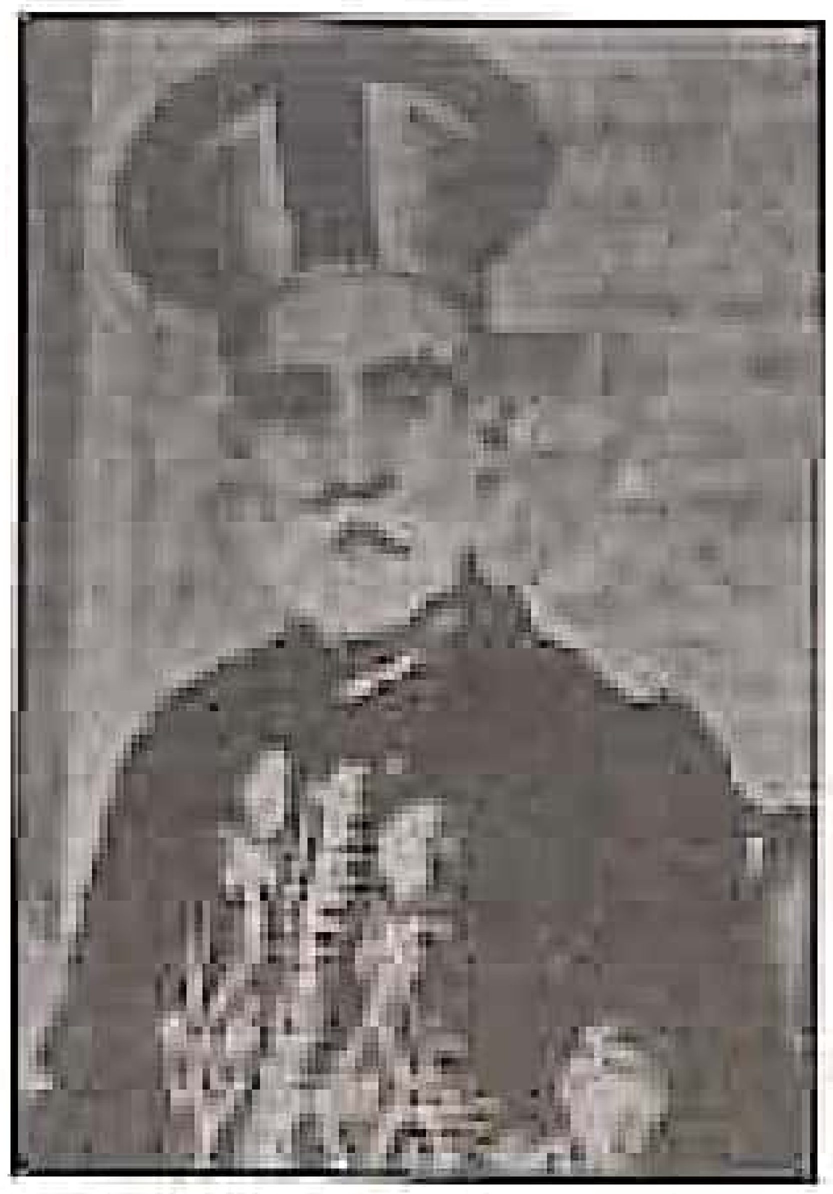
❁

وقت قتل آ جوهي شمشير ۾ قاتل جو رخ
چشم قاتل ۾ رهي ٿو خنده گهائل جو رخ

❁

هونءَ آهي دور مئڪش جام تون،
تعيل آهي هميشه زوري

❁❁❁

نوّاب حاجي غلام حيدر خان لغاري

(1871 – 1943ع)

نوّاب غلام حيدر خان ولد نوّاب ولي محمّد فقير ذات لغاري، ڳوٺ ٽنڊو لاڄپور، تعلقه هالا نوان، ضلع حيدرآباد سنڌ ۾ 28- ربيع الآخر 1288ھ مطابق 17- جولائي 1871ع تي ڄائو.

سنڌي، سرائڪي، اردو ۽ فارسي جو چڱو ماهر، فقير صورت، باتهذيب ۽ بااخلاق مرد ۽ نهايت سنجيده مزاج. شاعريءَ جي فن ۾ به چڱيرو درجو رکندڙ هو. 19- صفر 1362ھ مطابق 24- فيبروري 1943ع تي وصال ڪيائين.

ڪلام

(مخدوم امين محمّد صاحب جي تتبع تي)

اسان ذات کي سڃاڻي صورت سان سچ پاتو
تنهن راز مخفي حل جو ٿيو عشق جو سڃاتو

ناسوت کان لنگهي ويس ملڪوت رسياسين
گهڙي پهر جي ۾ لذت ۽ لنگهي جبروت آيو

لاهي ميارون لوڪ جون هوريءَ جا پتا پڇياسين
هو هو جي هن باغ ۾ باهو بگل وڄايو

لاهوت واري شهري آرام ليتي ڪياسين
ٿيو عشق اهل اسانجو جنهن حسن سان ملايو

ڪعبو قلب صحيح ڪري طواف تنهن کي ڪياسين
پائيون پيشي ادب سان سجدي ۾ سر نمايو

حب الوطن جي آهي جبروت حد ٽڪاڻو
حلمي "غلام حيدر" تي سانگ ڪيو سجايو

■■■

پير سيّد صبغت الله شاهه ثاني

(1909 – 1943ع)

سيّد صبغت الله شاهه ثاني 13 صفر 1327هه مطابق 6 مارچ 1909ع تي تولد ٿيو. پاڻ پنهنجي والد سيّد شاهه مردان شاهه جي وفات (1339هه / 1920ع) بعد گادي نشين ٿيو. سندس ڪلام گهڻو دستياب نه ٿي سگهيو آهي. انگريزن پير صاحب تي غداري جو الزام هڻي کيس 20 مارچ 1943ع تي ڦاسي تي چاڙهي ڇڏيو. ان وقت سندس (مخدوم طالب المولى) عمر 34 سال ۽ ست مهينا ڪن هئي.

ڪلام

تون کي مٺي هڪڙ جاني سهڻا يار دل ڏئي ويٺين
ڪڙي چشمن سندڙ ڪو ٻيائي سر ساه پڻي سٽي ويٺين

ڪڙي پيريائين مليون تو ڳالهيون، وڃي يار دل کي ديواليون
هئي ليڪن سنديون تو ناليون مٺڙيجا دوست دل ڦٽي ويٺين

تنهنجو عشق آهه ٿيري عقل سرا ٻاڙ ٻحري
ولي بلبل جيئن تو سحري ليکي ٻهيت سڄڻ دل جهٽي ويٺين

"صبغت الله" جي سخ تون زاري ڪر ڪا تون ستاريه
ميڪر ڏيئي آڪاري تهان پوءِ منهن مٽي ويٺين

❊❊❊

پير سيد صالح شاهه جيلاني "صالح"

(1870ع - 1943ع)

سيد صالح شاهه جيلاني آفندي ڳوٺ رانيپور ضلع خيرپور ميرس ۾ سال 1870ع ۾ ڄائو. پاڻ سندس والد صاحب جي وفات بعد درگاهه رانيپور شريف جو گادي نشين ٿيو. سندس پيري مريدي جو سلسلو اڄ تائين جاري آهي. مرحوم نهايت اعليٰ دماغ، عالي همت، باتهذيب ۽ بااخلاق شخصيت ٿي گذريو آهي. هي بزرگ وقت جو نهايت سٺو باعلم شاعر به هو. سندس تخلص "صالح" هو ۽ سندس ڪلام ۾ حقيقت جي چاشني موجب آهي. 1943ع ۾ وصال ڪيائون.

ڪلام

وحدت حسن ازل آشڪار ٿيو — نڪري ڪثرت ۾ نروار ٿيو

جڏهن ڪي جلوو حسن حيران ڪيو — تڏهن ٿيون ڪفر ۽ ايمان ٻئي
ڪري ترڪ زهد عابدان سڀئي — ڇڏي تسبيح اهل زنار ٿيو

وه عجب "يحب الجمال" عجيب — وه حسن پرستي حال عجيب
آهي "قالو بلىٰ" جي ڳالهه عجيب — پيو عروج نزل تڪرار ٿيو

آهين عاشق ڪثرت عيش ڪٿي — عارف گدا درويش ڪٿي
ڪٿ پير عقيدت ڪيش ڪٿي — انهيءَ سير ۾ دل سرشار ٿيو

آهين رند قلندر مست ڪٿي — ٿيون نيست مجهول ٿا هست ڪٿي
آهي شاهي پنهنجيت ڪٿي — ڪٿ ڪري گدائي خوار ٿيو

"من عرفه" وارو مفهوم لهي
ڪهڙو "صالح" سر معلوم سهي
وحدت ۾ ڪثا المعدوم رهي
لا تدرڪه الابصار ٿيو

■■■

مرشدنا قبله مخدوم غلام محمد "مخدوم" صديقي قريشي

(1886 - 1944ع)

فيض مآب اهل دل، پير طريقت صاحب معرفت حضرت مرحوم مخدوم غلام محمد "مخدوم" 15 سجاده نشين حضرت صاحب الفيض والفتوح غوث الحق مخدوم نوح، هالا شريف ۾ 13 فيبروري 1886ع تي تولد ٿيا.

مرشدنا قبله غلام محمد سائين جن کي سندن والد صاحب ننڍپڻ ۾ پيار مان [illegible]

[illegible]

"عشق الاهي راز آهي، اسان کان آکيو آهيا."

[illegible]

"عشق الاهي [illegible] اسان کان آکيو آهيا."

[illegible]

[illegible]

[illegible]

مرشدنا قبله والد صاحب جن حقيقي معنيٰ ۾ دشمن نواز ۽ مخالف نواز هوندا هئا. جوش جلال ۾ ڪجهه چئي ويندا هئا ته اڪثر ان طرح ٿي به پوندو هو. مرشد قبله والد صاحب جن ڪجهه ورد ۽ وظائف به ڏسيا ۽ سمجهايا جن تي اڄ تائين عمل آهي. پاڻ سچائي اهليت سان هئا. هدايتن ۾ حافظ جو هي شعر به اڪثر ورد پڙهائيندا ۽ عمل ڪرڻ لاءِ چوندا هئا:

"آسايش دو گيتي تفسير اين دو حرف است
با دوستان مروت با دشمنان مدارا"
ترجمو: ٻنهي جهانن جو آرام هنن ٻن جملن ۾ آهي
دوستن سان مروت ۽ دشمنن سان درگذر ڪرڻ

انهيءَ شعر تي سندن پورو پورو عمل هو.

مرشدنا قبله والد صاحب جن جواني ۾ ان وقت جي لباس پائڻ جا به شوقين هئا. پاڻ پير جهنڊي جي ڪورٽ تي مولانا عبيدالله سنڌي صاحب وٽ فارسي پڙهيا ۽ حيدرآباد ۾ مئٽرڪ پاس ڪيائون. خلف جو هيٺ لکيل بيت لاڪن موافق اچي ٿو:

پنهنجي سنائين جي، ڪل پريان پيئي،
ڪلهن ڪپڙا نه ٿيا آيا آيا ڏيئي،
ساجن سيئي وڪين ڀل ڏاڍين

پاڻ پنهنجي والد بزرگوار جا سو سيا فرمانبردار هئا. هميشه پنهنجي پاڙن ۽ برادر توڻي ٻين ماڻهن جي زيادتين ۽ بيجا حجتن کي به بيحد خوش اسلوبي سان برداشت ڪيائون.

محمد فقير ڪتياڻ ۽ مهدي ساڻن پنهنجي ٻالڪن تي ٽئين نالو رکندا هئا ۽ نالي جي پڇاڙي "علي" جو لفظ ضرور هوندو هو. جيئن امام علي، بحر علي ۽ مظهر علي وغيره. تيئن فقير صاحب، مرشدنا والد صاحب جن کي به "سرور علي" نالو ڏنو. مگر پاڻ سنڌي ٻالڪا ڪون هئا. تاهم نالو پسند ڪيائون ۽ سچ لکي مهر لهرايئون. ان کان اڳ سندن ۾ مهر هئي.
مرشدنا قبله والد صاحب جن جو انتقال 1 محرم الحرام 1364ھ مطابق 15 ڊسمبر 1944ع تي هالا ۾ ٿيو.

ياد رفتگان جي ٻيهرئين ڇاپي ۾ مرشدنا قبله والد جن جي ڪافي جي جاءِ تي، محمد فقير ڪتياڻ جي ڪافي ڇپجي ويئي هئي. جيڪا هن ڇاپي ۾ سندن ئي ڪافي ڏجي ٿي.

ڪلام (ڪافي)

ڪاهي ٿيون رس ڪمڪ تي هر بار ياعلي
بيڙو اٿئي مئي پاڙي پيلي ياعلي

اي انما جا انس خيرالبشر جا دلبر
تنهنجو لقب ٿيو حيدر ڪرار يا علي

اي هل عطا جا صاحب شاهه رسل جا نائب
طاعت ٿي تنهنجي واجب تقرار ياعلي

آيا هي وقت آهي رس تون مدد تي ڪاهي
دشمن کي ڪريو ناهي مسمار ياعلي

عاجز ابوجهه بيحد آهي غلام محمد
ان کي مثال احمد درڪار ياعلي

▪▪▪

ڪشنچند "بيوس"

(1885ع ـ 1947ع)

سنڌ جو مشهور عوامي شاعر ڪشنچند "بيوس" 27 آگسٽ 1885ع تي ڄائو. "بيوس" پنهنجي سليس، سلوڻي، عوامي ۽ فطرتي شاعريءَ جو موجد هو. اڳين چوڻ ۾ وڏا ڪوڏ آهي ته "بيوس" پهريون شخص آهي جنهن گل ۽ بلبل واري ايراني ۽ اردو رنگ کي ڇڏي نيٺ سنڌي زبان ۾ طبع آزمائي ڪئي ۽ قومي فطري خيال پيش ڪيا. سندس زندگي هڪ آدرشي استاد جي حيثيت سان شروع ٿي ۽ هڪ باڪمال قومي ۽ عوامي شاعر ٿي هن دنيا کي ڇڏيائين. زندگي بلڪل سادي گذاريندڙ هو ۽ ڪوشش ڪري ولايتي جتن کان پري رهندڙ هو ۽ ديسي شيون واپرائيندڙ هو. حڪومت سندس اپائتي پيشي جي پينشن تي رٽائر ڪرڻ بعد ۾ حڪومت جو نوڪري ڇڏائيندڙ هو. مارچ 1939ع ۾ "سنڌي ساهتيه سميلن" سندس صدارت ۾ سڏائي وئي، جنهن ۾ سنڌي زبان ۽ سنڌي تهذيب ۽ سنڌ جي سليس شاعريءَ متعلق، پاڻ نهايت ڪارائتا خيال پيش ڪيائين. سندس ڪلام سنڌ جي اڪثر ادبي رسالن ۽ اخبارن ۾ شايع ٿيندو رهيو. سندس "شيرين شعر" ۽ "[illegible]" ڊرامو نصابي طور هاءِ اسڪولن ۾ منظور ٿيل ڪتاب هئا. سندس شاگرد ۽ صحبتين مان هوند راج "دکايل" ۽ پروفيسر رام پنجواڻي مشهور شاعر ۽ اديب آهن. "بيوس" 23 سيپٽمبر 1947ع تي لاڏاڻو ڪيو.

ڪلام

آسمانن اڄ سان اڄ ڳل لڙيا گلزار ۾ — ٿيوٽ ياراني وسي ۾ مڙئي ٿئي ڦيڪار ۾

پيا ڇڙي نوري نڙي گهر ۾ گهڙي ٽڪار ۾ — پيا تنبورا ساز سرندا سارنگين جي تار ۾

ميٺڙن جي ماتڙان تان سارا چمن چاڙها ٿيا — لوهه ۾ گل قل پڻي پيا ڳلي هر ٿر ۾

ٿي پيٺو خوب پاڻي ۽ مڇيون داسيون ٿيون — بلبلون جهڳا جتون آهن لڳا للڪار ۾

روح کي راحت رسي اڄ تازگي جيئن [illegible] — هر دل کي هر گهڙيءَ خوشي ٿي ڪري ڇڻڪار ۾

هيج مان هارين جي دل ۾ آهي "بيوس" آهري
هنج پري پنجن پڇن ڇا رنا ڇتيءَ ۾ پار ۾

❋❋❋

نوّاب جان محمّد خان "جانعلي"

(1881-1946ع)

جان محمّد خان لغاري عرف جانعلي تخلص "جانعلي" ولد غلام الله خان لغاري ويٺل خانڻيون لڳ ٽاجپور، تعلقه هالا ضلع حيدرآباد ۾ 1881ع ۾ ڄائو. مرحوم کي فقيري خانداني ورثي ۾ ملي ۽ شاعري به اهڙيءَ طرح ملي. سندس شاعري پراڻي طرز جي آهي. پاڻ نفيس مزاج ۽ خوش خلق هئو. اگرچه پنهنجو لوڙهو ۽ ڪلام شايع ڪرڻ جي خلاف هو مگر اهڙي مرد کي ڪيئن رهائي ڇڏجي، مرحوم جي روح کان اجازت وٺي وڃي ٿي.

ڪلام

آ ۾ عشق سڄڻ تنهنجو آهي،

صورت تنهنجي سرس سهائي سورج چنڊ جو چمڪو چاهي

حال انسان جو معلوم ٿئي تو بنا ٻيو ڪير آهي

راتڙ رانجهڻ اکين جو ٿي ٽيڪاريون هاڻي ڇڏيون شاهد لاهي

موٽڻ منهنجو مٺا جو مان ڪٿين ڪٿا ته انسان ڪنهن آهي

"جانعلي" کي جيءَ جيارا توريئن ٿيو اجهي ڪلاهي

■■■

نوّاب خداداد خان ثاني

(1886 - 1948ع)

نوّاب خداداد خان لغاري ولد گل محمد خان لغاري 19 - اپريل 1886ع تي تولد ٿيو. پاڻ گهر ۾ انگريزي، سنڌي ۽ فارسي جي تعليم حاصل ڪيائين. ان بعد ذاتي ذوق، تجربي ۽ تجسس سان پنهنجي معلومات کي وسيع ڪيائين. کيس سنڌي زبان ادب ۽ تصوف سان محبت هئي. "ديوان العارفين" کي سليس سنڌي ۾ سٽري لکيائين ۽ رڳو جا ديوان پڻ نقل ڪرايائين. سنڌ جي ماڻهن جي ذاتين ۽ ڪيڙن جا ڏالا پڻ مرتب ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائين. شعر ۽ شاعريءَ جو پڻ ڇڳو ذوق هوس ۽ وقت بوقت غزل چيائين. جن کي "ديوان" جي سٽاءَ مسودي جي اصلاح ۽ نظرثاني جو کيس موقعو ملڪو ملي.

ڪلام

هيڪاڻي ۾ حال سانگيڙا آئين هت نه وساريان

من ۾ ماڙن کي آءُ نت ساريان،
گهوڙيا گلن ٿان هر هر هاريان
هر هر هن جي هيءَ مثال

صبح ماڙن ري آهيان ماندي،
ليهن ۾ هت پيوس پاندي
ساريندي ٿيم سال

"خداداد" سوالي سائل
هر وقت ۾ هر هر مائل
روزئين روڙ زوال

●●●

حافظ عبدالله "بسمل"

(1899ع - 1949ع)

مرحوم حافظ عبدالله صاحب ڳوٺ ٽنڊو تعلقو ڪوٽڙي ضلعي حيدرآباد جو ويٺل هو. سندس ولادت 1899ع ۾ ٿي. پاڻ بهترين شاعر، مسڪين طبيعت شخص. رسالي جو مسايل عمر مرد مانيٺي ۾ تعالي انسان هو. مرحوم جي فرزند ۽ دوستن ڏانهن ڪيترا ڀيرا ماڻهو موڪليا ويا ۽ خط لکيا ويا ته سندس سوانح، فوٽو ۽ ڪلام ڏين مگر صد افسوس جو ڪجهه به هٿ نه آيو. فوٽو سو ملڪ دستياب ٿي سگهيو. هر حال ايترو ضرور آهي ته مرحوم بسمل کي شعراء سنڌ بخوبي سڃاڻن. انهن ڳالهه هي ۽ حقيقت کجهي ڪالهه ته پاڻ ڪهڙي معيار جو شاعر هو مرحوم ڪجهه وقت حالن ۾ طالب المولي وٽ اچي رهيو هو ان وقت جيڪو ڪلام لکي ڇڏيو هو، اهو ئي ملاحظي لاءِ پيش ڪجي ٿو. سندس انتقال 20- آڪٽوبر 1949ع تي ٿيو.

ڪلام

پانوٽ ملڪ تي ٿي وئي فيض عام جي
ٽڪاري وات سب کي تو رب الانعام جي
اي فيضياب توکان ٿيا جن و انس سڀ
ڪولي دري تو ملڪ تي دارالسلام جي
مرشد سچو اوهان جو هو سرتاج ﷺ تيجهڙي
مخصوص جهلي تو حضرت خيرالانام جي
ڀيا ملڪ تنهنجي ۾ سنڌي تي ڪيمپا الا
ٿا تو ٻاني طبيعت هرستهام جي
بسمل غريب تنهنجي پير تي تي گدا
اوناءِ آه حضرت پنهنجي غلام جي

❁

بزم تنهنجي مان اچي آواز سهڻو دين جي
ملڪ ساري لاءِ آئيو ٻار تو تلقين جي
توکان پروانو مليو هر فرد کي تمڪين جي
گمرهن کي تو وڌائي رهنما تمڪين جي

❁

تنهنجي برڪت سان سڀئي اصلي معارف کي رسيا
هنا جي مولائي ملڪ ۾ سب هدايت کي رسيا

❁❁❁

فقير الهه بخش "بهشتي"

(1895-1949ع)

فقير الهه بخش "بهشتي" صوفي ابن فقير پرادي مرحوم ويل هالا نوان ضلع حيدرآباد ۾ 1895ع ۾ ڄائو. پاڻ ننڍپڻ کان ئي فقيري ڏي مائل هئو. سلسلي شطاريه واله صاحب جن جي خاص خدمتگارن ۾ ليکبو هو. خانگاهه ۽ حويلي جو پاڻي فقير صاحب پاڻ ڀريندو هو جنهن ڪري کيس "بهشتي" سڏيندا هئا. شاعري ۾ به اهو تخلص طور ڪتب آندو اٿس. رتس هميشه راڳ جون محفلون ٿينديون رهنديون هيون جتي راڳ جا شوقين ۽ راڳيندڙ ڪافي تعداد ۾ اچي شريڪ محفل ٿيندا هئا. قبله حضرت مخدوم غلام محمد سائين عرف گل سائين جن فقير صاحب جن کي جيڪو مڪان عنايت فرمايو هو ان جي تعمير ۾ ڄام صاحب جن وڏو هٿ هو. فقير صاحب ان مڪان جي لڳي دروازي تي پنهنجو شعر نصب ڪرايو هو جنهن مان اندازو لڳي ٿو ته اهو سندس آخري اشعار مان آهي. سندس تجهيز ۽ تڪفين حضرت مولوي مخدوم غلام حيدر صاحب جن جي هدايتن مطابق ٿي ۽ فقير صاحب کي اتي ئي ان مڪان ۾ سپرد خاڪ ڪرايائون ۽ پاڻ آخري رسومات تائين اتي موجود رهيا.

ڪلام

اک اکين اندر اڙائي دلربا کي ڪو ڏسي،
پرت وارو پيچ پائي دلربا کي ڪو ڏسي

آسيءَ کي ٿوري ڏسي ڏاهو ٿي سڪوهن لڳي ۾
حسن جو هرڪو هلائي دلربا کي ڪو ڏسي

سوز ۽ سختيون سهي سانگو لاهي سر ساهه جو
صاف سوز سان سڃاڻي دلربا کي ڪو ڏسي

واٽ وحدت جي وسهي تنهن جي نازڪ تڪ،
۽ قدم قربن وڌائي دلربا کي ڪو ڏسي

اي الله بخشا بهشتي جاڳ ٿي لاس جاڳ کي،
درد جا درياهه وڌائي دلربا کي ڪو ڏسي

■■■

فقير پريل "پينار"

(1911-1949ع)

پريل ولد جهڙ ذات پيل تخلص "پينار" اصل ڳوٺ سلاواهي پوءِ هميشه لاءِ پيرڙي تعلقه شهدادپور، ضلع سانگهڙ. 1911ع ۾ ڄائو ۽ 1949ع ۾ وصال ڪيائين. پاڻ ٻه درجا سنڌي پڙهيل ڪجهه اردو به ايندي هئس اول سپاهي هئو ۽ پوءِ 1932ع کان فقيري اختيار ڪيائين ۽ شاعري جي ابتدا ۾ داخل ٿيو. مرحوم مختيار فقير جي معرفت مرحوم مخدوم غلام محمد صاحب "معصوم" سجاده نشين درگاهه غوث الحق مخدوم نوح" هالا نوان جي صحبت ۾ شامل ٿيو. مرحوم پينار تي ان صحبت جو بيحد اثر پيو ۽ آخر تائين مستقل حد کي پهتو.

ڪلام

حسن جي بازار ۾ سودو صفا سر جو ڪجي
ڪنهن تان ڪوري ڪجي ڪُلي دست دلبر جي اچي

تنهن نالي جي خوشامد هٿ رضا جي آهي راقم
ڪاري پي لڳ ايئن ڪيئي اکيون جيئن روحڙو رچي

محب جي مجلس مچي تنهن ۾ مچي وهڪو ڪري
تان سڀ سوغات سارو ساڦ نورانو نچي

اکڙيون محبين جي هميشه حال هيڻي سان هلي
نياز سان نالو رکي پو پرت سان پڌرو لچي

اي پريل "پينار" توکان جي پڇن پاڻهي پتي
عشق جو احوال سارو سر چڙهي چوڙي جچي

■■■

صوفي فقير روشن الدين "روشن"

(1900-1950ع)

فقير روشن الدين "روشن" ولد فقير حاجي محمد سومرو تعلقي عمرڪوٽ جي ڳوٺ صوفي جو ويٺل هو. مرحوم سنڌي، اردو، فارسي ۽ انگريزي ۾ چڱو ماهر ۽ "ڪتند" هو. ابتدا ۾ سير ۽ شڪار جو شوق ۽ آخر ۾ فقير ٿي رهيو فقيري ته سنڌس گهر جي چيز هئي ليڪن ته چله ڪشي ۾ جسم ۾ ڇلاتي ڇڏيائين. مسئله ڪتاب ۾ لکيائين جو (غير مطبوع) پنهنجي نوع ۾ يڪتا آهي مرحوم بنگلي ترو طبيعت انسان، خوش اخلاق درويش ۽ باتهذيب فقير شاعر هو. صادق فقير سنڌس جد ۾ آهي پنهنجي پار صوفي قلندر بخش جي قتل ڪرائڻ بعد باقاعدي فقيري اختيار ڪيائين.

ڪلام

ذاتي والا سر سڀوال
ناز نقي يا ڪفر ثباتي

وحدت ڪثرين ڪثرت هوئي ڪثرت ورجين وحدت هوئي
سارا بسرگ سنڀال آئي سايا ورچ صفاتي

قيوطا مارين فرق جي ليڪين مولهط ماڻين اڻ لب ايڪين
ڪٿين ورڄ ڇڏ جمال سمجهي مارين جي جڏهين جهاتي

ورچ گهونگهٽ مٿي گهوٽ گلارين "ونحن اقرب" ۾ ٿين يارين
"قالو" والا قول ترن پال ڪتا ڪيايين اريون ڪاتي

هاڻي ذ ۾ پڻ ڀلارڻ سيتي ورجون سنگ مسارڻ
هي رانجهون راضل ناهي "روشن" ڦٽون جا ڦٽون لاتي

◆◆◆

غلام احمد "نظامي"

(1895ع - 1951ع)

غلام احمد ولد محمد حسين تخلص نظامي اصل وطن لاڙڪاڻي جي پرڳڻي بعد ۾ ڪراچي ۾ تاريخ 15 - جون 1895ع تي ڄائو. غلام محمد نظامي جا وڏا اچي ڪراچي ۾ هميشه لاءِ رهيا هئا. سندس تعليم 3 درجا اردو ڪجهه سنڌي ڪجهه فارسي هئي. قرآن شريف ۾ پڙهيائين مرحوم اول رازڪو ڪم شروع ڪيو ڪجهه وقت گذريو ته پوءِ ڪراچيءَ جي جهونا مارڪيٽ ۾ "ٽوپي ڪٽپيس" کوليائين. ٿوري وقت کان پوءِ ڪراچي ۾ اچي قمر رت سيڙي جو دڪان ڪيائين. ٿوري زماني لاءِ ٺٽو ۽ ڪري پوري توپاڻ ڪراچيءَ ۾ الله جي مل وڌائين پوءِ آخر ۾ بولٽن مارڪيٽ جي سامهون سنڌ اسلاميه هوٽل کولي اتي ئي رهندو هو. سندس انتقال 23 - فيبروري 1951ع ۾ ٿيو.

ڪلام

نه ٿي مسرور اي بلبل بهاري چار ڏينهن آهي
چمن جو چهچٽو ۽ گلعذاري چار ڏينهن آهي

جتي آهي بهاري اڄ اتي آخر خزان ايندي
گلستان ۾ گلن جي لاله زاري چار ڏينهن آهي

هوا جي هڪڙي جهوٽڪي سان وسامي هي ڏيئو ويندو
اونداهو نيٺ ٿي ويندو ڏياري چار ڏينهن آهي

ڪسي پيري ۾ ٿو ڪي سڀ طاقتون آخر ورين پاسو
اها حسن ۽ جواني جي خماري چار ڏينهن آهي

سڪيل چالنجي ويندا نه رهندو هوش ۽ جوش
اها وارن جي رنگت خاص ڪاري چار ڏينهن آهي

وڃائي چڙ نه ظرف ساڻ ڪي ناقان هرين کي
اهو ناڪر ۽ تنهنجي شاهوڪاري چار ڏينهن آهي

چڙهي دولت جي دلدل تي نه ٿي مغرور اي غافل
اها دولت ۽ دلدل جي سواري چار ڏينهن آهي

نه دل لاهيج "نظامي" ذرا دک سڀ دور ٿي ويندا
مصيبت تنگدستي بيقراري چار ڏينهن آهي

***

فقير حاجي پير بخش فاروقي

(1897ع-1951ع)

فقير حاجي پير بخش فاروقي ولد محمد بچل فاروقي ڳوٺ فاروق آباد، لڳ ٽنڊو شهر، ضلع بدين جو ويٺل هو. سندس ولادت 25 رمضان 1314هه مطابق 4. فيبروري 1897ع تي ٿي. فقير صاحب جي ولادت کان ٿورو اڳ سندس والد وفات ڪري چڪو هو. پاڻ پنهنجي والده جي سايي ۾ وڏو ٿيو. سندس والده ڳوٺ ۾ هڪ مڪتب کولايو جنهن ۾ قرآن شريف جي تعليم حاصل ڪيائين. هڪ عورت سان نينهن جو ناتو هوس. هڪ ڏينهن بندوق کڻي شڪار تي نڪتو ته ڄڃهن کي بندوق هڻيائين اتفاق سان سندس محبوبه جيڪا پاڻي ڀرڻ آئي هئي هڪ گولي وڃي انکي لڳي جيڪا مري ويئي. انهيءَ ڏک ۾ مجازي چاڙهي تان وڃي حقيقت کي پهتو ۽ پيرا حج جي سعادت ۽ حاصل ڪيائين. سندس ڪيترائي مريد آهن. جيڪي سندس ساليانه عرس جي موقعي تي اچي گڏ ٿيندا آهن. پاڻ 4. رمضان المبارڪ 1370 هجري مطابق 9. جون 1951ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

مان آزاد آهيان گرفتار آهيان
ڪڏهان ڪين ٿو ٻي جي گفتار آهيان

جوان مرد آهيان هتي ڦيرين ڦرلو
وٺو لاءِ پاڻمر ڪسي هار ٻولي
پڙهو لاءِ هڪ ۽ لکو ڪتين ٻولي
مان مسڪين آهيان يا زردار آهيان

ڏسان ٿو ڳهر ۾ ۽ موجود مالڪ
مگر جستجو ۾ ـــ الامان امالڪ
جتي هڪ ڏسان سڀ موجود مالڪ
ڏسان پاڻ آهيان پڻ يار آهيان

"فاروقي" لڪو لاهي ويٺو ٿنا جي
لڪو ويو ٿئي ڄم اٿو لمبر ڦتا جي
اگر پاڻ پيو لاءِ عمل "ڪن ترانيءَ" جي
رهيو يار ٿي ۽ ٿيو يار آهيان

ـــ

فقير سيّد انور علي شاهه

(1904 - 1951ع)

فقير سيّد انور علي شاهه ڳوٺ جهانپور شريف تعلقو گهوٽڪي ضلعي سکر جو هي سنڌي ولادت 1904ع ۾ ٿي. سندس سلسلهءِ نسب حضرت امام تقي عليه السلام جن سان ملي ٿو. پاڻ قرآن پاڪ ۽ پرائمري تعليم حاصل ڪيائين. پاڻ سيد صاحب آڳي شاهه جو دست بيعت ٿيو جيڪو سيد قلندر علي شاهه ڪيچ ڌڻي جو طالب هو. شاهه صاحب ٽيهن سالن جي ڄمار ۾ شادي ڪئي جنهن مان کيس ٻه فرزند ٿيا. سيد حضور بخش شاهه ۽ سيد ظهور بخش شاهه. سندس وصال مطابق 3 جولاءِ 1951ع تي ٿيو. سندس شاعري جو قلمي رسالو موجود آهي. وصال وقت هيٺيان الفاظ چئي دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو.

سون پهرون وس ڪئي ظاهر ڪئي تاڪيون،
آءُ پنهل پاڻهين، وڃڻ پرڻ وصال ڄڻ

ڪلام

ٿيو تيس تنهن ڪيا اهڃاڻ، عشق آفات ٿيو اظهار
سر سلطان منجهه ميدان، ٿي ليڪان آ نروار

جوڳي جنگ پاڻ لڳو، سالم سنگ ۾ صادق
منجهه ويراڳ هادين هاڪ، مستي ماڳ ٿي سالڪ
جيڪي جدل ٿيا برحال، خيال خيال جا خالق
سالڪ سار ڳائين ڳالهه، ڏيئي نام جي نيڻان

صفات صلال جنگ جلال، مست ملال ٿيا مخفي
ٿيو شراب تيغين تواب، پرڻ جي پاب ۾ پيڙهيت
سولي سر پائي پير، ذاڪر ذير ناستي
منصور حلاج ٿيو آڇ، سر تي تاج آ تلوار

پهر پيچين ڪرنا ڪون، اوتهان اوڙي منجهه ماشق
ٿي غازي رهه راضي، ڪٽ بازي ٿيون بيشڪ
ٻڌ جرڪو سيو شوقو، ملهه ملاڻ لڳ ماڻڪ
"انور" ذات گوندر گهوٽ، چنچل ٿيو چمڪان

خان صاحب غلام علي خان "جعفري"

(1852ع ـ 1951ع)

خان صاحب غلام علي خان "جعفري" ولد محمد آچر 1852ع ۾ ڄائو ۽ شڪارپور جو ويٺل هو. مرحوم انگريزيءَ ۾ مئٽرڪ پاس، فارسي ۽ اردو ۾ به چڱي مهارت رکندڙ هو. مرحوم ويهه سال مختيارڪاري ڪئي، جنهن سان هلائي صفائي، سچائي، بي نيازي ۽ خودداري جي مثال ڪوٺ ڇڏيائين. تقرير ۽ تحرير جو به چڱو ماهر هو. پاڻ نهايت خليق انسان هو. پنهنجي عشقيه ڪلام جو ديوان پنهنجي هٿن سان ترتيب ڏئي واقف ڪيائين ۽ ڇپائين ته جڳهن الله کان سواءِ ٻيو سڀ ڪجهه لکيا آهن ته رلي هي ديوان به هاڻي ان لکت تي ٻڌي. هت آيل ڪلام مان ٻه شعر ملاحظه لاءِ لکجن ٿا. "جعفري" صاحب جو انتقال 18ـ آڪٽوبر 1951ع تي ٿيو.

ڪلام

پري تو ڪان تي پرزه هڻه ته پيارا "جعفري" جي دل،
جداڻي ڪان پيو جاتي جگر پامال هو منهنجو

ت هر ڪو شعر آ ديني لکيا ان ۾ نصيحت آ،
ملس ڪهڙا ڦري سڀ ڪو چوي حال پر پنهنجو

محمّد بخش "واصف"

(1892-1952ع)

محمّد بخش "واصف" صاحب جي والد جو نالو محمّد عثمان هو. سنڌي ٻاڦي وطن حيدرآباد هو. پاڻ ڳوٺ راڻي جتوئي ۾ تولد ٿيو جيڪو سڪرنڊ تعلقي ۾ واقع آهي. سنڌي تعليم ست درجا انگريزي هئي ۽ فارسي اردو سنڌي عربي ۽ سنسڪرت جو به ماهر هو. مرحوم بهترين شاعر ۽ وڏو مصنف هو. سنڌي ۾ ٽي ڪتاب ڇپجي چڪا آهن ۽ ٻيا اڃا اڻ ڇپيل آهن. 24 نومبر 1952ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

"والليل" صفت گيسوءَ مشڪين جي سراسر
"والشمس" بيان رخ تاباڻ محمّدؐ

*

عشق بازي جو مزو ايندو پلاشڪ اُن دم
تير سيني تي هجي، حلق تي خنجر به هجي

*

ڪاڻه علم جي ڳهڻي ۾ ها سي اچ صحرا نورد
مي ٿيو حاصل انسان کي گردش افلاڪ کان

*

جلوه فرما جو آهي يار تي جانان ٿيندي
داغ پيشاني دل شب تي مهر تابان ٿيندو

لاله کي پاڻ ٿيان ياد گلستان ۾ وڃي
داغ دل جو ڏکي آتش سوزان ٿيندو

دوست اکين ۾ وهاري مان ڪڙيان پنهنجيون اکيون
يار منظور نظر منهنجو جي مهمان ٿيندو

لاله ٿئي نه ڪڪرن ڪالي سيه تان پردو
ڪافر آلوده سنبل عين ۾ ايمان ٿيندو

چشم جانو جي جدائي ۾ جي وحشت ٿيندي
سوءِ ابر چراگاهه غزالان ٿيندو

وصف دندان شڪر خنده جي "واصف" جي ڪيئن
جي شب نظر ۾ مضمون درخشان ٿيندو

***

سردار گل محمد خان "زيب"

(1884- 1953ع)

سردار گل محمد خان ولد سردار نواب فيصل خان نگسي، والي جهل بلوچستان 13- رمضان المبارڪ 1301هه مطابق 7- جولاءِ 1884ع تي ڄائو. مرحوم صوم وصلوات جو پابند، عامل ترين، باتهذيب ۽ بااخلاق، تور ڳالهائيندڙ مرد هڪ وڏو اديب ۽ بهترين شاعر هو. پنهنجي مرادڪي زبان ۽ سنڌي ٻولي ۾ هڪ شاندار ڪلام چيل اٿس. فارسي جا ٻه ديوان اٿس. مرحوم پنهنجي حڪومت ترڪ ڪري اچي سنڌ جي شهر شهدادڪوٽ ۾ مستقل سڪونت اختيار ڪئي ۽ وفات به اتي ڪيائين. سندس تاريخ وفات 21- ربيع الثاني 1372هه مطابق 7- جنوري 1935ع آهي. گهڻي ڪوشش بعد به سندس سنڌي ڪلام دستياب ٿي نه سگهيو. مرحوم پنهنجا ٻه ديوان هڪ "پنج گلدسته زيب" ۽ "مخمسات زيب" مون (اطالب المولى) ڏانهن تحفي طور موڪليا هئا. انهن مان انتخاب پيش ڪجي ٿو.

ڪلام

خطر در شهر شود باشد ز سلطان و عسس ما را
بفرياديم هر شب نيست كس فرياد رس ما را

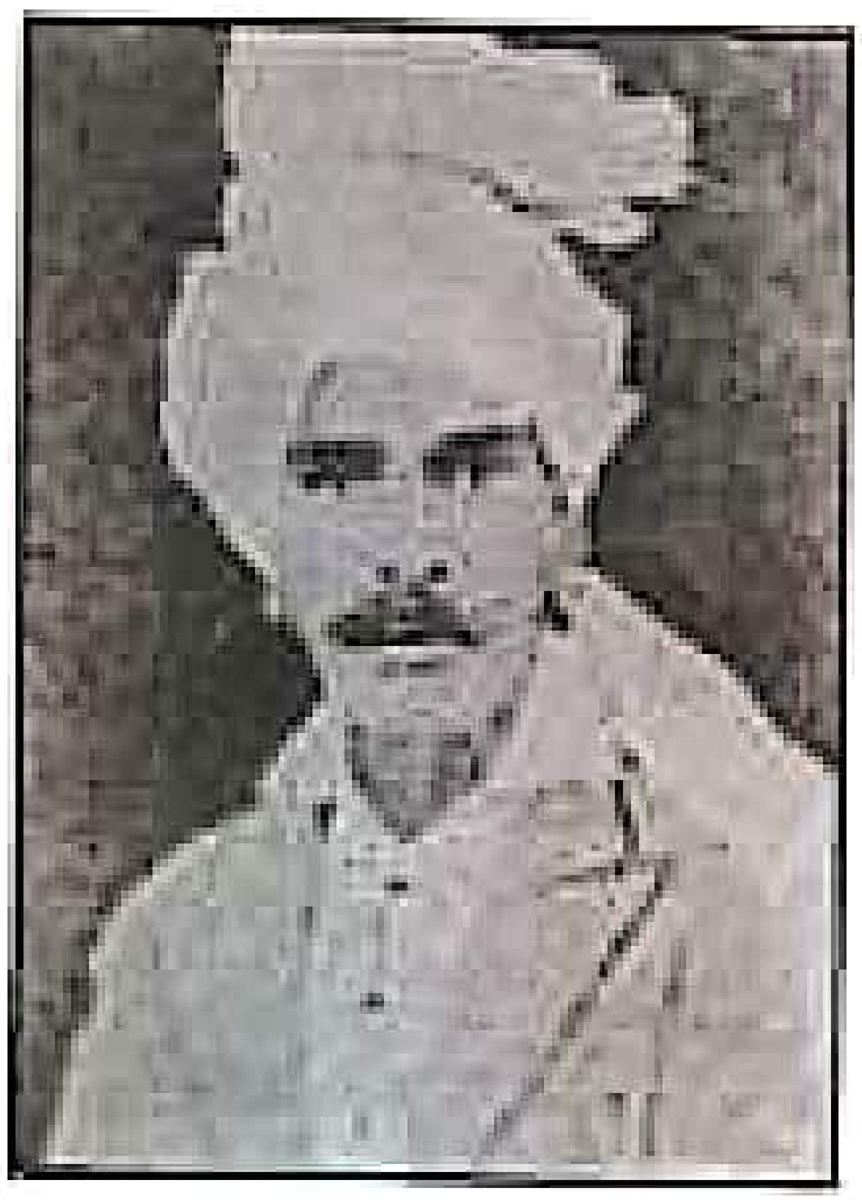
سفر باشد بهار اما وطن باشد قفس ما را
ازان خوباني ر ملك غربي شد هوس ما را
كه روزي چند تفتيش ماكن راه كس ما را

■

قلم گرفتم و كردم رقم نشانه عشق
كه نيست هيچ دگر خوشتر از ترانه عشق
قرار گاه ندارم بغير كوچه يار
كه جاني مرغ [illegible] هست آشيانه عشق

غريب دير و حرم گشته به سجده مايم من
كه "زيب" سجده كند ماسك آستانه عشق

❁❁❁

جمع خان "غريب"

(1885 - 1953ع)

جمع خان "غريب" ولد ستار انڙ پيرزادو 15- جنوري 1885ع تي ڳوٺ مريد لاکير ضلع دادو ۾ تولد ٿيو. سنڌي فائينل جو امتحان پاس ڪري ماستر ٿيو. قاضي عبدالوهاب شڪارپوريءَ کان طب جي سند به حاصل ڪيائين. 1940ع ۾ پينشن تي اچڻ کان پوءِ حڪمت ڪندو رهيو. ڪيس شاعريءَ جو شوق "بلبل" جي صحبت ۾ ٿيو جڏهن "ٽريننگ ڪاليج" حيدرآباد ۾ پڙهندو هو. محمد صديق "مسافر" ۽ "مخلص" کان به شعر ۾ اصلاح ورتائين. خواجه محمود "خادم" لاڙڪاڻي واري کي به پنهنجو استاد تسليم ڪندو هو. 1915ع ۾ "بزم مشاعره" لاڙڪاڻي جو آغاز ٿيو ته پاڻ به ان ۾ شامل ٿيو. انجمن "آفتاب ادب" دادو جي باني ميمبرن مان هو. "بزم طالب المولى" جي بنياد وجهڻ ۾ به سندس ڪوششون شامل هيون. "جمعيت الشعراءِ سنڌ" جي سرگرم ڪارڪنن مان هو. اپريل 1941ع کان مئي 1945ع تائين "اديب سنڌ" لاڙڪاڻي جو ايڊيٽر تي رهيو. آگسٽ 1952ع کان سيتا روڊ مان "طالب المولى" نالي رسالو ڪڍيائين. مارچ 1953ع ۾ بيمار ٿيو ۽ 7- آگسٽ 1953ع تي وفات ڪيائين. پنهنجي وفات جو تاريخي مادو نوٽ بوڪ ۾ لکيو هئائين: "يا بقا جان غريب 1372هه"

ڪلام

ڇا الاهي تا قيامت ملي هجان دلبر سان گڏ
سر سندم آغوش ۾ قاتل سندي خنجر سان گڏ

مال هي وٽ حسن جو مون وٽ غريبت عشق جي
ڇا ٿيو جي ناهه ٿو زردار جو ٻي زر سان گڏ

دل مهجي آغوش دلبر سان ۽ پڪڙيا مجنون
سي مهجي ليه سان گڏ سي چشم چشم ۽ سر سان گڏ

ڪهڙي قاتل ۽ مون ناهيو ڪيو ڪي پنهنجو قتل گاهه
سهڻو ٿيو محبوب سان ڪهي ڪهي سان گڏ ٿي ٿو سان گڏ

ٿيو غني ۽ پرعطا پرتو ۽ بهتر اڻ عجيب
رهو "غريب" بي عطا ۽ بي نوا پرتو سان گڏ

❁❁❁

مخدوم محمد صالح ڀٽي

(1887- 1953ع)

مخدوم محمد صالح ڀٽي 25- سيپٽمبر 1887ع مطابق 7- محرم الحرام 1305هجري تي ڄائو. هن سنڌي ۾ ابتدائي تعليم هالا پراڻا ۾ ورتي. 1902ع ۾ "سنڌ مدرسة الاسلام" ۾ مزيد تعليم لاءِ داخلا ورتائين. 1909ع ۾ اتان مئٽرڪ جو امتحان پاس ڪيائين ۽ 1910ع ۾ اتي ئي استاد جي حيثيت سان مقرر ٿيو. سندس علمي ادبي خدمتون هڪ نه وسرندڙ يادگار آهن. پاڻ شاگردي واري زماني کان نظم گوئي ۽ مضمون نگاري ڪندو هو. ملازمت دوران "الاسلام" رسالي جو ايڊيٽر به ٿي رهيو. "اخلاقي جواهر"، "منهاج المومنين"، "عروس ڪربلا"، "سيدة النساء"، "صديق اڪبر"، "سقراط"، "بيبي رابعه بصري" ۽ "منصور حلاج" وغيره سندس مشهور تصنيفات آهن. پاڻ 27- ڊسمبر 1953ع مطابق 19- ربيع الثاني 1373هجري تي هالا پراڻا ۾ انتقال ڪري ويا. هن جو سنڌي ڪلام جو وڏو ذخيرو سندس اولاد وٽ موجود آهي.

ڪلام

مدينتي ڏي سن کي سڏائي محمد
سدا ٿي رهان عاشڪائي محمد

ٿيي واٽ وحدت جي احمد اسانکي
ڪلام خدا آ صدائي محمد

ٿيو آن سان "ولسوف يعطيڪ" وعدو
رضائي خدا ٿي رضائي محمد

ڀڃايو هو جنهن مور سنگين دلين کي
عجب دلربا سا ادائي محمد

گواهي ٿي قرآن ۾
ته حق جي ثنا تي ثنائي محمد

سندس شان اعلى مٿي ڪئين نه عالم
ٿيو عرش پڻ ته پائي محمد

لڳنئين ڪيم هرگز نه تون ننگ "صالح"
جو ستار آهي خدائي محمد

مرزا امام علي بيگ "علي"

(1881-1955ع)

مرزا امام علي بيگ "علي" ولد مرزا قاسم علي بيگ 1881ع ۾ حيدرآباد ۾ تولد ٿيو. پاڻ قرآن مجيد جي تعليم پنهنجي والد کان حاصل ڪري، آخوند علي محمد جي مدرسي مان درسي تعليم حاصل ڪيائين. مولانا ابوالحسن لکنوي کان فني تعليم جو ۽ درس ورتائون. شاعريءَ سان گڏ خوشنويسي، مصوري ۽ ڊرائنگ ۾ قدرت ڪهي حصي ۾ معما ڪشي هئي. مرزا قليچ بيگ ۽ حاجي لنڊ محمد سان گڏ ۾ پيرا عراق ۽ ايران جون زيارتون ڪيائين. پير سيد علي اصغر شاهه راشدي جلالي ۽ جهلم آباد اپنڻو مرشد ڪري رهندو هو ۽ ڪيس "ڪتابي ازل" جي لقب سان سڏيندو هو. ڊاڪٽر علي احمد قاضي، مرزا صاحب جي مصوريءَ جي تمام گهڻي تعريف ڪئي آهي. سندس ڪلام مرثيه، سلام، غزليات، قصائد، مناجات ۽ نعت تي مشتمل آهي. پاڻ 4- سيپٽمبر 1955ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

خواب ۾ مون ڏٺو هڪ حسين نازنين
ماهرو، ماهرخ، ماهوش، مه جبين

زلف جن جا ٿڪيا ۽ سنهري تمام
مشڪ ٿي جوڙ سا، صندلين عنبرين

متجي چشمن جو جادو خدا جي پناهه
سرمگين، شرمگين، احمرين، نرگسين

مون جو طرز تڪلم سراپا ڪشش
دلستان، دلربا، دلنواز، دلنشين

وقت رخصت "علي" مون جو وسري نٿي
هر نظر اولين هر نظر آخرين

■■■

پير ميان غلام محي الدين "ميرل"

(1887-1955ع)

پير ميان غلام محي الدين ولد پير ميان پيشتو 8- مئي 1887ع تي ڳالا ۾ تولد ٿيو ۽ 3- آڪٽوبر 1955ع تي انتقال ڪيائين. ننڍي هوندي کان ئي شعراڻي طبيعت جو مالڪ هو. نهايت خوش اخلاق، باتهذيب، پرهيزگار ۽ زهد تقويٰ جو نمونو يا اخلاق، خوش طبع ۽ ڪچهري جو ڪوڏيو هو. مرتي ۽ مٺيا ڳجهي ۽ ڪشمال ڪري پڙهندو هو. عشق ۾ مٺيادار منهنجي هوندي عشق. سون (طالب المولى) سان حد درجي جي محبت ۽ پيار ڪندو هو. پنهنجو ڪلام جمع ڪونه ڪيائين. مون کي سندائين "ميرل سائين" جوڙندو هو (اهو ڪونائي جو ٿانو پير اٿو هو) اڄ تائين ڪيترائي معمر مرد خواه عورتون مون کي ان تائي سان ياد ڪندا آهن ۽ سندس مڪمل ڪلام ته هٿ ڪونه آيو آهي. البت هڪ ڪافي ۽ هڪ غزل دستياب آهي. ڪافي سندس (طالب المولى) لاءِ لکيائين جنهن جي مونکي فقط مطلع ياد آهي جيڪو هيءُ آهي:

آهي پيار مٺي پيرل مهدي امام جان
عشق مٺي رکيائين سدا صبح ۽ شام جو

٭

ڪلام

آيو هن رات آڪ آئي ۽ مان بيحد ڪئي بيقراري
الصلاة حبيب عربي لئه سڌ سمجهي تون ساري

سردار محمد ۽ سانت مشڪل نظر اچي ٿي
فرقت ڪئي حال هيڻون ۽ برهه پاڻ ڀاري

غمناڪ جو ته آهيان ۽ غمخوار تو سوا ڪير
يا مير مڪي مدني ٿورو ته ڀي ڪا نهاري

ڪون ۽ مڪان جا مالڪ چانئٺ چماءِ پنهنجي
اميدوار عاجز جي جلد ٿئي تياري

يا سيّدا هي ٿو سائل "محمد امير" الي ٿي
پنهنجي ڀرين پيارا ڪر جلد پوتواري

٭٭٭

محمد حيات شاه "حافظ"

(1875-1955ع)

محمد حيات شاه "حافظ" ولد سيد عالم شاه ڳوٺ ۾ ضلع جهنگ (پنجاب) جو رهندڙ هو. بعد ۾ حيدرآباد سنڌ ۾ اچي مقيم ٿيو. شاه صاحب جي محبت پنهنجي ماساتي سلطانه بيگم سان هئي ۽ سندس مڱڻو به ٿيل هو. مگر سلطانه بيگم جي شادي ٻئي هنڌ ٿي وئي. ان صدمي هن کي جهوري رکيو. سلطانه بيگم جلد وفات ڪري ويئي ته محمد حيات شاه وطن جي وڻن کي الوداع چئي هندستان جي مختلف شهرن ۾ پنهنجي دل کي سڪون ڏيارڻ خاطر ڦرندو رهيو. ملتان جي ٻانوترا ڳوٺ ۾ سخت بخار سبب اکين جو نور وڃائي ويٺو. 1910ع ۾ سنڌ آيو ۽ ڪنڌڙي ۾ ميمڻن جي مسجد ۾ اچي رهيو. 1913ع ۾ سندس واقفيت محمد موسى "راز" ۽ عبدالله "خواب" جي والد علي بخش سان ٿي جيڪو کيس حيدرآباد وٺي آيو. شاه صاحب "سنڌي مسلم سوسائٽي" جي مشاعرن ۾ شريڪ ٿيندو هو. سندس لکيل ڪتاب "داستان قمر" "وڇڙين جو ميلاپ" ۽ "ديوان حافظ" شايع ٿي چڪا آهن. سندس انتقال 26- ڊسمبر 1955ع تي ٿيو.

ڪلام

دلبر جو سندم گهر ۾ اچڻ ٿئي ته وڏو بخت،
يا پنهنجو سندس در تي وڃڻ ٿئي ته وڏو بخت

هٿ يار جي هٿ ۾ هجي سر مونکي جي سڪ ۾
هي تيڏين سندو ناز پسڻ ٿئي ته وڏو بخت

پڪ آهي فاني روح ته روحن کي ملڻ ڪا،
پر جيئري اکين جڳ ۾ ملڻ ٿئي ته وڏو بخت

جيئري سو ستمگر نه ڪڏهن آهي پڇڻ لاءِ
ڪافر جي مرڻ بعد سڄڻ ٿئي ته وڏو بخت

"حافظ" هي ويا هنڌ ۾ سٺ سال عمر جا،
ڪو دم جي مديني ۾ رهڻ ٿئي ته وڏو بخت

■■■

مرزا همايون بيگ "فائق"

(1908_1957ع)

مرزا همايون بيگ "فائق" ولد شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ ٽنڊو ٺوڙهو حيدرآباد ۾ 1. مئي 1908ع تي تولد ٿيو. پرائمري تعليم بعد مئٽرڪ ڪري سرڪاري ملازمت ڪيائين. پاڻ سنڌي کان علاوه فارسي ۽ انگريزي خوب ڄاڻندو هو. سنڌي شاعريءَ جو استاد سندس والد ئي هو. سندس شعر نهايت سادو عام فهم، سنجيده مزاحيه اخلاقي ۽ عشقيه آهن. سندس تصنيف ڪيل ڪتابن ۾ "فرعون جي معشوق"، "پارهاني دل"، "حيات قليچ" ۽ "شهادت نامو" شامل آهن. ريڊيو تان ۽ سندس تقريرون ۽ شعر نشر ٿيندا هئا. ڪيس پراڻن جو به شوق هو. براڊڪاسٽنگ ۽ آرٽ جا امتحان "بمبئي يونيورسٽي" مان پاس ڪيائين. "قليچ" رسالي ۽ "پنجتني" جو مئنيجر ٿي رهيو. "سنڌي ادبي بورڊ" جي بوڪ اسٽال تي به ڪجهه وقت مئنيجري جا فرائض سرانجام ڏنائين. پاڻ 30 مئي 1957ع خميس جي ڏينهن وفات ڪيائين.

ڪلام

هي ڪهڙي تير مژگان جي خلش ٿي قلب مضطر ۾
جگر ۾ سيني ۾ پاسي ۾ دل ۾ ديده تر ۾

دَر خوشبوءِ ٿي ڪلشن سڳنڌي مقابل تنهن جي زلفن ۾
اگر ۾ زعفران ۾ مشڪ ۾ صندل ۾ عنبر ۾

هي ڪهڙي پاڪ دامني لڪي توهن ٿو ڪا ڪان آئين
گمان ۾ وهم ۾ اکين ۾ دل ۾ ۽ تصور ۾

تجلو ٿي ٿي ظاهر سندس سهڻي جي صورت جي
ستاره ۾ قمر ۾ شمس ۾ زهره ۾ اختر ۾

خدارا يا رسول الله ﷺ "فائق" جي مدد ڪجئين
تپش ۾ تشنگي ۾ نزع ۾ مرگ ۾ محشر ۾

❁❁❁

خليفو محمد امين "درس" پلي

(1907 - 1957ع)

محمد امين درس ولد جتوئي ذات پلي، سگهه تعلقي کپرو ضلع سانگهڙ جو رهاڪو هو. شاعريءَ ۾ "امين" ۽ "درس" بطور تخلص استعمال ڪيو اٿس. سنڌ جي بزرگن مان صاحب ڪرامات ۽ باعمل بزرگ ٿي گذريا آهن. پاڻ حضرت بهاءُ الدين زڪريا ملتاني جي سلسلي جو خليفو هو. معمولي تعليم جي باوجود اردو، سنڌي، هندي، عربي ۽ فارسي تي وڏي دسترس هيس ۽ تاريخ سان گهري دلچسپي هيس. پاڻ 5 سيپٽمبر 1907ع تي تولد ٿيو ۽ نومبر 1957ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

ٿلهه: تنهن تسوير تانگهه نيڻ آهي
عشق الاهي آهي ڪهڙي!

برهه بلا آهي بيحد ڀاري
ماري مٿان ڪاتب قاري
سيکو سگهي ساهي ڪهڙي!

اهو مسافر جنهن وات اپندي
قتل ڪيا لهوڙي تيندي
رات انڌيري ڪي راهي ڪهڙي!

بيشڪ برهه بجي بيماري
سمجهه وڃائي سرت به ساري
آفت اڻ ڪي لاهي ڪهڙي!

"درس" جي دنيا بين وڃايو
عشق اڻانگي جهاز اڏايو
ره جهون راهون واهي ڪهڙي!

❁❁❁

سردار بهادر محمّد بخش "ڪوجهي"

(1891-1959ع)

سردار بهادر شيخ محمّد بخش "ڪوجهي" جا وڏا اصل ڀاڳ ناڙي بلوچستان جا رهاڪو هئا. جن مان سلسلي ڏاڏو شيخ قادر بخش سنڌ ۾ منصف جي عهدي تي مقرر ٿيو. انهيءَ ڪري صحبت لاءِ انهي شڪارپور ۾ سڪونت اختيار ڪيائين سردار بهادر جو والد شيخ الاهي بخش سنڌ ۾ ڊپٽي ڪليڪٽر هو ۽ حضرت پير صالح شاهه جيلاني درگاهه راڻي پور واري جو مريد هو. سردار بهادر محمّد بخش مئٽرڪ پاس ڪرڻ بعد "ايلفنسٽن ڪاليج" مان 1912ع ۾ بي-اي پاس ڪري ورڻ پهرين سال "ايل" ۾ داخلا ورتي. پهرين سال پاس ڪرڻ بعد والد جي انتقال باعث ٻيو سال پاس نه ڪري سگهيو ان دوران سلسلي خيال سلسلي والد جي مرشد ڏانهن ويو پاڻ اوڏانهن ويو آيائين ته حضرت سخي قبول محمّد شهنشاهه هڪ سجاده نشين درگاهه شريف دراڙا شريف موجود آهي. جنهن ڏسي شرط ڪيس فرمايو ايا اسان تنهنجي انتظار ۾ ويٺا آهيون چڱو ٿيو تون آئين ان کان پوءِ سلسلي وارا ٿيارا ٿي ويا سب نتيجو دور ٿي ويا پاڻ وڪالت جو ٻيو سال بمبئي مان پاس ڪري آيو ان کان پوءِ پاڻ 1917ع ۾ نواب شاهه جو ريزيڊنٽ ڪمشنر مقرر ٿيو 24 سيپٽمبر 1959ع تي انتقال ڪيائين

ڪلام

اچي ور پڃي ها، پنهل پناري
چڪيندا نه سيني ڪڪر جن جي ڌاري

سخي مرڪ ناهي، چڙهڻ سام پنهنجي
اڳي پوءِ آهيندا نه رهندا وساري

لڏي جي نه پيڙا، پڙي ڪين مرگهه
اهو پروسو هي، ڪندا سي ڪناري

هزارين دلاسا ڏنا پاڻ دلبر
سيني آهي پرتئا ڪيا جي ڪوجهاري

●●●

"اختر" هالائي

(1917-1959ع)

خليفو محمد عمر ولد خليفو الحاج حافظ عبدالرحمان ميمڻ 27- سيپٽمبر 1917ع تي تولد ٿيو. سندس پهريون تخلص "مجبور" هو جيڪو 1940ع کان بدلائي "اختر هالائي" اختيار ڪيائين. ٻار ڪلاسن ۾ پڙهيو، اردو فارسي ۽ عربي پنهنجي والد ۽ مولوي مير محمد ماڃر وٽ پڙهڻ لکڻ سکيو. سندس کان پوءِ ٻاهران گريجوئيٽ ۽ سوسوئون انڊور ۾ الاهيٽ ۾ بعد ۾ خاندانِي پيشي يوناني حڪمت اختيار ڪيائين. هوميوپيٿڪ ۾ به عبور حاصل ڪيائين. سندس شاعريءَ جو استاد سندس ماموں محمد يعقوب "نيهان" هو. اختر هالائي نهايت پختو ڪلام شاعر هو. سندس ڪلام "فردوس"، "تنوير زندگي" ۽ سماهي "مهراڻ" ۾ اڪثر شايع ٿيندو هو. 1951ع ۾ هفتيوار "نسيم" اخبار ڪڍيائين اُن تي بندش پوڻ بعد 1953ع ۾ هفتيوار "ڪوثر" جاري ڪيائين. ڪوثر جي مناسبت سان پنهنجي حڪمت خاني جو نالو "چشمهٔ ڪوثر" رکيائين. پاڻ جيتوڻيڪ ڪيترائي اصلاحي اخلاقي ۽ سياسي نظم به لکيائين پر بنيادي طور غزل گو شاعر هو. سنڌ جي متعدد ادبي ڪانفرنسن ۾ شرڪت ڪيائين. سندس شاعريءَ جو مجموعو سنڌي ادبي بورڊ "تسبيح محبت" جي نالي سان ڇپجي رهيو آهي. اختر هالائي 27- آڪٽوبر 1959ع تي وصال ڪيو.

ڪلام

عزيزو! رات ميخاني ۾ مهمانن سان ڳالهه ٿي
صنم خنجر ڪڍي بيٺو لقا خواتن سان ڳالهه ٿي

هو جيڪو بزم شعرا ۾ سراپا شعر ٿي آيو
خموشي جالنجي ويٺي سخندانن سان ڳالهه ٿي

قيامت ۾ محبوب ۽ خال ۽ خط ۾ شهزادن
[illegible]ڻن سان ڳالهه ٿي يا غلامن سان ڳالهه ٿي

حسينان جهان سڀ سرنگون ٿيا حسن جانان وٽ
پرستارن سان ڳالهه ٿي صنم خانن سان ڳالهه ٿي

سنڀالي بيهه رک "اختر" گلستان جي احاطي ۾
گلن جي آرزو ۾ اڄ گريبانن سان ڳالهه ٿي

■■❖

نواز علي "نياز" جعفري

(1892ع - 1959ع)

نواز علي "نياز" جعفري ولد محمد آچر سومرو 18- آڪٽوبر 1892ع تي ڄائو. شهر لاڙڪاڻو هئس. 1914ع ۾ مدرسه هاءِ اسڪول ڪراچي مان ميٽرڪ پاس ڪري ريونيو کاتي ۾ نوڪري ڪيائين. جتي ترقي ڪري مختيارڪار ٿي، جتان 18- آڪٽوبر 1947ع تي رٽائر ٿيو. جنهن بعد لاڙڪاڻي ۾ حڪمت جو شغل اختيار ڪيائين ۽ "نياز ميڊيڪل هال" نالي شفا خانو کوليائين. سندس وڏو پاڻ غلام علي "جعفري" به سٺو شاعر هو. "نياز" جو انتقال 12- نومبر 1959ع تي ٿيو.

ڪلام

جشن خوشي تي قضا سان دل جو مائل ٿي وڃي
خون سنهنجي ۾ به دل خوشيءَ سان شامل ٿي وڃي

موت کان پوءِ روح گل بلبل کي حاصل ٿي وڃي
خاڪ گلشن جي سندس مقتل ۾ داخل ٿي وڃي

غم الم رنج ۽ محن، دک درد آيا بيوفا
تون نه آئين جا ٿيو سون رت نه محفل ٿي وڃي

ڳاڙهي گهر ڪري نه قاتل جا هٿ ڏوڻا وڃا
سرخ دريا سرخ ساري شڪل ساحل ٿي وڃي

ان جو حجت نه سان سان ملجي پر "نياز"
تنهنجي اچ ... غلامي جي نه باطل ٿي وڃي

***

سيد پيرل شاهه "پيرل"

(1898-1959ع)

سيد پيرل شاهه 7- ڊسمبر 1898ع تي تولد ٿيو. سندس والد سيد علي شاهه کيس تلقين ڪندو هو ته ڪنهن صوفي بزرگ جو طالب ٿجان ۽ ڪجهه اعجاز به ڏٺائينس. انهن اعجازن تي پاڻ سخي امين شاهه سان سيوهڻ شريف ۾ ملاقات ڪري کيس عرض ڪيائين ته "مون کي پنهنجو طالب ڪيو." جنهن تي سيد امين شاهه فرمايو ته "اوهان کي اوهان جي ڳوٺ اچي ذڪر ڏيو". ڪجهه سال گذرڻ بعد سيد امين شاهه ڳوٺ "سهڪجي" ۾ اچي کيس ذڪر الاهي جي تلقين ڏني. سيد پيرل شاهه جو لباس گيڙو هوندو هو ۽ پاڻ هميشه هيٺ وڃ پسند ڪندو هو. راڳ ويراڳ ته روح جي غذا هوندي هئي. پاڻ سٺو شاعر به هو. سندس ڪلام قلمي رسالي جي صورت ۾ موجود آهي. سندس وصال 10- ڊسمبر 1959ع تي ڳوٺ سهڪجي تعلقي ڳڙهي ياسين ضلع شڪارپور ۾ ٿيو.

ڪلام

محبوبان جي محبت موهيس، يار جي ڳهوڙي پريسان

بسم الله سينها چاڙهيان، سرڻي اُتي ڳهوڙي ٻلاڙيان
"نصر من الله" تنهن اٿاريان "لا فتح الفتح" ڪريان

راهه ۾ ڪيتي رهبري، تاج خمسري
ڪرتي ڪوثر والي جي، هٿ ڪنهن ڪڻن نه ڏريسان

اهين چشمي جي منهن ماڪ، سڄ رهي ساري لولاڪ
سڀ سهيليان تيان چالاڪ، ويک تنهان ڪئين ڏريسان

پيشڪ برف جي پتر محڪم محبت واري مندن
"پيرل شاهه" اهين چولي اندن ڏهان ۾ ڏهان ڏريسان

■■■

حاجي محمود "خادم" لاڙڪاڻوي

(1895-1960ع)

حاجي محمود ولد محمد بچل ڄتوئي ڳوٺ ٻلي تعلقه ميرو خان ضلعي لاڙڪاڻي ۾ 4- جنوري 1895ع تي تولد ٿيو. سندس والد کي شوق هو ته پنهنجي فرزند کي تعليم ڏيارې. ڪن ٻلي جي مدرسي ۾ قرآن پاڪ ۽ ٻي تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ ويهاريائين. جتي قرآن شريف ۽ پارسي جي تعليم حاصل ڪرڻ کان پوءِ سنڌي اسڪول مان تعليم حاصل ڪري انگريزي پڙهڻ لاءِ مدرسه هاءِ اسڪول لاڙڪاڻي ۾ داخل ٿيو جتي ميان غلام سرور قليچ سنڌي اسڪول جو هيڊ ماستر هو. 1911ع ۾ نواب حاجي امير علي لاهوري ۽ ميان علي محمد قادري جي رفاقت ۾ حج جي سعادت حاصل ڪيائين. حج تان واپس وريو بعد انگريزي پڙهڻ ڇڏي ڏنائين. ان جو سبب پنهنجي "سرگذشت خادم" ۾ هن ريت تحرير ڪيو اٿس "مدرسي ۾ پڙهندي سنڌي آهي ورتو ته حاجي ساڳيو تي آيو آهين اهڙو ڪافر ٿي ورو انگريزي ٻولي پڙهين ٿو پڙهين. منهنجي تي مون انگريزي پڙهڻ ڇڏي ڏني" حاجي محمود خادم سڄي عمر علم ۽ ادب ۽ شاعري جي خدمت ڪئي. جميعت الشعرا سنڌ طرفان کيس مخدوم الشعرا جو لقب مليو. سندس انتقال 9- جنوري 1960ع تي ٿيو.

ڪلام

عدو چوڻي وري گل تو رکيو دلبر جي دامان ۾
لڳي ٿي چوٽ يا رب ياد اچ صحن گلستان ۾

هو گل رخ آهي ۽ گلگون سندس آهي گلن سان دل
مثال ٻيو گل يا رب رکان مان ورق جاڻان ۾

ڪري ويٺو جو تو سان همسري ڪنهن زندگي ۾
ٿيو آ شرم کان آس داغ ڪارو ماه تابان ۾

ترڪ طعنا ڪئي ٻي بت پرستيءَ جا ٿين ٿي واعظ
عجب چاڙ ساڻه جي ٻلچي رکي تصوير جانان ۾

مه ڪامل جي ميڙ ستارا جيئن ڪرڻ آهي
رخ زيبا جي اهڙو نظر تو ڄڃ چراغان ۾

اگرچه تنگ مان سمجهين ميرو گذر ڪلچيو "خادم"
ڏنائين ٽڪي ٽڪي جان آخر عشق خوبان ۾

■■■

احمد خان ابڙو "شيدا"

(1900-1960ع)

احمد خان ولد عبدالرئوف ابڙو 27_آڪٽوبر 1900ع تي هالا نوان ۾ تولد ٿيو. 1916ع ۾ ورنيڪيولر امتحان پاس ڪيائين ۽ 1918ع ۾ ڪيس پرائمري استاد طور تعلقي ٽنڊي محمد خان ۾ مقرر ڪيو ويو. 1924ع ۾ ٽريننگ ڪاليج حيدرآباد مان تربيت حاصل ڪيائين. ان وقت کيس شعر و ادب سان دلچسپي پيدا ٿي. پهريائين مضمون ۽ افسانا لکيائين جيڪي اخبارن ۽ رسالن ۾ شايع ٿيا. بعد ۾ شعر و شاعريءَ سان شغل ٿيس ۽ "شيدا" تخلص اختيار ڪيائين. شاعريءَ ۾ سندس استاد حافظ جان محمد "جان" هالائي هو. پاڙيٽنگ ويلفيئر ايسوسيئيشن جو سيڪريٽري ۽ هالا مان مخدوم طالب المولي جي سرپرستي ۾ نڪرندڙ ماهوار رسالي "فردوس" جو مئنيجر به ٿي رهيو. بزم رفيق جو ميمبر ۽ سرگرم ڪارڪن به هو. سندس اردو مان ترجمو ٿيل هڪ ناول "نعمان ۽ مريم" قلمي صورت ۾ موجود آهي. 1958ع ۾ هالا پراڻا پرائمري اسڪول جي هيڊ ماستريءَ تان وقت کان اڳ رٽائر ڪيائين. وفات تائين طويل بيماريءَ ۾ مبتلا رهيو. سندس وفات 4_مارچ 1960ع تي ٿي.

ڪلام

ڪنهن قلبي بيو ناري نگاهن جي اشارن سان
ڪري بيحال مون کي ٿيو لڳين وارن ٿي وارن سان

گلن جي ماهرو جو ٿئي سنڌ در تان ڪڍي ان تي
وڃي چشمن سان لاڳا عشق کي جيڪر پيارن سان

اڄاڙي دل ڪري پاسو لڳي ڪيڏن ڪنارن ۾
اهو نشتر شايد آ ڪنارا بيقرارن سان

بس ٿيون نرڳ ۾ راتيون ڏکن ۾ ڏينهن ٿا گذرن
ڳهڙي ڪا جهڙ جي ناهي ملي آ دلفگارن سان

گلو گاهد صنم تي مان رچيان قرض اکين جي
پڪي ٻاتيون ڪيان فرياد "شيدا" آه و زارن سان

◼◼◼

صوفي نصير محمّد فقير جلالاڻي

(1842 اندازاً _ 1960ع)

سندس ولادت جي صحيح تاريخ معلوم ناهي البت سندس چوڻ موجب ته صوفي صادق شاه سنه 1845ع ۾ وفات ڪئي ته آئون پنڌ ڪنڌ ڙيار هوس. روايت آهي ته هڪڙي ڏينهن صوفي صادق شاه تجل شريف ويندي رات تي ڳوٺ جلالاڻي ۾ اچي بيهي رهيو ۽ ان وقت پاڻ فرمايائين ته "اسان کي هتي ڳانڍو ڪڏي جي خوشبوءِ اچي ٿي هتي هڪڙو ڪامل مرد خدا پيدا ٿيندو جيڪو ولي الله هوندو" ڪجهه وقت کان پوءِ صوفي نصير محمّد جي ولادت ٿي. ٻالڻ تنشيخ کان وٺي فقيري طبع جو مالڪ هو. بعد ۾ صوفي جهوڪ ڏاڪي حضرت عبدالستار شاه صاحب جو طالب ٿيو. 27 جمادي الثاني 1380هه مطابق 17 ڊسمبر 1960ع تي دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو.

ڪلام

ٿلهه: پيئم جڏهن جام وحدت جو   وجود جو ترڪ تڏهن ٿيڙو

تن ٿيو ٿيهن جو قالب   پڇي پورا ڪيئين قالب
رهيو مطلوب نه طالب   نظر ۾ ناهه ڪو ٻيڙو

صحيح ڪيم سر هوءِ ساري   ماري اناالحق سندر نعرو
وڄائي رمز جو ڀاري   صدق تنهان جو ٿيڙو

وڃي جڏهن لا سندي ڪاتي   تڏهن ٿيو عشق اثباتي
رهيو آ تصور نه ذاتي   "نصير" نالو نفي ٿيڙو

□□□

محمد فقير گهوٽو

(1881-1960ع)

سندس ولادت 1298هه مطابق 1881ع ۾ ٿي. پاڻ ڳوٺ حسين ٻيلي تعلقه گهوٽڪي ضلع سکر جو رهاڪو هو. تعليم پنهنجي ڳوٺ ۾ ورتائين. سندس مرشد شمس الدين انڙ سهروردي "حضرت پيران پير دستگير جن جي روحي ٿي وڃڻ کين ارشاد ٿيو ته "محمد فقير گهوٽي خيرالدين شاهه سکر واري وٽ وڃي" فقير صاحب پورا 14 سال حضرت خيرالدين شاهه آهي بزرگ حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه رحمت جن جو مريد هئڻ جي درگاهه جون حاضريون ڀريون ۽ فيضياب ٿيو سندس طريقو اويسي هو. پاڻ ساڻي رنگ جي پوشاڪ پهريندو هو. سندس ڪلام سنڌي، سرائڪي ۽ فارسي زبانن تي مشتمل قلمي صورت ۾ موجود آهي. 1380هه مطابق 1960ع ۾ سکر شهر ۾ وصال فرمايائين. سندس درگاهه ڳوٺ حسين ٻيلي ۾ آهي.

ڪلام

ڪهه بلي بهانو پڙ پڙهي الاڪس سري الله جوان

رکي عشق شاهي شاهه آيو، وڃ پيرو ٿي پاتشاهه آيو
ساري ملڪ حسن جو ڄاڻ آيو، هي ناحمد عبدالله جوان

لولاڪ لما جو تاج پئي، سهڻا سڀ ۾ صالح سڀاڻي
الله قادر قدر ڪمالي، جنهن جلوه جل الله جوان

ڪهيو تنهن ڪي آهي، هن ڪان سواءِ ٻيو ٿيو نه آهي
رب سمجهه رکو الله آهي، ڪن جاڻي ڪلام الله جوان

جيئو ڪهه ڪن جو جايو آ، صورت سڀ ۾ سمايو آ
ڪڻي راتي پنهنجي آيو آ، محمد ڦل ڦز الله جوان

●●●

حافظ محمّد اسلم مهيسر

(1887؟ - 1960ع)

حافظ محمّد اسلم ولد حافظ جان محمّد مهيسر ويٺل ڳوٺ رتيل مهيسر تعلقه خيرپور، اندازاً 1887ع ۾ ڄائو. ٿيو مدرسه دارالهديٰ ٺيڙهيءَ ۾ فارسيءَ جي تعليم ورتائين. مولود غزل بيت ۽ ڪافيون چيائين. پاڻ وقت جو سٺو شاعر هو. 1960ع ۾ انتقال ڪيائين.

ڪلام

حسن حضرات با برڪات قلمز ذات يزداني،
صاف صفا آ درجات منجهه محلات السماني

مفازن مڪمليون ڪيون ۾ تجليون برن بجليون مدائين سي
نظارا تين آهن عين هجن ٿا زين لاثاني

عجب رخسار واهه انار ٿيا ڪفتار ڪاري ڪرڙا
ڏسي ڦندان لب لالن ڏسي مرجان قرباني

اچي هتان ٿيا مشتاق منجهه ميدان محبت ۾
بڌي آواز ڪيائين نياز بي انداز سبحاني

سدا صحبت سدا محبت اها الفت آهي "اسلم"،
اهو ذاڪر بعد اڪثر لقا اهي آ قرآني

❀❀❀

مرزا علي بخش بيگ "ڪوثر"

(1911- 1961ع)

مرزا علي بخش ولد مرزا دوست محمد بيگ جو تخلص "ڪوثر" هئو. سندس ولادت 27 ڊسمبر 1911ع تي ٿي. ننڍي عمر کان ئي تعليم جو شوق هوندو هئس. 1920ع ۾ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ۾ سيد عطا حسين شاهه موسوي پرشين ٽيچر مقرر ٿي آيو. مرزا ڪوثر شاهه جن شاگرد صاحب کان فارسيءَ جي تعليم وٺڻ ويندو هو. ڪيس مرزا مدد علي بيگ ۽ مرزا قربان علي بيگ جي صحبت ۾ رهي شعر چوڻ جو شوق پيدا ٿيو ۽ باڪمال مرزا امداد علي بيگ جي چوڻ تي غزليات لکيائين. مشرف ٿيو. تعليم جا ضروري مرحلا طئي ڪري پهرين لاڙڪاڻي ۾ انڪم ٽيڪس آفيس ۾ ڪلارڪ مقرر ٿيو. جتي نواز علي نياز ۽ ميان علي محمد قادري وغيره سان مشاعرن ۾ شرڪت ڪندو رهيو. ان بعد سول اسپتال حيدرآباد ۾ ملازم ٿيو. جتان ترقي ڪندي صحت کاتي ۾ ايڊمنسٽريٽو آفيسر جي عهدي تي رسيو. پاڻ صوم و صلواة جو پابند هئو. 8 آگسٽ 1961ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

عهدِ طفلي ويو شباب آيو
دل جي دنيا ۾ انقلاب آيو

وقت پيري شباب جون ڳالهيون
جڻ نظر مون کي ڪو خواب آيو

رات ڀر ٻهه ۾ رخِ روشن
ڏسندي خود شمع کي حجاب آيو

ٻل تي قسط لاءِ رخ ڦيريو
چرخ ۾ گردش تي ماهتاب آيو

ڏسندي "ڪوثر" کي ساقي ڪوثر
جامِ ڪوثر کڻي جناب آيو

●●●

محمد صديق "مسافر"

(1879-1961ع)

محمد صديق ولد گلاب خان قنبراڻي 1- اپريل 1879ع تي ٽنڊي باگي شهر ۾ تولد ٿيو. قرآن شريف جي تعليم مقامي مدرسي مان حاصل ڪيائين. ابتدائي تعليم مقامي پرائمري اسڪول مان وٺي پنهنجي خداداد قابليت جي بناء تي سال ۾ ٻه ٻه درجا پاس ڪندي 1896ع ۾ ورنيڪيولر امتحان پاس ڪري پرائمري استاد ٿيو. ملازمت دوران آخوند عبدالرحيم حيدرآبادي کان فارسي جي تعليم ورتائين. 1899ع ڌاري ٽريننگ ڪاليج ۾ تربيت حاصل ڪري دوران سيد محمد فاضل شاهه مرحوم وٽ عربي جي تعليم حاصل ڪيائين. انگريزي زبان جو به چڱو ماهر ۽ انگريزي ادب جا ڪيترائي مضمون سنڌي ۾ ترجمو ڪيا اٿس. 1921ع ۾ ملازمت تان موڪل وٺي انهي مرحوم مير غلام محمد جو ٻالپين ٻيلي تي ٽنڊي باگي ۾ انگريزي جو ننڍڙو اسڪول قائم ڪرايائين جيڪو هن وقت هاءِ اسڪول جي صورت ۾ موجود آهي. "مسافر" انهيءَ مدرسي ۾ بنا معاوضي جي درس و تدريس انجام ڏني. پاڻ 200 ڪتابن جو مصنف هو. سندس سموري زندگي درس و تدريس ۾ گذري ۽ 24- سيپٽمبر 1961ع تي رحلت ڪيائين.

ڪلام

انا مستي ٿي ڪر آءُ دل تي تون قدم پنهنجي
هوا بازي غرور ۽ ڪفر ڪر برباد دم پنهنجي

اٿي دم خاڪ سان هر دم ٿيڻ آهي فنا جا لاءِ
قدم پاسي ٿڪر ڪان ڪتيم ڪر تون ڪتين ۽ دم پنهنجي

پٺي ڪي يا وه ڪيتي يا وه ڪي ٿين گوش جو ٿڪي
عمل راهِ ڪراما آهه اعلى ۽ آخر پنهنجي

"مسافر" ماٺ موچاري سدا اصلح اٿي سهڻار
هڏون لڳ تڪي تلوار ڪاٽي ٿيو قلم پنهنجو

●●●

غلام عبّاس "جوش"

(1904-1962ع)

غلام عباس جو تخلص "جوش" ۽ والد جو نالو دوست محمد قادري هو. پاڻ سن 1904ع ۾ تولد ٿيو. سندس ڳوٺ لاڙڪاڻو هو. نوجوانيءَ کان وٺي آخري دم تائين علم و ادب جي خدمت ڪيائين. شاعري ڪيس ورثي ۾ ملي هئي. وڏو مشاعرو لاڙڪاڻي جو انتظام جوش صاحب جي سپرد هو ۽ لاڙڪاڻي ۾ جيڪي ادبي ڪانفرنسون ٿينديون هيون انهن جي انتظام ۾ به وڏو حصو وٺندو هو. 1946ع ۾ ڪوٺايل ستين ڪل سنڌ ادبي ڪانفرنس لاڙڪاڻي جي استقباليه ڪميٽيءَ جو چيئرمين هو. سندس انتقال 26 فيبروري 1962ع تي حرڪت قلب بند ٿي وڃڻ ڪري ٿيو.

ڪلام

صد شڪر رخ ٿيو آ، مون ڏانهن يار جو ڪجهه
سر سر ٿيو آ سامان اکين جي ٺار جو ڪجهه

مصري کان وڌ مٺو جيڪو، منهنجو مٺو جو آهي
پيو نرخ ٿيو وڌي جهٽ، مصري بازار جو ڪجهه

ڦٿڪي ۾ جڏهن بسمل ۾ ڇڪ وار سان تون مارج،
ڪر ڪو قياس تان، پنهنجي شڪار جو ڪجهه

ميٽ ڪڇي يو پاسو پل ڪيو مگر خدارا،
پت رکجو منهنجي دل، هيڏي نهار جو ڪجهه

وعدو ڪئي ڀري تون ڪر ياد سو پيارا،
رک شان مان پنهنجي تون اعتبار جو ڪجهه

اي "جوش" يار عصيان کان ڏيل ڇو ٿڪي ٿي
آٿت فقط آ رحمت پروردگار جو ڪجهه

❖❖❖

مرزا "احسن" ڪربلائي

(1897ـ 1962ع)

مرزا گل حسن بيگ "احسن" ڪربلائي ولد مرزا دوست محمد بيگ 1ـ مارچ 1897ع تي ڄائو. قرآن مجيد جي تعليم مرزا قربان علي بيگ کان حاصل ڪيائين. 1918ع ۾ حيدرآباد ميونسپالٽيءَ ۾ ملازم ٿيو ۽ 1953ع ۾ آڪٽراءِ انسپيڪٽر ٿي رٽائر ڪيائين. حياتيءَ جا باقي ڏينهن ريڊيو پاڪستان حيدرآباد تي اسڪرپٽ رائيٽر طور ڪم ڪيائين. 1914ع ۾ شاعريءَ جو آغاز ڪيائين. سندس تخلص "احسن ڪربلائي" هئو. شروع ۾ واصف مرحوم سان گڏ ڪوريئن جي بزم حيدرآباد ۾ مشاعرن ۾ شرڪت ڪندو هئو. 1928ع کان 1945ع تائين "انجمن ادب" جي سالياني اجلاس ۾ قومي نظم پڙهندو هئو. آخر ۾ "جمعيت الشعراءِ سنڌ" ۽ "بزم خليل" جو سرگرم رڪن ٿي رهيو. پاڻ نهايت سٺو خوشخط ۽ ڪيس سير و سياحت جو شوقين هئو. 68 سالن جي عمر ۾ 28ـ اپريل 1962ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

گناهن کان ملامت پئي ٿي وٺي
سندم روح حيراني زهر ٿي وٺي

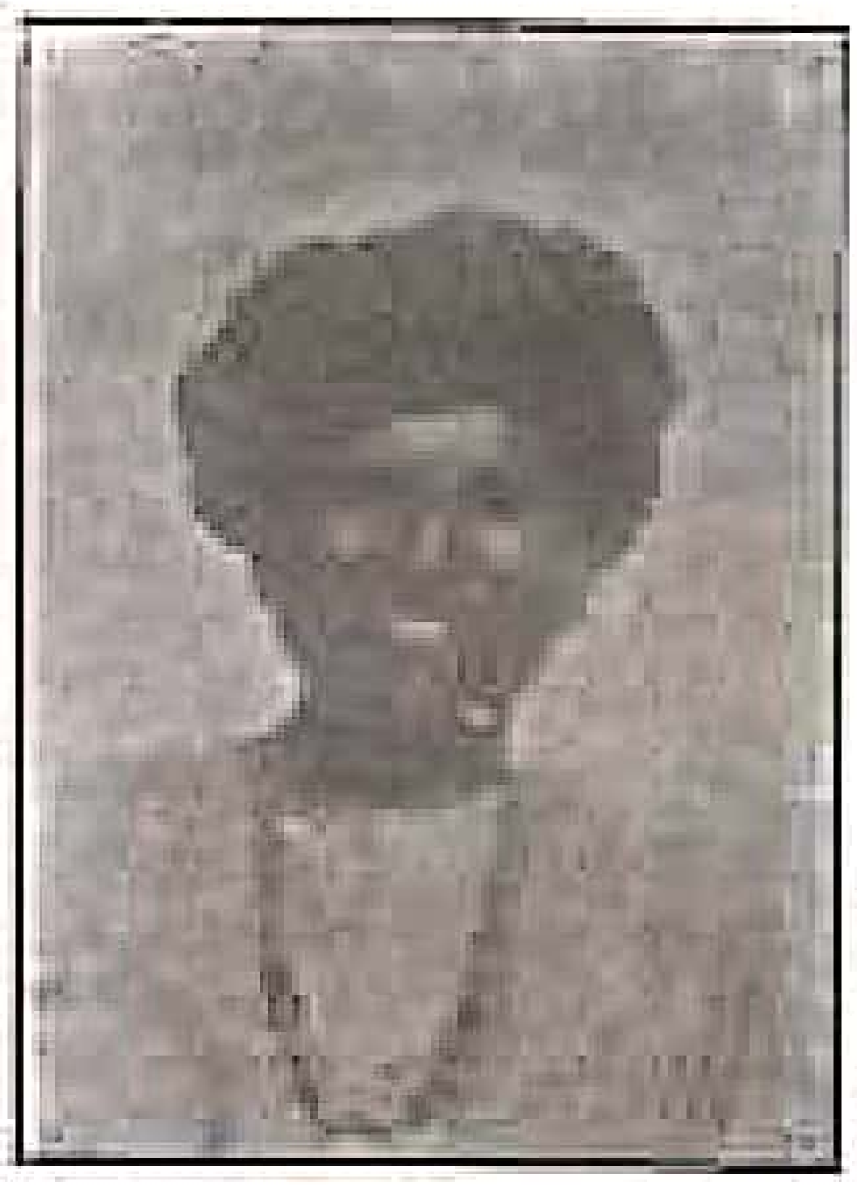
جواني گناهن ۾ گذري وئي
۽ غفلت ۾ پيري بسر ٿي وئي

مٿايون ميلي معاف ٿيون منهنجيون مولا
جي تنهنجي ڪرم جي نظر ٿي وڃي

ٿي وينتي سندم مغفرت حشر ۾
خدايا! جي تنهنجي نظر ٿي وڃي

گناهن ۾ ڳرهن سندي بار کان
اي "احسن" سندم عمر ڪمر ٿي وڃي

***

الله ڏنو فقير ماڇي

(1882-1962ع)

فقير الهه ڏنو پٽ جيئندو ماڇي ربل ڳوٺ جعفر خان لغاري تعلقو ستجهورو ضلع سانگهڙ، سنڌ ۾ جنم 1882ع ۾ ٿيو. کيس ننڍي هوندي کان ئي ڳائڻ جو شوق ٿيو. ان وقت پير حسن بخش شاهه وڏي واري فقيري اختيار ڪئي ۽ الهه ڏني فقير کي پنهنجي مريدن ۾ شامل ڪيائون. پير صاحب جي وفات بعد مشهور فقير راڄڙ جي صحبت ۾ شاگردي اختيار ڪيائين. ان وقت هو پنهنجو ڪلام چوڻ لڳو. فقير الهه ڏنو فطرتاً خوش مزاج ۽ خوش طبع هئو. ڪافيون هڪ هزار کان مٿي ناقبول آهن. مختلف موقعن تي محفلن ۾ البديهه چيل بيت خوش طبعي ۾ شامل آهن. الله ڏني فقير جو انتقال 2 ذوالحج 1381هه مطابق 7 مئي 1962ع تي ٿيو.

ڪلام

چڱي ڪر چڱو تون پلي لا سڃاڻي،
هستي ۾ هئي جو ڏنڊو جو ٿو تاڻي

منهن ڳيڙهون پرڪي ڳياڙهو روح ڳهر ڪي، ڳهلا ڳالهه هيءَ آئي صريحاً سڃاڻي

جهڙي آهي ڪرڻي تهڙي آهي ڀرڻي ڪڍي ڇڏ ڪلهن ڪڏنت جي ڪهاڻي

جيڪا پوک پوکيندين اُها سا ڪي رينديں تقصير ۾ ڇپي جي اٿا آئي اڇڻي

ثابت ڪر سچائي ڪوڙي ڪڍ ڪچائي "الهه ڏنا" اهو جي تون جاڻ جاڻي

❖❖❖

سيد ميران محمد شاهه "مهجور"

(1898ع_1963ع)

سيد ميران محمد شاهه ولد سيد زين العابدين شاهه 19_ مارچ 1898ع تي تولد ٿيو. ابتدائي تعليم ٽکڙ جي ملان مڪتب ۾ حافظ محمد يوسف ۽ حافظ هارون ٽکڙ وارن وٽ ورتائين. سنڌ مدرسة الاسلام مان 1917ع ۾ مئٽرڪ ڪئي. ڊي. جي ڪاليج مان 1921ع ۾ بي. اي ۽ گورنمينٽ لا ڪاليج بمبئي مان 1923ع ۾ ايل_ايل_بي پاس ڪري 1924ع ۾ وڪالت شروع ڪيائين. 1926ع ۾ ڊسٽرڪٽ اسڪول بورڊ جو چيئرمين ۽ 1924ع ۾ حيدرآباد ميونسپالٽيءَ جو ميمبر ٿيو. 1937ع ۾ سنڌ اسيمبليءَ جو ميمبر ۽ 1938ع کان 1948ع تائين ان جو اسپيڪر ٿي رهيو. 1948ع کان 1952ع تائين سنڌ سرڪار جو وزير رهيو ۽ 1954ع ۾ اسپين ۾ پاڪستان جو سفير مقرر ٿيو. 1958ع ۾ ايگريڪلچر بئنڪ جو پهريون صدر ٿيو ۽ پيو پيو گهڻو ڪجهه ڪاميابيءَ سان ڪيائين جاءِ تي ڊاڪٽري خدمتون ختم ڪيون ٿو. سندس انتقال 16_ نومبر 1963ع تي حيدرآباد ۾ ٿيو. شاعري ۾ پهرين "مير" ۽ بعد ۾ "مهجور" تخلص طور آندو اٿس.

ڪلام

عشق وارن کي جهڙا عيش جو ڪوئي ضرور،
سوز سڪ ۽ سور مان تن جي سري ميلي سرور

تيئن نازڪ جو نشان ٿي، هٿ قريبن جي ڪسي،
مرڪ مشتاقن ستو ۽ قبر مرڻ جو شعور

رنج راحت طرح محبت جي ڏ سڪندن کي مساو
عشق جي آتش سڙو تن ۾ لهي ٿي جو تنور

جي ۾ جفا ته ۽ تي صفا، عاشق سچا سهڻي سندا،
ناز تا بلڪار پاڻن ۽ ٽڪي چاڻن ڦرور

مت جي من "مير" کي مٿهڙي پيالي ماه لڳي
تان ٺهين ٿان هيند ٺڪيجي هجر جو مهڪر حرور

●●●

قاضي احمد ابڙو "حاجن"

(1902 - 1964ع)

قاضي احمد جي والد جو نالو قاضي عبدالستار ابڙو ۽ تخلص "حاجن" هئو. پاڻ 1 - جنوري 1902 ۾ جالي سنڌي وڏا اصل هالا لڳ ۾ رهندا هئا پر پوءِ ڪن سببن جي ڪري لڏي وڃي ڪوٽڙي ضلعي دادو ۾ ويٺا. قاضي احمد جو والد حڪمت جو ڪم ڪندو هئو. اب پاڻ سنڌي فائنل پاس ڪري وڃي حيدرآباد ۾ پرائمري استاد مقرر ٿيو ۽ سموري نوڪري اتي ڪيائين. پاڻ نهايت خوش طبع ۽ خوش اخلاق هئو. کيس لکڻ پڙهڻ جو شوق هوندو هئو ۽ ان شوق ۾ پاڻ خود به ڪافيون ڪلام جوڙيندو. سندس سمورو ڪلام قلمي صورت ۾ سندس فرزند وٽ محفوظ آهي. پاڻ 17 - نومبر 1964ع تي ڪوٽڙي ۾ وفات ڪيائون ۽ اتي ئي دفن ٿيو.

ڪلام

جيڪي رات سياسي سڄاڻي ويا، دک درد جو ڏونهون دکائي ويا

اٺي آڌي آيس هاڙي هوت هنيا — ٻانهن الٽي اسر ٽيهي رمندا رهيا
ڪيچ جي جبل ۾ ويڻ پرتي جهليا — ڳالهه کانڪ لڳي تي رسائي ويا

سي ساٿيڙا پنهنجا ساريان ٿي — روئي روز هنجون ڳل ڳاڙهيان ٿي
ويٺي واٽون تن لاءِ واجهايان ٿي — من مرڻ سان ريجهائي ويا

اڄ جوڳيڙا پنهنجي جوءِ ڇڏي — ويا ماڳ ڪري ويندا پر پڌري
سانهين دل تي سوزن جا ساٿ لڏي — ڏيئي ڏاڄ آڳ جو اڳاٽي ويا

تسي "حاجن" سڪي سوزن سڄي — جانو جيءَ ۽ جوڳي تہ جاڳائي ويا

■■■

سيد نور محمد شاھ "نورل"

(1890-1965ع)

سيد نور محمد شاھ جي ولادت 7- جنوري 1890ع تي ڳوٺ مورائي منگر تعلقي حيدرآباد ۾ ٿي. سندس والد جو نالو سيد اسماعيل شاھ هو. پاڻ متعلوي سادات جي سهڻن پاڙي جي گاڏهيا شاخ مان هئو. سندس سلسلھ نسب امير المومنين حضرت علي المرتضيٰ سان ملي ٿو جنهن جو "ڪليات نورل" ڇپائي ٿي چڪو آهي.

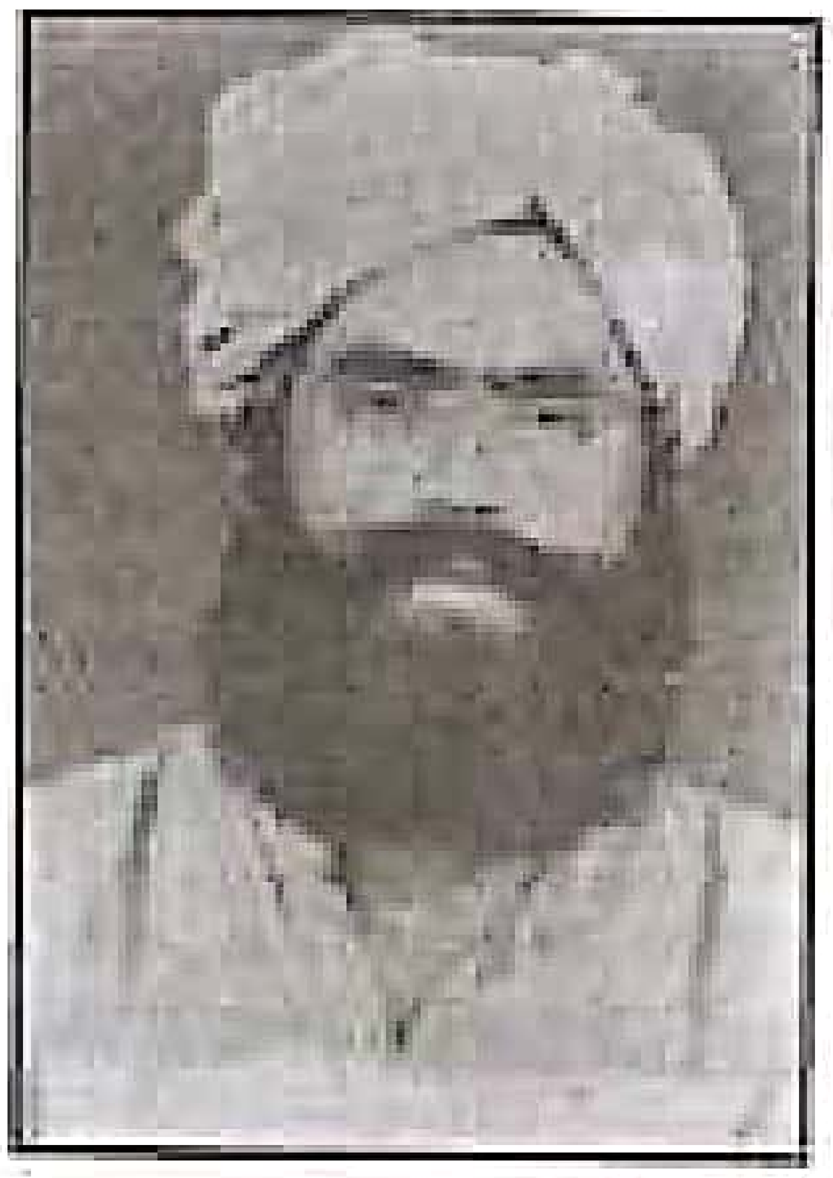
سيد نور محمد شاھ "نورل" ابتدائي تعليم ڀٽائي شريف جي مدرسي ۾ حاصل ڪئي ۽ سندس شعر جوڙ جي ابتدا پڻ شاگردي جي زماني ۾ ٿي. سندس قابليت ۽ لياقت کان متاثر ٿي ان وقت جي ڀٽي صاحب ڪيس ڀٽائي شريف جي پرائمري اسڪول ۾ نائب ماسٽر مقرر ڪيو جتان 1946ع ۾ رٽائر ٿيائين. پاڻ جيڪو به شعر جوڙيندو هو سو پنهنجي هٿ لکيل بياض ۾ درج ڪندو رهندو هو. سندس هٿ اکر خوشخطي اڄ تائين نادر نمونو آهن. سندس ڪلام مناجاتن، رباعين، غزلن، قصيدن، مداحن، مرثين ۽ منظوم خطن تي مشتمل آهي.

سيد حاجي نور محمد شاھ آباءُ اجداد کان حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه رحمت جو مريد هو. سندس خاندان ۾ ڪيترائي مشاهير پيدا ٿيا آهن جن مان سيد ڪبير شاھ سنڌي جو مشهور شاعر ٿي گذريو آهي. سيد نور محمد شاھ "نورل" جو وصال 13- شوال 1384هه مطابق 16- فيبروري 1965ع تي ٿيو. پاڻ 25- مئي 1959ع تي حيدرآباد ۾ مون (طالب المولى) ڏانهن سندس اکرن ۾ هيٺيون ذيل قطعو لکي موڪليو هئائون جيڪو يادگار طور پيش ڪجي ٿو.

ڪلام

اي صبا ڪڏ ڪڏ سنڌ ڏي ڏليا دلدار جي — خوش طبع شيرين زبان ڪيھ الفان گفتار جي
سير تي سبب ٿي شيح نعي لڳ ڏل سڪڻي — آهي آڪلي آڪو چمڪي گل جهڙي گل رخسار جي
جي سوا صاحب نه سگهي تي رهي ٿيا مهنا مڪتي — هاو منهنجو هاڻ هيڏي هي ڪان ويو هار جي
انتظاري ۽ وڇڻاري بيقراري بار بار — من ملي ملنيا ٿي تسلي ماهرو مختار جي
يا خدا! "نورل" ڳالھ جي مري صبا ڪر تون قبول — بخش نوراني مينکي دلدار جي ديدار جي

■■■

فقير وحدت علي نقرچ

(1934- 1965ع)

فقير الله بخش عرف فقير وحدت علي ذات جو نقرچ هو. 9- اپريل 1934ع تي ڄائو. سيد فقير محمد شاهه جيلاني (عرف ملڻ) اگهاماڻي واري جو طالب ٿيو. فقير صادق ۽ فقير بشيري جي صحبت ۽ رهنمائي ۾ ڪري شاعري ۾ ڪرڻ لڳو، جيڪا قلمي رسالي جي صورت ۾ موجود آهي. سندس وصال 24- جولاءِ 1965ع بمطابق 24- ربيع الاول 1385هه تي ٿيو.

ڪلام

ٿلهه: ڪري سوداگري سر جي، اچي ايوان ۾ ڪوڪي
هٿي نمرو لئي نانگي، کڻي نيشان تي ڪوڪو

پيو بيخود واري ونڌي، ملي جي موج تي ڦرڪي
آني سر ترڪ تي عشق ۾، پيئي پيمان تو ڪوڪي

لکين سوجهان مٿن ناڪي مٿي، مشتاق ٿا ناهي
ڪري لائق ڪئي ڪامي، مرد مستان ٿي ڪوڪو

عقل جو ات آهي ڪم جارو، نڪا ڪا عارضي اٽڪل
دلاور دار تي داخل، اچي ايوان ۾ ڪوڪو

وڃڙي "وحدت علي"، عاشق اچن اظهار تي ارڪ
پڃاڙي پي ڪيئي پويٺ، پچي پروان تو ڪوڪو

***

پير عبدالستار جان "پير"

(1894-1966ع)

پير عبدالستار جان ولد خواجه حسن جان سرهندي ٽنڊي ۾ 1311هه مطابق 1894ع ۾ تولد ٿيو. ابتدائي تعليم ٽنڊي ۾ حافظ محمد يوسف وٽ ورتائين. ۽ باقي تعليم ٽنڊي سائينداد جي مدرسي ۾ حاصل ڪيائين. پير صاحب فارسي، عربي، اردو ۽ پشتو سٺي ڄاڻندو هو ۽ رواني سان ڳالهائيندو هو. شعر جو سهڻو ۽ گلدستو ٺاهيندو هو. سير و سياحت جو بيحد شوقين هو. تقريباً سڄي اسلامي دنيا گهمي هئائين. شاعريءَ سان ننڍپڻ کان ئي شوق هئس. ٽنڊي سائينداد ۾ "انجمن شعراء" برپا ڪيائين جنهن جي تحت هفتيوار مشاعرا ٿيندا هئا. سندس ڪلام تي ٽنڊي جي عظيم ڪلاسيڪي شاعر حافظ شاهه جو رنگ غالب آهي. پاڻ 11 اپريل 1966ع تي وصال ڪيائين.

ڪلام

عاشق ۽ معشوق جا وصل عيان مخفي رهي،
سچو مقصد ۾ رهي ٿيا سڀ جهگڙا چور پئي.

هڪ جهڙي اڄ ڏيهه اکين تي پير جهڙي سيني اندر
گاهه ڪٿ گامي ڪتي هر جاءِ ۾ سرور پئي.

ناز غمزو يار جنهن جي نياز پوڙهن جون سنديون
هر گهٽي هر شهر ۽ ماڳ ۾ ڪيترا مشڪل پئي.

هي بندي مصرع جا موزون "پير" کي آهي پسند،
دل ۾ رهي دلبر ۽ ٻيو ڪنهن سان سليمان جي سور پئي.

●●●

رئيس ضياءالدين "ضيا"

(1910-1966ع)

رئيس ضياءالدين "ضيا" سنڌ جي مشهور شاعر شمس الدين بلبل جو فرزند هو. سندس ولادت وقت جي اهل الله ۽ مجذوب درويش غلام محمد صوفي جي دعا سان 15 ـ ڊسمبر 1910ع تي ٿي. ميٽرڪ لاڙڪاڻي مان ۽ 1939ع ۾ ايم اي (فلاسفي) ۽ ايل ايل بي علي ڳڙهه مان پاس ڪيائين. 1943ع ۾ سنڌ مسلم ڪاليج ۾ منطق ۽ فلسفي جو ليڪچرار مقرر ٿيو ليڪن جلدي ملازمت ترڪ ڪري اچي دادو ۾ وڪالت شروع ڪيائين ۽ پبلڪ پراسيڪيوٽر مقرر ٿيو. پنهنجي والد جي ياد ۾ ميهڙ ۾ "بزم بلبل" قائم ڪيائين جنهن جي تحت ماهوار مشاعرا ٿيندا هئا. "انجمن آفتاب ادب دادو" جو صدر ۽ "جمعيت الشعراء سنڌ" جو وائيس پريزيڊنٽ به هو. ان کان سواءِ ڪجهه وقت "اديب سنڌ" جو ايڊيٽر ٿي رهيو ۽ آخر وقت ۾ هفتيوار اخبار "تنظيم عوام" پڻ جاري ڪيائين. سندس ڪوشش سان 1948ع ۾ ميهڙ ۾ قاضي ادبي ڪانفرنس ڪوٺائي وئي. پاڻ 14 ـ سيپٽمبر 1966ع تي دادو ۾ رحلت ڪيائين.

ڪلام

حرص و هوس جي واءَ نه دل جي وسايو شمع
ڪاري آ ڪاڪ ۾ نه گذارو سواءِ شمع

ساقي تي، مي شب تي نظر ڪش حسن جي جي،
پروانې تي آهر نه ٻيو ڪجهه سواءِ شمع

ٻرندي وڃي ٿي رات نه ٻاڏندي وڃي ٿي دل
آيو نه شمع ڪو نه، مگر ٿيون ٿياءِ شمع

ڪر ڪاري "ضيا" دلي مي زماني کي روشني،
رهندو جگر جو داغ تي روشن بجاءِ شمع

■■■

سيد جهنگل شاھ مست

(1904-1967ع)

سيد جهنگل شاھ ڳوٺ مولوي شريف تعلقو گهوٽڪي ضلعي سکر ۾ سن 1322ھ مطابق 1904ع تي ڄائو. سندس والد جو نالو سيد عظيم الله شاھ بخاري هو. سندس لاءِ روايت آهي ته پاڻ ڄائو ۽ ساڳي رات غائب ٿي ويو. سندس والد ڏاڍو پريشان ٿيو ڳولها ڳولهائون ڪرايائون. آخر سندن حويليءَ جي پرسان جهنگل مان هٿ آيو تنهنڪري ته شاھ صاحب مليو. ستن سالن جي عمر ۾ ڪجهه مدرسي ۾ داخل ٿيو. پاڻ مستاني طبيعت جو هوندو هو ۽ صوفين ۽ درويشن جو رانگ هلي ملي رهي پوندو هو. انهيءَ شوق ۾ طلب ڪري اولاد اميرن جو طالب هئي شاعري ۾ ڪافيون جيڪا قلمي رسالي جي صورت ۾ موجود آهي. 21 شعبان 1387ھ بمطابق 24 نومبر 1967ع تي وصال ڪيائون. سندس درگاھ ڳوٺ مولوي شريف ۾ آهي، جتي هر سال شعبان جي مهيني ۾ تاريخ 21، 22 ۽ 23 تي ميلو لڳندو آهي.

ڪلام

اچي ٿي حال ۾ حاضر　　قلندر لال لاهوتي
سوا تنهنجي نه ٻيو ڪو ٿي　　قلندر لال لاهوتي

تون آن پيارو پيغمبر جو　　سخي سرڪار سرور جو
تون حسني نسبي حيدر جو　　قلندر لال لاهوتي

تنهنجي دربار آ عالي　　قلندر لال لڄ پالي
موٽي ويندس نه ڪير خالي　　قلندر لال لاهوتي

تنهنجي در تي جهڪن سارا　　سڪندر شاھ ۽ دارا
ڪيئي ارباب ۽ اعلى　　قلندر لال لاهوتي

چوي "جهنگل شاھ" توکي عرض　　ملي معافي مٺا مڙيئي
آهيان عاجز تنهنجو سڳلو　　قلندر لال لاهوتي

لطف الله "لطف" بدوي

(1904 - 1968ع)

لطف الله بدوي "لطف" ولد امام بخش "خادم" جي ولادت 21 جولاءِ 1904ع تي ڀاڳ شڪارپور جو رهندڙ هئو. سندس والد به پنهنجي دور جو وڏو شاعر هئو. لطف الله بدوي خود به پختو ۽ نادر الڪلام شاعر ٿي گذريو آهي. علم ۽ ادب جي خدمت جي ڪري هن کي ادب ۾ وڏو مرتبو حاصل ڪيائين. سندس انتقال 19 - جنوري 1968ع تي ٿيو.

ڪلام

تيغ ڪلڪ جي شڪار آهي، سدا قرحت سندس
جڙ ٿئي نيرنگي عالم ديده عبرت سندس

مان نه سلطان ڪان هر دم ڪشاده ڪڪش رهي
طمع ڏن آ نفس شافي تي سدا غربت سندس

مان ظلم جالاڻ نه موڙ ونڌ ٿيو آ پيا آڻ آ
سب جي گرمي سان شامل آهه هر حرڪت سندس

نقش دالبد ڪي هر نقش قسر ۽ آسان
سبب متعابهي ڪي نه ٿئي هي ٿئي مجي حيرت سندس

"غالب" ۽ "عرفي"، "ظهوري" جو سلف آ تر "لطف"
سليڪ سيد شيراز سان نسبت سندس

***

صوفي "راضي" فقير درازي

(1903-1968ع)

صوفي "راضي" فقير جي ولادت 1903ع ۾ ٿي. سندس والد جو نالو ڪريم بخش هو. پاڻ پير جي ڳوٺ خيرپور جو رهاڪو هو. حافظ غوث محمد شاهه صاحب کان قرآن پاڪ جي تعليم حاصل ڪيائين ۽ حضرت ڪرم الله شاهه صاحب جيلاني گهوٽڪي واري جو طالب ٿيو. سندس شاعريءَ جو رسالو موجود آهي. 1- فيبروري 1968ع مطابق 1- ذوالقعد 1387هه تي انتقال ڪيائين. زندگيءَ جو گهڻو حصو لاهور ۾ رهيو وفات به اتي ئي ڪيائين ۽ سندس آخري آرامگاهه به لاهور ۾ ئي آهي.

ڪلام

ٿلهه: واهه واهه عشق پڙهائي نماز ميئون،
ڪري وحدت رچ گلزار ميئون.

آيا نور نظر صلا ميئون اتي،
مليا يار سچا معراج ميئون.

دل چاهت ذره هجر جان جان جڳي،
ڪرڻ سوز رهين انداز ميئون.

"راضي" بانڪين ڪيتا رب فقير،
نت ڏينهن سڪايا نماز ميئون.

مولوي حاجي احمد ملاح

(1896-1969ع)

مولوي حاجي احمد ولد نانگيو ملاح 1896ع ۾ روپاهه ماڙي لڳ ڳوٺ ڪڪئير ۾ پيدا ٿيو. سندس والد مال چارڻ جو ڌنڌو ڪندو هو. ان وقت تعليم جو بندوبست ڪونه هو ان ڪري علم جو چاهه ۽ گهڻو هو، اوچتو کيس علم حاصل ڪرڻ جو شوق جاڳيس. پهرين پنهنجي تعلق رکندڙ جي مدرسي ۾ ۽ پوءِ جدا جدا مڪتبن مان سنڌي، فارسي، اردو ۽ عربي جي تعليم ورتائين "مدرسه مظهر العلوم کراچي" جو بنياد وڌائين ۽ غريب آباد ۾ به مدرسو قائم ڪيائين جيڪو اڄ "اسڪول غريب آباد کراچي" جي نالي سان موجود آهي جنهن جو باني مهتمم اعليٰ ۽ منتظم به ٿي رهيو. خلافت تحريڪ ۾ ڀرپور حصو ورتائين ۽ ان ڪري جيل ۾ به ويو. قرآن پاڪ جو منظوم ترجمو پڻ ڪيو اٿس جيڪو "نور القرآن" جي نالي سان مشهور آهي. شاعريءَ جي هر صنف تي طبع آزمائي ڪئي اٿس. سنڌي شعر عربي، فارسي، سنڌي، اردو ۽ سرائڪي زبانن ۾ چيل آهي. ديوان احمد کان سواءِ سندس ڪيترائي ڪتاب ملڪي عام ٿي اچي چڪا آهن. سنڌي شاعريءَ ۾ سندس نالو عزت ۽ احترام سان ورتو ويندو. پاڻ 19 جولائي 1969ع تي وصال ڪيائين. سندس آخري آرامگاهه "معصومين جو مقام" لڳ رکيل ۾ آهي.

ڪلام

هر ڪو آهين يا نه آهين خواب آهي يا خيال
هي بزرگين بادشاهين خواب آهي يا خيال

خاڪ ٿيندا خلق ۽ خاقان ترڪي خان سڀ
هي خوشين هي خانگاهين خواب آهي يا خيال

هي حڪم هي حڪمتون هي حرف ترڪي حرفتون
عقل تاهين شل شاهين خواب آهي يا خيال

هي سڳا ۽ سڳر ۽ هي صاحبين ۽ صحبتون
هي صبوحين هي صراحين خواب آهي يا خيال

آهي "احمد" چئي انهي جو آسرو الله وٽ
نيا پنارا ۽ پناهين خواب آهي يا خيال

○○○

مهدي سائين

(1889 - 1969ع)

نالو غلام مهدي اولد امام بخش شاهه ولد حامد شاهه ولد ڪابل شاهه ولد سيد وڏل شاهه پر مشهور مهدي سائين سندس عمر 80 سال کن ٿيندي آخر ۾ جتي رهائش اختيار ڪيائين انهي مڪان کي "پيالو" سڏيندو هئي مير علي ڪتي خان سان خاص تعلقات هيس. منهنجي (طالب المولي) والد صاحب لب جن سان به گهڻا تعلقات هيس. هميشه چڱو پورو ۽ پڪو هئو ۽ نچندو ۽ ڳائيندو هئي جڏهن به ڳالهه ڪندو هئو ته آئون ملڻ لاءِ ولس ويندو هوس ڀيڄاڻو ۾ ضلع خيرپور ۾ خاندان جي ڳوٺ وٽ قبر جو سان رهڻ لڳو. ماڻهو بيمار باادب ناشيرا ۽ بااخلاق هئو مون کي بيحد عزيز ڏيندو هئو ايترو قدر جو ائين ملندو هئو ڄڻ ته مون کي ڪلاڪ ڏيندو هو هميشه منهنجي مهرباني رهائيندو هئو

ڪلام (ڪافي)

اولڙي هڪڙا اللہ سـي، الله سين اوريين

پاڻي منهن موتـــين ۾، الله سين اوريين

عدل ۽ انصاف جا، ڏيڻا تون تدبير

"مهدي" جي ميلاپ لاءِ، ڏک اندر ڏوريين

■■■

نوّاب عرض محمّد خان لغاري

(1892ـ 1969ع)

نوّاب عرض محمّد خان ولد محمّد خان ولد علي محمّد لغاريءَ جي ولادت 5ـ ربيع الاوّل 1310هه مطابق 26ـ سيپٽمبر 1892ع تي ٿي. تعليم پنج درجا اسڪول ۾ پڙهيائين. ان بعد گهر ۾ پنهنجي والد صاحب پڙهايو. پنهنجي تجربي ۽ مطالعي مان گهڻو ڪجهه پرايائين. متانت ۽ سنجيدگي سندس طبيعت ۾ نمايان هئي. ايائي سگهڙ هو. سندس ڪلام ۾ ڪافيون ٻيا بيت چيا اٿس. سندس وفات 1969ع ۾ ٿي.

ڪلام

منهنجي تني ڪڪارڻ سڄڻيون آيا ٻهل آيو مون گهر پيش پيش الا

ڪيس اهل ڪٿين پاتي پاروچن ستگ سياڻو مون تا مرتين
ڪيٿون ڪري ياڻ سڄڻيون آيو آئين ته ميس اکين جيتي تياءِ الا

آئي پنهنجا جي ميڙون ڪيڏيون پاتل پرسي پوشاڪون پهڻيون
ٿيون خوشيون هام سڄڻيون آئي ڳالهه ڪريان تن جي ڪڏهن ڪڏهن الا

"عرض محمّد" جي آرزو لڳيس جڏهن پنهنجو ڪي پيتر پڳيس
اهڙي ان اڃاڻ سڄڻيون آئي مولا ملايا سڀئي سيئي الا

■■■

ڊاڪٽر قاضي علي احمد "علي"

(1892-1970ع)

ڊاڪٽر قاضي علي احمد 30- سيپٽمبر 1892ع تي حيدرآباد ۾ ڄائو. والد جو نالو شمس الدين ۽ تخلص "علي" هئس. ابتدائي تعليم ميونسپل اسڪول مان حاصل ڪيائين. 1918ع ۾ جونيئر ۽ سينيئر ايل- سي- پي- ايس جو امتحان بمبئي مان پاس ڪري ميڊيڪل سروس اختيار ڪيائين. 1923ع کان 1946ع تائين ميڊيڪل اسڪول حيدرآباد ۾ خدمتون انجام ڏيندو رهيو. ڪجهه عرصي لاءِ جيمس آباد ۾ به ميڊيڪل آفيسر ٿي رهيو. جتان ڊپٽي ڊائريڪٽر هيلٿ سروس جو عهدو ماڻي 1953ع ۾ رٽائر ٿي ستار آباد ڪراچي ۾ رهائش پذير ٿيو. پاڻ پنهنجي دور جو بهترين شاعر هو. سندس استاد ميرزا قربان علي بيگ 'قربان' هئا جنهن جي فيض سان صاحب ديوان ٿيو. پاڻ ستر ڪتاب به هئس. 27- جنوري 1970ع تي حرڪت قلب بند ٿيڻ سبب انتقال ڪيائين.

ڪلام

ٿي سهڻي سنڌ صورت سڄڻ جي ۽ دل ڇري ٿيندي
سندءِ پيڪان مژگان جو نشانو هئي، وري ٿيندي

هئي تير نگهه جي پيڪان ڪئين دل سندس پارهه
نه تير انداز ڪنهن جي ڪان اها ڪاريگري ٿيندي

حسينان جهان تان جيان تعشق پيا علي
لکي ويندا جتن خورشيد جي جلوه گري ٿيندي

خدا ڪيو اشرف مخلوق تو کي پوءِ تلهين تو سان
پري ۽ حور ۽ غلمان جي پلا ڪئين همسري ٿيندي

قيامت ۾ خلاصي دنيا سڀ نفسي پڪاريندي
اسان لاءِ مومنو مرسل سندي اُت سروري ٿيندي

"علي" ڪر خوف خالق جو سڄڻ ٿو روز محشر جو
گناهن جي پري ڀر تي ۽ دوزخ جي ڇري ٿيندي

■■■

حيدر بخش جتوئي "حيدر"

(1901-1970ع)

حيدر بخش جتوئي 10 آڪٽوبر 1901ع تي ڳوٺ بڪي ابڙي تعلقي ڏوڪري ضلعي لاڙڪاڻي ۾ جنم ورتو. سندس والد جو نالو الهڏاد جتوئي هو. تخلص "حيدر" هئس. تعليم مڪمل ڪري بعد مختيار ڪار جي عهدي تي فائز ٿيو. 1945ع ۾ ڊپٽي ڪليڪٽر جي عهدي تان استعيفيٰ ڏئي هاري ڪميٽيءَ ۾ شامل ٿيو. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ وڏي ۾ رهندي سنڌ جي صوبائي حق لاءِ جدوجهد ڪيائين ۽ ون يونٽ جي مخالفت جي ڪري قيد و بند جون صعوبتون برداشت ڪيون. پاڻ منفرد ۽ بهترين شاعر هئو سندس ڪلام ڪافي مقبول ٿيا. پاڻ 21 مئي 1970ع تي رحلت ڪيائين. کيس غلام شاهه ڪلهوڙي جي مقبري (حيدرآباد) جي ڀرسان سپرد خاڪ ڪيو ويو.

ڪلام

بهاري آهي دنيا ۾ ۽ جنبش آ گلستان ۾
هوا مشغول آهي ها بجا تفريح انسان ۾

ٽڙي ٿي شاخ ۾ سيف بيابان ۾ ۽ بستان ۾
رهي ٿي محو آئين ۾ رات جو عشرت جي سامان ۾

گلن ۾ تسبي آ جوش هوائي صبح خندان ۾
شراب ۽ مشڪ بڻي ڪا ڪيا آن مغز پريشان ۾

■■■

رشيد احمد لاشاري "رشيد"

(1922ع - 1970ع)

رشيد صاحب تاريخ 18 اپريل 1922ع تي ڳوٺ ملڪزار تحصيل نصيرآباد ضلع سبي، بلوچستان ۾ پيدا ٿيو. سندس والد صاحب زرڪ خان ولد ڏتي بخش لاشاري فورٽ سنڊيمن (بلوچستان) ۾ ملازم هئو ۽ بذات خود شاعر هفت زبان هئو جنهن. رشيد صاحب جو پيدائشي نالو پنهنجي والد مرحوم جي نالي پٺيان ڏتي بخش رکيو. رشيد صاحب ڏتي بخش جي نالي سان ملڪزار جي اسڪول ۾ ابتدائي اردو تعليم حاصل ڪرڻ شروع ڪئي مگر ننڍي عمر ۾ والد صاحب جي سايه عاطفت کان محروم ٿي ويو ۽ حالات جي ناساز گارين سبب ڇهين جماعت ۾ تعليم ترڪ ڪري ڇڏيائين. مگر تعليم جو شوق کيس صبر ۽ قناعت سان رهڻ نه ڏنو اهي مولوي خان اسڪول تعلقه ٺل ضلع جيڪب آباد ۾ پڙهڻ لڳو 1936ع ۾ ورنيڪيولر سنڌي فائنل پاس ڪيائين ۽ 1941ع ۾ عربي ۽ فارسي پڙهڻ شروع ڪيائين مختلف علماءَ کان مختلف علوم ۾ تحصيل حاصل ڪيائين. 1947ع ۾ پنجاب يونيورسٽي مان اديب فاضل اردو جو امتحان پاس ڪيائين 1948ع ۾ ٽيش هائي اسڪول گمبٽ ۽ بعد ۾ خيرپور ۾ استاد مقرر ٿيو ۽ اتي ڏهه سال هميشه لاءِ اچي ڪراچي ۾ مقيم ٿيو 1953ع ۾ سنڌ يونيورسٽي مان اديب عالم جو امتحان پاس ڪيائين. ڪجهه وقت اورينٽل ڪاليج حيدرآباد ۾ ليڪچرار به ٿي رهيو ۽ سنڌي ادبي بورڊ ۾ سنڌي لغت جي سلسلي ۾ اسسٽنٽ به ٿي رهيو 1960ع ۾ ٿيس زندگي جو منيو معاون ٿيو سندس انتقال 14 سيپٽمبر 1970ع تي ٿيو

ڪلام

عقل کي اختيار ڇو نه ڪجي
آ سبب ڪيڏو دوستي نه ڪجي

حسن ذاتي کي جي بقا گهرجي
سلسلو عشق جو اڙي نه ڪجي

درد پنهنجو لڪ پنهنجو ئي جاني
دوستڻ دلبر ڪو اوپرو نه ڪجي

شمع وانگر جري وناسي ٿي
زندگي تي ڪو ڀروسو نه ڪجي

آه تنهنجو ڀلو اٿي ۾ "رشيد"
ڪنهن جي حال ۾ ڪنهن بيڙو نه ڪجي

❋❋❋

مرزا علي نواز بيگ "خسروي"

(1876 - 1970ع)

مرزا علي نواز بيگ بن ميرزا محمد رحيم بيگ بن ميرزا خسرو بيگ ريشل ڳوٺ ٽنڊو ثورالھو حيدرآباد ۾ 12 سيپٽمبر 1876ع تي تولد ٿيو. ابتدائي تعليم آخوند علي محمد جي مدرسي مان حاصل ڪري 1895ع ۾ بمبئي يونيورسٽي مان ميٽرڪ جو امتحان پاس ڪيائين. 1902ع ۾ ڪمشنر سنڌ جي آفيس ۾ ڪلارڪ مقرر ٿيو جلدي ھيڊ منشي ٿيو بعد 1904ع ۾ ميرپور سانگھڙ ۾ مختيارڪار ٿيو ۽ بعد ۾ 1931ع تائين مختلف ھنڌن تي ڊپٽي ڪليڪٽر ٿي رھيو. عربي ۽ فارسي جي تعليم قاضي احمد کان ورتائين. مرزا خسروي بيگ پنھنجي والد سان گڏ مير حسن علي خان ۽ مير نور محمد خان جون ڪچھريون پڻ ڏٺيون ھيون. پاڻ ميلاد جو ماٺيڪو ۽ درويش صفت انسان ھو. ڪتاب تصنيف ڪرڻ ۽ مطالعو ڪرڻ سندس خاص مشغلو ھو جيڪو آخري وقت تائين جاري رھيو. سندس تصنيفات ۾ ميثان ڪتاب "خاتون جنت" "تاريخ اسلام" "آفتاب رسالت ﷺ" "معراج امامت" "صراط مستقيم" وغيره قابل ذڪر آھن. ان کان سواءِ ڪيترن ئي فارسي ڪتابن جا ترجما به ڪيائين. سندس انتقال 1970ع ۾ ٿيو.

ڪلام

ھر شيءِ ۾ حسن تنھنجو مڪرر نظر اچي ٿو
صنعت ۾ ڪلوڙ تنھنجو حسن نظر اچي ٿو

عالم جي ذري ذري قدرت جو آھي منظر
ھڪ ھڪ ۾ معرفت جو منظر نظر اچي ٿو

آل رسول ﷺ شافع روز جزا اسان جا
ھر ھڪ انھن مان بيشڪ رھبر نظر اچي ٿو

بخشش گھران ٿو توکان صبح ۽ مسا الاھي
توکان سوا نه مون کي ٻيو در نظر اچي ٿو

اي "خسروي" شغل رک ذڪر خدا جو ھر دم
ھي شيءِ لعل اقدس بيشڪ نظر اچي ٿو

■■■

سرشار عُقيلي

(1907-1971ع)

حاجي الله بخش سرشار عقيلي ولد حافظ حاجي محمد صديق عقيلي 21 جنوري 1907ع تي ڪراچي شهر ۾ تولد ٿيو. سرشار عقيلي هڪ باتميز بااخلاق ۽ تهذيب يافته شخص هو. اديب به هو ته شاعر به. ۽ شاعر به سٺو شاعر هو. ڪجهه نثر نويس به هو. 1954ع ۾ ڪيس اداره روح ادب جو جنرل سيڪريٽري ۽ 1955ع ۾ بزم طالب المولى سنڌ جو سيڪريٽري جنرل مقرر ٿيو. 1958ع ڌاري ملازمت تان رٽائر ٿيو. 15 جنوري 1971ع تي وفات ڪيائين ۽ لڳي ۽ سنڌين ٿيو مون سان (طالب المولى) تعلق ۽ اچڻ وڃڻ ۽ ڪجهه زمانو پوءِ نهايت سنڌي حالات ۾ هو.

ڪلام

نه محفل آهي سا محفل نه جنهن ۾ يار هجي
مگر هجي نه ۾ اياهين جو غم ڪنار هجي

وصالِ يار جي اي دل نه آرزو ڪر تون
ڪري سر جنهن کي قيامت جو انتظار هجي

نه تير، تير ڪو تير نظر جي مٽ آهي
نه تير تير ٿئي جو نه دل جي پار هجي

خمار آهي نه امر ڪي خمار اي ساقي
جو ابر مان ... ته ۾ ايجا خمار هجي

بهار منهنجي اي "سرشار" دلبهار جي هٿ
ٿيو چا باغ جهان ۾ ڪلي بهار هجي

❁❁❁

"غمدل" فقير

(1867ـ1972ع)

فقير عبداللطيف عرف "غمدل" فقير ڳوٺ پنو عاقل، سکر جو رهاڪو هو. سن 1867ع ڌاري ڄائو. سندس شجره نسب حضرت علي ڪرم الله وجهه جن جي غلام قنبر جي اولاد سان ملي ٿو. پاڻ شاه قلندر جيلاني جو طالب ٿيو ۽ انهيءَ جي عشق ۾ شعر چيو. ڪل وقت 100 کان 200 شعر چئي چڪو هو، هي سڀئي نه لکيا ويندا هئا. البت جيڪي سندس طالبن محفوظ ڪيا، تن کي دريا ۾ لوڙهي ڇڏيائين. 1948ع ۾ جڏهن رتيديري ۾ سڪونت پذير ٿيو ته انهن شعرن کي قلمبند ڪرڻ شروع ڪيائين جيڪي "گلزار غمدل" نالي رسالي جي صورت ۾ شايع ٿيا آهن. غمدل فقير اٽڪل 105 ورهين جي وڏي ڄمار ۾ 10 مئي 1972ع تي انتقال ڪيو. سندس مزار درگاه شاه قلندر ڳوٺ لهي بخش وڳڻ تعلقه ڳڙهي ياسين ضلع شڪارپور ۾ موجود آهي.

ڪلام

لڳو محبوب ناز پرور رخسار تنهنجو ڪالهي
واريون دل لٽيءَ جو ديدار تنهنجو ڪالهي

مون ڏانهن منهن جي دلبر سڳ دوست دلربا
دلگير ڪي دلاسو دلدار تنهنجو ڪالهي

رخ ماهتاب تنهنجو ڏيهن روشن نظارو
اهڙو ستارو ڏيئي مان انوار تنهنجو ڪالهي

خط خال مٿ پاڻيان لڳ لعل بدخشان
يوسف سوڙهين نه ٿالي سينگار تنهنجو ڪالهي

سهڻي تيري معشوق چئه ڀيان جوان دل جي
مشتاق سارو ميلو منٺار تنهنجو ڪالهي

حسن وارا مزارين سهڻا سڀئي نا ڪوڙ
هر در اوڏي تن ڪي درڪار تنهنجو ڪالهي

"غمدل" سدا اداسي گلزار تي چمن ۾
ڳڻتي منجهان ميڪ گل جو ظرف بهار تنهنجو ڪالهي

■■■

فقير سرت علي ڪوراڻي

(1910-1972ع)

فقير سرت علي ولد بلو خان ڪوراڻي، ڳوٺ شاهه محمد ڪوراڻي تعلقي ماتلي ضلعي حيدرآباد جو رهاڪو هئو. سنڌس ولادت 2- جولاءِ 1910ع تي ٿي. فقير سرت علي هڪ ڏينهن محمد فقير کٽياڻ رت راڳ جي محفل ۾ حاضر ٿيو. مٺس فقير صاحب جي راڳ جو ايڏو ته اثر ٿيو جو پاڻ سندس (محمد فقير کٽياڻ جو) طالب ٿي پيو. فقير سرت علي چڱو شاعر ٿي گذريو آهي. سندس ڪلام جو قلمي ڪتاب موجود آهي. فقير سرت علي ڪوراڻي جو انتقال 27- ربيع الاول 1392هه مطابق 12- مئي 1972ع تي سومر جي رات ٿيو.

ڪلام

ٿلهه: جيئن پريين پياري، پرتئون پيمان عشق جي
تيئن من ۾ مڃائي، محڪم مشغلان عشق جي

جيئن آهه ڏٺي هو اصليئن، امتحان عشق جي
تيئن قائم ڪئائين قلبي، قرآن عشق جو

جيئن عاشق اکين تي، انور عيان عشق جي
تيئن معشوق محب مٿون، مرڳان عشق جي

جيئن منصور محو ماڻڪ، مستان عشق جي
تيئن "سرت علي" شاڪر، مستان عشق جو

❁❁❁

فقير آنڊل سائين

(1912 - 1972ع)

فقير آنڊل سائين 1330هه مطابق 1912ع ۾ ڳوٺ بيڪاري لڳ شڪارپور جو رهواسي هو. سندس والد ولي محمد ڪوهن جي ٽوپي جو ڪم ڪندو هو ۽ فقير آنڊل سائين کي ٻاهو ڪري سڏڪاريائين. فقير آنڊل سائين پنهنجي اهل خانه سميت سيد پيرل شاهه جو طالب ٿيو. کيس راڳ رنگ پسند هو ۽ سٺو شاعر به ٿي گذريو آهي. سندس ڪلام قلمي نسخي جي صورت ۾ موجود آهي. پاڻ 6- جولائي 1972ع بمطابق 24- جمادي الاول 1392هه تي دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو.

ڪلام

ٿلهه: صوفي اصل سردار آهن، منصب ٿيا قدار آهن

بس ناهي بيڪار آهن، جيڪي عشق کان آهن جدا.

عشق جي منزل آ ڀاري، تيزي هئي سر جي سواري

علم عقل جي انڪاري، ڄاڻي عاشق پڙهي من لکا.

جهل کي جلدي ڇڏي، وڃڻ سان نيه گرار ڪڍهه

لڪيندي پاڻهي ڪوڙ سڏي، پيلتلين تون پي ٿيندين صدا.

سخن "آنڊل" جو سيف آ، جيڪو مڃي تنهن کي حيف آ

ڪلام ڏسي ڪيف آ، ميخوار آهي آهي ادا.

***

علي محمد "خالدي"

(1925ع_1972ع)

علي محمد لاشاري "خالدي" ولد نهال خان لاشاري 10- جون 1925ع تي ٽنڊي ۾ ڄائو. پرائمري تعليم ٽنڊي ۾ حاصل ڪيائين ۽ مئٽرڪ جو امتحان سنڌ مدرسه ڪراچي مان پاس ڪيائين. بي-اي 1949ع ۾ ۽ ايل-ايل-بي 1951ع ۾ پاس ڪيائين. 1952ع ۾ پڙهي لٿي ۽ پوءِ حيدرآباد ۾ وڪالت شروع ڪيائين. انهيءَ دوران علمي شوق سبب 1964ع ۾ ايم-اي سنڌي ۾ ڪيائين. وفات کان اڳ کيس سنڌ جو اسپيشل پبلڪ پراسيڪيوٽر مقرر ڪيو ويو هو. شاعريءَ جو آغاز 1942ع کان ڪيائين. کيس ڪراچيءَ ۾ مرحوم غلام احمد نظامي جهڙي شاعر جي استادي حاصل ٿي. خالدي صاحب بنيادي طرح نظم جو شاعر هو. سندس تصنيفات ۾ "تير سحر" (شاعري)، "معقلي جا پراسرار داستان ۽ خاموش گواهه" نهايت دلچسپ آهن. "ڪليات خالدي" ڇپيل صورت ۾ موجود آهي. خالدي صاحب جمعيت الشعراءِ سنڌ جو سرگرم ڪارڪن هو. 30- آگسٽ 1972ع تي انتقال ٿيس.

ڪلام

بدلجن پيون تقديرون ڪئين ڪهڙيون ڪئين ڪهڙيون
ٿين ٿيون نقش تحريرون، ڪئين ڪهڙيون ڪئين ڪهڙيون

سسئي کي هٿ ڪرڻ جي لاءِ آريءَ کي اچي ڪرڻيون
پيون اختيار تدبيرون ڪئين ڪهڙيون ڪئين ڪهڙيون

ڪٿي لاءِ جون، ڪٿي ملڪ جون، ڪٿي رنج ۽ مسرت جون
آيون ٿي عشق جاگيرون ڪئين ڪيڙيون ڪئين ڪهڙيون

ڏٺائين "خالدي" وحدت سڀنئين سڀ ۾ "اناالحق" جون
هئي مستيءَ ۾ تڪبيرون ڪئين ڪهڙيون ڪئين ڪهڙيون

□□□

مرزا قنبر علي بيگ "حيدري"

(1906ع ـ 1972ع)

مرزا قنبر علي بيگ بن مرزا منوچهر بيگ بن مرزا غلام رضا بيگ بن مرزا فريدون بيگ ٽالپر لوڙهو حيدرآباد ۾ 25 آڪٽوبر 1906ع تي تولد ٿيو. بي اي ايل ايل بي پاس ڪري وڪالت شروع ڪيائين ۽ پوءِ سيشن جج ٿي رهيو. آخر ۾ چيئرمين اليڪشن ٽربيونل ڪراچي ٿيو ڪورٽ مئجسٽريٽ ۽ تمام ڪيڻن ٽڪليون ۽ سڪا گڏ ڪرڻ، جانور پالڻ، مختلف ساز وڄائڻ، راڳ ڳائڻ ۽ شعر ۽ شاعري سندس خاص شغل هئا. 25 سيپٽمبر 1972ع مطابق 12 شعبان المعظم 1392 هجري تي ايران جي شهر مشهد مقدس ۾ وفات ڪيائين ۽ اتي ئي "خواجه اباصلت جي مقام" ۾ دفن ٿيو. سندس ڪتاب ڇپيل آهن: "ڪليات حيدري" اردو "ڪليات حيدري" سنڌي. سندس استاد سندس والد مرحوم هو. پاڻ شاعري ۾ حمد، نعت شريف، مرثيو، سلام، نوحو، منقبت، قصيدو، غزل ۽ ڪافيون لکيون اٿس. جيئن ته پاڻ شگفته طبيعت جو مالڪ ۽ خوش مزاج ۽ هوندو هو تنهن ڪري سندس ڪلام ۾ ڪجهه مزاحيه عنصر به شامل ٿي ويو آهي.

ڪلام

قاصدا ڏي ڪا خبر تنهن سوهڻي جي سردار جي،
ٿي جدائي ماري اڄ جندڙي هي وفا دلدار جي.

تير مژگان تو مٽي ڪيو آهي ڪاري زخم هي،
ڪي اچي مون کي دوا تون هارڻ هن آزار جي.

سهڻ جي طاقت نه آهي تو جهڙي جيوڙو جڳي،
جلڻ ڀلان ٿو دوستي ترڪي وڃي اغيار جي.

پي رنا ٿي منهن لڪائي وصل کان محروم ڪيائين!
سڪ رهي مون کي ٿي هر دم يار جي ديدار جي.

دل ڪسي معشوق ڪڻ جو ۽ جفا "قنبر علي"
رسم هيءَ آهي هميشه عشق جي بازار جي.

■■■

عبدالفتاح "عبد" عاقلي

(1907 ـ 1973ع)

عبدالفتاح "عبد" عاقلي ولد محمد عاقل سومرو 27 ـ اپريل 1907ع تي ڳوٺ عاقل ضلع لاڙڪاڻي ۾ ڄائو. پرائمري تعليم پنهنجي ڳوٺ ۾ ۽ ميٽرڪ تائين تعليم مدرسه هاءِ اسڪول لاڙڪاڻي مان حاصل ڪيائين. سندس والد صاحب مولوي محمد عاقل جي فيض نظر سان ڇاڻ شاعري جي اوج تي پهتو. سندس زندگيءَ جو وڏو حصو خانگي ملازمت ۾ گذريو. ڪجهه وقت "هفتيوار سنڌ زميندار سکر" جو اسسٽنٽ ايڊيٽر ٿي رهيو. "بزم مشاعره لاڙڪاڻو"، "سنڌ حقدار سوسائٽي سنڌ" ۽ "جميعت الشعراءِ سنڌ" جو سرگرم ڪارڪن هو. 1967ع کان بيمار رهندو پئي آيو. جنهن ڪري کيس ڄامشوري جي اسپتال ۾ علاج لاءِ نيو ويو جتي 26 ـ اپريل 1973ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

قرار لاءِ ڇليسي سنڌو بهار نه آءِ
هندو اتي ويندي ڪنا لڳ خيال يار نه آءِ

اسين ڪيون نه ٿئي خاطر اوهه جي گستاخ
شهيد ناز جي تربت تي بار بار نه آءِ

ستم ڪيو ساڻ وفا ساڻ جفا نئي سوڻهين
وفاءَ جي لاءِ وٺي گڏ رقيب زار نه آءِ

ڪنهن کي پاڻ ڪلاس تي ڪنهن سان محو ڪلام
اٿيءَ نه اجهو ڪاڻ نه اچ پر هزار بار نه آءِ

خرام ناز جو صدقو نه اچ مٿان تربتين
رکي تي پيش سدا منهنجي اشڪبار نه آءِ

اچي ٿو موت چوائي قسن ڪان هاڻي نه اچ
گهڙي تي ترسي ڪجهه منهنجو انتظار نه آءِ

❁❁❁

سيد علي شاھ

(1921 - 1973ع)

سيد علي شاھ ولد سيد پيرل شاھ 1921ع ۾ تولد ٿيو. ڪيس ڦليجيڻ جي رهڻي ڪهڙي پسند هوندي هئي. سندس والد صاحب اڪثر صوفي محمد فقير کتياڻ جي تعريف ڪندي چوندو هو ته "کتياڻ وقت جو منصور آهي" انهن ڳالهين جو مٿس وڏو اثر ٿيو ۽ پاڻ وڃي محمد فقير کتياڻ جو طالب ٿيو. صوفي محمد فقير کتياڻ وٽ استاد سيلڻ خان رهندو هو جنهن کان راڳ جي تعليم ورتائين. سنڌي ۽ سرائڪي ۾ شاعري ڪيائين جيڪا قلمي رسالي جي صورت ۾ موجود آهي. سندس وصال 7 نومبر 1973ع تي ٿيو.

ڪلام

ڦلهه آيو عشق حضرت پاس ڪٿيون پلايون
پهچ سان پياريون سرڪيون سوايون

آيو قربون ڪڍائي عجب ناقد ناهي
لڳايا لائي رندي رنگ رچايون

وڃايو عيبا ڪوڙ منجهه ٿي جاڙيون جوڙ
پيالي کي پوڙڪو حقيقت هلايون

عجب عشق اعلي پيس پيڙ ٻاڙ
لڳيون روح ناڙ ٿي جا پڙايون

ڪنيون ڪيان ڳر جي سهڻي ساز سر جي
اڏايو ٿوري حشر جي پيا ڳايون رچايون

"علي شاھ" ۾ آيو رکي پنهنجو واڙي
سڄڻ سر ساين رکي ٿي واڙايون

***

سيّد جڙيل شاهه "صوفي"

(1895ـ1973ع)

سيّد جڙيل شاهه "صوفي" ولد سيّد ميئن شاهه لڪياري دوتهاڻون شريف جو لڪياري سادات هئو 1895ع ۾ ڄائو. آباؤ اجداد ڪلان ولي حضرت غوث الحق مخدوم نوح عليه الرحمة جن جو مريد هئو. سندس وڏا ڪلهوڙن دور ۾ خانپور عرف ڪي تعلقه ساماري ۾ آباد ٿيا. رشد و هدايت سندس آبائي شيوو هئو. پاڻ راشد شاهه رند عرف ميراڻي جي مير جي خاندان مان هئو ۽ صوفيانه مسلڪ سان واڳيل هئو. سهروردي طريقو رکندڙ هئو. راڳ ويراڳ جو شغل رکندڙ هئو. 1973ع ۾ رحلت ڪيائين.

ڪلام

ٽيڪ: آهيان دايو در دلبر جي   سيڻي ساٿي سر سرور جوا

سرور سر سبحاني   لاريب لقب لاثاني
جنهن جو ثاني ڪو ثاني   مون ڪي آهي قسم پرور جي

عاشق ان جي آهيان   ڪنهن ٻئي ۾ ڪين واجهايان
پاڻي پاند مڃي گل پايان   آهيان نوڪر نيڪ نظر جي

چئه "شاهه جڙيل" تون شاهي   ڪر ۾ ڪنهن جي گدائي
رکي سيني صاف صفائي   وٺ پيالو سڪ سير جي

***

"راز" ٻلڙائي

(1923 ـ 1973ع)

عبداللطيف "راز" ٻلڙائي ولد عبدالستار ڪوريجو 12 ـ ڊسمبر 1923ع تي تولد ٿيو "شعر و شاعريءَ ۾ مرحوم "بسمل" لکڙائي ۽ مخدوم (طالب المولى) شاگرد هئو. راز ٻلڙائي خوش طبع ۽ خوش ڪلام شاعر هئي سليس ۽ رنگين شعر چوندو هئو. پاڻ شاعر ۽ نثر نويس هئو. سندس نثري ڪتابن ۾ "گداز"، "شرابي"، "پڪ ۽ پيڪاري" ۽ "گلبدن" شامل آهن. "راز" ٻلڙائي جو مرشد (طالب المولى) سان گهڻو واسطو رهيو. پاڻ پوليس کاتي ۾ ملازم هئو. سندس انتقال 50 ورهين جي ڄمار ۾ سن 1973ع ۾ ٿيو.

ڪلام

مڪ ڏک جو ڏٺي محڪمين ۾ آرام پرائڻ جا جاڳي؟
ڪلڪن ۾ گلابن وارو پلا ناهي ڪي ٻجائڻ جا جاڳي؟

جو عمر سموري آهي رهيو آغوش بحر آفت ۾
طوفان مان پنهنجي ٻيڙيءَ کي سو ڀيرا لڳائڻ جا جاڳي؟

تقدير جو هر ڦندو ڦندو موت جي منهن ۾ ويندڙ جنهن
تدبير سان پنهنجي مشڪل کي آسان بنائڻ جا جاڳي؟

جي جوش محبت لب تي ۽ سيلاب تمنا اکين ۾
سرشار محبت ديوانو احوال ٻڌائڻ جا جاڳي؟

هر ۽ هڪ تسلي جون آڳاڙيون اي "راز" هئو اُنڌو ڪنهن کي پتي
ڪنهن کي رنگين وارو پلا ڪنهن کي ڪلائڻ جا جاڳي؟

***

سيد حافظ شاهه "ناطق"

(1928- 1974ع)

سيد محمد حافظ شاهه ولد سيد الله بخش شاهه 22- فيبروري 1923ع تي ڄائو. هن ابتدائي تعليم حافظ هارون ڦنگير وٽ ٽکڙ ۾ حاصل ڪيائين. اڪيڊمي اسڪول ۽ نور محمد هاءِ اسڪول حيدرآباد ۾ انگريزي تعليم حاصل ڪيائين. 1945ع ۾ ميٽرڪ 1951ع ۾ بي اي (آنرز) ۽ ايل ايل بي ڪري ٽنڊو محمد خان ۾ وڪالت شروع ڪيائين. بزم طالب المولي جي ڪچهرين کيس شاعريءَ ڏانهن مائل ڪيو ۽ ڪيترين ئي ڪتابن نظم ۽ غزل لکيائين. باذوق طبع جو ڌڻي رهيو. بااخلاق، باادب ۽ باتهذيب شخص هو. 10- مئي 1974ع تي انتقال ڪيائين. سندس گهرو ٿي مون (طالب المولي) کيس "ناطق" تخلص ڏنو جيڪو آخر تائين استعمال ڪيائين.

ڪلام

اڄ اڳين منهنجي سڄڻ پرت مان پورا ورق
تو سوا سهڻا سڪايل جي لئي ساعت سري

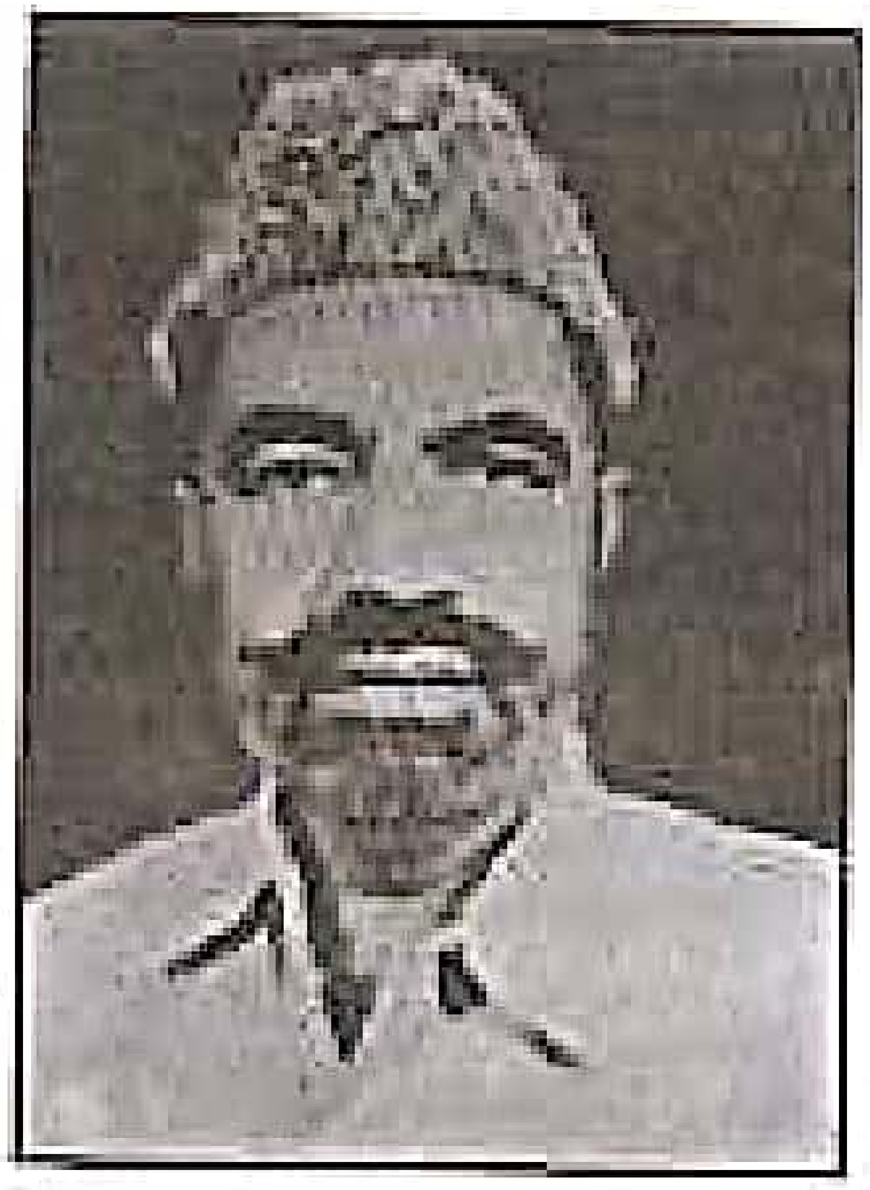
تنهنجي دل ۾ ڪشش ڪيا پيا سور ساڃهون ٿيا سوين
هجر ۾ ڪاري هنجون هت هاڙ هيڏين تي ڳري

اڄ ٿوري ٿين نيو ناسور توڪش ٿيا ڪيا
دل ٿي ذاتي ٻرهه جي پنڌ ڀڳڙو ٿي ٻري

رات جي تارا ڳڻيندي اکيون ڳسڪن ۾ رهي
آهه آميان هش جي اونهي اچي ريو منجهه اري

حال "حافظ" جو پسي واٽي وڇوڙي جي ڪيم هش
مر ٿيون ٿي آهه ڦالي پل نه ٿي ڪڪرو پري

■■■

سيد سليمان شاهه "سالم"

(1918-1975ع)

سيد سليمان شاهه ولد سيد غلام محمد شاهه تاريخ 13- آگسٽ 1918ع تي ڳوٺ ٽبر تعلقه روهڙي ضلع سکر ۾ ڄائو هو. تعليم ڇهه درجه سنڌي ۽ چار درجه انگريزي تائين حاصل ڪيائين. سنڌي اردو ۽ فارسي ۾ شاعري ڪئي اٿس. پاڪ روهڙي سيمينٽ فيڪٽري ۾ سال 23- آگسٽ 1947ع کان آخر تائين وابسته رهيو. انهيءَ دوران "بزمِ طالب المولىٰ روهڙي" ۽ "بزمِ لطيف روهڙي" جو صدر پڻ ٿي رهيو. درگاهه حضرت شاهه جلال عليه رحمت جو سجاده نشين به هو. مسدس ڪلام "اشڪ و تبسم" جي نالي سان شايع ٿيل آهي. 30- اپريل 1975ع تي رحلت ڪيائين. کيس سندس آبائي ڳوٺ ۾ سپرد خاڪ ڪيو ويو.

ڪلام

رهيو پڻ ڪٿي اشتباهِ محبت
تنهنجي هر ادا آ گواهِ محبت

منهنجي نيستي تي بقا پي فدا آ،
جو مان هان هلاڪ نگاهِ محبت

ٻڌو رازان جو ڪنهين ڪين پاڻ،
ڪٿان کان ڪٿي آهي راهِ محبت

هي دنيا ٿئي رشڪِ فردوس مون لئه
اگر ٿئي ڪو سيرنگاهِ محبت

نه "سالم" کي غم آ نه رسوائين جو
مان هان راغب رهين راهِ محبت

❖❖❖

آخوند عبدالرحمان "انجم" هالائي

(1902 - 1975ع)

آخوند حاجي عبدالرحمان "انجم" هالائي 15 - آگسٽ 1902ع تي هالا جي ميمڻ خاندان ۾ پيدا ٿيو. سندس والد علي محمد ميمڻ ڪيس پراڻي دستور موجب قرآن شريف جي تعليم ڏياري. مرحوم حاجي سليم الدين ابڙي وٽ "هالا مڪتب" ۾ سنڌي ۽ فارسي پڙهيو. سال 1919ع ۾ ٽريننگ ڪاليج شهداد پور ۾ تربيت ورتائين ۽ بعد ۾ حاجي سليم الدين ابڙي جي مڪتب ۾ معلم ٿيو ۽ سندس وفات بعد ان ئي مڪتب جو معلم اعليٰ ۽ ٿيو. مولوي مخدوم غلام حيدر صديقي قريشي صاحب جن جي مدد سان حڪومت وٽان پلاٽ حاصل ڪري عمارت ٺهرايائين، جيڪا اڄ "مسٽر انجم پرائمري اسڪول هالا" جي نالي سان موجود آهي. سندس شاعريءَ ۾ استاد حافظ جان محمد هالائي هو. انجم صاحب جو پهريون تخلص اختر هو 1950ع ۾ ڦيرائي "انجم" رکيائين. پاڻ ڪيترائي سال ميونسپالٽي هالا جو ميمبر ۽ 1953ع کان 1955ع تائين وائيس پريزيڊنٽ به رهيو. 1951ع ۾ "فردوس رسالي" جو ايڊيٽر ٿي رهيو. نواب شاهه ۾ رهائش دوران "رهنما رسالي" جو به ايڊيٽر ٿي رهيو ۽ "هفتيوار معلم اخبار" به ڪڍيائين، جنهن جو ايڊيٽر به پاڻ هئو. مير طالب المولا سنڌيءَ جي تعليم وٽس ئي حاصل ڪئي. هالا ۾ شعر و شاعريءَ جي محفلن ۾ انجم صاحب گهڻو ڪري شرڪت ڪندو هو. سندس زندگيءَ جا پويان سال دين اسلام جي ترويج ۽ تبليغ ۾ گذريا. پاڻ 1 نومبر 1975ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

آشنا ٿيو دوست ٿيو محبوب ٿيو دلدار ٿيو
هو وري ساڳيو ئي آهي قائل اظهار ٿيو

ڪر ملامت ڀل هزارين قصد ڪئي منهنجا رقيب
ڪا به پروا ناهه مون کي دوست جي غمخوار ٿيو

مون خالص آهي ان کي ڪسوٽي جو خوف ناهه
آزمائش سان ٿي عاشق جو سچو ڪردار ٿي

مفلس و نادار هر ڪنهن جي نظر ۾ اڄ ذليل
مال و دولت آهي جنهن وٽ اڄ اهو سردار ٿيو

■■■

پير زين العابدين شاهه "زينل"

(1913_1976ع)

پير سيد زين العابدين شاهه جيلاني ولد سيد حاجي شاهه ڳوٺ ٽنواڻي شريف تعلقه ٽنڊو محمد خان ضلع حيدرآباد ۾ 26 شوال 1331 هجري مطابق 28 سيپٽمبر 1913ع تي پيدا ٿيو. ولادت واري تاريخ کان ئي موج در موج اوج تي وسيع ۽ سدائين حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي محبت ۾ سرشار هو. زين العابدين شاهه جي ولادت ۽ ولايت جي بشارت سندس والد کي هڪ الله لوڪ درويش ڏني هئي. پاڻ اٽڪل 12 سال گنجي ٽڪر جي غارن ۾ الله تعاليٰ جي عبادت ۾ گذاريائين ۽ دنيا جي گفتگو بند ڪري خاموشي اختيار ڪيائين. ان خاموشي کي ٽوڙائڻ لاءِ سندس والد ڪيس ڪافي درويشن ۽ اولياءَ وٽ وٺي ويو. حڪيمن وٽ به پيش ڪيو پر ڪوبه فائدو ڪونه ٿيو. پوءِ ڪيس اوڍي شريف جي بزرگن وٽ وٺي ويا جتي سندس خاموشي ٽٽي ويئي. وٽس شب و روز تبليغ جو سلسلو جاري رهندو هو ۽ هر وقت محفل ميلاد برپا هوندي هئي. زين العابدين شاهه سال 1956ع ۾ بغداد شريف ويو جتي حضرت غوث الاعظم عبدالقادر جيلاني جي مقبري جي زيارت ڪيائين ۽ پوءِ حضور ڪريم ﷺ جن جي در مبارڪ جي زيارت ڪيائين. حج به ڪيائين. جتي گهڻو وقت مديني پاڪ ۾ روضي مبارڪ سامهون ويهي صلوات و سلام ۽ اشعار پڙهندو هو. پنهنجي زندگي ۾ هن انداز شعر جيو اٿس. جنهن ۾ سنڌي، بلوچي، سرائيڪي، اردو، انگريزي، فارسي ۽ عربي شعر موجود آهي. حق جي تلقين آخر تائين ڪندو رهيو. پاڻ 13 محرم الحرام 1396 هجري مطابق 16 جنوري 1976ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

ڏره وڏاه در تي آهي در بند نه ڪثر تون دستگير
هي ذره جون ذاتيون سڀ در بند نه ڪثر تون پاڪ پير
دانا مون کي ڏئي ڏڪاٿي ساڻ منهنجو ٿئي ساٿي
آئون پيئي پاڻي ۽ مون کي آڪاري سخت سير
منهنجي غذا لڳي خير، پير دانا ڪيئي ڪر

■

دسته ان دلبر ۽ ڏيکاري محبت مستي هو پير مي
آهي اميد منس شد پي پيدا يار پشو خوش ۽ خوش
مست ساقي مست ساغر مست چشمان ماهرو
اين جا پيا اين جا پيا جام نوشم جو پنهنجي

■■■

مولانا غلام محمد "گرامي"

(1920ع - 1976ع)

مولانا غلام محمد گرامي 30 ڊسمبر 1920ع تي ڄائو. سندس والد جانڙو خان بلوچ هو. گرامي صاحب 1943ع ۾ "جامعه عربيه تحريڪ" ۾ حيدرآباد ۾ آيو ۽ ان کان پوءِ هميشه لاءِ حيدرآباد ۾ رهيو. 1951ع کان 1954ع ٽيچرس ٽريننگ ڪاليج ۾ فارسي جو استاد ٿي رهيو. 1943ع ۾ قلمي زندگي ۽ صحافتي زندگي جو آغاز "علال پاڪستان" جي افتتاح سان ڪيائين ۽ "عبرت" جي پڻ ايڊيٽر ۽ مقالہ نويس رهيو. ان سلسلي ۾ "رسالہ آفتاب ڪراچي"، "عرفان لطيف حيدرآباد"، "پاسبان هالا"، "الزمان هالا" ۽ "ترجمان" ميرپورخاص جو ايڊيٽر ۽ ٿي رهيو. 1955ع ۾ سنڌي ادبي بورڊ ۾ آيو ۽ رسالي مهراڻ جو منيجنگ ايڊيٽر ٿيو. 1956-1957ع ۾ "قافلو" حيدرآباد جو ايڊيٽر ٿيو. سندس تعلقات جو سلسلو وسيع آهي. گرامي صاحب جو انتقال 15 سيپٽمبر 1976ع تي ٿيو.

ڪلام

آهه ڪنهن اهل نظر ذوق نظر حسن نظر
جو ڪري شعبده حسن گريزان تي نظر

آهي مشڪل ۾ محبت جي پکڻي راهه ڪٿي
ٿو ڪري ٿي اهل نظر خاص ٿيو انداز نظر

ٿنهنجي هر ايڪ نظر ٿي ڪئي دل روشن ٿي
ڪنهن محروم نظر هي آهي انداز نظر

ڪيو ڪنهن سمجهه ۽ سمجهي اي خداوند خيال
ايندو هر ڪنهن موهن ۽ انداز نظر

❖❖❖

مولوي ثناءالله ”ثنائي“

(1895 ـ 1976 ع)

مولوي ميان ثناءالله ولد الهه بخش فقير ڪوهارو ويٺل سهڙا ويراتي تعلقي ڏوڪري ضلع لاڙڪاڻو تخلص ثنائي ٧ ـ صفر 1313 هه بمطابق 1 ـ آگسٽ 1895 ع تي ڄائو. پنهنجي والد کان تعليم ورتائين. شاهه محمد امروٽي بزرگ جو مريد ٿيو ۽ خلافت مليس. عشق جي مضمون سنڌي ۾ مجازي شاعري ۾ تصوف نظم مولود مناجاتون، خطبا وغيره منظوم ڪيائين. سنڌي ڪلام ڪن مجموعن ۾ ڇپيو آهي. هو جيئن سن 1336 هه ـ 1918 ع کان وٺي يا ان کان ڪجهه اڳ ڪلام چوڻ شروع ڪيائين. ڪلام وڏي بحر جي قالب ۾ سهڻو آهي. اندازاً هزار کن سنڌي ڪتابن نظر مان گذريون. جيڪي عام ٿوڙي واري رنگ کان وٺي اعليٰ معنيٰ واري مضمون تي مشتمل آهن. تاريخ 26 ـ ڊسمبر 1976 ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

عشق گهر پنهنجو جلائي تو ڇڏائي دربدر
پاڪدامن کي پلائي تو پتائي دربدر

دير ڪي حيران تي ڪيو تخت کي ۽ تاڄ تي ترڪ
شاهزادو شوق سان فرلي رُلائي دربدر

نازنين ناهمدارن کي نماڻي [illegible] تو
جهوپڙين ڪلاڻي ڪڪن [illegible] تو آڻي دربدر

عشق حاجي تو پلائي [illegible] قصر صنعان جي
دين دنيا ڌار [illegible] تو ڦهلائي دربدر

اي ”ثنائي“ عشق وارا [illegible] خواري پئي آجه
تو تجلي عشق [illegible] پولو ڦٽائي دربدر

❁❁❁

عبدالله "اثر"

(1920ع ـ 1976ع)

عبدالله ولد مولوي الهڏنو چانڊيو 14 جولاءِ 1920ع تي ڄائو. سندس تخلص "اثر" هو. پرائمري تعليم پنهنجي ڳوٺ بيڙو چانڊيو لاڙڪاڻو ۾ حاصل ڪيائين. سنڌي فائنل جو امتحان پاس ڪري 1936ع ۾ مسلم اسڪول ۾ استاد ٿيو. پارسي ۽ عربيءَ جي تعليم مولوي محمد اسماعيل قريشي ۽ مولوي غلام رسول عباسي کان حاصل ڪيائين. 1948ع ۾ ٽريننگ ڪاليج جو امتحان ڏئي ٽريننگ ڪاليج لاڙڪاڻي ۾ استاد ۽ اي بي آر ايس مقرر ٿيو. "تجلي" ۽ "شيدا" جي صحبت ۾ ڪيس شاعريءَ جو شوق پيدا ٿيو. شاعريءَ ۾ سندس استاد مولوي "عاقل" صاحب هو. ڪيترائي مسدس ۽ مخمس وغيره به لکيائين. پر سندس غزل جو رنگ عليحده هو. عربيءَ جي مشهور "قصيدة البرده" ۽ "بانت سعاد" جو سنڌي نظم ۾ ترجمو ڪيو هئين. سندس وفات تاريخ 26 ڊسمبر 1976ع تي ٿي.

ڪلام

عطا ٿيو سير گلشن جو ڪڏهن باد صبا وانگي
ڪڏهن پابند رفتو پير چمن ۾ نقش پا وانگي

ستم ان جو زماني ۾ ڪرم جو پاسدار آهي
سيه بختي به سر تي ٿي اچي ظلِ هما وانگر

نه سر جي آهي پروا هٿ نه فڪر جان حزين جو آهه
اٽل هر فيصلو آهي محبت ۾ قضا وانگر

اهو اعزاز حاصل ڪين آهي بادشاهن کي
جو بخشين ٿي نياز جان جهڙو ان جي گدا وانگر

سلامت ٿو رهي عاشق جي دل ۾ شوق پابوسي
فلڪ جيون ٿو سهي سختيون تڏهن برگ حنا وانگر

"اثر" ايڏي نه مشهوري ملي وٺي عشق جي صدقي
جو هر نا آشنا سين سان ملي ٿو آشنا وانگر

❖❖❖

سيّد ثابت علي شاهه "ثابت"

(1934_1976ع)

سيّد ثابت علي شاهه "ثابت" لڪياري ولد سيّد نور محمّد شاهه ميرپور خاص ضلعي جي لڪياري ساداتن مان هو. سندس وڏو امجد سيّد موليڏنو شاهه لڪي مان هجرت ڪري "دوٿهائو شريف" ۾ آباد ٿيو. سيّد ثابت علي شاهه "ثابت" جو تخلص استعمال ڪندو هو. سندس جنم 1934ع ڌاري ٿيو. پاڻ راڳ جو سٺو ڄاڻو هو. نظم ۽ نثر ٻنهي تي دسترس هيس. علمي ادبي گڏجاڻين ۾ وڏي شوق سان شرڪت ڪندو هو. ناموافق حالتن جي ڪري هاءِ اسڪول جي تعليم کان اڳتي نه وڌي سگهيو. سندس رحلت 1976ع ۾ ٿي.

ڪلام

ٿيا ٿمندي ٿمندي يار سان اڄ روبرو منهنجون اکيون
درد جي درمان ٿيو هڪڙين ڏٺي ويٺي بکيون

حال ۾ هو حال دل جو اڻٻڌسون ۽ وڻٺيون رهيون،
خوب آئي رت ٿي ويٺي ۾ لوهڻ ته ڪڪائين اکيون

جن اڱڻ جي هڪڙي ٿي ڪوشش ٻار سي اڱڻجي پيون
محب جي منزل نظر آئي اکيون منهنجون ڪڪيون

بس روئڻ کان هٽيون ڪڻ ٿيون هر به هر روئينديون وتي
اڙ واريون عادتون آهن اکيون منهنجو سکيون

آڪ آڙيس دل وڃايس آڪ ڀرابر هر جا،
ڪيئن ڪري "ثابت" پلا هڪڙا سرت ٿيو مون کي سکيون

■■■

مولوي عبدالرّحمان "ضيائي"

(1899ع - 1977ع)

مولوي عبدالرّحمان "ضيائي" ولد مولانا بهائي سن 1899ع ۾ ڄائو. "مولوي ضيائي" صاحب پنهنجي والد جو ننڍو فرزند هو. قرآن شريف جي تعليم پنهنجي والد صاحب وٽ ورتائين. ساڳئي وقت مختلف جڳهين ۾ مختلف مدرسن ۾ به ديني تعليم ورتائين. گهڻو وقت جناب حضرت مولانا عبدالڪريم صاحب ڪاڪيپوٽي ۽ قاضي محمد ابراهيم صاحب ڪاڙن تعلقي شهدادڪوٽ وارن سان گڏ پڙهيو. آخر ۾ سند فضيلت ۽ دستار بندي حضرت مولانا حافظ محمد ابراهيم آزادي ياسين وارن وٽ حاصل ڪيائين. مختلف مقامات تي درس و تدريس جو ڪم ڪيائين. پارسي ۽ سنڌي شعر و شاعري جو "ملڪو" موروثي مليل هوس. بيعت نقشبندي خاندان ۾ حضرت محمد عمر جان صاحب چشتي شريف ڪوئيٽا وارن جي هٿ هئس. سندس انتقال 18 - فيبروري 1977ع تي ٿيو. مولوي ضيائي ڪافي وقت مون (طالب المولي) وٽ هالا شريف ۾ به رهيو.

ڪلام

پرين! تنهنجا پير ٿا پوڄيان هر هر،   تنهان صدقو ٿيو رهان روحيون هر هر

عشق محرم نه ڪو ساڻيو نه ساٿي،   پڌايان ڪنهن کي حال هي سور هر هر.

لڪايم عشق کي ايڪو لڪايم صورت،   چڙهي ٿي درد جو ناسور هر هر.

ڪنهن مهون سان رقيبن سان کلين ٿي،   ۽ مون ڪان ٿو رهين مستور هر هر.

عشاقن ساڻ پرچي ڪج خدارا،   رسڻ جو ڇو رکيئي دستور هر هر.

رقيبن سان لڳين ٿو گلزارين،   رهين جو دوستن کان دور هر هر.

تنين مهجورن جي لڳ ٿي رک خدارا،   ملڻ جو مرهم ڪڍائين هر هر.

سجڻ جي اک خمار آلود والله،   پياري ٿي مي انگور هر هر.

"ضيائي" نيڻ پيالي کي ٿو گهوري،   سجڻ پاتيم مخمور هر هر.

***

فقير در محمد هيسباڻي

(1896 - 1977ع)

فقير در محمد هيسباڻي ولد فقير خير محمد هيسباڻي سن 1896ع ۾ ڳوٺ فقير خوش خير محمد هيسباڻي ضلع نوشهروفيروز ۾ تولد ٿيو. پاڻ فقير خوش خير محمد جو پڙپوٽو هئو. سندس صداقت نوشهري سان هئي ۽ پاڻ شاهه ڪريم نوشهرو فيروز واري جو طالب هئو. مختلف زبانن ۾ شاعري ڪئي اٿس جيڪا درگاهه فقير خير محمد تي قلمي صورت ۾ موجود آهي. سندس وفات 4- مئي 1977ع تي ٿي.

ڪلام

ٽليه: اي رهنما خيال منهنجو تامي پهچيا ڇا ڪيان،
پهه پهڻ جا پهڻ تا ظل اندر در در ڏيان

ناز نيڻن جا ڏسي، ناڻا دل ٿي ٿي وسي،
حسن جي جلوين جلايو، ساڻ سارو ٻاهه جهان،

يار جي نازڪ نظر، دل کي ڪيو شوقين شڪار،
پيغير جهڙي جهنگ ڦران، فرياد هي! ڪنهن کي ڏيان،

ڪنهن ٿي وسري ڪلام، محبوب جي صورت عجيب،
ويڇڙائي يار جي، زهر وڃاڻي سڪ ڪيان،

بي وفا دنيا اندر، پاپان نه ساعت ڪا ٿڪي،
تن آهي برحق پلي، رهجي اڄي جو يار سان،

"در محمد" ڳالهه دل جي، آ ڳيٺي ٻير ڪي قطع،
حال پاڻي تامي ڪئي، ڪنهن سان نصو سارو سليان،

▪▪▪

محمّد جمن هالو

(1911-1977ع)

محمّد جمن ولد احمد هالو 22- فيبروري 1911ع تي لئي ۾ پيدا ٿيو. سندس چاچيءَ جو نالو محمّد حسين هئو پر جمعي جي ڏينهن جمڻ جي ڪري هُن محمّد جمن هالو پڪاريو ويو. سندس تعليم نانڪاڻي ڳوٺ ۾ گذري، پاڻ اڃا ٽن سالن جو هو ته سندس والد وفات ڪري ويو ان ڪري پاڻ تعليم حاصل ڪري نه سگهيو ۽ اباڻو وارو رازڪو ڌنڌو اختيار ڪيائين ۽ بهتر روزگار جي جستجو ۾ سن 1926ع ۾ اچي هميشه لاءِ ڪراچي وسايائون. 1935/1936ع ڌاري شاعريءَ جي دنيا ۾ روشناس ٿيو. لئي جي ڪلاسيڪل شاعر صابر کان تمام گهڻو متاثر هئو. مرحوم غلام احمد نظامي طرفان قائم ڪيل "بزم ادب" ۽ بعد ۾ "بزم نظامي" جي مشاعرن ۾ ڪلام پڙهندو هو. "بزم جمعيت الشعراء سنڌ" جي 14- ادبي ڪانفرنس جو روح روان پڻ هو. 1956ع ۾ جڏهن "بزم طالب المولىٰ" جو بنياد پيو ته پاڻ ڪراچي شاخ جو بهترين صدر مقرر ٿيو ۽ مرڪزي ڪائونسل جو رڪن پڻ هو. "بزم اصغر" جو به صدر هو. سندس 3 مجموعا سندس زندگيءَ ۾ شايع ٿي چڪا آهن. البت سندس وفات بعد هالائي منزل ڪافين جو ڪتاب "وڻندو ۽ ورلاپ" نالي سان شايع ٿيو آهي. هالو صاحب 24- آگسٽ 1977ع تي وصال ڪيو. کيس ملا جي مشهور قبرستان مڪليءَ ۾ دفن ڪيو ويو.

ڪلام

ڪڪ مٿي ٻاهر ڪڍي ۽ پي مٿي انڌر رهجي
مڙس ڪو ماتحي رهيو ۽ ساڻ ڪو ڪئيندو رهجي

هاڪ جنهن جي حسن جي هر وقت سڀ پڙهندا هئا
سو سيگاري يار سيٺو لحد ۾ ڦاٻر رهجي

جو سدا لي شوق سان ساري عمر لڳڻ مٿي
تنهن کي آئي قبر ڀري دوستن ري پٿر رهجي

"هالو" سان هالي ورق مشڪل سان ملندو نوستي
ڪي ريجهيو ۽ چار ڳل ۽ ڪي عطر عنبر رهجي

ooo

آغا عبدالنبي "عليگ"

(1903 - 1977ع)

آغا عبدالنبي ولد آغا گل حسن خان دراني پٺاڻ هو. سندس ولادت 16- مارچ 1903ع ۾ ٿي. پاڻ سٺو شاعر هو ۽ تخلص "عليگ" استعمال ڪندو هو. سندس ابتدائي تعليم ڪمبٽ (خيرپور) ۾ شروع ٿي. ان کان پوءِ خيرپور ميرس ۾ انگريزي تعليم وٺي 1919ع ۾ ميٽرڪ پاس ڪري، اعليٰ تعليم لاءِ علي ڳڙهه ڪاليج ۾ داخل ٿيو جتان 1924ع ۾ بي-اي (آنرس) ڪري پنهنجي وطن شڪارپور پهتو. "آغا" عبدالنبي کي ننڍي هوندي کان شاعري جو شوق هو. سندس وڏي ڀاءُ آغا صوفي جي صحبت سندس طبيعت کي وڌيڪ اجاگر ڪري ڇڏيو هو. پهرين سنڌي فلم "ايڪتا" جا پاڪستان کان اڳ ٺهي هئي، تنهن جا ڊائلاگ "آغا" عبدالنبي لکيا هئا. سندس شايع ٿيل ڪتابن ۾ "افڪارِ عليگ" (نظم) ۽ "مريض پنهنجو مرض وڃا جي دوا" (ڊراما) مشهور آهن. سندس ڪليات (قلمي) سندس پوين وٽ محفوظ آهي. آغا عبدالنبي جو انتقال ڪافي وڏي عمر ۾ سن 1977ع ۾ ٿيو.

ڪلام

اڄ ياد مون پيون ٿا، گذريل ويل زمانا
زخمي جگر تي تنهنجي نظرن جا تازيانا

اڃا مرڪ تنهنجي سنڌي، اڃا تنهنجي دلرُبائي
اهي منهنجون مٺڙيون ۽ تنهنجا رنگا ٻهانا

من بيقرار دل جي، آه، ولفغان ۽ زاري
اهي ظلم جا جي تنهنجي گهر گهر هئا فسانا

منهنجي التجا ۽ آزي، تنهنجي بيرخي سنگدلي
تير نگهه سان دل تي تنهنجا ٺهڪ نشانا

ڪل ياد تنهنجي دامن دل ۾ رهي ٿي منهنجي
ٻيا داغ دل جا "آغا" تازا رهن توانا

***

عبدالڪريم "گدائي"

(1901 _ 1978ع)

عبدالڪريم "گدائي" ولد بجار خان لاشاري 1 ـ جنوري 1901ع تي پنهنجي آبائي ڳوٺ ڪريم آباد تعلقي ٿل ضلعي جيڪب آباد ۾ ڄائو.
پرائمري تعليم ٿل ۾ حاصل ڪيائين. جيڪب آباد جي انگريزي اسڪول ۾ داخل ٿيو بعد وڌيڪ تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ ميونسپل هاءِ اسڪول سکر ۾ داخل ٿيو. سال 1918ع ۾ ڪانگريس ۽ خلافت تحريڪ کان متاثر ٿي مٿريڪ مان تعليم ترڪ ڪري انهن تحريڪن ۾ حصو ورتائين. 1920ع ۾ ٿل مان ورنيڪيولر فائنل جو امتحان پاس ڪيائين. 1932ع ۾ نوڪري ڇڏي تحريڪ آزاديءَ ۾ شامل ٿيو ۽ ٿل جي ڪانگريس ڪميٽيءَ جو سيڪريٽري مقرر ٿيو. انگريزن خلاف جوشيلا نظم لکيائين. سندس شاعريءَ جي شروعات 1922ع ۾ لطف الله بدوي جي صحبت ۾ ٿي. پر سندس شاعريءَ جو دور ورهاڱي کان پوءِ شروع ٿئي ٿو. صحافت ۾ به چڱو حصو رهيس. پاڻ جيڪب آباد جي ڪيترن ئي هفتيوار اخبارن جو ايڊيٽر به ٿي رهيو. "گدائي" صاحب جو انتقال 28 ـ جنوري 1978ع تي ٿيو.

ڪلام

هت دلبر تو جا ڪئي يار ذڪر پئي ٿيندي
ڪا عنايت جي نظر رشڪ قمر پئي ٿيندي

انتظار آهي قيامت جو روح گهٽجي ٿو
ڪجهه خبر ناهي ته هي رات گذر پئي ٿيندي

جن کي آهي نه ميسر ڪٿي ماني جو گرهه
اهل ثروت کي انهن جي ڪا خبر پئي ٿيندي

جيڪي ڪجهه قفس جي اڄ آهي اونداهه ڇانيل
رات کان پوءِ يقين آهي سحر پئي ٿيندي

ڇا ڪندا مون کي "گدائي" هي زماني جا ستم
زندگي ته ڪهڙي طور بسر پئي ٿيندي

❁❁❁

پير حاجي شاهنواز "عارف المولیٰ"

(1922ع - 1978ع)

پير حاجي شاهنواز ولد سيد آثل شاهه جيلاني 20 آڪٽوبر 1922ع تي تولد ٿيو. هو سنڌ جي مشهور بزرگ ۽ شاعر سيد حسن بخش شاهه جو پوٽو هو. سندس ڳوٺ پير سبحان علي شاهه، تعلقي شهداد پور ضلعي سانگهڙ ۾ آهي. سندس شمار سنڌ جي سٺن شاعرن ۾ ٿئي ٿو. پهرين "عاجز" تخلص هئس ۽ پوءِ محمد فقير کتياڻ 'عارف' تخلص ڏنس. ان بعد سون الطالب المولیٰ کيس "عارف المولیٰ" تخلص ڏنو جو آخر تائين قائم رهيو. منٿلي صحبت جو هن سان اثر هو ۽ آئين هن جي ڪلام جي اصلاح به ڪندو هئس. عارف المولیٰ شاعري جي هر صنف تي طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس انتقال 31 مئي 1978ع تي ڪار جي حادثي ۾ ٿيو.

ڪلام

تنها ڪيون تنها ڪيون تڙايون تڙايون
اچي ڀاڙ ڀانگي الائيون الائيون

ڪٿيون ڪتاريون ۽ ڪاريون ڪنواريون
سي مدهوش مئي نوش سيڻيون سونهاريون
رسيليون رسيليون سدا راڄ راڻيون

ڪيا تير تڪبير ڪن مير ماري
نه طاقت آ ڪنهن کي جو تن کي ليهاري
وڃي ڪيئي مڪ ساڻ گهٽي متهج گيائيون

اکيون ڪي اکين جي ته "عارف" غلامي
سڪندر ۽ دارا سڀئي در سلامي
وڏا ڀاڳ جن ساڻ رڃي ڪن رهائيون

حاجي شاهه محمد نوحاڻي

(1903ع_ 1978ع)

حاجي شاهه محمد نوحاڻي بلوچ جي ولادت 1903ع ۾ ڳوٺ ڪنگورو ڏڱهڙي ضلع ميرپور خاص جو رهندڙ هئو. سنڌي تعليم پنهنجي ڳوٺ جي پرائمري اسڪول ۾ حاصل ڪيائين. ساڳئي ڳوٺ ۾ ديني مدرسي ۾ جتي مولوي عبدالحي نوحاڻي کان عربي ۽ فارسي جي تعليم ورتائين. صوم و صلواة جو پابند هو ۽ مهمان نوازي ۽ سخاوت ۾ به پنهنجو مٽ پاڻ هو. انگريزن خلاف هلايل تحريڪ ۾ ڀرپور حصو ورتائين. سندس يارن دوستن جو شاعر ولو حلقو آهي. سال 1942ع ۾ کيس حج جي سعادت نصيب ٿي. شعر روائتي ساز جوڙيندو هو. حاجي صاحب 17 جولاءِ 1978ع تي هن فاني جهان مان دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو. وفات وقت سندس عمر 75 سال هئي.

ڪلام

الف نالي ليهن تنهنجي ترواز ڪيس
ٻئي ٽيهه سچي ۾ اظهار ٿيس

الست برب ڪم آواز ٿيو
تڏهن قالو بلا منهنجي قلب چيو
تني اکر اقرار الفن روح رهيو
لکيو لوح قلم جي لاچار ڪيس.

جنهن ليهن ڪان ٿيندو ڇاڻي جدا
وٽان وقت انهيءَ ڪٿان ٿيو فاني فنا
وسري نال ٿو هتڪ ڇاڻي خطا
آهه ڪي ته تنهنجي جي لاچار ڪيس.

سڪي سڪ سچي توکي ساري ٿي
هت گهڻگهر ڦيرا ڪياري ٿي
لعل پرهه وڇوڙو سڀ ڪي ماري ٿي
آه برهه تنهن جي بيمار ڪيس.

شفا "شاهه محمد" توکي شاهه ڪنهن
تنهنجي راهه پسڻ لئي ڀاڳ ڪٿي
بخش گناهه جا ته گناهه ڪٿي
پاڪي تو جنهنجي جي بيمار ٿيس

■■■

"امير" قريشي

(1978-1906)

امير قريشي ولد امام بخش قريشي ڳوٺ شڪارپور ۾ 1906ع ڌاري ڄائو. شاعريءَ جو آغاز 1930ع کان ڪيائين. سندس استاد "سرشار عقيلي" هو. پاڻ "محفل احباب" جو صدر، "جمعيت الشعراءِ سنڌ" جو جنرل سيڪريٽري ۽ ڪيترن ئي انجمن ادارن جو سرگرم ڪارڪن ٿي رهيو. سندس تصنيفات ۾ "جهنگل" (ناول)، "انور" (ناول)، "رباعيات امير" ۽ "شڪوه جواب شڪوه" جو ترجمو قابل ذڪر آهن. پر اهي ڪتاب اڃا اشاعت هيٺ اچي نه سگهيا آهن. پاڻ ٽيڪ ڊپارٽمينٽ ۾ هڪ اعليٰ عهدي تان رٽائر ڪري ڪجهه وقت شڪارپور ۾ سڪونت پذير ٿيو ۽ بعد ۾ ڪراچي منتقل ٿيو. نهايت ئي نيڪ ۽ مهمان نواز طبيعت جو مالڪ هو. 1978ع ڌاري وفات ڪيائين.

ڪلام

راز دل پنهنجو لڪائي ويٺين، حسن کي پاڻ ڇپائي ويٺين
ڪانهي دنيا کي ڪا حيف "امير" پاڻ کان دوست رسائي ويٺين

ٿيهين تاصور پرائي ويٺين، سوز سيني مان گنوائي ويٺين
آب اکين مان وهايئي افسوس، ٻره جي ياد وسائي ويٺين

ڪاهه مان ڏيهه ڏڪائي ويٺين، پاڻ کان پاڻ ڀلائي ويٺين
خاڪ هيٺيون ٻه سڏائين ٿو "امير" خواهه مخواهه خلق کلائي ويٺين

فخر انسان کي لڄائي ويٺين، عشق پنهنجي کي ڇڏائي ويٺين
مون پڇيو ڪير ڪري سوال "امير" آبرو تنهنجي وڃائي ويٺين

●●●

محمّد خان "غني"

(1903ع - 1979ع)

محمّد خان ولد قاضي محمّد دائود ميمڻ 3- مارچ 1903ع تي ڳوٺ "ٽکڙ" تعلقي ٽنڊو محمّد خان ضلع حيدرآباد ۾ تولد ٿيو. سندس خاندان علمي ادبي دنيا ۾ نمايان ۽ بلند مقام جو حامل آهي. بارڻ حافظ حامد ٽکڙائي جو پوٽو ۽ محمّد هاشم "مخلص" جو ڀاڻيجو هئو. قرآن شريف ۽ پارسي جي تعليم عبدالله "بسمل" کان ورتائين ۽ اهو ئي شاعريءَ ۾ سندس استاد به هئو. ننڍي عمر ۾ شعر چوڻ لڳو ۽ آخر تائين سنڌي ٻولي ۽ ادب جي بي لوث خدمت ڪيائين ۽ خود به نمايان مقام تي پهتو. 1931ع کان "مسلمان" اخبار جو ايڊيٽر به ٿي رهيو. غني صاحب جو انتقال 1- مارچ 1979ع تي ٿيو.

ڪلام

ڇا ٿو ڏيون پڇين ڇا مون آ ٿئو تنهنجي عشق ۾
هڪ آهه جگر ڏيل ۽ هڪ ياد بدن ۾

مارين ٿو نگهه ساڻ جيارين ٿو ڪلام ساڻ
اعجاز آهي تنهنجي چپن ۽ اکين ۾

اکين ٿي ملي توسان ڪيو دل کي گرفتار
پنهنجي کان لڳي آهه نه رکيو خوف ڇپڻ ۾

نخچير قريب آهه ڪمان هٿ ۾ ڪٿي ڪان
ويچار اجهي ڳل نه ڪر تير لڳڻ ۾

جيڪين پير ٿو ٿلي ٿئين ٿو ٿلي تيز ستمگر
ٿي ڪيئن نه گريه چرخ ڪيئن آهه اچڻ ۾

بلبل جي اگر آهه جو تاثير اهو ناهي
ڇو چاڪ گريبان ٿيو گل جو چمن ۾

برباد ڪيو دل کي ڪلو زلف جي سودا
نادان جو ڪر تيئن پيو دار و رسن ۾

***

جان محمّد "اضعف" هالائي

(1897-1979ع)

جان محمّد ولد عبدالرؤف ايڙو 14 آگسٽ 1897ع تي تولد ٿيو "اضعف هالائي" سندس تخلص هئو. سندس اسلامي ۽ تبليغي مضمون ورهين کان وٺي سنڌ جي سڀني مشهور اخبارن ۽ رسالن ۾ شايع ٿيندا رهيا آهن. شاعري توڙي انشا پردازي ۾ سندس استاد مرحوم حڪيم فتح محمد صغير سيوهاڻي ۽ مرحوم محمّد هاشم "مخلص" هئا. خلافت واري زماني خلافت تحريڪ ۾ سرگرميءَ سان حصو ورتائين. انجمن مولود النبي ﷺ هالا" ۾ پاڻ مرحوم الحاج پير محمّد سائل هالائي جي صدارت ۾ سرگرم ڪارڪن جي حيثيت ۾ سالن جا سال خدمت ڪندو رهيو. سندس هڪ ننڍڙو ڪتابڙو بنام "انوار محمّدي"، "انجمن مولود النبي ﷺ هالا" طرفان ڇپجي شايع ٿيو. اضعف هالائي جو انتقال 8 مارچ 1979ع تي ٿيو.

نعت شريف

حبيب ﷺ خدا آ اهڙو نبوت، رسولن جو سرواڻ امت لاءِ رحمت

اطاعت سندس آ اطاعت خدا جي اهو آ حقيقت ۽ روح عبادت

محمّد ﷺ جو نالو پيارو پيارو رسي روح کي جنهن سان راحت ٿي راحت

هدايت جا تارا صحابا پيئي اهو مير مرسل آ شمس هدايت

رڳا حڪومت قيصر ۽ ڪسري ڪري پيا، ٿيو جيئن جهان ۾ ظهور نبوت

حقارت ڪري پور دنيا تان بيشڪ، ڪنائين زماني کي درس اخوت

خدا مير مرسل کي معراج بخشيو اچي ڪين سگهي ٿي تي اهڙي عنايت

مقدس ۽ ڪامل مڪمل بشر آ، نبوت جو نور آ رسالت جي دولت

سندس ذات آ فخر اولاد آدم سندس سر سان انسانيت جي آ عظمت

خدا موڪليو کيس رحمت بڻائي ٿيا ان تي منڪشف اسرار حڪمت

سندس هر قدم آ خدا جي رضا سان سندس زندگي آهي درس هدايت

حوض تي آب ڪوثر جو ساقي سخي آ، سندس هٿ ۾ هوندو لوائي شفاعت

محمّد جي تعريف "اضعف" ڪٿان ٿو چا، خدا خود سندس ڪئي آ وصف رسالت

❖❖❖

دادن فقير "دادن" جويو

(1906-1979ع)

دادن فقير ولد ڏتي بخش جويو 17 - جنوري 1906ع تي ڳوٺ ميانداد چنجڻي، تعلقه وارهه ضلع لاڙڪاڻي ۾ تولد ٿيو ۽ 19 - آڪٽوبر 1979ع تي وفات ڪيائين. سندس زندگي جو تفصيلي احوال ملي ڪونه سگهيو آهي. سندس غزل ۽ ڪافيون مشهور آهن جيڪي سنڌ جا ڳائڻا وڏي چاهه ۽ محبت سان ڳائيندا آهن. پاڻ فقير اٿي طبع جو مالڪ هو ۽ فطرتاً توڪلي هو. سندس لاڙڪاڻي خواجه نادره طالب ۽ ڪيترائي شاگرد آهن. سندس ڪلام هر لحاظ کان معياري آهي. ڪيترن ئي وڏن مشاعرن ۽ ڪانفرنسن ۾ ڪلام پڙهي داد حاصل ڪندو هو. سندس وفات 19 - آڪٽوبر 1979ع تي ٿي.

ڪلام

ٿو پاتيان موت مان پنهنجو وجود ڪنار جي ويجهو
جهلي نعمت وڃان ٿو ڪين ڪڏهن مان يار جي ويجهو

صلاح آهي نه پورو ۽ طبيعت پڻ نه پوري آ
لڳي وڃي تان وڃجي ڪنهن ٿو ڪم ڪار جي ويجهو

سندس رخسار ويجهو وڃجي ڪيئن جو مار زلفن جي
ڏنگڻ جي لاءِ ويٺو آ سندس رخسار جي ويجهو

خبر ناهي ته ڪهڙي موت ٿي ٿي بيماري وٺي آهي
جو پنهنجي پي اچي ڪو ڪين موت بيمار جي ويجهو

ڪٿي تلوار مارڻ منهنجي لاءِ ايندو نه اي "دادن"
جهليندس پنهنجو ڳردن مان رکي تلوار جي ويجهو

حاجي الهہ بچايو ميمڻ "وفا" هالائي

(1911ع - 1980ع)

حاجي الهہ بچايو ولد محمد جمن گلجي ميمڻ 4- آڪٽوبر 1911ع تي هالن پراڻن ۾ ڄائو. سندس وڏا هالا جي اوڀر ڏکڻ جي ڏيڍ ميل فاصلي تي ڳوٺ گجو جا رهاڪو هئا، جتي گجو جي تالي سان قبرستان به آهي. حاجي الهہ بچائي ايام طفوليت کان ئي شعر و شاعري تي طبع آزمائي ڪئي. سنڌي ۽ فارسي ۾ کيس چڱي ڄاڻ هئي. شاعري ۾ "وفا" تخلص استعمال ڪيو اٿس. سال 1943ع کان وفات تائين ميونسپالٽي هالا جو ميمبر رهيو ۽ سال 1944ع ۾ مسلم ليگ هالا جو جنرل سيڪريٽري به ٿي رهيو. سندس وفات 16- جنوري 1980ع مطابق 27 صفر المظفر 1400هه تي ٿي.

ڪلام

جاني محمد ﷺ مصطفىٰ فخر اول آخر نبي ﷺ،
ختم الرسل خير الورىٰ احسن امين اطهر نبي ﷺ.

لولاڪ لما جي لقب خلق عظيم سان عجيب،
عالم اتم هاڻي نسب آيو اسان آڌر نبي ﷺ.

طٰه ۽ يٰسين انما ثابت صحيح سنڌين لقا،
سڀ ڪو چوي صلو عليہ صفحا مٿي سرور نبي ﷺ.

شافع زمان شافع امم اوج مقدم عرب ۽ عجم،
نابود ٿي نعدي ظلم اظهر ٿيو انور نبي ﷺ.

سلطان اٿس ٻنهي جهان جو محبوب رب رحمان جو،
بي مثل ان جي شان جو بي مثل مقصد مظهر نبي ﷺ.

هر دم "وفا" جي هيءَ صدا آسان ٿئي احتدا،
مطلب ملي سون من سڀئي پيارا ٿي هيڪڙ نبي ﷺ.

❁❁❁

صوفي علي محمد فقير ٽالپر

(1906ع - 1980ع)

صوفي علي محمد فقير ولد صوفي مير محمد فقير ٽالپر سن 1906ع ۾ ڳوٺ ٽالپر وڏا تعلقي ڪوٽ ڏيجي ضلعي خيرپور ۾ تولد ٿيو. سنڌي ۽ فارسي ۽ عربي جي تعليم پنهنجي ڳوٺ جي مدرسي ۾ حاصل ڪيائين. تمام سٺو ۽ سنڌ شاعر هئو سنڌس رسالو "رتن امول" جي نالي سان ڇپيل آهي. پاڻ صوفي درياه خان فقير جو روحاني طالب هئو. سنڌس وصال 22 - جمادي الاول 1400هه مطابق 8- اپريل 1980ع تي ٿيو ۽ سنڌس آخري آرام گاهه ٽالپر وڏا ۾ موجود آهي.

ڪلام

ڳلهه ڪهين ڪون سڻا ران آزار دل دا،
وڇڙي ڏڏيان تيه نهين يار ملنا

مٺين ٿان هٿي دا ڏکيا ڇپايا، قاصد سڄڻ ڪون ڏيوين ٿيايا،
ياڻي ڳنڊڻي سڱ ته سيايا، سڻڻا ڪڍ ڪيتي ڪيتان ترس تل دا.

مدتان گذر ڳيان آوندا نه جاني، ترنان ڪيتي ڪي دلڙي ديواني،
لٿي هجر ٻب جهوڻ ڇوالي، باقي رهيا وچ ياندماڻي ڳل دا.

مرڪي ڀلائي سڪ دي سوالي، ترها ڏکي دا ڪيتي توائي،
رهيا وچ تحير مرغا هوائي، محشر مچايئي ظاهر ڇانل دا.

"علي محمد" ٻوليان ٻليندا، آيا حق تئا منڪون ڳوليندا،
ٿي ٿي جيڪان در در رليندا، ڏٺيا يار سر تي آيا ڀي ڦل دا.

***

سيد علي ڏنو شاهه "عليؔ"

(1907_1980ع)

سيد علي ڏنو شاهه عرف علي شاهه ولد سيد پڃل شاهه جيلاني تخلص "علي" ڳوٺ وڳڻ تعلقو ميهڙ ضلعو دادو ۾ 2- اپريل 1907ع تي ڄائو. هن سنڌي تعليم ست درجا حاصل ڪئي. قرآن شريف پڙهيل هو. پاڻ تبليغ ڪندا هئا. ڪئين بزرگن جي صحبت ۾ رهيو ۽ شاعري ۾ مشغول هو. سندس رسالو قلمي صورت ۾ موجود آهي. سندس وصال 6- نومبر 1980ع تي ڳوٺ شاهه محمد شاهه جيلاني تعلقو ميهڙ ضلعو دادو ۾ ٿيو. شاعري جو تعداد 400 ڪلام ۽ ڪجهه بيت ۽ ڪافيون آهن.

ڪلام

الله لڳ عرض هي منهنجو اگهائج يا رسول الله
پهچجي در پاڪ جي جاڳ ڄمائج يا رسول الله

ٿيا مريد گناهه لهرن وڃي ويٺي دير پاپن جي
ڪنڌيءَ تي ڪاڙهي ڪشتي پڄائج يا رسول الله

پليد بدڪار ۽ غافل بدعتي بي شمر آهيان،
رحمت العالمين رهبر رسائج يا رسول الله

"علي" اسان [illegible] کي آسڪيندا پاڻ دوزخ تي
ليکي مٿ ڪيلي برڪت سان بچائج يا رسول الله

***

مرزا علي محمد بيگ "مظفر"

(1898 - 1981ع)

مرزا علي محمد بيگ "مظفر" ولد مرزا قربان علي بيگ 7 - مئي 1898ع تي ٽنڊو آغا ۾ تولد ٿيو. مرزا صاحب پنهنجي والد کان قرآن مجيد ۽ فارسي جي تعليم حاصل ڪئي. پرائمري تعليم وٺڻ بعد "نولراءِ هيرانند اڪيڊمي" ۾ داخل ٿيو. 1918ع ۾ روينيو ڊپارٽمينٽ ۾ سرڪاري ملازم ٿيو ۽ شاعريءَ جو آغاز ڪيائين. 1920ع ۾ قزلباش مير عبدالحسين خان "سانگي" جيڪو ان وقت آنريري مئجسٽريٽ هو، وٽ سرڪاري طور سر شيرستيدار مقرر ٿيو. ان زماني ۾ پنهنجي ڪلام جي اصلاح پنهنجي والد ۽ قزلباش مير عبدالحسين خان "سانگي" کان وٺندو هو. مرزا صاحب جي ڪلام ۾ مناجات، نعت، قصائد، مرثيه، سلام، غزليات ۽ رباعيات وغيره سنڌي، اردو ۽ فارسي زبانن ۾ موجود آهن. مقالا ۽ يادگيريون نظم سان گڏ نثر ۾ به تحرير ٿيل آهن. مرزا صاحب 23 - صفر 1401ھ مطابق 1 - جنوري 1981ع تي وفات ڪئي ۽ پنهنجي آبائي قبرستان ۾ دفن ٿيو.

ڪلام

ڪنهن ديدار سان اڄ ويو آءٌ موٽي موٽي مٿي
جو موٽي موٽي جاني ۽ دلبر دلبر شڪفو

ٿيا چشم ۽ نعمان جن جا اڄ نرگس نرگس چشم
جو نرگس نرگس شهلا ۽ چشم چشم ڪوڙي

خط ۽ خال نگار آهن اڄ حالت نرگس خاطي
جو سنبل سنبل مشڪين ۽ نقط نقطه عنبر

سجڻ پنهنجي جو مان آهيان اڄ چاڪر نرگس بندو
جو چاڪر چاڪر ڪنهن ۽ بندو بنده ڪمتر

گهري حق کان "مظفر" تو اڄ ساقي نرگس باده
جو ساقي ساقي ڪوثر ۽ باده باده احمر

■■■

عبدالله "خواب" حيدرآبادي

(1903_1981ع)

عبدالله "خواب" ولد ميان علي بخش پٺاڻ جي ولادت 29_ڊسمبر 1903ع تي حيدرآباد ۾ ٿي. ۽ 21_فيبروري 1981ع تي انتقال ڪيائين. خواب صاحب جو والد ماجد محمد عاشق رسول مدح خوان هو. خواب صاحب تعليم جي لحاظ کان ۾ چار درجا سنڌي پڙهي سگهيو. 1927ع ۾ مسلم ادبي سوسائٽي قائم ٿي جنهن ۾ مرحوم ميران محمد شاهه، خانبهادر محمد صديق ميمڻ، عطا محمد عطا، ڊاڪٽر خليل بسمل، ليکراج عزيز ۽ ٻين ڪن شاعرن سان گڏ مشاعرن ۾ شرڪت ڪيائين. سنڌس ذوق شاعريءَ جي تربيت حافظ حيات شاهه صاحب ۽ سنڌس وڏي ڀاءُ واڻ صاحب ڪئي. آخري ڏينهن ۾ "بزم خليل" (1948ع) جي ڪچهرين سان تي سهائي جو ڪم ڪيو. ان سان گڏ انجمن ترقي اردو جي اردو جي مشاعرن ۾ به ڪلام پڙهڻ شروع ڪيائين. ان سنڌي ۽ جمعيت الشعراءِ جي ادبي ڪانفرنس ۾ "اديب سنڌ"، "مهراڻ" رسالن ۾ خواب صاحب جي ذوق جي تحصيل جو سامان پيدا ٿيو. ان طرح "وڏي طالب المولي" جي ڪچهرين ۾ ڪيس ڪافي چمڪايو.

ڪلام

پره ڪيو بيحال بيو چوڻين يار پنهل جي

سور پراڻي ٿيون جي ستيون، پڇتيون لنگهي پرت جون پڇيون،
ساڃين ان جي لنڊي سنڀال

پسي پنهل جي پاڇيون پٺيون، واس ولين سي رنگ ۾ رتيون
آڻائين جوت جمال

ولڙ ورهه ورهنگي وڌيون، تعطيبندي رات جا تارا ڳڻيون
هيڙا تن حال

نيڻن لڙا ٿيا لاڙيون لڳيون، ڪيچ جون ڪٿيون ڦرڪي ڪڇيون
پرت ڪيون پامال

سوڻ ۽ سي جون سڀيون ستيون، حيف جون وياڻين ڪڏهن ڳڻيون
"خواب" انهي خوشحال

●●●

سيد اسد الله شاهه "بيخود" حسيني

(1931-1981ع)

سيد اسد الله شاهه "بيخود" حسيني ولد سيد الله بخش شاهه 12 اپريل 1931ع تي ڄائو. مئٽرڪ 1953ع بي اي 1957ع ۾ ڪيائين. لنڊن يونيورسٽي مان 1960ع ۾ ڪلاسيڪي فارسي ۾ آنرز ۽ 1966ع ۾ پي ايڇ ڊي ڪيمبرج يونيورسٽي مان ڪيائين. لنڊن يونيورسٽي ۾ ريسرچ اسسٽنٽ، سنڌ يونيورسٽي ۾ فارسي جو پروفيسر ۽ ڊين فيڪلٽي آف آرٽس، چيئرمين سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ، اعزازي سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ۽ چيف منسٽر جو اسپيشل اسسٽنٽ ٿي رهيو. شاعري 1953ع کان شروع ڪيائين. محمد خان غني ۽ گرامي صاحب جو شاگرد هو. 23 جولاءِ 1980ع تي انتقال ڪيائين.

اسدالله شاهه پهرين "اسد" طور تخلص استعمال ڪندو هو. مون (طالب المولىٰ) خط ۾ کيس "بيخود" لکيو ۽ تخلص طور ڏنو جيڪو پاڻ سدائين تخلص طور استعمال ڪندو هو.

ڪلام

تيسان ڳالهه جي رهي ويئي ڳار ٿيل
نڪي آهه جيئڻ نڪي آهه مرڻ

تنهنجي حالت تي جي تون غور ڪرين، نڪي ڳالهه ڪلي رڳو سلامتا پڙهين،
تنهنجا سور مٽين ٻيلي سور چڙهين، جو ته توکي سيکاريو ادب ڪري.

اهي اکڙيون ته ڪڪڙا! اکڙيون هئا، رڳو محبت جا ئي ميٺين هئا،
پنهنجا شوق ته سڀ سڪي ڳنڍيون هئا، لڪي ڪيئين ڪان وڃڻ نڪي ڪانڌ ڪيئي.

اهڙو محبت ۾ مجبور آهيان، پنهنجي ٻاجهه تي ڀاڱ تي پور آهيان،
ڪٿي چيٽ آهيان، ڪٿي چور آهيان، ڪٿي خوب خوشين ڪٿي ڏنهن ڏکن.

اڄ رسم و رواج جا بند پڇين، هاڻ پٺي ساڻ هر آغوش ٿيون،
پيو "بيخود" اڄ انهن ته وڃون نڪي ڪٿي اڄ نڪي هوش هجن.

٭٭٭

قاضي علي اڪبر درازي

(1895ع ـ 1981ع)

قاضي علي اڪبر ولد قاضي علي محمد درازي 18 ـ جولاءِ 1895ع تي روهڙيءَ ۾ تولد ٿيو. بمبئي يونيورسٽي مان مئٽرڪ جو امتحان پاس ڪري روينيو کاتي ۾ ڪلارڪ مقرر ٿيو ۽ 23 ـ جولاءِ 1950ع تي خزانه آفيسر جي عهدي تي پهچي، پينشن وٺي رٽائرڊ ٿيو. ننڍپڻ کان ئي سندس طبيعت جو لاڙو تصوف ڏي ٿي ويو. پنهنجي مرشد سچل سرمست ڏانهن سندس عقيدت عشق جي درجي تي پهتل هئي. پاڻ ننڍا وڏا تقريباً پنجاهه کن ڪتاب لکيا اٿس. سندس تخلص "غلام اڪبر" هو. آخري عمر ۾ پنهنجي مرشد جي ميلي ۽ ٻين مقامي ادبي ڪچهرين ۾ باقاعدگي سان شريڪ ٿيندو رهيو. پاڻ 2 محرم 1402هه مطابق 30 ـ آڪٽوبر 1981ع تي وفات ڪيائون ۽ عيدگاه قبرستان لڳ مختيار ڪار آفيس روهڙيءَ ۾ دفن ٿيل آهي.

ڪلام

اچي هن حال ۾ حامي سڳيو ٿيو يا رسول الله
ٻڏي ناڪي نماڻي جو ٻاڏايو يا رسول الله

چڪن طرفن ٻڌي ويڙهي غمن جي لوڙ آ منهن کي
ٻڏائي ساڻ ٻيڙه کي بچايو يا رسول الله

ايلن جي پريان ڪشتي غمن جي بحر ۾ پيئي
مرادن جي ڪناري تي رسايو يا رسول الله

اگر تقدير منهنجيءَ ۾ جڳائي ڪا لکيل ناهي
مهر سان تنهن کي مختيارا ڦٽايو يا رسول الله

مٿايو "علي اڪبر" جي غلام اڪبر جي مڃ آزيد
ظاهر باطن مرادون سڀ پڄايو يا رسول الله

❀❀❀

سيد سردار علي شاھ "ذاڪر"

(1928-1981ع)

سيد سردار علي شاھ "ذاڪر" ولد سيد جعفر شاھ 1928ع ۾ تولد ٿيو. مشترڪ نواب شاھ هاءِ اسڪول ۽ بي اي (آنرس) سنڌ مسلم ڪاليج ڪراچي مان پاس ڪيائين. خاڪسار تحريڪ ۾ ڪم ڪندي سرڪاري ملازمت بدران آزاد واري زندگي کي ترجيح ڏنائين ۽ صحافت جي ميدان ۾ قدم رکيائين. پهرين "التوحيد" ۾ ڪم ڪيائين رسالو "عام راءِ"، "ڪاروان" ۽ آخر ۾ "مهراڻ اخبار" جو ايڊيٽر ٿي رهيو. سندس تصنيفات مان "رت جا ڳوڙها" "سنڌي زبان جي حيثيت ۽ ان جو مستقبل"، "ديار يار جي ڳالهه" ۽ نعتيه شاعري جهول آهي. پاڻ 1981ع ۾ انتقال ڪيائين.

ڪلام

من کي گهايو ارمان جي گهور پرين
جڳڙي چاهت ٿيا ناسور پرين

تنهنجا ابرا تيغ اُڇائين ٿا
هٿي گهور ڌنين کي گهائين ٿا
نيڻا ابرو تيغ وهائن ٿا
ڪهڙي ڳالهه ڪيئي ڪلور پرين

تنهنجا ڏند سچا ملهه چوان
لب لال شڪر ۽ قند چوان
تنهنجا عارض صاف سڳند چوان
تنهنجي پيشاني پرنور پيان

تنهنجا وار سچا "والليل" مجيد
من ۾ ڪارا ٿيا الليل مجيد
اهي لانگ ريشن ٿا نيا مجيد
تنهنجي نام جو هي دستور پرين

تنهنجي سونهن ڏٺي "سردار علي"
آهي ڪر ٿي تنهنجي دلدار علي
ڪو آن ساڻ اهي پورهيا پلي
جهڙو وڪ ٿي وقلور پرين

پيرل پياسي

(1925_ 1982ع)

پير محمد عرف "پيرل" پياسي ولد محمد حسين هولائي ڳوٺ ميرپور ساڪرو ضلعي ٺٽي ۾ 1925ع ۾ تولد ٿيو. تعليم سنڌي فائينل ۽ ٿوري عربي ۽ فارسي حاصل ڪيائين. روينيو ڊپارٽمينٽ ۾ نهايت ڪامياب تپيدار شمار ڪيو ويندو هو. ضلع ٺٽي جي تپيدار ائسوسيئيشن جو جنرل سيڪريٽري پڻ ٿي رهيو. ريڊيو پاڪستان حيدرآباد جو ابتدا کان وٺي ڪامياب شاعر رهيو. سندس ڪلام "گراموفون ڪمپني ڪراچي" طرفان رڪارڊ ٿي ملڪ ۾ ڪافي مقبوليت حاصل ڪري چڪا آهن. سندس شاعري جو زياده تر رجحان ڪافي ڏانهن مائل آهي. ان ڪري عوام ۾ کيس ڪافي مقبوليت حاصل هئي. پاڻ ساڪري واري "بزم ادب" ميرپور ساڪري جو صدر ٿي رهيو هو. ٺٽي جي مشهور استاد شاعر، سيد زمان "ساقي" جو خدمت حالت ۾ پيل ڪلام گڏ ڪيائين. 4- فيبروري 1982ع تي رحلت ڪيائين.

ڪلام

اگر لطف و عطا ان جي مون تي حاصل نه ٿي سگهندي
تڏهن ئي قلب ان جي ياد کان غافل نه ٿي سگهندي

نه ڪر تون ذڪر چشم يار سان ڪا چشم جو آهي
جو الجم نيشه الجم آ، مي ڪامل نه ٿي سگهندي

فراق يار ۾ دل جا جزا سڀ ڌار ٿيا آهن
يقين آهي مرڪب ڪيئن ۾ لفظ "دل" نه ٿي سگهندي

نه جنهن وٽ ڪا مڃي اخلاص ۽ ايمان جي دولت
امور مخلوق جي خدمت طرف مائل نه ٿي سگهندي

ارمان جون محفلون آهن يقيناً ارج تي ياري
مگر "پياسي" شريڪ روح محفل نه ٿي سگهندي

سيّد ولايت شاهه جيلاني

(1911ع ـ 1982ع)

سيّد ولايت شاهه ولد سيّد بگل شاهه جيلاني، ڳوٺ الهاه شريف تعلقي لکي ضلع شڪارپور ۾ 1329ھ مطابق 1911ع ۾ ڄائو. تعليم پنهنجي والد سيّد بگل شاهه جو طالب ٿيو. ننڍي هوندي کان ولي فقيري حال مٿس موجود هو. پاڻ سنڌي ۽ سرائڪي شاعري ڪندو هو. سندس قلمي رسالو موجود آهي. سدائين الله جي عشق ۾ محو رهندو هو. فقراءَ سدائين گڏ هوندو هوس. درگاهه تي فقراءَ سميت ميراڳ ڳائيندو هو. جنهن ۾ صوفي شاهه عنايت شهيد، صوفي محمد فقير کتياڻ، شاهه عبداللطيف ڀٽائي، قلندر لعل شهباز وغيره جو ڪلام شامل هوندو هو. [illegible] [illegible] 20 جمادي الاول 1402ھ مطابق 16 ـ مارچ 1982ع بروز اربع تي دارالبقا ڏانهن راهي ٿيو.

ڪلام

حضرت انسان نقش صورت ۾ جلوو ذات قدير جو آ،
لرزاني تهه فرموده جي يطهرڪم تطهير جو آ.

تي پاسه اوّل پوءِ پاسه ڪي پس هردي الله پاڪي جهاتي لهي،
يعني ذات ۾ پس يار مرا پس اهو تصور تنهن تصوير جو آ.

تي سير جي ساڪي سيلاني، پرين پوش پهري آيو انساني،
صوفي جولي الله سرائي پوري اللّه اهو توسل تان تنبير جو آ.

پير سلطان ڪان راهه رندي رجهه الله ويساه رندي،
شاهه ولايت شهنشاهي هي فيض فياض فقير جو آ.

***

ڊاڪٽر عطا محمد "حامي"

(1919ـ 1982ع)

ڊاڪٽر عطا محمد "حامي" ولد قاسم خان سومرو ويٺل ڳوٺ سومرو ڪاڇو، تعلقه ڪوٽ ڏيجي ضلعي خيرپور ميرس ۾ 1 ـ جنوري 1919ع تي تولد ٿيو. ڊاڪٽر عطا محمد حامي جا وڏا مير سهراب خان جي خاص مقربن مان هئا. تنهن ڪري هن وقت تائين سنڌ ۾ عزت ۽ آبرو آهي. پاڻ ان جي اسڪول مان پرائمري ۽ ناز هاءِ اسڪول خيرپور مان انگريزيءَ جي تعليم حاصل ڪيائين. طالب العلمي واري زماني ۾ سيد غلام علي "مخمور" کان علم عروض جي تعليم حاصل ڪيائين. "اديب سنڌ" ۽ ڪلاچي ۾ سنڌي ڪلام شايع ٿيو. اسلاميه ڪاليج هالا ۾ پروفيسر هو. نهايت خوش مزاج ۽ با تهذيب شخص هو. 3 ـ جون 1982ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

اڃي تو صدا دل کي يارن جو آوڪي
هي ڪشتي تي ڪاڻي ڪنارن جو آوڪو

ڏيئي ٿا وڃن اعتبارن جو آوڪي
نظر ڪيون اڄي ناز وارن جو آوڪو

گلن پنهنجي دامن ۾ ڪنڊا ڇپايا
خزان کان وڌ آهي بهارن جو آوڪو

هتيا ڪئيد ڪڪر ۽ سحر ڪئين آئي
هي جانباز تي جشن تارن جو آوڪو

ڪيترا منهنجا منزل آئي دل جا سهارا
مٽان ڪائين ڪٺ قريب يارن جو آوڪو

رسايو جنهن نيت منزل تي "حامي"
کوڙيا تي آهر رهگذارن جو آوڪو

■■■

فقير يار محمد مري

(وصال 1982ع)

فقير يار محمد مري ويٺل ڳاهي لڳ ڪڏوري ضلع سانگهڙ سنڌ ۾ ولادت جي تاريخ جي خبر ناهي پئي. يار محمد فقير ڪتياڻ جو طالب ٿيو ۽ ان جي ڪلامن پڙهڻ ڪلام چيائين. ننڍي هوندي کان ئي صوفي سنگ ۾ شامل ٿي پڪتاري ٿي ڪلام چوندو هو ۽ پوءِ پنهنجا ڪلام به چيائين. يار وٽ محبت وارو فقير هو "عشق قاتل" ۽ "صدقي حضرت عشق تان" سنڌي تخليق ڪلام هوا. فقير يار محمد مري 23- آڪٽوبر 1982ع تي وفات ڪئي. "طالب علي" بطور تخلص استعمال ڪيو اٿس.

ڪلام

جب عشق اڪثر هر ڪو ڏسي صاف صورت انسان ۾

هر هر عشق الستي آهي، جو مڪان سان ننڍي ڏس لاٿي،
سرهڪ سائي ڪان وٺ ٿيو ڳالهي، پس قدرت جو ڳالهي
جهاني ٻاٽي جان ۾

"وڃڻ" وارو ويل ويائي، "الوب" ڪان اوڪو ٻيل ٻولاٿي،
هرلم ويلو ڪڪڙ هلائي، تون "الله" واري لول ۾ لس
حل إعمدنا جي ايوان ۾

"طالب علي" ۽ ڳولهڻو ڪٽڪي، هن هر ويٺو آهين هڪڙين
لاحد واري حد ۾ لڪين، لا لا الا ميڃاير اٿي
تنهن واري هن تان ۾

***

نُور محمد "نُور" هالائي

(1927ع-1982ع)

نور محمد "نور" ولد احمد خان ابڙو 1- جنوري 1927ع تي تولد ٿيو. ابتدائي تعليم هالا نوان ۾ ورتائين. 1945ع ۾ نور محمد هاءِ اسڪول حيدرآباد مان مئٽرڪ پاس ڪيائين ۽ 1946ع ۾ ڪلارڪ طور شراح ڪاٽي ۾ مقرر ٿيو. 1956ع ۾ بي اي ۽ 1958ع ۾ ... ڊپارٽمينٽل امتحان امتيازي حيثيت سان پاس ڪيائين. سنڌ جي جدا جدا تعلقن ۾ بطور هيڊ منشي ٿي ڪم ڪيائين. 1972ع ۾ مختيارڪار مقرر ٿيو. "نور" هالائي کي شاعريءَ سان تمام گهڻو شوق هو. سندس وڏي ڀاءُ "نور هالائي" شاعريءَ ۾ سندس رهنمائي ڪئي. "فردوس" ۽ ماهوار "هلال پاڪستان" ۾ سندس ڪلام ڇپبو هو. پاڻ "گريجوئيٽ ايسوسيئيشن" جو ميمبر هو ۽ ناطار ... جي امداد ۾ ... هو ۽ ڪيترائي سال "ايڊ ويلفيئر ايسوسيئيشن" جو صدر به رهيو ۽ نمايان خدمتون سرانجام ڏنائين. سندس انتقال 4- نومبر 1982ع تي ٿيو.

ڪلام

ڇانئجي ويو ڪڪرن جي مان پراڻو داستان ڪلهين
ته ڪئي ٿا تعلق جيئن سڀ ڀڃن ڪلهين قلب ڪلهين

اي تقديرا جي حاڪم ٿي ٿي خود گدا ڪلهين
ڪنگر ٿي پين ٿا هي جهان جا حڪمران ڪلهين

سنڀالي هل جهان ۾ ڪر نه ڪنهن سان راز وا ڪلهين
مثل شيطان جي انسان ڪڍي ٿيندو رازدان ڪلهين

محبتون منهنجي رستي کي سو رهزن رهنما ڪلهين
ڇڏي ٿا مهربان ڪري ته ٿيندو مهربان ڪلهين

نظر لطف وڪرم جي ڪر غلامن تي خدا ڪلهين
نه ويندي "نور" جي تو وٽ دعا هيا رائگان ڪلهين

■■■

ڊاڪٽر شيخ محمّد ابراهيم "خليل"

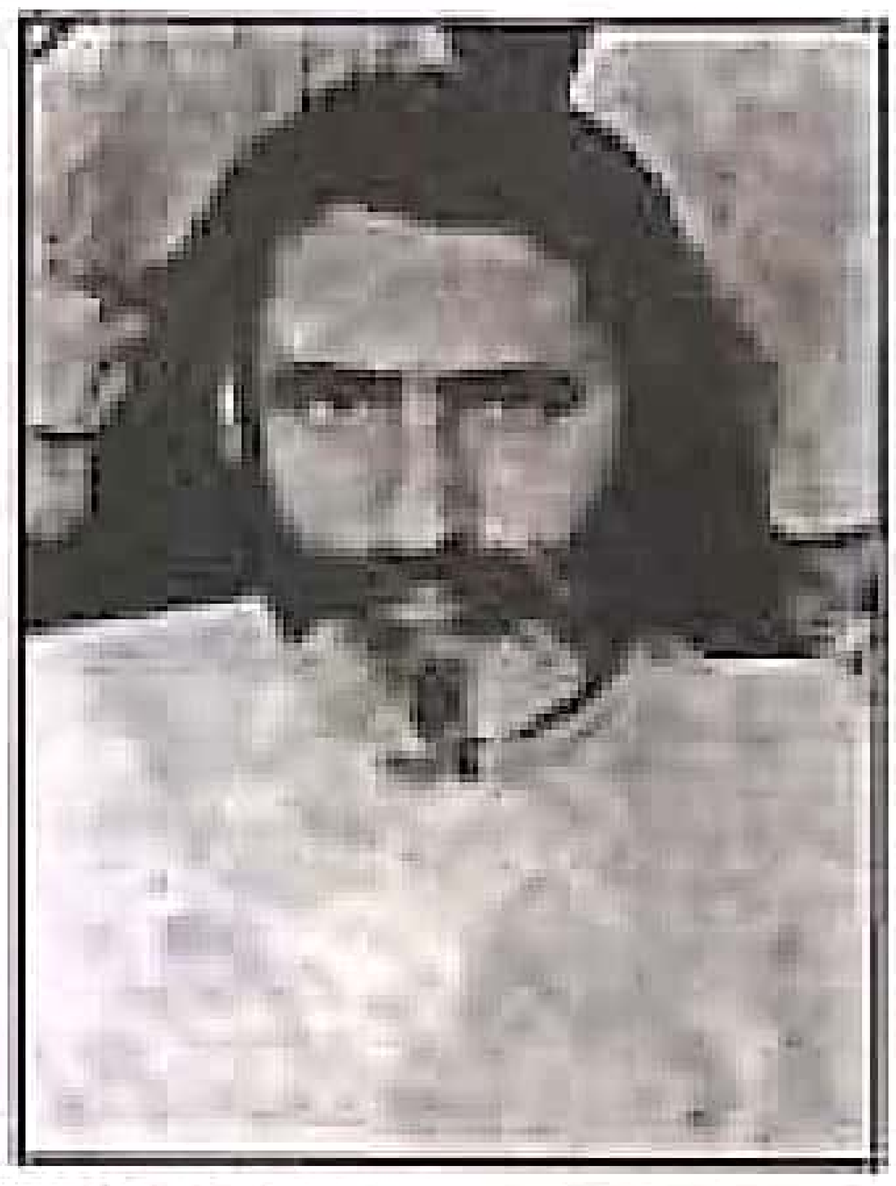
(1900ع _ 1982ع)

ڊاڪٽر شيخ محمّد ابراهيم "خليل" ولد محمّد يوسف شيخ 24_ ڊسمبر 1900ع تي جاتي سنڌ ۾ ڄائو جو ڪٽنب مٺي ۽ قادر الڪلام شاعر هو. ابتدائي تعليم "سنڌ مدرسة الاسلام" ڪراچي ۾، قرآن شريف مولوي محمّد عثمان نورنگزاده وٽ پڙهيو. "نولراءِ هيرانند اڪيڊمي" ۾ پڙهڻ کان پوءِ "ڪاراڻي جيڪب هاءِ اسڪول" ڪراچي مان 1917ع ۾ مئٽرڪ پاس ڪيائين. "ڊي جي سنڌ ڪاليج" ڪراچي ۾ ب سٽڊي رهيو. سائنس ۽ ڊاڪٽري 1920ع ۾ بمبئي ۾ پڙهيو. فارسي تعليم مولوي ميانجي عبدالحق وٽ ورتائين. ٻاهر (آسٽريليا) ۾ بهار مان ٻه ماهي مرض جو اپيش ڪيائين ۽ انهيءَ کان پوءِ علم هو. حيدرآباد ميڊيڪل اسڪول "۽ ميڊيڪل ڪاليج" ڪراچي ۽ "لياقت ميڊيڪل ڪاليج" حيدرآباد ۾ پروفيسر ٿي رهيو. سنڌ هاسپيٽل گدو (حيدرآباد) ۾ چوڏهن سال سپرنٽينڊنٽ ٿي رهيو ۽ 1955ع ۾ اسسٽنٽ ڊائريڪٽر هيلٿ ٿي رٽائر ڪيائين. 1917ع کان شاعري شروع ڪيائين. پهرين "قافل" پوءِ "خليل" تخلص اختيار ڪيائين. اهڙيءَ طرح "بزم خليل" ۽ "انجمن ترقي اردو" سنڌ جي ڪيترين ئي علمي ادبي تنظيمن جا سرگرم ميمبر هئا. 19_ نومبر 1982ع تي سنڌ ۾ انتقال ڪيو.

ڪلام

عشق ۾ ڪنهن جي پيمانا ٿين ٿا — اکين ۾ ڪنهن جي ميخانا ٿين ٿا
نظر جا پڙلاءَ مستانا ٿين ٿا — اُنهيءَ سبب اُن کي ديوانا ٿين ٿا
رقابت ڪان ئي ديوانا ٿين ٿا — سڙي دشمن به پروانا ٿين ٿا
ته جو شخص ڪي ساقي جي پنهنجي — ڪنهن جا پي ته پيمانا ٿين ٿا
سڪيا نظرن جو آهي فيض ساقي — جي پيمانا به ميخانا ٿين ٿا
سبق حاصل ڪري دنيا مان انسان — ڪتي عبرت جا افسانا ٿين ٿا
ڪري دنيا سان عبرت جيڪو انسان — جڏهن پنهنجا به بيگانا ٿين ٿا
ڪنهن ٿا زندگي جا راز ٿي ٿي — خبر ڪان جيڪي بيگانا ٿين ٿا
اهي ڪي ٿي ته دنيا ٿا ڇڏين سڀ — جيڪي هشيار ديوانا ٿين ٿا
زماني ۾ جي ڪئين واقعا ٿا — "خليل" اڪثر سي افسانا ٿين ٿا

❖❖❖

قادن فقير سومرو "قادن"

(1911ـ 1982ع)

قادن فقير سومرو ڳوٺ ٽنبو ڀيلار تعلقي شاهپور ۾ 1911ع ۾ ڄائو. سڄي حياتي صوفين ۽ درويشن جي ميلن تي فقراءَ صحبت ويندو هو. جن ۾ مختيار فقير فقير نواب ولي محمد، محمد فقير کتياڻ ۽ جهوڪ شريف قابل ذڪر آهن. پاڻ سڄي حياتي تارڪ دنيا رهيو ۽ چوندو هو ته مون کي سائين محمد فقير کتياڻ وارن سنڌي رسالو ڪن پيو ذڪر مليو ان ڪري محمد فقير جو طالب سڏائيندو هو. پاڻ سٺو شاعر به هو. سندس شعر قلمي نسخي جي صورت ۾ موجود آهي. سال 1982ع ۾ وفات ڪيائين. وصال بعد پنهنجي دوستن احبابن کي خواب ۾ به ٿي دعا فرمايائين ته مون کي مقبري مان ڪڍي ڪڏهن ميخاني ۾ڪو سنڌي جيڊي موجب ڪيس مقبري مان ڪڍي ميخاني ۾ رکيو ويو. جتي هن وقت درگاهه آهي. سندس وصال جو ڏهاڙو ملهايو ويندو آهي.

ڪلام

ٻنا جي باغ ۾ ٻانڌڻ اتي ويٺا هين جيئڻ ها يا نه؟
ڪسي هي ترد تنيا جار مري ويٺا هين جيئڻ ها يا نه؟

حقيقت حال جي حاصل، ٻڌايان تو ترڪي پنهنجي،
سچائي صاف ٿيا ميٺا، پري ويندي جيئڻ ها يا نه؟

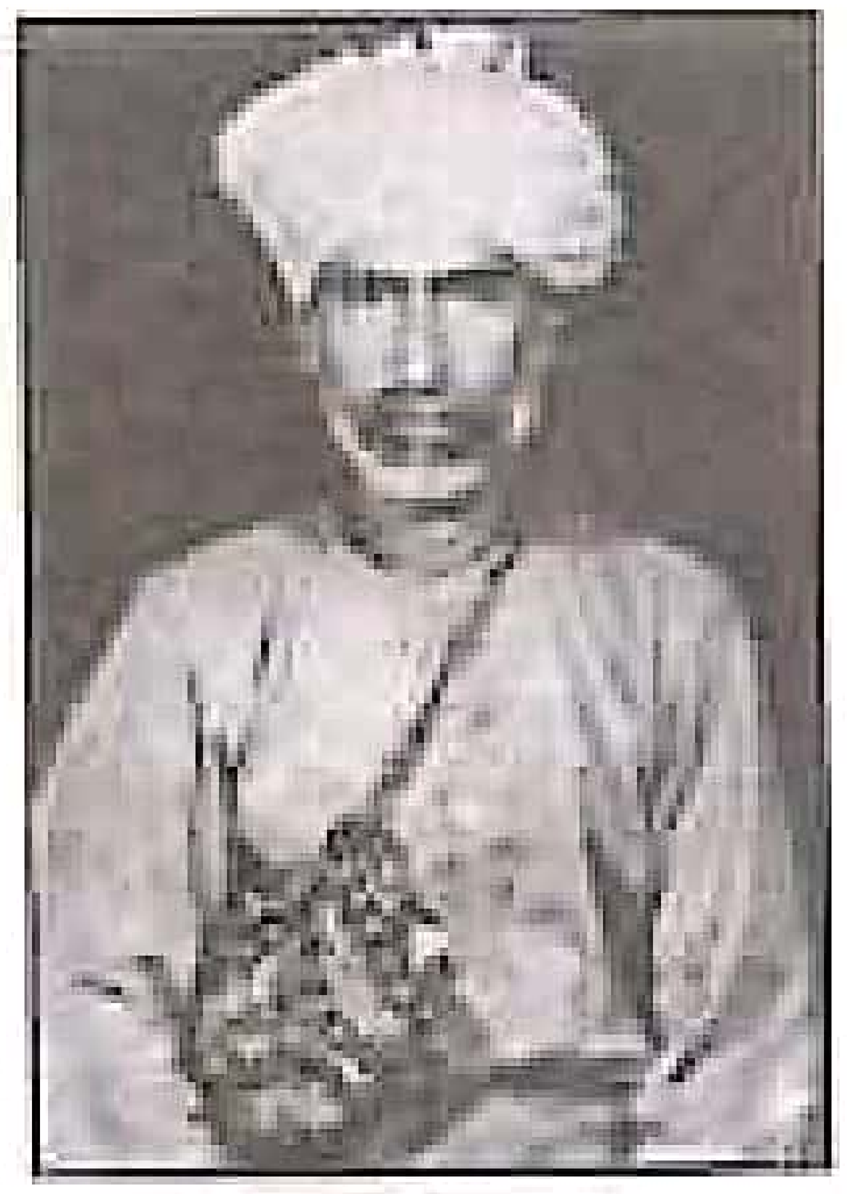
ڪسي تو جي ٻنا بارڻ وساري وصل جون واٽون،
پيادو باغ ۾ ٻنگلا، ورق ويٺا هين جيئڻ ها يا نه؟

"قادن" ڪمال ۾ قلزم ڳاريندو ڳاهه ۾ ڳاهي،
مڪمل قلبِ ڪلان وارا ڪري ويٺا هين جيئڻ ها يا نه؟

❋❋❋

فقير ولي بخش راڄڙ

(1912ع - 1983ع)

فقير ولي بخش راڄڙ ولد فيض محمد راڄڙ ولد مختيار فقير راڄڙ ويٺل ڳوٺ ڪاڪي راڄڙ تعلقو کپرو ضلع سانگهڙ. شاعريءَ ۾ تخلص بدران "ولي بخش" ڪتب آڻيندو هو. پاڻ ڳوٺ ڪاڪي راڄڙ تعلقو کپرو ضلع سانگهڙ ۾ تولد ٿيو. تاريخ ولادت هٿ نه ٿي ملي. مرشد فيض الله محمد سائين جن جي هٿ تي بيعت ڪيائين ڳل مختيار (فيض والد صاحب جن) وانگر هميشه خانقاهي لباس ۾ رهندو هو. ڳهڻي فقير رتهڙيءَ سان ملاقات ڪندو هو ۽ هر وقت باادب بااخلاق باتهذيب ۽ با مراد هئو ڳل سائين (مرشد فيض والد صاحب جن) بعد منهنجي هٿ تي به بيعت ڪيائين شاعريءَ ۾ اڪثر ڪافي لکندو هو فقير به باقاعدي فقير هو ته ڪڏهن ڪي ذڪر ڪندو هو ته ڪڏهن جي شڪايت ڪندو هو مڪمل فقير صورت ۽ فقيري ڪار ڪندو هو. سندس پوٽو فقير محمد بخش ابها هاڻ سن بلوغ تي پهتو آهي ته ڪافي جي شاعري ڪري ٿو آهي. "تخلص" تخلص ڪري ٿو. دعا آهي ته پنهنجي ڏاڏي فقير ولي بخش جهڙو آهي آمين. فقير ولي بخش تاريخ 29 محرم الحرام 1404هه مطابق 5 نومبر 1983ع ڇنڇر رات تي وفات ڪئي.

ڪلام

سائيا مٺي جانب پيارين   ڏني وحدت جي پوري پوري

مئي محبت جو پيارين پيالو   نظر لڳائين جي آري آري

مست تڪبير هوش مستي   ساڻ پيچ ٿين پوري پوري

حال هيڪڙائي هر هر حاصل   اب پهتائي پوري پوري

ذوق دنيا جي ڪل ۾ ...   آيو آهيان منجهه آري آري

سرهڪ مڪر جي نه سوائي   سرهڪ ري ڪي سري سري

"ولي بخش" ڪي ۾ پياري   ڏيب قريشي ڪري ڪري

***

عبدالرزاق شيخ "راز"

1919ع - 1983ع

شيخ عبدالرزاق "راز" ولد شيخ عبدالرزاق گوٺ پراڻو سکر 29 جنوري 1919ع تي ڄائو هو. سندس ڏاڏو ماستر حبيب الله "آزاد" هو. سندس ابتدائي تعليم پراڻي سکر ۾ ٿي. متحده پنجاب يونيورسٽي مان پاس ڪيائين. ڊي جي ڪاليج سنڌ ۾ تعليم دوران ڊاڪٽر گربخشاڻي جي اڳواڻي هيٺ "سنڌي ادبي سرڪل" قائم ڪيائين، جنهن جو پاڻ سيڪريٽري منتخب ٿيو. 1947ع ۾ رسالي "الوحيد" ڪراچي جي علمي ادبي پرچي جو ايڊيٽر مقرر ٿيو. ملازمت جي سلسلي ۾ سکر ميونسپالٽي جو چيف آفيسر، هاءِ اسڪول پراڻي سکر جو هيڊ ماستر، اسلاميه ڪاليج سکر ۾ پروفيسر ۽ موسوي ڪاليج روهڙي جو پرنسپال ٿي رهيو. سندس نثر ۽ نظم ۾ ڪافي ڪتاب شايع ٿيل آهن. سندس غزل ۾ جتي جماليات جي شيريني نظر اچي ٿي، اُتي زندگي جي تلخين جو عڪس پڻ آهي. "راز" صاحب 1983ع ۾ وفات ڪئي.

ڪلام

رهبر به گهڻا راهه جا رهزن به هزارين
اسجي ته ورئي ڪير ٿو منزل تي پهچائي

اغيار به خاموش ۽ احباب به خاموش
محفل جو ذرا رنگ ڪوئي مون کي ٻڌائي

مي ناز به انداز تنهنجي جادوگري آ
هر روز ڪوئي ياد ٿو سيني ۾ دکائي

ڪنهن جي ستم ڪنهن جي ڪرم ڪنهن جي شڪايت
دل افزائي عجب آهي جو هر ساز کي ڳائي

گل ڪانٽن جي ڇڪائي ته ڪنهن ۾ آ گرفتار
گلشن ۾ رهي ڪيترو دامن کي بچائي

اڄ گيت ورئي "راز" گهڻا ياد ڪياسي
ڪنهن ناز کي ڇوڙي ڪوئي مي شعر ته ڳائي

ooo

جي الانا "عاجز"

(1906ع - 1984ع)

غلام علي الانا عرف "جي الانا"، 22- جون 1906ع تي ڪراچي ۾ ڄائو. سينٽ پيٽرڪ هاءِ اسڪول، ڊي-جي ڪاليج ۽ بمبئي جي لا ڪاليج مان تعليم پرائيندي پر انهن کان هتي ڊگري وٺي نه سگهيو. جي الانا جوانيءَ ۾ قدم رکڻ سان ئي سياست جي دنيا آباد ڪئي. 20 سالن تائين ڪراچي ميونسپل ڪارپوريشن جو ميمبر ٿي رهيو ۽ 1948ع ۾ ان جو ميئر ٿيو. مرحوم ڇهه سال صدر جي حيثيت ۾ ڪراچي چيمبر آف ڪامرس جي خدمت ڪئي ۽ 1948ع کان 1956ع تائين پاڪستان فيڊريشن آف چيمبرس آف ڪامرس اينڊ انڊسٽري جو باني صدر ٿي رهيو. کيس 1969ع ۾ بين الاقوامي اسلامڪ چيمبر آف ڪامرس جي صدر ٿيڻ جو اعزاز پڻ مليو. جي الانا ڪراچي ۾ مسلم ليگ جو عهديدار ٿي رهيو ۽ ايام پاڪستان جي تحريڪ ۾ ڀرپور حصو ورتائين. 1956ع کان 1958ع تائين مغربي پاڪستان اسيمبليءَ جو ميمبر به ٿي رهيو. گهڻو عرصو تائين بين الاقوامي شخصيت جي روپ ۾ مختلف ادارن ۽ تنظيمن ۾ پاڪستان جي نمائندگي ڪيائين. 1948ع کان 1957ع تائين آءِ ايل او جو ميمبر ٿي رهيو. 1962ع ۾ اقوام متحده جي جنرل اسيمبليءَ ۾ ملڪ جي نمائندگي ڪيائين. 1974ع کان 1979ع تائين يونائيٽيڊ نيشن جي هيومن رائيٽس ڪميشن ۾ نمائندگي ڪيائين. جي الانا شاعريءَ جي شعبي ۾ بين الاقوامي شهرت ماڻي پوئٽ لارئيٽ (Poet Laureate) جو خطاب ورتو. مرحوم جي الانا 78 سالن جي ڄمار ۾ 8- مارچ 1984ع تي ڪراچي ۾ وفات ڪئي.

ڪلام

عشق جو پيالو پيار او يار عشق جو پيالو پيار او يار

عاشق مان محبوب مران، تي اُج الڪ جي اُتار او يار
عشق جو پيالو پيار او يار

تولي واٽ ئي واجهيو سيني، ڳجهي ڪي اُجار او يار
عشق جو پيالو پيار او يار

اندر مان آواز اچي ٿو، ڪهڙو ڪڍان جي تار او يار
عشق جو پيالو پيار او يار

تنهنجو سڪا "عاجز" آهيان، اوکي واٽ اُڪار او يار
عشق جو پيالو پيار او يار

چيزل شاهه

(1914 ـ 1984ع)

صوفي چيزل شاهه (عبدالعزيز شاهه) پاڳارن جي صوفي درويش رکيل شاهه جو لائق فرزند ۽ سجاده نشين هو. هي بزرگ درگاهه جهوڪ وارن جا مريد هئا. رکيل شاهه توڙي چيزل شاهه پڻ درگاهه جهوڪ شريف جي ميلي تي سماع جي محفل ۾ گوڏا ڀڃي ويهندا هئا. چيزل شاهه پاڻ خود وڏي شيدا ۽ مريدي خاصي وارو هئو ۽ هو پنهنجي پير، واري وات وٺي درگاهه جهوڪ شريف جي ميلي ۾ حاضري ۽ وڏي محبت سان گذاريو. 15 ـ شعبان 1404هه مطابق 17 ـ مئي 1984ع تي وفات ڪيائين. سندس چيزل ڪلام جو ذخيرو گهڻو آهي جيڪو قلمي صورت ۾ موجود آهي ۽ پنهنجي والد کان فيض مليس ۽ هڪ ڪلام جي ٿلهه ۾ سندس والد بزرگوار رکيل شاهه کي "رکيل" جي اکرن ۾ هن طرح آندائين

هڪ سجدو سر تکيا ميان
تنهي ربّ کي هي لاءِ ميان

۽ سندس چيزل ڪتاب جو نالو "برهه هيل" آهي

ڪلام

جان جلي وئي جندڙي ساڙي — برهه بيڙ مچ مچايو آ،
برهه بيڙا آهي بارير آ — ساهه کي سهڻن ساڙيو آ.

آ برهه جا پڙڪا، جين ۾ جهڙڪا، — عشق آ پيڙو ٻه آيو آ
ليون لڳ عشق ڪنڌي نه ڪائي، — توڪل ترهي تاريو آ

جلي جلي وڏو سهڻن ساڙي، — قول ازل الست وارو آ،
سڪ ۾ [illegible] آرام نه ڪريو، — مان روئندي رات گذاريو آ.

دردن ڏکن ۾ جندڙي آهي، — دردن دل کي آزاريو آ،
"چيزل" عشق اصلي اهڙو — سولي سر تيغي چاڙهيو آ.

مرزا اجمل بيگ "اجمل"

(1921ع ـ 1984ع)

مرزا اجمل بيگ ولد شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ ٽنڊو ٺوڙهي حيدرآباد ۾ 21ـ اپريل 1921ع مطابق 12ـ رجب 1339هه تي ڄائو. ايس اي سنڌي ۾ ڪيائين ۽ فرسٽ ڪلاس پوزيشن گولڊ ميڊل حاصل ڪيائين. خوراڪ کاتي ۾ فوڊ ڪنٽرولر ٿي رهيو. هو هڪ قابل عالم، محقق، اديب ۽ شاعر هو. اڪثر سنڌي، اردو ۽ فارسي ۾ شاعري ڪندو هو. سنڌي ۾ لکيل ڪتابن مان "شاهنامهء اسلام"، "تاريخ اسلام" ٻه ڀاڱا ۽ "شرح سر سارنگ" (مسدس) ڇپيل آهن. ان کان سواءِ سنڌي ڪيترائي ڪتاب اڻ ڇپيل آهن. شاعريءَ ۾ پهريائين تخلص "فاضل" ڪندو هو، بعد ۾ "اجمل" اختيار ڪيائين. شمس العلماءِ مرزا قليچ بيگ مرحوم جي اڪثر شعري ۽ نثري ڪتابن جا مقدما ۽ تقريظون لکيائين. پاڻ 26ـ مئي 1984ع مطابق 24ـ شعبان 1404هه تي وفات ڪيائين.

ڪلام

ٻول تنهنجي ٻانهڙا هن ٻاروچن ٻڌو هٻڪار ۾،
مٺا مٺي ڀي پيو سانگ مٺيا، ٻاريون هن پلئه ۾.

تو اڳيان پيجل جي ٻاڪيءَ ٻڌيو ٻانهون ٻڌي،
اهڙو چيو چنگ کي چارڻ، وٺي چانڊاڻ ۾.

ٿي ڏسان هر هنڌ تنهنجي حسن جو ٻاريا ڏيئو،
الله جي مڪڙي ۾ گل ۾ گل سنڌي سرهاڻ ۾.

يار جي گولا سنڌي حاجت نه ڪا هرگز رهي،
جي رڳو ناتي ٻانهن ليڪ پنهنجي پاڻ ۾.

جا جوان ٻانا خود خدا جاتي يا اتيجا مڪ،
جو ڏڙو آهي محمد مير جي واڪاڻ ۾.

آڪ ۽ مڪ جا سر تي ٽڪنا تڏ توان جنهن ساز مان،
ان جي آخر تند "اجمل" پڻ ڇڇي ڇڪڻ ۾.

محمّد حسين "عاصم" ڀٽو

(1913_1984ع)

محمّد حسين "عاصم" ولد يار محمّد ڀٽو 5- مئي 1913ع تي پنجاب جي سرائيڪي ڳوٺ نصڪاڻي ۾ تولد ٿيو. جلد ئي سنڌي خاندان وانگر هجرت ڪري ۽ مستقل طور روهڙي جا ٿي ويا. موسوي صاحبن سان محبت عشق ڪري سنڌي طبيعت جو لاڙو علم و ادب ڏانهن ٿيو. اردو ۽ فارسي کان سواءِ سنڌي ۾ پڻ شاعري ڪيائين ۽ نثر ۾ خوب لکيائين. علم اللغات تي خاص دسترس حاصل هيس. طنز و مزاح طرف گهڻو لاڙو هوس. سنڌي شمار روهڙي جي قابل استادن ۾ ڪيو وڃي ٿو. 1971ع ۾ پرائمري استاد جي حيثيت ۾ پينشن تي لٿو ۽ 16- آگسٽ 1984ع تي روهڙي ۾ وفات ڪيائين. پاڻ مداح اهلبيت ۾ هو ان سلسلي ۾ ڪيترائي قصيدا ۽ مرثيه پڻ لکيائين. سنڌي شاعريءَ جو ڪو مجموعو ڇپجي نه سگهيو آهي البت سنڌي نوٽس بڪ ڪيترن ئي هنڌ ذخيرو موجود آهي.

ڪلام

جلوو ڏسان عجيب ٿو خدائي ڪريم جو
اعليٰ جلال واري علي العظيم جو

عبادت تي ناز جنکي آ تقوىٰ نجات جي
رندن کي آسرو آ غفور الرحيم جو

الله پردو پوش ٿي ستار ڪر سڀ
پوءِ خوف ڪهڙو رهندو عذاب جحيم جو

سڀني جبل جلايو هو آ پنهنجي سان
روهڙي جي رهندڙن کي به آ نامن ڪريم جو

خاڪ نجف ۽ خاڪ مديني جو طلبگار
"عاصم" سدا مي ٿي آيو قلب صميم جو

❁❁❁

غلام رسول غلام هالائي

(1920_1984ع)

غلام رسول "غلام" ولد لطف الله خان ابڙو 4- جولاءِ 1920ع تي ننگر ٺٽي ۾ پيدا ٿيو "غلام هالائي" فائينل جو امتحان پاس ڪري 1946ع ۾ پرائمري استاد مقرر ٿيو. پاڻ هڪ سٺي استاد سان گڏ سلڇڻو مضمون نويس، اديب، شاعر ۽ موسيقار به هو. کيس گهڙي وڄائڻ ۾ مهارت حاصل هئي. استاد بسم خان ۽ استاد منظور علي خان سان ڪيترائي ڀيرا گهڙي تي سنگت ڪرڻ جو شرف حاصل ڪيائين. پاڻ هڪ بهترين ڊرامه نويس پڻ هو ۽ ڪيترائي پنهنجا ڊراما اسٽيج تي پيش ڪيائين. "غلام هالائي" شعر و سخن ۾ هر صنف تي طبع آزمائي ڪندو آهي. "بزم رفيق" ۽ "بزم طالب المولي" سان خاص طور وابستگي هيس ۽ "الخالق" ادبي اداري جو بنياد رکيائين. رٽائر ٿيڻ بعد "سنڌ گريجوئيٽ ايسوسيئيشن" هالا جي زير اهتمام "روشن تارا اسڪول" جو آخري عمر تائين ايڊمنسٽريٽر ٿي رهيو. 27 آگسٽ 1984ع تي انتقال ڪيائين ۽ هالا ۾ پنهنجي آبائي قبرستان ۾ دفن ٿيو.

ڪلام

ملي يار دلبر دلاسون ڪندا پيا
جدا جين تنهن گرمجوشون ڪندا پيا

پئي پيا التجائون ۽ انتظار ڪريون
سوالي صدائون ڪندا پيا

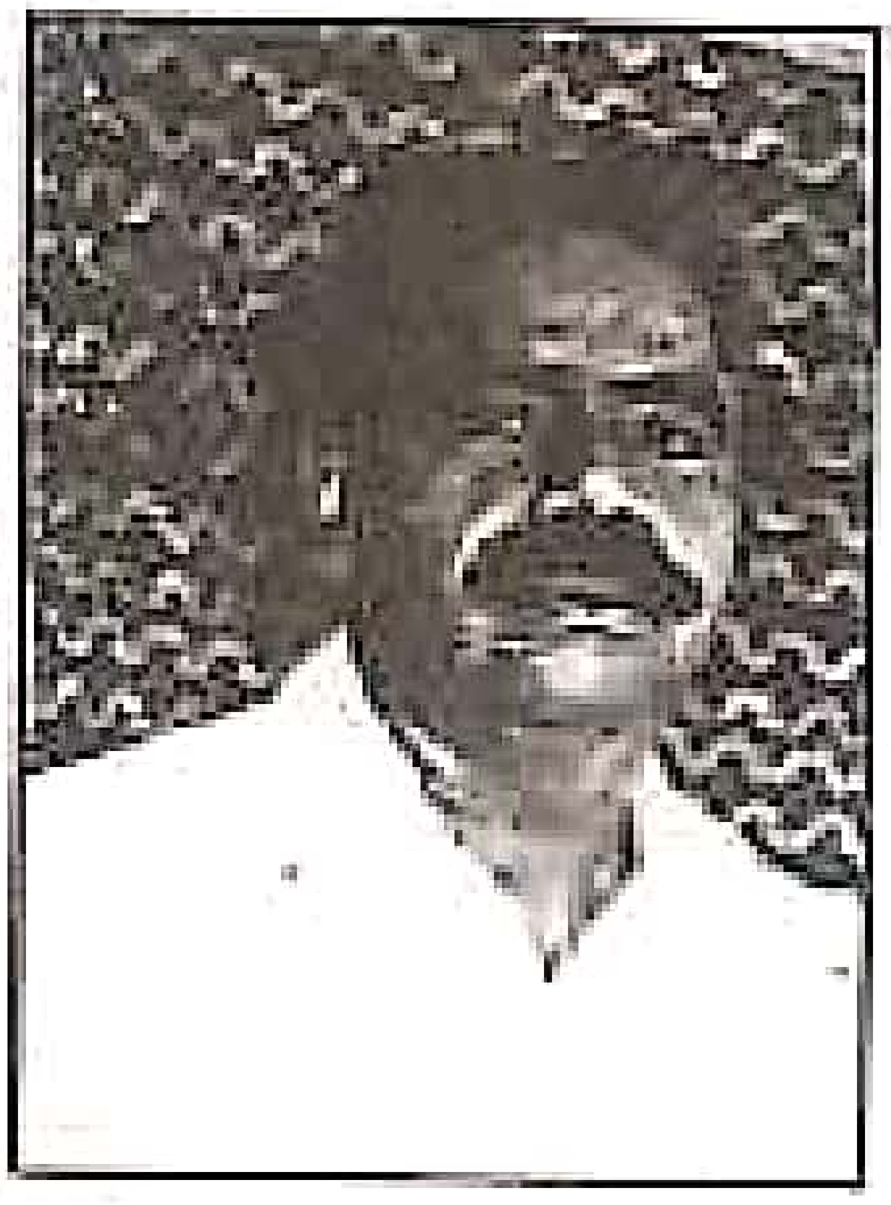
مٺا جان ۽ جان جهڙو سڪ آهي
هٿن جون ارمان تي هو چٽائون ڪندا پيا

ستمگر جا سهائون ستم تي ستم جي
ستم جون سهون هو سدائون ڪندا پيا

جو وڌ سوڻهين جي سان آهو وڌ آهي ڪڪي
ولا ڪي ڪندا ڪي جتائون ڪندا پيا

"غلاما" نه ڀڄ تنهنجي ليڪ سڀ آ
گلا هو گلجي گلائون ڪندا پيا

***

مصري فقير "مخمور سروري"

(1929ـ 1984ع)

مصري فقير ولد الهه ڏنو فقير 1929ع ڌاري ڳوٺ لغاڻ پور تعلقي سڪرنڊ ضلع نوابشاهه ۾ تولد ٿيو. سنڌي تعليم چار درجا پرائمري هئي. 1959ع ۾ هيڊ لائين سرڪاري ۾ سڪوڙ پذير ٿيو. فقير وڏو خوش اخلاق، خوش طبع ۽ خوش پوش هو. طالب علميءَ جي زماني کان وٺي کيس موسيقيءَ سان لڳاءُ هو. سندس استاد جو نالو بهادر خان هو. سن 1951ع ۾ مرشد طالب المولىٰ وٽ حاضري ڀري. سن 1952ع کان ريڊيو پاڪستان ۽ 1973ع کان آخر تائين پاڪستان ٽيليويزن سان وابسته رهيو. شاعريءَ جو به شوق هئس. مرشد (طالب المولىٰ) کيس "مخمور" جو تخلص ڏنو. پاڻ 3 سيپٽمبر 1984ع تي حيدرآباد مان ريڊيو پاڪستان تان پروگرام ڪري 4 سيپٽمبر 1954ع تي پنهنجي ڳوٺ سرهاڙي اسٽيشن تي لهي گهر پئي آيو ته گهر جي نزديڪ هڪ ٽالج جو حملو ٿيو، کيس نوابشاهه اسپتال ۾ داخل ڪرايو ويو مگر 8 سيپٽمبر تي انتقال ڪيائين. سندس ڪافي شاگرد آهن جن ۾ فوتو زرداري، غلام رسول لوهر، گلشن ڪوڪر، غلام حسين زرداري ۽ سنڌ پاڪستان استاد علي فقير قابل ذڪر آهن.

ڪلام

پيرين آهي زماني پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي
ٽڙي پنهنجو ۽ بيگانو پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي

ڪو پٽي وارو ٿي ڪري ڪنهن سان وڃي اوري
دم جو هي فاصلو پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي

ڪو ملڪ جي ڪنڊ ملي پيو ته پنگهرن تي اچي
رهندڙ نڪرن جو فسانو پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي

ڪيترو دل کي جهليم پر روئي روئي ٿي پئي
آب اکڙين مان رواني پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي

جنهن سان ٿي "مخمور" محبت ان ملي محبوب جي
ٿي ويو آهي طعنو پيار ڪنهن سان ڪيئن ڪجي

***

سيّد نجف علي شاهه "ڪمتر" نقوي

(1923ع - 1984ع)

سيّد نجف علي شاهه "ڪمتر" ولد سيّد حسين علي شاهه ڳوٺ شاهپور جهانيان ضلع حيدرآباد ۾ 21- اپريل 1923ع تي تولد ٿيو. اڃان 9- مهينن جو هو ته فقير قطب علي شاهه جي وڏن معصومن مثلس سنڀال ۽ پرورش ۽ تربيت ڪئي. "ڪمتر" صاحب مئٽرڪ تائين تعليم حاصل ڪئي. پاڻ نهايت حليم الطبع هو سنڌي زبان تي ڪيس عبور حاصل هو ۽ هڪ قادر الڪلام شاعر هو. پاڻ 13- سيپٽمبر 1984ع تي انتقال ڪيائون.

ڪلام

ايمان جو امتحان آ جنهن جو احتساب
لشڪر قليل آهي پر همت آ بي حساب
هر فرد ڪامياب ۽ هر فرد لاجواب
ڪردار بي مثال ۽ هر قول لاجواب

•

فتح و شڪست جنگ جي لشڪر تي منحصر
بيٺا مقابلي ۾ عزازن جي باهمت
پر جوش ۽ خروش آهي فوج مختصر
واري لاءِ پنهنجي هر هڪ بي چين ۽ منتظر

■■■

پير علي محمد "اظهر" ريلائي

(1923 ـ 1985ع)

پير علي محمد "اظهر" ولد پير ڪريم الله صديقي قريشي ريلائي درگاه پير رکيل ريلائي ضلع دادو جو ويٺل هو. سندس ولادت 10 اپريل 1923ع تي ٿي. پاڻ ڏهن سالن تائين عربي، فارسي ۽ قرآن پاڪ جي تعليم حاصل ڪيائين. پرائمري تعليم لاءِ اسڪول ڪڍڙو ۾ داخلا ورتائين. سال 1938ع ۾ فائنل جو امتحان پاس ڪري 1939ع ۾ پرائمري استاد مقرر ٿيو. 1942ع ۾ ٽريننگ ڪاليج حيدرآباد ۾ مرحوم احمد خان "آصف" مصرالي جي صحبت ۾ شاعريءَ جو شوق پيدا ٿيس. شاعريءَ جو استاد مرحوم جمع خان "غريب" هوس. ڪيترائي مقالا، تاريخي تحقيقاتي ڪتاب ۽ دادو ضلعي جي جاگرافي لکيائين. پاڻ "بزم طالب المولى" جو بنياد وجهندڙن مان هو. (طالب المولى) سان دلي عقيدت ۽ محبت هيس. سندس علم و ادب ۾ سندس حسن ڪارڪردگيءَ تي کيس چانڊڪا جي سرٽيفڪيٽ ڏني وئي. پاڻ 15 مئي 1982ع تي رٽائر ڪيائين ۽ طويل بيماريءَ بعد 21 فيبروري 1985ع تي انتقال ڪيائين. سندس پٽ مرحوم جو ڪلام سهيڙڻ ۾ مشغول آهن.

ڪلام

پيچ وارا ٿين پيدا ته ميخاني ۾ چو ناهن
صراحيون ۽ آهي ساقي سي پيمانا ۾ چو ناهن

پيارڻ پيچ وارا جن مدهوش مستيءَ ۾
سي ٿي سرشار ساغر ۾ سي مستانا ۾ چو ناهن

ڪڏهن ڪوري قلب جي ڪٿي اچي پئي درد جي واحشت
اهي لفظا ڪهاڻيون ۽ سي افسانا ۾ چو ناهن

گلابين راتين جون راتيون ولدن زلفين ۾
اڄي ٿي شمع جي روشن ته پروانا ۾ چو ناهن

وڃي عمر ٿي جيئن "اظهر" ٿيا ان يار کي ملڻ
ليولي جي گلي شير سي ديوانا ۾ چو ناهن

■■■

ڊاڪٽر محمد سعيد ابڙو "سعيد هالائي"

(1945_1985ع)

ڊاڪٽر محمد سعيد ابڙو ولد قاضي عبدالحي "سليم هالائي" 18_ ڊسمبر 1945ع تي پيدا ٿيو سندس وڏا مخدوم مير پير ثالث جي دور ۾ هالا آيا هئا. ڊاڪٽر سعيد جي تعليمي تربيت سندس والد ڪئي. پاڻ هالا ڪاليج مان انٽر پاس ڪيائين ان بعد ايل ايم سي جامشوري مان ايم بي بي ايس جي تعليم ورتائون. انهيءَ دوران سندس لاڙو شاعريءَ ڏانهن رهيو. استاديءَ لاءِ پنهنجي چاچي "انور هالائي" سان رجوع ٿيو پاڻ "انجمن فروغ ادب هالا" ۽ "سنڌ گريجوئيٽ ايسوسيئيشن" جو به ميمبر هو. سگا طرفان طبي ڪئمپن ۾ نمايان خدمات سرانجام ڏنائين. پريا، ڳوڙي، ٽنڊو محمد خان ۽ آخر ۾ ٽنڊو سعيد آباد ۾ ميڊيڪل آفيسر ٿي رهيو. دل جي بيماريءَ کيس گهڻو وقت جيئڻ نه ڏنو ۽ 40 ورهين جي عمر ۾ 18_ مئي 1985ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

الوداع دانشوران علم و عرفان الوداع
الوداع بخت سڪندر ڪجي عنوان الوداع
الوداع اي جاهه و عظمت شان شاهان الوداع
الوداع اي آرزوئن دل جا ارمان الوداع

وادي مهراڻ جا ماهِ درخشان الوداع
جامشوري ۾ ٿين ٿيون هاڻ مهمان الوداع

ٽڪ آلوده اکيون ليڪن ٻي زبان تي مرڪ آهه
حسرتون ٿيون هم تقين صحرائي الفت بي پناهه
تسڪيون جاڳيل سٺيون غمگين ٿي هي درسگاهه
زش لب منزل لسان ڪان جو جتائي پنهنجي زاد
ڪنهن جا لسمت لسان ڪي آهي ترڪان الوداع
جامشوري ۾ ٿين ٿيون هاڻ مهمان الوداع

❁❁❁

سيد حيدر شاهه "حيدر"

(1918-1986ع)

سيد حيدر شاهه اجاڻيءَ جي ولادت 13- ڊسمبر 1918ع تي ٿي. سندس والد بزرگوار سيد منن شاهه نهايت نيڪ عابد ۽ باشرع بزرگ هئا ۽ پنهنجي حلقه احباب ۾ امين مشهور هئا. سندن شفقت پدري مان گهڻو ڪجهه پرايائين. سندس شجره نسب حضرت امام موسيٰ ڪاظم عليه السلام کان ٿيندو امام الاوليا حضرت علي عليه السلام سان ملي ٿو. علم ۽ ادب سان چاهه گهڻي خانداني ورثي ۾ مليو هئو. پاڻ 19 سالن جي عمر ۾ "رشيد" جي عنوان سان ڪيترائي لکيائين. هڪ ڪتاب "زميندار" ۾ لکيائين ۽ "عظيم ترين الفڪار" نالي ڪتاب ترتيب ڏنائين. پاڻ سب جج جي حيثيت سان نوڪريءَ جي شروعات ڪيائين ۽ سيشن جج جي حيثيت ۾ رٽائر ٿيا. نهايت خوش اخلاق، شيرين گفتار شخص ۽ سٺو شاعر هو. سندس وفات حسرت آيات 8- مارچ 1986ع تي ٿي. شاعريءَ ۾ اول "قاصر" ۽ پوءِ آخر تائين "حيدر" بطور تخلص آندائين.

ڪلام

بيمار دل جي درد جو درمان ڪري ڇڏيم،
ناتو جو تنهن پنهنجي جو توسان ڪري ڇڏيم

محفل سڄي سروري ٿي حيران ڪري ڇڏيم
ڪا ڳالهه هئي جا يار جي ياران ڪري ڇڏيم

چمڪيا ٿي چاهه منهنجا چانڊي ڪنڌين جي چاهه مان
سڀ ساڪنن کي پريشان ڪري ڇڏيم

اي يار تنهنجي لطف و ڪرم جي پناهه ۾
پنهنجا مون سڀ گناهه نه پنهان ڪري ڇڏيم

"حيدر" مون توسان تنهن جو ناتو ڳنڍي ڇڏيم
ساري جهان درد جو سامان ڪري ڇڏيم

***

حافظ محمد "احسن" چنا

(1900 - 1986ع)

حافظ محمد "احسن" ولد جمع خان چنا 12 - اپريل 1900ع تي تولد ٿيو. سندس نالو "محمد" ۽ لقب "حافظ" هئو. پنهنجي ڳوٺ جي عمر ۾ مولانا غلام محمد ملڪاڻي واري بزرگ جي اڳيو علميا اثر کان مستفيض ٿيو جنهن وٽ علم شاعري ۽ باطني حاصل ڪيائين. عربي، فارسي تعليم سان گڏ قرآن ڪريم جي حفظ کان شرف ياب ٿيو. ڪتابن جي وسيع مطالعي کان متاثر ٿي تصنيف و تاليف، شعر گوئي ۽ مقاله نگاري جو شوق پيدا ٿيو. 1918ع ۾ پنهنجي ڳوٺ ۾ هڪ ديسي مدرسو کولي تعليم جي خدمت جو آغاز ڪيائين. سندس اهو مدرسو ۽ تعليمي شغل 1951ع تائين قائم رهيو. ڪيس شعر و شاعريءَ جو پاڪيزه ذوق حضرت ملڪاڻي رحه جي صحبت ۾ پيدا ٿيو هو پر سندس باقاعده موزون شاعريءَ جو آغاز 1921ع ۾ شمس العلماء مرحوم مرزا قليچ بيگ ۽ حڪيم جمع خان "غريب" جي اصلاح ۽ تربيت سان ٿيو. 19 - جون 1986ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

تنهنجي ڪوڙن جي آهيان ڳولي الا، حجت توسان ڪهڙي هلايان؟
تنگ سڄائيج ترس پنهنجي توسان پاڻهي جي آهي ڀولي الا،
سنگ سڄڻ توسان ڪهڙو ساهيان

الڙنڌر ۽ ابري آهيان اڙ چاڙ ۽ پالي ڀولي الا،
لاڳو تنهنجي لاڙي آهيان

جالب تنهنجو جيس ڪو ڏاهي، مون تي ڳوٺ ڳلي ڳلي ڳولي الا،
مون تي ست ڪو تنهنجو پاڻيان

پيچ پيرن سان پختو پاڻي ماڻ ڏني مون لولي الا،
ڪيچ وڃڻ ڏي ڪاهيو ڪاهيان

ڏرڻ جي ترڪان پيڪ پنان ٿي، مون ته جهولي آهي جهولي الا،
پاڻي ڀر ڪنهن جي ڪنهن واجهايان

تنهنجي نظر هڪ ليڪي الڙ آهي جنهن دل جي ڏري آ کولي الا،
پرت پرين تنهنجي پر ۾ پڄايان

"احسن" آهي برڪتون پاڻي چاهڪ واري جهولي الا،
پنهنجو ڪرين شل ڳڻ ڳٽي ڳڻيان

■■■

سيد ذوالفقار راشدي

(1938ع _ 1986ع)

ذوالفقار راشدي ولد سيد محمد امام شاهه راشدي جي ولادت 10 مارچ 1938 تي ٿي ۽ سندس انتقال 27 آگسٽ 1986ع تي ٿيو. سنڌ جي مشهور راشدي خاندان جو نوجوان شاعر ۽ اديب هو. هن 1949ع کان شعر لکڻ شروع ڪيو. 1952ع ۾ پهريون نظمو مسلسل شعر "انسان جي منزل" نالي ڇپيو. 53_1954ع ۾ هفتيوار "هاري" لاڙڪاڻي کي ڪجهه وقت لاءِ ايڊٽ ڪيائين. 1960ع ۾ لاڙڪاڻي مان هفتيوار رسالو "مذهب انسانيت" جاري ڪيائين. مرحوم جديد شاعريءَ ۾ ڪافي بهترين تجربا ڪيا.

ڪلام

چمڪي چمڪي وڃي وسامي هڪڙو پيرو لاٽ
پنهنجي پنهنجي بجهي رستن ورتي نه ملندي واٽ

پاڻ نهال ٿيا پلي پڇاڙي تنهن جو ڪهڙو ڏوهه
سانجهي سلڻ تڙ تاڙ ۽ ٿي جا پس نه پو گهر گهاٽ

اڄ سوڙهن خيالن ۾ آهي اڪيلي ڪا تصوير
صبح سويرو ننڊ لٿي ۾ آڱڪ آهن چمڪاٽ

ميرا پاڻي زهريلو گندي ناهي جوڙي شيم
گهر ۾ ڪري وڃي قربانين جي روحن سنجهه اساٽ

سڪهڙي ندي ساڻيڙي مانئه اوپر اتلر ڀڄ
سڪهڙي ڪنڌي زور جهليندي ڦٽا ڇڏين ڪي ڳالهه

ميرا ساٿيڪي رڃ لڳي سي هر مرڪن جي لوئيجڻ
ڏيا ڏياٿيون اکيون اڀاريون سا منهن ڪاري رات

وٺ لڳي موهل جي ماڙي پاڻي هڪ پلانگهه
هي آرڪي ۾ ٿوري پنڌ ۾ ڪرتا ڪين ڪتوات

اوڙ ۽ اتئير اسان کي روڪيندو هڪ واءِ
ليڪن پنڌ ته جاري رهندو وڃ گهنيندي رات .

❀❀❀

محمد سومار شيخ

(1935ع - 1986ع)

محمد سومار ولد الهہ بچايو شيخ 1 - جنوري 1935ع تي ڄائو. شروعاتي تعليم عربي ۽ فارسي ۾ ورتائين. 1949ع ۾ پرائمري سنڌي 1957ع ۾ فائينل 1959ع ۾ ايس وي ۽ 1967ع ۾ اديب فاضل جو امتحان بهترين نمبر ۾ پاس ڪيائين. ڊاڪٽر نذير حسين حيدري جي صحبت ۾ ادبي ذوق پيدا ٿيس. 1952ع کان باقاعدي لکڻ شروع ڪيائين. پنهنجي عمر ۾ (300) ٽي سو کن نسخا لکيائين جن مان 75 شايع ٿيا آهن. "سنڌي ادبي ٻوٽو" سندس ڪتاب "عقيدن جا قول" شايع ڪيو ۽ هاڻي "سنڌ الانبي" طرفان سندس هڪ ڪتاب "سنڌ جا زيور" شايع ٿيو آهي. پاڻ لاڙ خطي جي تاريخ ۽ ثقافت تي ٿهڻو اهم ڪم ڪيائين. "لاڙ سونهن بدين" جو قيام پڻ سندس ڪوششن جو نتيجو آهي. پاڻ سٺو نثر نگار ۽ شاعر پڻ هو. سندس انتقال 24 - آڪٽوبر 1986ع تي ٿيو.

ڪلام

بيت

وڃ چڙهي ويا مون پرين، سڄڻ پنهنجي شال
ڄاڻنس پيا ڄهڙيون، ڪيڏا منهنجا حال
ڏين ڪين مثال، پيڙائن جا يار ٿي

مون نه سوالي مڱڻو، هي سڄڻ سوالي
عشق آيو خالي،
الله جو ويا اکڙيون
لڪ ٿهڻو لوڙ وساري

* * *

محمّد اسماعيل "فدا" عرساڻي

(1906_1986ع)

محمّد اسماعيل "فدا" ولد محمّد هاشم عرساڻي جيئن 7 _ سيپٽمبر 1906ع تي هالا ۾ ڄائو. سندس والد هڪ تعليم يافته زميندار ۽ هالا جي مخدوم صاحبن جو علم مختيار ٿي رهيو. "فدا" جي ابتدائي تعليم جو دور 1912ع کان شروع ٿيو. گورنمينٽ هاءِ اسڪول حيدرآباد، "سنڌ مدرسة الاسلام ڪراچي" ۽ "نول راءِ هيرانند اڪيڊمي حيدرآباد" ۾ تعليم ورتائين. 1925ع ۾ بمبئي يونيورسٽي مان ميٽرڪ پاس ڪيائين. "سنڌ نيشنل ڪاليج حيدرآباد" ۽ "مسلم يونيورسٽي عليگڙه" مان انٽرميڊيٽ آرٽس "ڊي جي سنڌ ڪاليج" مان جونيئر ۽ سينئر بي اي جا ٻه سال 1929ع ۾ بمبئي يونيورسٽي جي بي اي امتحان ۾ ويهي فارسي انگريزي چوٿين ڪلاس کان ويندي بي اي تائين سندس تائين تعليم ۾ رهي ان امتحان ۾ "بمبئي يونيورسٽي" ۾ پهريون نمبر آيائين. 1952ع ۾ "سنڌ مسلم ايڊيوڪيشنل سوسائٽي" جي پهرين ڪانفرنس هوم اسٽيڊ هال ۾ زير صدارت شمس العلماء مرزا قليچ بيگ جي ٿي جنهن ۾ شعر پڙهيائين. سندس قلمي شاهڪار "سي ريگستان" آهي جنهن جي تحسين ڪندي هڪ خاص تقريب ۾ علامه آءِ آءِ قاضي ۽ گوس هالر پاران ڪيترائي قرصي ڪتاب سندس لکيل آهن. 1966ع ۾ اسسٽنٽ ڊائريڪٽر جي عهدي تان رٽائر ڪيائين ۽ 1 نومبر 1986ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

سڄي رات سورن جي ويلي وهاڻي
نه ڪٽي ڪا قربن قرب جي ڪهاڻي

ڇيهه ڪين اٿير نه ڪٽين رات گذري، اسان جي مٿان ڪيڏي هيهات گذري
لنگهيو صبح ڪيڏو ۽ ڪيئن ٿي سهاڻي

وصل جا سمر تون پنهنجا تون بارج، جدائي جي جهاتي ۾ هرگز نه ماري
ٻرن ڪينهن هڪ پيار مگر مان ڏهاڻي

سڄڻ سور تنهنجا مون پل پل ٿا ماري، سندءِ ناز نخرا ورهي ول ڏٺاڻ
تڏهڪ پي تنهنجي ٿي ماري سهاڻي

نه ڪنهن روز اڄ ڏيکه ڏاڍي اسان سان، اهي ويهه سهڻي سوالي اسان سان
"فدا" سان به ڪر ڪا ڪڏهن ته رهاڻي

❁❁❁

جهنڊل فقير ڪوراڻي

(1878_1986ع)

جهنڊل فقير ولد صاحب خان ڪوراڻي جي ولادت 1295ھ مطابق 1878ع ڌاري سنڌ جي ڳوٺ هاشير تعلقي عمرڪوٽ ضلع ٿرپارڪر ۾ آهي. پاڻ قرآن شريف ۽ سنڌي تعليم مدرسي پڙهڻ مان حاصل ڪئي. 25 سالن جي عمر ۾ محمد فقير کتياڻ جو طالب ٿيو ۽ ذڪر الاهي جاري رکيائين. سندس شاعريءَ جو قلمي رسالو موجود آهي. پاڻ زندگيءَ جو آخري وقت ڳوٺ شاهو خان ڪوراڻي تعلقو سامارو ضلع ميرپورخاص ۾ گذاريائين. جتي سندس آخري آرام گاهه آهي. سندس رحلت 9 ربيع الاول 1407ھ مطابق 12 ڊسمبر 1986ع تي ٿي.

ڪلام

ڏليهه سڀ ڪٿان مٺي سهڻو آهر تنهنجي ذڪر محفل ۾ هي
صاحب حسن ڪي سوائيون جي تون نظر ريقل ۾ هي

آبرو ڪسي ان جا اجهل ٿي منتظر خلق خدا
صورت حسين جي مون ڏٺي، ڳنڍري ميل مون کي مٺا
تان ڪٿا آڻي اٿو سڀ ڪو سڀ ٿو هلچل ۾ هئي

پوڻ رهيس پيمار جان آيس پرهه جي ياد ۾
ٿو لڳي تن من لڳي، نه ساهه ماهي ساهه ۾
پاڻي زري رڱين منهنجي رهيو پونين پساهه منزل ۾ هي

غوث زن جي خال نقطي ليڪ دل کي قيد ڪئي
جزوي عقل حد هوش جي بس پڄي سڀ پيڪ ديو
منهنجي ماري ڪام حڪمت ان طرح ان پل ۾ هئي

خال ۽ خط مرڪع سهل ۾ رنگ تيمر جا ٿيا
لب ذهن تي لعل لالي جا آهه ڪامل پيا
سڀ حڪومت تي حڪمت ثابت "جهنڊل" ۾ هئي

امام علي فقير

(1904-1987ع)

فقير امام علي ولد عبدالغفور واڍو (لاکو) ننداڻ 1904ع ۾ ڄائو. ڳوٺ جتا تعلقي هالا جو رهاڪو هو. فقير صاحب ڄڻ ته وڏو سگهڙ هو. سنڌي شعر 80 سال آهي. با اخلاق ۽ ٻهڪندڙ باتميز شاعر، فقيريءَ سان ڀريل خوش طبع شخصيت هو. 1947ع ۾ مين مخدوم طالب المولىٰ کي مدي جو بخار ٿي پيو جو ٻن مهينن کان وڌيڪ رات خواب ۾ ڏٺو ته تم واري ڏنگلي ۽ "آڏو ڪو ظرف هيڪ واري پاڳارا تي ويٺو آهيان" ۽ امام علي فقير ڏکيءَ طرف ايندي واري هر وقت ويٺو آهي ۽ هي اشعار جيڪي منهنجي لاءِ لکي هيٺين ڳالهه ڪئي:

"منهنجا پير مٺان پاڳارا — پيارا هجو هردم"

جنهن آخرين تندرست ٿي ساڳي پاڳارا تي ويٺو هوس ته امام علي فقير ۽ ساڳي ئي وقت اچي ويهڻ ۽ ساڳي [illegible] سنڌيءَ وفات کان سال کن اڳ مون کي چيائين ته 83 سال عمر آهي اڃا پيا تجويز. هتي ۽ اها ڳالهه آهي ته جيڪا مون خواب ۾ ڏٺي ۽ فقير صاحب وڏي ڳالهه. فقير جو انتقال 13 اپريل 1987ع تي ٿيو.

ڪلام

منهنجا پير مٺان پاڳارا پيارا هجو هردم

دوا ڏني واري آيو هڪ واري سڀئي سڪ ساري
سڪ سڪ سجاري ٿي ڪا مڪاري تنهنجا شال وسن اُڃارا

متا محب جاني سخي مهرباني پرڻ جا پاڻي
رهبر پياني تنهنجو مت ته ڳاڻي تکي ترمل تلين واڙا

سرتان پاڻين سهڻا سدائين، اُلڪ منهنجي تائين
پير اچي پاڻين پلا پالي پلائين اهو ٿان ڪير ڏنارا

آهي امام منهنجي علي نام تنهنجي پرين ڪريو پنهنجي
ٻانهيان پلي سڪيون جي اسلتين اولاد [illegible] سرير شاهه سوارا
پيارا هجو هردم

●●●

"مومن" مليرائي

(1906ع - 1987ع)

شيخ محمد ميمڻ "مومن" مليرائي سن 1906ع ۾ ڪراچي شهر جي ڳوٺ "مراد ميمڻ" ۾ تولد ٿيو. ابتدائي تعليم ملا مڪتب ۾ قرآن شريف مان ڪيائين ۽ ان بعد پرائمري اسڪول ۾ داخلا ورتائين. جتان چار درجا سنڌي جا پاس ڪري بعد ۾ ذاتي مجبورين سبب ٻنيءَ جي ڪم ڪار کي جنبي ويو. ادبي دنيا ۾ 1933ع کان ڄاتو سڃاتو وڃي ٿو. پاڻ "خلافت تحريڪ"، "مسلم ليگ" ۽ ٻين سياسي جماعتن ۾ صف اول جو ڪارڪن ٿي رهيو. آزاديءَ کان پوءِ سياست کان ڪناره ڪش ٿي مڪمل طور تي ادبي انجمن جهڙوڪ "بزم نظامي"، "بزم طالب المولى" ۽ "بزم اسير" جو سرگرم ميمبر ٿي رهيو. شروعاتي دور ۾ پنهنجي ڪلام جي اصلاح "سرشار عقيلي" ۽ امير بخش "امير" قريشي شڪارپوري کان ورتائين. تصنيفات مان "عشق جو آواز" سندس ڪلام تي مشتمل آهي. مومن صاحب سن 1987ع ۾ وفات ڪئي.

ڪلام

مون کي ڪري اي يار! حيران ورئي نه ايندو
ڪڪوار جو اهو رخ تابان ورئي نه ايندو

هي عهد ٿي ملياسون، آئين ٻه ٿل ملن سيد
ڦيرون وري به ايندين، انسان ورئي نه ايندو

جنهن کي عجب اي سڄڻا مارين فراق تنهنجي
محفل ۾ مون جهڙو ڪو حيران ورئي نه ايندو

چوڏهينءَ جي چنڊ جيان ٿيو جو طرف جنهن جو جلوو
منهنجي اکين تي اهڙو مهمان ورئي نه ايندو

عمر دراز گذري ڪوڙي فڪر ۾ "مومن"
منهنجي هٿن ۾ تنهن جو دامن ورئي نه ايندو

===

صوفي فقير ارشاد علي جلالاڻي

(1927-1987ع)

فقير ارشاد علي جلالاڻي 1927ع ۾ ڳوٺ جلالاڻي تعلقي ڪوٽ ڏيجي ضلع خيرپور ۾ ڄائو. هن کي ننڍپڻ کان ئي راڳ ويراڳ سان محبت هوندي هئي. واڻين جهڙن ڏاتوين قدرت سان ڳڻ ويراڳ ۾ گذاريندو هئو. سندس طبيعت تمام سادي هئي ۽ سدائين مرڪندو نظر ايندو هئو. پاڻ شاعر ۽ تمام سلڇڻو شخص هئو. سندس درگاهه تي سندس ڪلام جو قلمي رسالو موجود آهي. سندس وصال 1987ع ۾ ٿيو.

ڪلام

ٿيءُ هوش ڪڙهه رهه هوش ۾ هوش سان هوشيار ٿي
پنهنجو تن من ياد ۾ ڏي الله ديدار ٿي

پاڻ ۾ تن ڪجهه آهي ڪجهه تو ٻولي اٿئي
دل جي تن کولي ڏريه هر جا حق جو يار ٿي

موج جي ۾ مست ٿيا عاشق سڀئي ڪئن اڃا
سرمستي سوچيس اهين هر پار ڪڻن نه ڏار ٿي

رمز رشتي ۾ ڪين رڪي حالل نه ٿي تين ٿي سيان
ٻولي نه ٻي ڪا ٻول تين سڀ ڪڻن پيچ ستار ٿي

تنهن تي ڪرو ڪا ڏاٺ جو "ارشاد" عاشق سندس
جيڪو ٿئي جيڪڏي مري هن عشق ۾ اظهار ٿي

■■■

عبدالرّشيد "رشيد" پٽي

(1933-1988ع)

عبدالرّشيد پٽي تخلص "رشيد" پٽي بنيادي طور افسانہ نگار هو ۽ سنڌي مزاحيه افسانہ سنڌي ادب ۾ خاص حيثيت حاصل ڪري چڪا آهن. سنڌي اصل ڳوٺ اروڙ آهي. پاڻ 6- جولاءِ 1933ع تي سکر ۾ ڄائو. خيرپور، حيدرآباد ۽ ڪراچي ۾ پڙهيو. سکر جو مشهور وڪيل هئو. صحافت سان ۽ مڪتبه وابسته رهيو. 1950ع کان لکندو رهيو ۽ سنڌ جي ادبي ۽ قومي تحريڪن جو سرگرم ڪارڪن هئو. سنڌي ڪيترائي افسانا ايشيائي ۽ يورپي ٻولين ۾ ترجمو ٿيل آهن. هڪ زنده دل ۽ باذوق اهل قلم ۽ شاعر هو. سنڌي طبع مزاح ۽ ظرافت جو عجيب عنصر هئي. پين شاعري جي سنجيده ڪلام تي سنڌي مثنوي ۽ مزاحيه ڪلام پوري طور لکيل آهن جنهن ۾ لطافت ۽ ظرافت آهي. سنڌي ڇپيل ڪتاب "ٿورڙي ٿورڙي ڳالهہ" "آدي واڻ ۾ ٻار" "دنيا جا عظيم افسانا"، "رياست ۽ آزادي"، "عاشق زهر پياڪ" ۽ ٻيا ذڪر لائق آهن. ان کان سواءِ سنڌي ڪيترا اڻ ڇپيل ڪتاب پڻ آهن. پاڻ 16- فيبروري 1988ع تي وڏي بيماري کان پوءِ وفات ڪري ويو.

ڪلام

ملنا ساقي هتان ويندا ته ميخاني جو ڇا ٿيندو
جي ٽٽندا بند ميخانا ته مستاڻن جو ڇا ٿيندو

اسان جي آسرو آهي چمن کي گهر بنائڻ جو
خزان پٺيان بهار آئي ته ارمانن جو ڇا ٿيندو

هزارين داستان هن دل جي گهرائيءَ ۾ سمايا
جي منهنجي دل شڪسته ٿي ته افسانن جو ڇا ٿيندو

جي هوندي سوز ساقي ته محفل رنگ لائيندي
وسامي شمع جي وڃي ته پروانن جو ڇا ٿيندو

مولانا محمّد عظيم "شيدا"

(1882- 1988ع)

مولانا محمّد عظيم "شيدا" ولد لعل بخش سولنگي ڳوٺ ڳل ٻرڙ تعلقي وارهه ضلعي لاڙڪاڻي ۾ 1882ع ڌاري تولد ٿيو. قرآن شريف ۽ نور نامون وڏي ڀاءُ آخوند فقير محمد وٽ پڙهيو ۽ فارسي، عربي ڪتاب ڪافيه تائين ڪنڀو شهر ۾ مولانا عبدالعزيز مظفراڻي خاراني وٽ پڙهيو. ان کان پوءِ پير جهنڊي جي مدرسي ۾ مزيد تعليم حاصل ڪيائين. منطق مولانا خادم حسين وٽ ۽ ٻيا علوم مولانا محمّد محسن شاهه وٽ ميان جي ڳوٺ ۾ پڙهيو ۽ دستار بندي ڪيائين ۽ مختلف مدرسن ۾ درس و تدريس جو ڪم ڪيائين. پاڻ حڪيم حاذق هو. نواب غيبي خان چانڊيو ۽ نواب يوسف خان مگسي جو خانداني حڪيم هو. ٻه ڀيرا حج جي سعادت حاصل ڪيائين. فارسي ۽ سنڌي جو سٺو شاعر هو. "جمعيت العلماءِ لاڙڪاڻي" جو صدر به هو ۽ "جمعيت العلماءِ هند" جي ورڪنگ ڪميٽيءَ جو پڻ ميمبر هو. سندس انتقال 6- آڪٽوبر 1988ع تي ٿيو.

ڪلام

ساقي اڄوڪي بزم ۾ واهه جو سرور هو
مئي خوشگوار لعل بتان جي حضور هو

زاهد به زهد خشڪ کان آيو ملول ٿي
جو ان کي بانهه ناب جو بيحد ضرور هو

رندي ۽ زاهدي نه مدار آ نجات جو
آهيم آسرو جو هو الله غفور هو

هڪ جلوه ناز سان جو لٽي دل کي دلربا
مينگار تنهنجي سهڻي ونڊر ڪيلو هو

ظلمات دوجهان سڀني ڪافور ٿي ويئي
"شيدا" ٿي ان جي نور جو جڏهن ظهور هو

***

بردو سنڌي

(1922 - 1988ع)

محمد رمضان "بردو سنڌي" ولد خدا ڏنو لاشاري جو اصل ڳوٺ ماڪن ڪوري تعلقو ميرپور ماٿيلو بعد ۾ نواب شاهه هو. سندس ولادت 15- مارچ 1922ع تي ٿي. پرائمري تعليم دوران ئي شعر لکڻ شروع ڪيائين. ابتدائي ڪلام "شعر و شاعري" کي منحوس قرار ڏيندي ساڙي ڇڏيائين. پر 1954ع ۾ "نظر سنڌي" مرحوم جي صحبت ۾ دوباره شاعري شروع ڪيائين. 1961ع ۾ "سنڌي ادبي سنگت" نواب شاهه طرفان سندس ڪلام جو مجموعو "اڪيون مينگهه ملهار" شايع ڪيو ويو جنهن تي "پاڪستان رائٽرس گلڊ" طرفان کيس هڪ هزار روپيه انعام ڏنو ويو. چند افسانا ۽ مضمون به لکيائين. سنڌ جي ادبي رسالن جهڙوڪ "مهراڻ"، "نئين زندگي" وغيره ۾ سندس ڪلام ڪافي انداز ۾ شايع ٿي چڪو آهي. سندس انتقال 26- آڪٽوبر 1988ع تي ٿيو.

ڪلام

منهنجو ڪوئي ميت نه يار
جڳ جا ڏٺا ڪُل جو هار

پنهنجا پنهنجو ڪين چون
ڌارين تي ڪا ناهه سهار

وڙهن ساڙ هري ريا ٿيم
پل پل جهم جهم لڙڪ هزار

سيڻي ڪي وئي تنهن ڪٿي
منهنجو من ٿيو ميهار

راهه تڪيندي راهه ڪٿي
پره ڦٽي وئي ڏسندي يار

اکڙ اسان جي عمر پرکه
سيڻ سائين جي جيار

خوابن ۾ تون آ ملي
گهڙي پل لئه هيئين ٺار

■■■

سيّد گل حسن شاهه "مجذوب"

(1910-1988ع)

سيّد گل حسن شاهه "مجذوب" ولد سيّد قمرالدين شاهه ناگوري 1910ع ۾ عمر ڪوٽ ۾ تولد ٿيو. سندس بزرگ هند مان هجرت ڪري اچي عمر ڪوٽ ۾ سڪونت پذير ٿيا ۽ اڄ تائين به ڪافي ناگوري سادات عمر ڪوٽ ضلع ٿرپارڪر ۾ رهن ٿا. "مجذوب" صاحب ابتدائي تعليم پنجين درجي تائين عمر ڪوٽ ۾ حاصل ڪئي ۽ خانگي طرح قرآن مجيد، اردو، فارسي ۽ انگريزي به سکيو. اول اردو ۾ شعر چوندو هو ۽ بعد ۾ "مخلص"، "مراد علي"، "ڪاظم" ۽ نور محمد "نور" نظاماڻي جي شاعريءَ کان متاثر ٿي سنڌيءَ ۾ غزل چيائين. شاعريءَ ۾ غزل، نعت، منقبت ۽ نظم تي طبع آزمائي ڪئي اٿس. اردو ۽ سنڌي ٻنهي زبانن ۾ سندس ڪلام جو ذخيرو چڱي انداز ۾ موجود آهي. پاڻ سٺو ليکڪ ۽ سٺو مقرر به هو. آزاديءَ جي تحريڪ جي دوران تقريرون به ڪندو هو. 11 نومبر 1988ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

سر ۾ سودا آهي سڪ جي دل ملي
در تنهنجو ليڪن نه ڪو دلبر ملي

تشنه لب آهيان مان اي پير مغان
ميڪدي مان مون کي ڀي ساغر ملي

تنهنجا عشوه تنهنجا غمزه تنهنجو ناز
تنهنجو ثاني ڪو نه ٻيو دلبر ملي

بحر الفت ۾ ٽٻي جو غوطه ڏي
ته اهڙو غواص کي گوهر ملي

لامڪان ۾ گر ڏسڻ چاهين ته پوءِ
جو ڪو "مجذوب" تنهنجو گهر ملي

□□□

صوفي فقير نوّاب بهاول خان لغاري

(1921-1989ع)

صوفي فقير نوّاب بهاول خان ولد امداد علي خان ولد نوّاب بهاول خان شهيد ولد فقير ولي محمد صاحب، تاريخ 5- رمضان المبارڪ 1339هه مطابق 13- مئي 1921ع تي پنهنجي آبائي ڳوٺ تاجپور ۾ تولد ٿيو. ابتدائي تعليم ڀرپاسي ۾ حاصل ڪيائين. ننڍي عمر ۾ والد جي سايي کان محروم ٿي ويو مگر پنهنجن بزرگن خصوصاً پنهنجي ناني نوّاب حاجي غلام حيدر خان جي صحبت ۽ تربيت مان گهڻو ڪجهه حاصل ڪيائين. 22 سالن جي عمر ۾ درگاهه جهوڪ شريف جي سجاده نشين حضرت عبدالستار شاهه ثاني جي هٿ تي بيعت ڪيائين. زمينداري ۽ طبابت کي پيشي طور اختيار ڪيائين. شاعري، راڳ، رهاڻ ۽ ڪتابن جي مطالعي سان ڪيس گهڻي دلچسپي هئي. نوّاب صاحب 28- جمادي الاول 1409هه مطابق 7- جنوري 1989ع تي وصال ڪيو.

ڪلام

ٿيهه رک دل تي قطر فنائي جو توکي مطلق علم ڏئي ملڪو آ

ظاهر ۾ ٿي اصول شريعت باطن ۾ وٺ راهه طريقت
ٿي سودو صاف سچائي جو

رمز وحدت جو رستو نرالو سڪون پيو مڪان جي پيالي
ٿي سودو صاف سچائي جو

دام دوئي جا ڇڏ اُن ٽوڙي حمد ڪيو ۽ پياڻي ٻوڙي
رک شوق الله رحي صفائي جو

"بهاول" رهه سچيه حال فقيري ترڪ ڪري ڇڏ خيال اميري
وٺ رستو راز خدائي جو

■■■

نارائڻ شيام

(1922-1989ع)

نارائڻ شيام ڳوٺ ڪاهي قاسم تعلقي نوشهروفيروز ضلع نواب شاهه ۾ 22 جولاءِ 1922ع تي ڄائو. ابتدائي تعليم نوشهروفيروز ۾ ۽ انگريزي تعليم نواب شاهه ۾ حاصل ڪيائين. 1945ع ۾ ڊي جي سنڌ ڪاليج ڪراچي مان بي اي (آنرس) جي ڊگري حاصل ڪيائين. شيام کي ننڍي هوندي کان ئي شاعريءَ سان دلچسپي هوندي هئي. شاعريءَ ۾ سنڌي جي مشهور استاد سنڌي والا هئي بعد ۾ ڪشنچند "عزيز"، حاجي محمود "خادم" لاڙڪاڻوي، مولوي محمد عاقل "عاقل" ۽ خاص طرح پرسرام "ضياء" ۽ هرومل سدارنگاڻي "خادم" جي صحبتن مان عروض ۽ فن بابت گهڻو ڪجهه حاصل ڪيو. ورهاڱي کان اڳ شيام "گورنمينٽ مدرسه هاءِ اسڪول" نواب شاهه ۾ ڪم ڪندو هو. بعد ۾ 1948ع کان پوسٽ ۽ ٽيليگراف آڊٽ آفيس دهلي ۾ ملازم ٿيو جتان 1980ع ۾ هيڊ ڪلارڪ جي پوسٽ تان رٽائر ڪيائين. شيام جا هن وقت تائين ست نظم جا ڪتاب شايع ٿي چڪا آهن. شيام 10 جنوري 1989ع تي دهلي ۾ وفات ڪئي.

ڪلام

ڪيترن صورتن جو سامان
سڪ جي هر نه ڪوئي امڪان

سڄڻ ڇايا ڪٿين جي يار
رڳ جو پتو ٿيو آسان

تنهنجو صلحن جو وشواس
ٿيون ۾ منهنجي هاڻ گمان

ٿيو پاڻيءَ جو هر ڪاليءَ
اڄ نه اٿاهه سمنڊ انسان

جاڳين آهين ٿي سڄاڳ
ڪيين ميهن جو احسان

صبح ڪ شام جي آهه ڪٿي
"شيام" ڪيئي ڪيس جو قربان

٭٭٭

حاجي فتح محمد خان لغاري

(1898ع ـ 1989ع)

حاجي فتح محمد خان ولد رئيس حاجي گل محمد لغاري غالباً 1898ع ۾ ڄائو. سندس ڳوٺ تعل خان لغاري تعلقو سنجهورو ضلع سانگهڙ هو. پاڻ حاجي محمد ... ڳوٺ صوفي تحصيل ... وارن جو صحبتي ۽ مريد هو. انهن محفلن ۾ شرڪت ڪرڻ سان شاعريءَ جو شوق آيس. والد صاحب جي گهڻي خدمت ڪندو هو. معاشي مشڪلاتن کي همت سان منهن ڏنائين. تمام بهادر انسان هو. [illegible] مارشل لا ۾ [illegible] ڳوٺ مان لڏي ويا [illegible] ڪيائين. [illegible] نيڪ [illegible] تهجد گذار هوندو هو. سڄي عمر نماز قضا نه ڪيائين. عبادت ۾ مشغول رهندو هو. الله جي خوف کان اڪثر روئندو رهندو هو. صوفيانه ڪلام سان [illegible] لڳاءُ هوندو هو. سندس ڪلام اڪثر محفلن ۾ ڳايو ويندو هو. حاجي فتح محمد لغاري هالا جي ايس ڊي ايم حاجي نذر محمد لغاري جو والد هو. 17 فيبروري 1989ع تي سول اسپتال حيدرآباد ۾ وفات ڪيائين ۽ پنهنجي اباڻي ڳوٺ ۾ مدفون آهي.

ڪلام

باغ محبت آ ٻالين يار تسبيح سان هئي
مڪ ساروڪ آهي لاٿي پرين پسڻ سان هئي

پيار جو پاڻي مليو تڏهن ورچ اندر ريچ ٿيو
نياز جو نانءُ هنيو عشق اچڻ سان هئي

قسم [illegible] پرڪيو ڳالهيون ويا سڪيا ڳجهار
وطن وانهڙي ويٺي پڪڙي ورق وسڻ سان هئي

اوت الفت سنئين اندر ۾ پاڻين ٿنهنجي وڃين پاڻ
اڄ سان [illegible] ڪيو [illegible] پهچڻ سان هئي

"فتح محمد" سان لطيفت گل آئو گلستان ۾
هاءِ حيران ٿي پيو سرهاڻ سڳنڌ سان هئي

***

محمّد يعقوب "جليس" هالائي

(1912_1989ع)

محمّد يعقوب ولد محمّد يوسف ٿيٻو جي ولادت 12 سيپٽمبر 1912ع تي ٽي باڳ تعلقي ۽ ٽي ڀيڻ ٽي ويھ جتي، ڪري سنڌي سرپرستي خان صاحب لطف علي خان ايڙي ڪٽي ابتدائي تعليم حاصل ڪري بعد مشڪ مدرسہ ڪراچي ۾ مئٽرڪ پاس ڪيائين 1937ع ۾ روينيو کاتي ۾ ڪلارڪ ٿيو. بعد ۾ هائير ڪمرشل امتحان پاس ڪري بهراين هيڊمنشي ۽ بعد ۾ مختلف تعلقن جو مختيارڪار ٿي رهيو 1950ع ۾ فيڊ اڪائونٽنٽ جو امتحان پاس ڪيائين. "جليس" تخلص رکندڙ مرحوم شاعر ۽ اديب پڻ هو. سنڌي منظوم ترجمو ڪتاب "آسان جو قرآن" 1953ع ۾ شايع ٿيو. ٻيو ڪتاب "عبرت" قلمي نسخي جي صورت ۾ موجود آهي. سنڌي اوڙ مطالع ۾ سنڌي، عربي، فارسي، اردو ۽ انگريزي ادب شامل هوندا هئا. سنڌي اڪثر مقبول احوال "بايو گرافيڪل انسائيڪلوپيڊيا آف پاڪستان" ۾ پڻ موجود آهي. هو سنڌي شاعري جو ڪهڙو ترجمان اسلامي ۽ اصلاحي نقش ڏٺو هو اسلامي تصوف جو معتقد قائل هو ۽ ان بابت ۾ سنڌي ڪيترائي مضمون ۽ مقالا مختلف رسالن ۽ اخبارن ۾ شايع ٿيل آهن. هن 7- اپريل 1989ع تي انتقال ڪيائين.

ڪلام

اهو منهنجو عقيدو ۽ اهو ايمان آ ساقي
تہ مئہ عرفان جو جام حسين قرآن آ ساقي

ڪلام پاڪ جي تفسير جو هر لفظ نوراني
چراغ نور پاش محفل عرفان آ ساقي

ڪتاب الله جي تفسير اعجاز سراپا آ
تهان ان ۾ مسلمان جو حقيقي شان آ ساقي

بحمدالله ٿيو روشن زماني جو آ هر گوشو
صداقت جي مڪمل روشني قرآن آ ساقي

"يعقوب" زندگي ڪئي وقف قرآن جي تلاوت ۾
جو آ تسڪين جان ۽ درد جو درمان آ ساقي

■■■

مولانا محمد اسماعيل "ذبيح" لغاري

(1908ع _ 1989ع)

مولانا محمد اسماعيل ولد حاجي خان لغاري ڳوٺ جوارڻيو لڳ سنجهوري، ضلعي تعلقي ٽنڊوالهيار ۾ سال 1908ع ۾ ڄائو. سنڌي ابتدائي تعليم ڳوٺ جوارڻيو ۾ حافظ محمد تقي شاهپوري وٽان شروع ڪئي. بعد ۾ برصغير جي معتبر عالمن ۽ مدرسن مان فيض ورتو، مولانا محمد عثمان ترآئي لڳ شادي پلي وٽ دستاربندي ڪيائين. ڪجهه عرصو مولانا عبيدالله سنڌيءَ جي صحبت ۾ به رهيو. ان وقت ڳوٺ ۾ هڪ پرائيويٽ مڊل اسڪول کوليائين جيڪو اڳتي هلي هاءِ اسڪول بڻيو. پاڻ "جمعيت العلماءِ هند" سان به وابسته رهيو ۽ تحريڪ آزاديءَ ۾ به حصو ورتائين. سنڌي ۽ فارسي شاعري جو شاعر هو. گهڻو ڪري واقعاتي، وارداتي ۽ مشاهداتي شاعري ڪندو هو. يڪين سال پيارهوس پنهنجي پٽ ۽ پوٽن جي هڙئي انڊر جيڪو ڪجي روزانه سنڌيءَ حاضري ڀريندو هو. سندس فارسي خواهه سنڌي شاعري اڪثر اصلاحي، فرقن جي حمايت ۽ دنيا جي بي ثباتيءَ بابت آهي. سندس انتقال 28 _ جون 1989ع تي ٿيو.

ڪلام

توکان اڳي انسان هوا ... آباد سڀ ايوان هوا
سڀ رنگ جا سامان هوا ... اڄ ناهه ڪو نالو نشان

شوقين شهزادا هئا ... تختن تڳي تاراج ٿيا
گولن ڏيئي گهوڙا ويا ... اڄ ناهه ڪو نالو نشان

راڄن سڀئا راڻا ويا ... سونهن سڀ ماڻا ويا
ڪوٽا ڪريل ڪاٺا ويا ... اڄ ناهه ڪو نالو نشان

سانگي جڏي ساٿيهه ويا ... ڏوتي جڏي تت ٽيهه ويا
جاڪون ڪڙي ۾ جيهه ويا ... اڄ ناهه ڪو نالو نشان

ٻوڙا پٽڙ جي ٺاهه تي ... حاجي ذبيح جو آهه تي
آهي اکين اڳتاهه تي ... اڄ ناهه ڪو نالو نشان

⁂

احمد خان "آصف" مصراڻي

(1922-1989ع)

احمد خان "آصف" ولد محمد اسماعيل مصراڻي 8- جولاءِ 1922ع تي ڳوٺ متو پير، تعلقي خيرپور ناٿن شاهه ضلع دادو ۾ ڄائو. فارغ التحصيل ٿيڻ کان پوءِ 1939ع ۾ تعليم بالغان ۾ پرائمري استاد مقرر ٿيو. 1937ع ۾ حافظ محمد "احسن" ۽ جمعي خان "غريب" کان علم عروض جا درس ورتائين. نثر، خيال، نظم ۽ ڪيترائي مضمون لکيائين جيڪي شايع ٿيا. "انجمن آفتاب" دادو، "جمعيت الشعرا سنڌ"، "سنڌي ستار سوسائٽي ڪراچي" ۽ "بزم طالب المولى" وغيره ۾ سرگرمي سان حصو ورتائين. سنڌي ادبي بورڊ جي لوڪ ادب اسڪيم ۾ فيبروري 1957ع کان سيپٽمبر 1958ع تائين ڪم ڪندو رهيو. سندس انتقال 15- جولاءِ 1989ع تي ٿيو.

ڪلام

نشو ۽ نما چمن جي نظارن ڇڏي ڏني
بدلي فضا ته حسن بهارن ڇڏي ڏني

گل جي جڳهه تي خار ۽ خاشاڪ رهجي ويا
بدلي فضا ته حسن بهارن ڇڏي ڏني

پنهنجا به ڪن ايئن جو پرايا به ڪن نٿا
افسوس اڄ پيارن پيارن ڇڏي ڏني

رهبر لٽي ٿو ڪاروان رهزن جو ڇوڙيو ڏيهه
منزل جو شوق رهگذارن ڇڏي ڏني

آهه ۽ فغان ٿيو مشغول هجر حبيب ۾
دل کي شڪيب ۽ صبر قرار ڇڏي ڏني

"آصف" سهارو پنهنجن جو ٿورڪي مشڪل آهه
ڪجهه ڪم نه آهي ٿوري سهارن ڇڏي ڏني

▪▪▪

فقير ميان علي گوهر شر

(1918-1989ع)

فقير ميان علي گوهر ولد فولاد فقير شر ديهه ڳوٺ مينگهو شر تعلقو خيرپور ميرس ۾ 14 محرم الحرام 1337هه مطابق 20 آڪٽوبر 1918ع تي تولد ٿيو. سندس پالنا ۽ پرورش سندس والد محترم جي نظر هيٺ ٿي. سنڌي تعليم پنهنجي ڳوٺ مينگهو شر ۾ پاس ڪيائين. اردو ۽ فارسي [illegible] تائين تڳڻ ۾ جيد عالم استاد مولوي غلام محمد وٽان حاصل ڪيائين. عربي ڳوٺ جي مولوي فيض محمد شر وٽ پڙهيو. ڪريمي شاعري ۽ پاسٽري هندستان کان آيل هڪ پنڊت کان سکيو. علم تصوف، وحدانيت، معنيٰ ۽ معرفت جو معراج پنهنجي والد بزرگوار وٽان ماڻيائين. ڪيسي سماع جو هر وقت شوق هوندو هو. اگر وٽس ڪو ڳائڻ وارو موجود نه هوندو هو ته پاڻ به ڳائيندو هو. سندس طبيعت ۽ پوشاڪ سندس والد جهڙي هئي. البت ان کان اڳ ۾ ڪجهه نثر ۽ هو پاڻ شاعر هئي مختلف ٻولين جهڙوڪ عربي، فارسي، سنڌي، اردو، سرائيڪي ۽ هندي ۾ شعر چيائين. سندس 15 ڪتاب قلمي صورت ۾ آهن. شعر ۾ "علي گوهر" نالو تخلص طور ڪتب آندو اٿس. ڪٿي "بيخود" به چيو اٿس. سندس وصال بروز اڱارو 6 جمادي الاول مطابق 13 ڊسمبر 1989ع تي ٿيو.

ڪلام

عشق ۾ سر ڏيڻ ڪٿي سخاوت هن کي چئبو آهي
مرڻ هن جي محبت ۾ شهادت هن کي چئبو آهي

ڪري جو عشق جي دعويٰ لحوڻي تان تي اول عاشق
اناالحق ورد آهي ان جو تلاوت هن کي چئبو آهي

عشق جي آهي حالت هي سدائين سوز آهي تازو
عشق ۾ جان ٻرداز ٿيڻ عنايت هن کي چئبو آهي

تصور يار جو هر دم رکڻ آهي رياضت هي
لسوڻ ديدار دلبر جو عبادت هن کي چئبو آهي

عشق ۾ "علي گوهر" سدائي محو معشوقي
آئينو ذات دل ان جي بصارت هن کي چئبو آهي

ـــ

بدر قريشي

(1941-1990ع)

بدرالدين "بدر" ولد امير بخش "امير" قريشي 12- اپريل 1941ع تي جيڪب آباد ۾ تولد ٿيو. پنهنجي والد جي نوڪري سانگي ڪراچي ۾ اچي رهيو. تعليم انٽر آرٽس تائين. ڪجهه وقت سرڪاري ملازمت ۾ رهيائين پر بدقسمتي سان ايڪسيڊنٽ ٿيڻ بعد باقي زندگي معذور ٿي گذاريائين. "بدر" کي شعر و ادب سان ننڍپڻ کان شوق هو. نظم خواه نثر ۾ لکندو رهيو. سال 1954ع ۾ پهريائين "سرشار" عقيلي بعد ۾ پنهنجي والد بزرگوار "امير" قريشي، وٽان سخن جي سکيا ۽ اصلاح حاصل ڪيائين. سنڌي زبان کان سواءِ اردو ۾ به آساني سان شعر چوندو هو. سندس سنڌي شاعري جو مجموعو قلمي صورت ۾ موجود آهي. سندس عمر گهڻي ڪٽ تي ۽ ڊگهي طويل عرصي بيمار رهڻ بعد 30- جنوري 1990ع تي وصال ڪيائين.

ڪلام

اِس کوڙ دل جو منهنجا اُڌما ٿي ٿيا
هر لفظ منهنجو هاڻي سڏڪا ٿي پيا

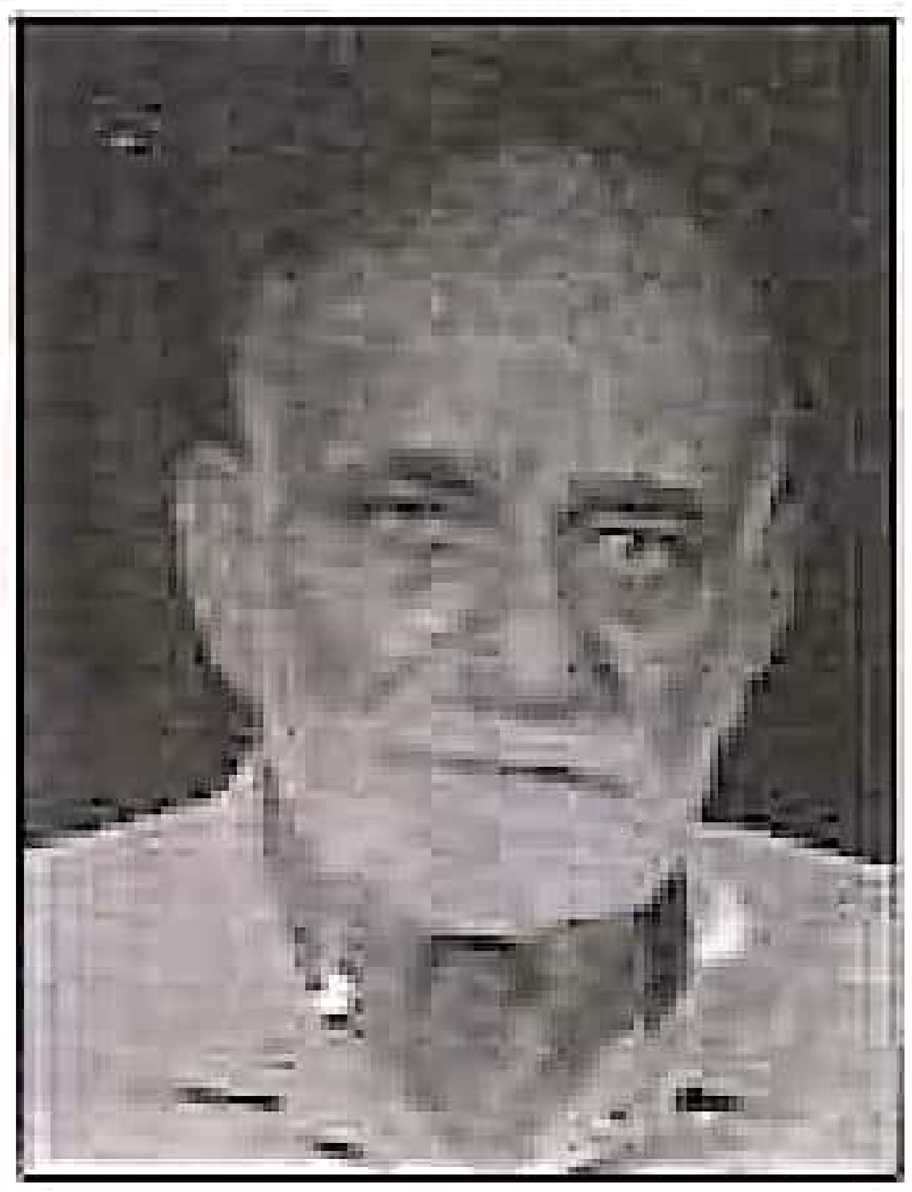
خاموشي سڀ زبانون ڪجهه ڪجهه ٿي سگهي
هن دور رستا کيڙ ۾ جا جا ٿي پيا

آڻين اکين سان راهه ۾ پنهنجو آ پت پئي
ڌڪهڙي طرح سان هرڪ لمحا ٿي پيا

اميد جي پگ تي ڪيترائي ٿي جو اڃا وڃي
اڄ اُهو ته رات ۾ اڪيلو ٿي پيو

ڪجهه ڏينهن لاڳي سان ۾ هو گڏ "بدر" عقيل
هاڻي سفر سفر ۾ تنها ٿي پيو

***

مرزا اسد بيگ "اسد"

(1913_1990ع)

مرزا اسد بيگ 17 شوال 1331ھ مطابق 18_ سيپٽمبر 1913ع تي ٽنڊو ٺوڙهو حيدرآباد ۾ ڄائو. پاڻ شمس العلماء مرزا قليچ بيگ جو فرزند هئو. ابتدائي سنڌي تان سواءِ ايل.ايل.بي جو پاس ڪيائين. "ڪو آپريٽو ٽريننگ انسٽيٽيوٽ" حيدرآباد جو پرنسپال هو. 1970ع ۾ رٽائرمينٽ کان پوءِ "مسلم ڪاليج" حيدرآباد جو پرنسپال ٿي رهيو. پاڻ "گلشن بهار" ۽ گلشن خيال" ڇپارايائين. ان کان سواءِ ڪو آپريٽو ڊراما ۽ "ديوان قاسم" جي ترتيب ۽ ان تي علمي ادبي مقدمو به لکيائين. سندس ڪليات زير طبع آهي جيڪا جلد شايع ٿيندي. پاڻ قرآن شريف ۽ وظائف سان گڏ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو رسالو مطالع ڪندو هئو. 1952ع ۾ "اداره قليچ" قائم ڪيائين جنهن جي طرفان مختلف ڪتاب ۽ "قليچ" رسالو شايع ٿيندو هو جنهن جو پاڻ ايڊيٽر هو. 1986ع ۾ ڪيس پراونشل ايجوڪيشنل ڪائونسل ۾ سينيئر طور ڪليم رهيو ڪجهه وقت وڪالت به ڪيائين. ڪچهريءَ جو ڪم ڪيو ۽ ڦريفاتا طبع جو صاحب هئو. کيس فارسي ادب سان به لڳاءُ هو تنهن ڪري شاعريءَ ۾ فارسي ترڪيبن جو استعمال ڪندو هو. پاڻ 10_ اپريل 1990ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

شغل تنهنجي ياد ۾ ملڻ تنهنجو هي صبح ۽ شام ٿيو
ورد منهن ڪي ٻرزبان تنهنجو هي مٺڙو نام ٿيو

عشق اول در دل معشوق پيدا مي شود
پوءِ هتي الٽو ٿري عاشق مٿان الزام ٿيو

اٿڻ اکين ۾ لبن تي آهه دامن تار تار
الله الله عشق جي ڪيڙو اهو انجام ٿيو

ٿي شب معراج منزل عشق جي آهي عيان
اهل اسعد سان مليو ۽ ميم ۾ ڀرج ۽ عام ٿيو

حسن جي آواز "اسد" ۽ معرفت سان ميم جي
عشق رک الله سان جو اڻي سچو اسلام ٿيو

***

عبدالقادر "منوّر هالائي"

(1939_1990ع)

عبدالقادر ابڙو "منوّر هالائي" هالا جي مشهور ۽ معروف شاعر جناب محمد "الشمس هالائي" جو ٻيون نمبر فرزند هو مختصر ولادت ٿي. جنهن 1939ع تي ٿي. مخدوم غلام حيدر مدرسه هالا ۾ استحقاق مان امتيازي نمبرن سان مئٽرڪ پاس ڪري بعد بي اي ۽ ايل ايل بي جون ڊگريون سنڌ يونيورسٽيءَ مان حاصل ڪيائين. مشرقي علوم ۾ اديب فاضل سنڌي، مولوي عربي ۽ اديب اردو جي امتحانن ۾ امتيازي ڪاميابي ماڻيائين. جنهن 1958ع تي سنڌ ريڊيو ڪاٽيج ۾ ڪلارڪ جي حيثيت سان داخل ٿيو. 1981ع ۾ اسسٽنٽ سيڪريٽري جي عهدي تي پهتو. 1976ع ۾ پاڪستان آرمي سان گڏ هو جي سڀني لاءِ ڪيل ان ٿڪ محنت جي سلسلي ۾ کيس "اعزازي اسناد" ۽ "ميرٽ سرٽيفڪيٽ" جا ايوارڊ مليا. شعر و شاعريءَ جي ميدان ۾ "انجمن فلاح ادب" ۽ "بزم گل" جي باني محبوب جو شرف حاصل ٿيس. سنڌي ۽ اردو شاعريءَ جي تقريباً هر صنف تي طبع آزمائي ڪيائين مگر غزل سندس پسنديده صنف هئي. سندس ڪلام ۾ سلاست، فصاحت، ٻوليءَ جي شائستگي، برجستگي ۽ لفظن استعمال ڪري جو رنگ آهي. سندس انتقال 6 سيپٽمبر 1990ع تي ٿيو.

ڪلام

اي مڪتبِ نوح سرور توکان منهنجي جان نثار
تنهنجي لفظن تي ٿو گهوريان زندگيءَ جي هر بهار

تنهنجي گهواره ۾ آهي مدفون سا هستي عظيم
"نوح" جي ناتي سان برگاهه آهي جنهن جي واڳئان

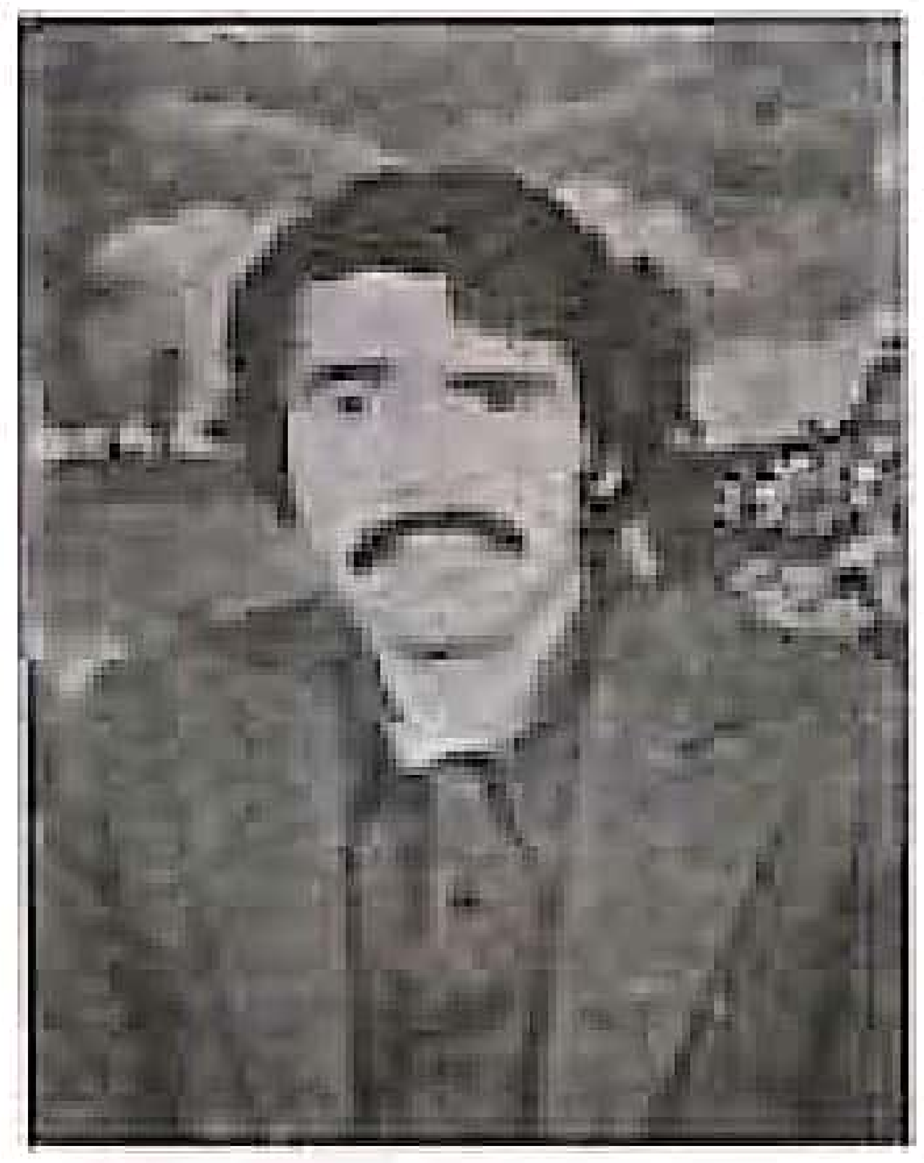
آ هدايت استقامت ۽ لطافت اختيار
شهر "هالا" جي صفات معنيٰ جو اختصار

ماڪ تنهنجي سان "منوّر" هن طرح ڪيو آ تباهه
گرد تنهنجيءَ ۾ بقائي آ ته مون پنهنجي مزار

***

فقير نور محمد "نورل" مري

(1938 _ 1991ع)

فقير نور محمد عرف نورل 1938ع ۾ ڪاڇي ضلعي ڪڇي ۾ تولد ٿيو. خانداني پيشو زميندار هئس. سندس والد فقير يار محمد عرف يار علي فقير جي رستي صحبت جو اثر هئس مڪمل طرح هو پاڻ نهايت عاجزانه مزاج ۽ شائسته زبان رکندڙ هو. راڳ جي محفلن ۾ ڳائيندو هو. سندس تعليم پرائمري جي حد تائين هئي. لوڪ ادب ۽ لطيف فهمي ۾ دسترس هئس. پاڻ 3 فيبروري 1991ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

ڏسي دلبر کي ڏيکين ڏيڻ ته ظاهر ٿيو اچا تائين
ڪٿو ڪاٿو سيجي ڏيڻ ته ظاهر ٿيو اچا تائين

وڃي ڪيندي ويڪليائين اچيو آيس ڪٿي آيس مان
وڇوڙي جا وڏا سيڙا ته ظاهر ٿيو اچا تائين

ته ديرين اڳ ڪٿي اچائين وڃڻ مان ٿي هيو رتلي
مگر ڪٿي پيو اڃا پيڙا ته ظاهر ٿيو اچا تائين

خدا ڏل خير مان آئي سڄڻ منهنجي ته سهڻي ڪي
ڪتيان پيو ڪٿ آکيا آڻيهڙا ته ظاهر ٿيو اچا تائين

ته دل وس ۾ نه دلبر وس وڃان ڪيڏي طرف "نورل"
لڳا لڙڪ نوان نيڻهڙا ته ظاهر ٿيو اچا تائين

❁❁❁

عبدالرّحيم "ارشد" هالائي

(1932_1991ع)

عبدالرّحيم "ارشد" ابڙي جي ولادت 15_ آگسٽ 1932ع تي ٿي. پاڻ هالا جي مشهور نعت گو شاعر جان محمد "احمد" هالائي جو ٻيو نمبر فرزند هو. کيس وقت جي سٺن شاعرن ۾ شمار ڪيو ويندو هو. شروع ۾ تخلص "بيدل" هوس، ان بعد "ارشد" بڻيو. مضمون نگار ۽ مقرر هجڻ سان گڏ ڪامياب استاد ۽ تعليمي ماهر هئي. سندس ايمانداري، تعليمي مهارت ۽ محنت جي پيش نظر کيس حيدرآباد ضلع جو ڊي.اي.او مقرر ڪيو ويو. ان بعد مخدوم غلام حيدر هاءِ اسڪول هالا ۽ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڪوٽڙي ۾ نمايان خدمتون بجا آنديائين. پڇاڙيءَ ۾ ايگرو ٽيڪنيڪل آفيسر جي عهدي تان رٽائر ڪيائين. شعر ۽ شاعريءَ جي ميدان ۾ "بزم رفيق" ۽ "سنڌياسي ادبي سنگت هالا" ۾ سيڪريٽري طور ڪم ڪيائين. شاعريءَ ۾ حمد ۽ نعتيه ڪلام کان علاوه گهڻو ڪري اصلاحي ڪلام چيو اٿس. ڪجهه نثر ۽ ڪافيون پڻ سندس ڪلام جو حصو آهن. سندس ڪلام ۾ سلاست ۽ سادگي، سان گڏ ٻوليءَ جو مٺاج ۽ گونج پڻ آهي. سندس اسلوب بيان وڻندڙ ۽ دلڪش آهي جنهن ۾ دردمندي ۽ اصلاح جا پهلو بلڪل نمايان نظر اچن ٿا. سندس ڪلام سنڌ جي رسالن ۽ اخبارن ۾ ته شايع ٿيندو رهيو پر شعري مجموعو ڇپجي نه سگهيو. البت نثر ۾ سندس تصنيفي توڙي غير تصنيفي ڪتاب شايع ٿيا، جن ۾ "رنيق گوهر" ۽ "روحاني پوندون" کي علمي ۽ ادبي دنيا ۾ وڏي شهرت حاصل آهي. سندس انتقال 23_ اپريل 1991ع تي ٿيو.

ڪلام

جهان ڪيترو عيان ڪريان عجب اسرار هالا ۾
اسان سان جو رکي تعلق اهو بيدار هالا ۾

هتي مخدوم سرور نوح جو روضو مبارڪ آ،
سري ٿو فيض روحاني سراسر پار هالا ۾

ٻڌي همٿ سدا سنڌي سنڌو ڪيو منٿ قلم کي پي
بيان سون ٽيان نه ٿي سگهيس وڏو وستار هالا ۾

ٿي ڪل عاقبت محمود دنيا مان خدا ويندا،
رهي ٿو تنهنجي در "ارشد" سدا پيڙهار هالا ۾

***

عبدالحق "زيب" عاقلي

(1920 _ 1991ع)

عبدالحق "زيب" ولد مولوي محمد "عاقل" عاقلي 1 _ آڪٽوبر 1920ع تي ڳوٺ عاقل ضلع لاڙڪاڻي ۾ تولد ٿيو. ريڊيو پاڪستان حيدرآباد ۾ 1962ع ڌاري بحيثيت اسٽاف آرٽسٽ جي داخل ٿيو ۽ اتي ئي 1973ع ۾ پروڊيوسر ٿيو. پاڻ بيشمار تحريرون، تقريرون، ڊراما، فيچر، گيت وغيره ڪيائين وغيره لکيائين ۽ ڪيترن ئي پروگرامن ۾ حصو ورتائين. "زيب" مرحوم کي علم و ادب جي ڏات پنهنجي خاندان کان ورثي ۾ ملي هئي. سندس والد ۽ قادر الڪلام شاعر هو. "زيب" تمام ملنسار ۽ شيرين اللسان هو. ڪڏهن ڪي ۽ ڪيون رهنمائيون اڪيلائي ۽ مفلسيءَ جي دور ۾ سندس ڇهرڪ تي مرحوم هوندو هو. پاڻ 12 _ مئي 1991ع تي وفات ڪيائين.

ڪلام

پڻ جي ڳالهه پڇين نه ته حڪوتي هر ڪنهن کي آ پنهنجي پنهنجي
دل جو حال ٻڌايون ڪنهن کي ڪنهن سان اوريون اهڙي سهڻي
اڻڪ اڙل جو اپڻي نه هوندي اڪيو اڪو نا ياڻ اڪي
سهڻو سنڌ ٻاڳ اوهان جي ڪاري ڪوجهي قسمت منهنجي

*

ساڳيا ڏوهي ساڳيا ڏڪڙا ساڳيو آهر ساڳيو ساهر
ساڳيو مقصد ساڳي منزل ساڳيا راهي ساڳي راهه
ولت سندي رفتار سچائي آڌيا هاڻي ڪاڏي چلئين
ڪاهي ڪاکڪ جي جاءِ ڪنهن کي آهي اوره هڪ الله

***

قاضي محمد عالم "معصوم" هالائي

(1935ـ 1991ع)

قاضي محمد عالم "معصوم" هالائي 8ـ مارچ 1935ع تي هالا پراڻا ۾ ڄائو. سندس والد قربان علي قريشي ننڍپڻ ۾ ئي فوت ٿي ويو. سنڌي فائينل پاس ڪري پوءِ 52ـ1951ع ۾ نواب شاهه ميونسپل ڪميٽيءَ ۾ ڪلارڪ مقرر ٿيو جتي ڪيترن ئي اديب دوستن سان تعلق ٿيس. پوءِ نواب شاهه مان نڪرندڙ ماهوار رسالي "ادا" جو ايڊيٽر به ٿيو. 1959ع ۾ جهول شهر ۾ "سنڌي ادبي سنگت" جو بنياد وڌائين ۽ مرحوم الهه بخش لاهر جي نالي سان هڪ لائبريري به کوليائين. 1970ع ۾ "وطن پبليڪيشن" کولي ڪتاب "نادي" ۽ "حسرت ناڪ زندگي" منظر عام تي آندائين. پاڻ نهايت مولائي قسم جو ماڻهو هو. سندس انتقال 21 جولاءِ 1991ع تي ٿيو.

ڪلام

نه آهن جڳين ۾ جاني جنائيون
ٿيون سال آيون نٿيون ليکيون لائيون

جهڙي ٿيون زمانن جا قصا پراڻا
نراڄن ۽ دسين جون ڳالهيون اڃايون

وساري سگهيا سي نه سگهيون وساري
اوهان جون نگاهون سوايون سوايون

نا سمجهيون نه ڳڻتيون اوهان جون خطائون
تڏهن ٻي اوهان سان نا ناتو نڀايون

ٿي "معصوم" مرڪيون ڪريون ۽ ڪريون جي
انهن ساڻ ڳالهيون خوشي نا منهايون

***

عرفان مهدي

(1966 - 1991ع)

عرفان مهدي ولد غلام مهدي ميمڻ جي ولادت 31 - جولاءِ 1966ع تي هالا پراڻا ۾ ٿي. پاڻ انيڪ صلاحيتن جو مالڪ هو. هو طالب علمي واري دور ۾ ئي پاڻ کي نهايت ذهين طالب علم طور مڃرايو. انهيءَ جماعت دوران "وک وڌايو پبليڪيشن" جو بنياد رکيائين ۽ اسڪولي سر ڇهه ست پڙهندڙ ڪتاب ڇپرائي مفت اهڙن مڃندڙ لائق ورهايائين. جيڪو هالا پراڻا جي ادبي تاريخ ۾ ملڪ مثال آهي. عرفان شاعري ۾ پڻ مقبوليت "سوز هلالي" کان حاصل ڪئي. پاڻ ابتدائي تائين تعليم حاصل ڪيائين ۽ ايل ايل بي جو شاگرد هو. 25 سالن جي ڀرپور جواني ۾ 1 - آگسٽ 1991ع تي هڪ ٽريفڪ حادثي ۾ وفات ڪري ويو.

ڪلام

هو جي مون سان ملندو ڪيئن
پيو نه پوري سگهندو ڪيئن

من لاءِ جيڪو مري ويو آهي ته به
پڪ اهو هو رهندو ڪيئن

ڪين نهن ٿو مون سان ليڪن
پنهنجي ساڻ اُسندو ميهڻو ڪيئن

شام سمي مون ڏاڍي آهي جي
سورج مون لاءِ ليٽندو ڪيئن

لائق منهنجي وانري ڪي هن
هاڻي ڪرلي پڙهندو ڪيئن

من جون ياڻون جيون شڪتي
"عرفان" هاڻي مرندو ڪيئن

❋❋❋

سچڻ علي "سچڻ" ٿيولائي

(1934-1991ع)

سچڻ علي "سچڻ" ٿيولائي ذات سرڪاڻي ولد الهه ڏنو سرڪاڻي تعلقي ڏوڪري ضلعي لاڙڪاڻي جي ڳوٺ تاريخي ڳوٺ ڪوٽ ٿيولائي ۾ 25- سيپٽمبر 1934ع تي جنم ورتو. سنڌي فائنل پاس ڪري پرائمري استاد ٿيو. 1950ع کان شعر و شاعري ڪرڻ شروع ڪيائين. شعر جي اصلاح مرحوم ڏاڻي فقير ۽ مرحوم صالح ڪوري کان ورتائين. سندس ڪلام هر صنف ۾ تمام ملي اهميت رکي ٿو. خصوصاً نعت ۽ شان اهلبيت ۾ عقيدت مندانه قبول سنڌي لکيائين. 11- ربيع الثاني مطابق 21- آڪٽوبر 1991ع بروز سومر وفات ڪيائين. سندس ننڍو فرزند محمد موسيٰ سنڌو نوجوان شاعر آهي.

ڪلام

نه ڪنهن زور جي مينهن نه ڪنهن اڳ ٿڪي آهي
سچي دل ٿي نه سگهندي ما جا پيدا ٿي پڪي آهي

زمانه آءِ تنهنجي ڪان عمر آ اڪ ڇوڙي جي
اکيون آئيون اچيا آهن غمن ۾ تازگي آهي

ڪٿي ٿر ۽ وڏو ماتداڻ هي تو اوچتو آهي
عمر ڏاهي اسيرهه هي نصالا هي خانگي آهي

مقابل هر مصيبت سان رهيا آهيون اسين حاري
اهيا ڏاڍيون اسان جي همٿن ۾ زندگي آهي

پڳي وارا اٿي وارا اهين منهنجا سچو آيا
سون کي غيرت ۽ عصمت جي پڙهائي جن پڪي آهي

❁❁❁

عبدالڪريم پلي

(1940 - 1991ع)

عبدالڪريم پلي ولد خانصاحب عطا محمد پلي جي ولادت 21- آگسٽ 1940ع تي ٿي. تعليم سنڌي، فاضل ۽ مئٽرڪ تائين انگريزي ۾ حاصل ڪيائين. رسالن جي مطالعي ۽ اديب دوستن جي صحبت مان شعر ۽ شاعريءَ جو شوق پيدا ٿيس ۽ مختلف صنفن تي طبع آزمائي ڪيائين. تخلص "ڪريم" هئس. ننڍي بحر وزن تي غزل سٺا لکيا اٿس. 1967ع ۾ يونين ڪائونسل عطا محمد پلي جو چيئرمين ٿيو. 1970ع ۾ صوبائي اسيمبلي لاءِ پهرين آزاد اميدوار ٿيو مقابلي (طالب المولیٰ جي) مدد سان پيپلز پارٽي جي حمايت حاصل ٿيس ۽ صوبائي اسيمبلي جو ميمبر ٿيو ۽ پوءِ جيالاڻي گروپ ۾ شامل ٿيو. پاڻ 4- ڊسمبر 1991ع تي حيدرآباد ۾ رحلت ڪيائين.

ڪلام

هجر ۾ ايئن زار زار ٿي رهيو
روئي دل ڪئي ۾ يار يار ٿي رهيو

دور هڪڙو سدا نه رهندو آ
تيئن ايندي وري بهار ٿي رهيو

آرزو وصل جانان تائين
جان سڄي مرڻ تيار ٿي رهيو

چند گهڙين جو کيل هو ۽ ويو
ڪيڏي ڪلفت ۾ ڪيڏو پيار ٿي رهيو

آهي باقي فقط وڃڻ منزل
راهرو حوصلو نه هار ٿي رهيو

موت کان اڳ "ڪريم" ڪٿيا ۾
ناهي ساڳو سنڌين قرار ٿي رهيو

***

قاضي غلام محمّد قريشي

(1924ع - 1991ع)

قاضي غلام محمّد بن قاضي محمّد اعظم بن قاضي ابوالمعالي بن قاضي محمّد صادق بن قاضي محمّد عظيم بن قاضي محمّد قابل ساڪني هالا پراڻا 14- فيبروري 1924ع تي تولد ٿيو. سندس وڏڙو قاضي محمّد قابل مرحوم حضرت مخدوم نوح عليه رحمة جن جو مريد هو اڄ تائين به الحمدلله اهو سلسلو جاري آهي. قاضي غلام محمّد هالا پراڻا مان پرائمري تعليم حاصل ڪري انگريزي تعليم اي- وي اسڪول هالا نوان مان حاصل ڪئي ۽ 1955ع ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ مان فرسٽ ڪلاس ۾ ميٽرڪ پاس ڪيائين بي اي 1960ع ۾ فرسٽ ڪلاس سيڪنڊ پوزيشن ۾ پاس ڪيائين ايل ايل بي 1962ع ۾ پاس ڪيائين ۽ ان کان سواءِ هوميوپيٿي جو امتحان پاس ڪري جرمن زبان ۾ ڊپلوما ڪيائين. قرآن شريف ۽ عربي فارسي تعليم "مدرسه اشرفيه هالا پراڻا" مان حاصل ڪيائين. ان کان سواءِ مولوي عبدالرئوف قريشي بختياروي ۽ حافظ رباني صاحب کان به پڙهيو. پاڻ 1953ع کان 1970ع تائين "سروري اسلاميه ڪاليج" جو اعزازي سيڪريٽري ٿي رهيو ۽ هر جمع تي سيرت ڪلاس وٺندو هو. سندس ذاتي ڪتبخانو نهايت اعليٰ درجي جو آهي جنهن ۾ هر علم ۽ هر موضوع جا تقريباً هڪ هزار ڪتاب آهن جن مان هڪ سو مختلف زبان ۾ قلمي نسخا پڻ موجود آهن. سندس 9 ڪتاب اڻ ڇپيل قلمي صورت ۾ موجود آهن جن ۾ هڪ انگريزي ۽ هڪ عربي ۾ ڪتاب پڻ آهي. سندس هڪ مقالو "حضرت مخدوم نوح رحه ۽ سندن بزرگ" "پيغام" رسالي ۾ ڇپيل آهي. حضرت مخدوم غلام حيدر صاحب جن جي سوانح ۽ احوال تي سروري تنظيم جي تقريب ۾ پڙهيل سندس مقالو پڻ قابل ذڪر آهي. قاضي صاحب جي وفات 21- ڊسمبر 1991ع تي هالا پراڻا ۾ ٿي.

ڪلام

خير مقدم هو سونهن منهنجو ڪڏهن ايندي — اکيون منهنجي انتظار عيد جو ڪيندي

ڪيائين ڪا خبر رات رتو ڇو آ — پڇائين ڪجهه ڪُل منهنجو ڪٿي هوندو

تياس دل جگر جي رير ڪري اهڙي — ڪا ٻئي ٻي وفا تي دل ديو ٿيندو

ٿي سهڻا وڏا طعنا ۽ ميهاڻا — ٻڌائين مونکي ڪيڪي ته هو جيئندو

ڏجي بيهر ٿيايو آڄ سلامن سان — "قانع" ساٿ تون اچي مل ڪجهه هو رهندو

▪▪▪

راڄ محمد "جمال" پلي

(1941-1991ع)

عبدالرحيم المعروف راڄ محمد ولد خانصاحب عطا محمد پلي 6- جنوري 1941ع تي پنهنجي اباڻي ڳوٺ خانصاحب عطا محمد پلي ۾ تولد ٿيو. پرائمري ۽ انگريزي تعليم ڪنهن اسڪول يا مدرسي مان حاصل نه ڪيائين پر پنهنجي والد صاحب جي سايه هيٺ سنڌي ۽ انگريزي جي ڪجهه تعليم پرائين. ڪجهه عرصي بعد اورينٽل ڪاليج حيدرآباد ۾ وقتي تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ داخلا ورتائين پر اراڻي جو مضبوط شخص هو. شاعري جي شروعات ڪافي سان ڪيائين ۽ ان کان پوءِ غزل وغيره تي به طبع آزمائي ڪيائين. سندس وفات 16- ڊسمبر 1991ع تي ٿي.

ڪلام

قلب جاڳي جاڳي جاڳ جاڳي ڪر تون نور هدايت

پردا حجابن سب هٽائي ياد کي ڪس تون ياد ۾ لڳين
منجهيئي مدامي ماڳ جانب جوڙيون آهن تو ۾ جايون

عمر سڄي تو سمهي وڃائي جاڳي تونا جوت جلائي
سمجهه لاهي ستاڳ وٺي ڳاءِ تون واحد جون وايون

ات ئي پهر اندر ۾ اوري ڪٽ قلب جي ميلي ڪوري
ڏي تان نوتي جا لاهي ڏاگ ميٽ تون من تان مڙيئي ميرايون

ٻن جاڳي جيئن "جمال" اڄايون ستي ڪٽيون نه پريون پرايون
اوڙي ڏاڙان سب اياڳ ويل نيرون ڪنهن نه ٽرايون

***

فقير حسين بخش ”خادم سروري“

(1930 _ 1992ع)

فقير حسين بخش ”خادم سروري“ جي والد جو نالو پير بخش ذات جو پنگر هو. فقير مرحوم جي ولادت 15- جنوري 1930ع ۽ وفات 12- مارچ 1992ع تي ڳوٺ سليمان خان ڪنڀار ۾ ٿي. رئيس حبيب الله شاهه ڳوٺ آراضي تعلقه ميهڙ ضلع دادو جو رهاڪو هو. شاهه صاحب لڪياري سادات جو پڳدار ۽ رئيس به هو. سندس اٽڪل هڪ هزار ايڪڙ کان مٿي زمين هئي جا سندس انتقال بعد سندس فرزند شاهه خدا ورهائي ڪئي. رئيس حبيب الله شاهه ۽ سندس نياڻي حضرت غوث الحق مخدوم نوح سروڻ“ جا معتقد مريد به هئا. پير ۽ صاحب حسين بخش کي قبله و مرشدنا والد صاحب مخدوم غلام محمد عرف گل سائين کي ننڍي سان موڪليو ان وقت حسين بخش جا ڏاڙهي مڇ جي هو. گل سائين جي محبت ۽ شفقت کين هميشه لاءِ هتي ۾ رهي پيو. قبله و مرشدنا والد صاحب جن جي انتقال بعد کيس زمينداري سنڀال لاءِ ڪمدار طور زمين تي موڪليم ۽ ڪجهه ئي سالن بعد کيس پاڻ وٽ حاضري ۾ رکيم. هو صرف ڪافي جو شاعر هو ۽ ڪافي ۾ پنهنجو نالو استعمال ڪندو هو. مون کيس ”خادم“ تخلص ڏنو ۽ غزل لکڻ تي آماده ڪيو. سندس غزلن جي اصلاح آئون ڪندو هئس ۽ اهو سلسلو آخر تائين جاري رهيو. حسين بخش فقيري بي اختيار ڪئي تنهن ڪري فقير حسين بخش سڏجڻ لڳو. هو ڳائيندو به هو. کيس ريڊيو ۽ ٽي. وي تي به مون موڪليو. لوڪ ڪلچر ڊپارٽمينٽ کيس پاڪستان کان ٻاهر مختلف ملڪن ۾ موڪليندي رهي. مرحوم کي هڪ پٽ پيرو ووڙي به زمينداري سنڀالڻ لاءِ زمين تي موڪليم. اٽي سال کن رهڻ بعد ئي سخت بيمار ٿي پيو ۽ آخرڪار موڪل وٺي ڳوٺ ويو. فقير ثواب ولي محمد خان لغاري ڏاڏيپوٽي (تعلقي مٽياري) جي اڳ رمضان ملهائي (ميلو) ويندي آهي ۽ ان محمد فقير ڪنڀار جي تاريخ اڄي ملهائيندا آهن 9- مارچ 1992ع تي 14- رمضان لاڳيتو ملهائي ٿي ڏينهن بعد فقير آيا ڳوٺ سليمان ڪنڀار ۾ محمد فقير جي تاريخ ملهائڻ اتي فقير حسين بخش خادم به ڳائي وڃائي رات اڌ ۾ ستو، صبح جو کين ته امانت وڃي ڌڻي کي پهتي.

ڪلام

بهار ۾ به گلن کي مون بيقرار ڏٺو
قرار ڪنهن کي نه هو هر ڪو حال زار ڏٺو

سوا غرض جي ڪٿي دوستي رهي آهي
گهڻو مون وقت زماني کي ڪيو يار ڏٺو

اهو ڪٿي آهي جو دل ۾ راز کي سانڍيو
اڄا نه ڪڪر به اڏيو نه رازدار ڏٺو

الاهي ڪيئن پلا پنهنجي پيو قيد وٽ ”خادم“
خدا جو شڪر جو ماحول سازگار ڏٺو

"فيض" بخشاپوري

(1922-1992ع)

فيض الله خان "فيض" ولد مصري خان ڀرڳڙي مارچ 1922ع ۾ بخشاپور ۾ تولد ٿيو. سنڌي تعليم بخشاپور اسڪول ۾ حاصل ڪيائين پوءِ تعليم کي ترڪ ڪري ڪجھ وقت زميينداري ڪيائين ۽ بعد ۾ پنهنجي ڳوٺ جي سردار مير تاج محمد خان ڀرڳڙي جي صحبت اختيار ڪيائين جيڪو هڪ عالم فاضل ۽ سخن شناس هو جنهن وٽ اردو ڪتابن جي مطالعي جو موقعو مليس ۽ شاعري ۾ شروع ڪيائين 1956ع ۾ "مساوات" اخبار جيڪب آباد مان جاري ڪيائين. 1958ع ۾ سندس ڪلام جو مجموعو "شعلهء عشق" جيڪو منظر عام تي آيو. کيس جمعيت الشعراء طرفان "خطيب سنڌ" جو خطاب مليو جيڪو آخر تائين استعمال ڪندو هو سندس شاعري پخته ۽ منفرد آهي سنڌ ۾ سندس ڪيترائي پخته فن ڪو شاگرد موجود آهن 14 مئي 1992ع تي وفات ڪيائين

ڪلام

خاڪ دل ۾ لامڪان آهي
عرش تي منهنجو آشيان آهي

جو اجهان مان فريب هستي ۾
رنگ ۽ بو جو هي جهان آهي

مفلسي ڇو نه پکڙي يا رب
ڪڙي مهمان نه ميزبان آهي

ڪٿي عشق آ ڀت ڪافر
جو مسلمان تي بدگمان آهي

جا پڳاڙيان تي خلق جو ياربار
جو پلا نه حريف جان آهي

راڙ مل کر ٿيان ٿيان ڪنهن کي
ڪوٺي عنبر نه پاڙان آهي

ڪير ترڪان ڪري ٿو سر پياري
امتحان تي جو امتحان آهي

هي ڪلام آهي "فيض" جو شايد
ڪڙي ڪائنات نه ترجمان آهي

***

عبدالحيءَ "سليم" هالائي

(1917 _ 1992ع)

قاضي عبدالحيءَ ولد حاجي منير الدين ابڙو 12 نومبر 1918ع تي هالا ۾ ڄائو. هن ابتدائي تعليم هالا ۾ حاصل ڪري، مئٽرڪ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ٽنڊو آدم مان پاس ڪيائين ۽ پوسٽ ٽيليگراف کاتي ۾ ڪلارڪ مقرر ٿيو ۽ بعد ۾ انسپيڪٽر آف پوسٽ آفيسز ٿيو. ڪراچي مان بي اي ايل ايل بي پاس ڪيائين. بعد ۾ اطلاعات کاتي ۾ انفارميشن آفيسر ٿيو. ڪجهه وقت لاءِ "ڪوٽ سنڌ" کاتي ۾ به نوڪري ڪيائين. جتان انگلينڊ يونيورسٽي ۾ سمعي ۽ بصري تعليم ۾ ايم ايس سي ڪيائين. پاڪستان واپس اچي سنڌ ايجوڪيشن سيڪشن ۾ پڙهائي ۾ پاس ڪيائين. ڪجهه وقت بي ايڊ ڪاليج ڪراچي جو پرنسيپال ٿي رهيو. 1962ع کان 1965ع تائين هنجي "طالب المولي" جي خواهش تي "سروري اسلاميه ڪاليج" هالا جو پرنسيپال ٿي رهيو. اتان واپس انفارميشن کاتي ۾ ويو جتان 1 مئي 1977ع تي رٽائر ٿيو ۽ هالا ۾ سليم هوميوپيٿڪ دواخانو کوليائين. سليم صاحب سٺو شاعر، اديب، اثر نويس ۽ صحافي هو. هن پنهنجي استاد طالب المولي جي پهرين ڪتاب "بهار طالب" ۾ ترتيب ڏني ۽ ان جو تعارف "شعراءِ هالا" "شڪوه سنڌ" ۽ انشائيه ڪتاب "ڪل ياد" لکيائين. عمر جا پويان 15 سال دين جي خدمت لاءِ وقف ڪري ڇڏيائين. پنهنجي حياتي ۾ پنهنجو ڪلام شايع ڪري ڇڏيائين. سليم صاحب 23 آگسٽ 1992ع تي وفات ڪئي.

ڪلام

ان پٽ خاموشي کي پوءِ ڇپندڙ انسان ڪيترو — حسن ظاهر تي اچن ٿين فيلسوف حيران ڪيترو

وڃ سنڀالي انتقالي نفس غدار جو اثار — آهن اسپ هوس کي آڻيندين ميدان ڪيترو

ٿا آ مسڪين نمازي ڪشتي موجون ۾ عشق — اُتا رقابت جو ٿي روڪيندين طوفان ڪيترو

ليڪ رسوائي ڪئي مان عشق جانان عالم ۾ — آءَ ساڙيندين سچ جو سڄو پهچان ڪيترو

ڇت غفلت ۾ ويٺي وات ڏسين راهرو — پنهنجي منزل جو پڇنديون ٿين ڪيترو

ٿيو آ ساهت جي منزل پنهنجي شاهيو راهه — ... ساماني ڪيترو

دل لڳي آهي ته آسيه وفا تي التفات — دل لڳي جي قرب کي آڻين پريشان ڪيترو

●●●

حوالا

صفحو	حوالو/ حوالا
4:	ڪلهوڙن واري دور جو ڪلام ص: 31.
5:	ڪليات، ص: 1/1؛ ڪلهوڙا دور جو ڪلام ص: 9/ ڪلاسيڪي شاعري ص: 21.
6:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 67_92.
7:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 17_23.
9:	تذڪره مشاهير سنڌ ص: 1/193 / مرزا عباس علي بيگ
11:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 144_157
13:	تذڪره مشاهير سنڌ ص 1/179 تي مير حسين علي خان تخلص "حسين" جي جنم جو سن 1829ع ڄاڻايل آهي
14:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 118_128.
26:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 163_167.
32:	مقدمه طالب المولى/ ڪليات علوي ص: 36/46.
33:	مقدمه طالب المولى/ جهانيان جهانگشت ص: 193.
37:	مقدمه طالب المولى/ قاموس ص: 2/1075.
38:	پاڪستاني ڇاپو پهرين ص: 19 / بزم طالب ص: 114_121.
39:	قاموس ص: 1/310 / ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 36
41:	ڪلام [illegible] ڪليات امين
46:	مقدمه طالب المولى/ سنڌي غزل جي اوسر ص: 2/69
48:	سنڌي غزل جي اوسر ص: 2/290
50:	بحث ڪتاب جي ص: 14 تي مير "عاقل" پناهي جي وصال جي تاريخ 14- محرم 1352هه مطابق 18- مئي 1933ع ڄاڻايل آهي. مگر سٺ ساله جنتري موجب 14- محرم 1352هه 18- مئي 1933ع نه بلڪه 10- مئي 1933ع تاريخ ٿئي ٿي. (سٺ ساله جنتري ص: 108).
61:	ياد رفتگان ص: 53.
71:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 108/ قاموس ص: 3/1204
72:	مقدمه طالب المولى/ ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ/ مهراڻ سوانح نمبر ص: 231.
75:	مرشدنا والد صاحب جن جي ٿلهه پاڙي ۾ هئي، ياد "سرور علي" تاريخ سند فرمائي سجع لکي ۽ مهر ٺهرائي. ٿي وارن خطن ۾ اهميت خاص موجود هئي ... واري ڪاوڙ ڪئي جيئن ڇپائي رکيا اٿس ان ڪانسواءِ مهر ٺهرائي. (طالب المولى)
76:	رباعي ويهجهان ص: 3 / ڪليات بيوس
78:	ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري ص: 140.
79:	تاريخ وصال جي ارق لاءِ ڏسو مهراڻ سوانح نمبر ص: 452.
83:	رباعي ويهجهان ص: 13.
84:	مهراڻ سوانح نمبر ص: 472/ ڪليات فاروقي
89:	سنڌي غزل جي اوسر ص: 285_286/ رباعي ويهجهان ص: 15.
90:	تذڪره شعرائي ملا / مهراڻ جا ماڻڪ / رباعي ويهجهان ص: 18.
93:	رباعي ويهجهان ص: 40 / سنڌي غزل جي اوسر ص: 2/260.

96: وياسي ونجهار، ص: 74 / جذب گذاريم جن سين، ص: 300-304

97: اختر هالائي: وياسي ونجهار، ص: 100.

98: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 309 / وياسي ونجهار، ص: 112.

100: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 322 / وياسي ونجهار مطابق سندس ولادت 29 نومبر 1895ع ۾ ٿي ٿي اهي ص 102.

103: فقير الله ڏنو اسڪو وارو هي بزرگ حضرت غوث الحق مخدوم نوح علي رحمت جي جو مريد هو (طالب المولى)

104: ڪليات، ص: 1448/3.

107: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 361

109: ڪليات، ص: 365/1 / نئين تحقيق موجب سندس ولادت 1882ع ۾ ٿي (طالب المولى) / سندس وصال جي تاريخ ڏوڪس: ڪلام منثار فقير رسالو خدائي.

110: وياسي ونجهار، ص: 170-188

112: سيد صالح محمد شاه / مهراڻ سوانح نمبر، ص: 351 / ڪليات اول.

114: وصال: 1 جمادي الثاني 1386هه مطابق 17 سيپٽمبر 1966ع ٿيو وياسي ونجهار، ص: 231.

115: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 382 / وياسي ونجهار، ص: 220.

120: ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري، ص: 37

124: مخدوم طالب المولى / سنڌ جي سوکڙيون، ص: 21-22.

132: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 374-375

135: مخدوم طالب المولى / مهراڻ شاعر نمبر، ص: 433-436.

140: تفصيلي احوال لاءِ ڏسو مهراڻ شاعر نمبر، ص: 763.

141: ڪليات، ص: 1321/3.

142: سنڌي غزل جي اوسر، ص: 387.

144: مخدوم طالب المولى / رسالو شيخ زندگي / مهراڻ شاعر نمبر، ص: 293

154: آفتاب عشق

156: ڪليات، ص: 1331/3 / تاريخ وصال تقويم هجري مطابق آهي.

162: ڪليات، ص: 1347/3 / سنڌي غزل جي اوسر

166: مخدوم طالب المولى / ڪليات، ص: 1160/3

168: مهراڻ شاعر نمبر، ص: 49.

183: مهراڻ شاعر نمبر، ص: 572.

192: مهراڻ شاعر نمبر، ص: 539.

195: رسالو روح رهاڻ اڪتوبر - ڊسمبر 1989ع

مددي وسيلا

1. آفتاب عشق ناني فقير مرتب سردار الطاف حسين لاڪو 1989ع
2. اصغر سائين جو ڪلام جمعيت علماءِ سڪندريه جنرل پرنٽر لاهور 1400هه
3. الرحيم (سنڌي) 1967ع-1968ع شاه ولي الله اڪيڊمي
4. الوحيد اسڪ آزاد نمبر، سنڌي ادبين جي سهڪاري سنگت 1979ع
5. بحرالعميق سيد چيزل شاه
6. بزم ڪافي
7. تذڪره شعرائي هالا منير هالائي 1944ع
8. تذڪره مشاهير سنڌ
9. جنب گذاريم جن سين جي ـ ايم ـ سيد سنڌي ادبي بورڊ
10. جهانيان خاندان وڏـ جي مثالي انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي 1972ع
11. خيرپور جي ميرن جو علمي، ادبي، سياسي ۽ ثقافتي حصو ڊاڪٽر عطا محمد حامي 1994ع
12. ديوان بلبل ادبي بورڊ
13. ديوان قليچ، سنڌي ادبي بورڊ
14. ديوان گلزار لعل مصنف فقير لطف علي اشرف آفسيٽ پريس سکر 1989ع
15. راز وقياز مصنف مير محمد خان نياز
16. رچنا، آڪٽوبر ـ ڊسمبر 1989، ڪلڪتو
17. رسالو بحر العشق گل محمد سهڻ روشني پبليڪيشن ڪنڊيارو 2005ع
18. رسالو خدائي ڪلام مختار فقير راڄڙ
19. رسالو رچنا ڪلڪتو
20. رسالو نئين زندگي
21. سنڌ جي سوغاتون رشيد احمد لاشاري 1992ع
22. سنڌي غزل جي اوسر 1 ڊاڪٽر اياز قادري انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي 1983ع
23. سنڌي غزل جي اوسر 2 ڊاڪٽر اياز قادري انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي 1984ع
24. سونهن ڪي لوڙ، ذوالفقار راشدي، سگند پبليڪيشن لاڙڪاڻو 1982ع
25. صوفي سونهون اسرار ڪڪ ٽرسٽ ڪراچي [illegible]
26. ڪاليون جلد پهريون مرتب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ 1985ع
27. ڪاليون جلد ٻيو مرتب ڊاڪٽر نبي خان بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ 1985ع
28. ڪاليون جلد ٽيون مرتب ڊاڪٽر نبي خان بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ 1990ع
29. ڪلاسيڪي شاعري پروفيسر عطا محمد حامي، سنڌي ادبي بورڊ 1981ع
30. ڪلام بيدل مولف گل محمد انصاري روهڙي شريف 1986ع
31. ڪلام فقير ولي محمد خان لغاري واسطو نبي بخش بلوچ، سنڌي ادبي بورڊ 1968ع
32. ڪليات امين، مرتب پروفيسر محبوب علي چنا سنڌي ادبي بورڊ 1990ع
33. ڪليات بلبل، سنڌي ادبي بورڊ
34. ڪليات بيوس

35_ ڪليات ٽارڪ، سنڌي ادبي بورڊ
36_ ڪليات علوي، ڊاڪٽر عبدالخالق سهروردي، سنڌي ادبي بورڊ جامشورو 1993ع
37_ ڪليات ڪمال، مرتب اطهر گيلاني، سنڌي ادبي بورڊ 1979ع
38_ ڪليات ناز، مؤلف پروفيسر ڊاڪٽر عطا محمد ”حامي“ سنڌي ادبي بورڊ 1987ع
39_ ڪلهوڙا دور جو ڪلام، مرتب لطف الله بدوي، سنڌي ادبي بورڊ 1964ع
40_ ڪي پراڻا ڪي سڄا، جي الانا، وفاقي اڪيڊمي ڪراچي
41_ گلدستي جمعيت الشعراء، مرتب محمد علي جوهر وغيره
42_ گلجند قلاده، مصنف فقير عطا حسين ”عطا“ شر، الامين پبليڪيشن 1991ع
43_ مضمون ۽ مقالا، علامه عمر بن محمد دائود پوٽو، مرتب خانم خديجه دائود پوٽو، شاهه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪميٽي حيدرآباد ڀٽ شاهه 1978ع
44_ حج جي ماڻ، مولانا عبدالوهاب چاچڙ، سکر هسٽاريڪل سوسائٽي سکر 2001ع
45_ مهاڻي مٿانئن مشاهير، غوث محمد گوهر، الڪبير اڪيڊمي کوٺڙي ڪبير 1998ع
46_ مهراڻ جا مالڪ، نئين زندگي 1960ع
47_ مهراڻ سوانح نمبر، سنڌي ادبي بورڊ 1990ع
48_ مهراڻ شاعر نمبر، سنڌي ادبي بورڊ 1990ع
49_ نوائي فراق، مصنف حاجي محمد اسحاق هالائي، صفدر پرنٽنگ پريس ميرپور خاص 1958ع
50_ وياسي ويهجهار، غلام محمد گرامي، سنڌي ادبي بورڊ 1977ع
51_ يار عاطي، محبوب سروري، محفل سروري هوسڙي 1959ع
Dr. H.I Sadarangani, Persion Poets of Sindh. – Sindhi Adabi Board 1987_52

=

سنڌي ادبي بورڊ طرفان تازا شايع ٿيل ڪتاب

(1) چيرو ٽڙيون، مخدوم محمد زمان 'طالب المولیٰ'
(2) جنت النعيم في فضائل القرآن الڪريم، مخدوم محمد هاشم ٺٽوي
(3) مجمل سرست جو سنڌي ڪلام، مرتب: عثمان علي انصاري
(4) مجمل سرست جو سرائيڪي ڪلام، مرتب: مولانا حڪيم محمد صادق رانيپور
(5) ديوان بيدل، مرتب: سيد عبدالحسين شاهه موسوي
(6) احوال و آثار عبدالقادر بيدل صوفي القادري (فارسي)، ڊاڪٽر عبدالغفار سومرو
(7) ينابيع الحياة الابدية في طريق طلاب النقشبنديه (جلد پهريون)، مخدوم ابوالحسن ٺاٽوي
(8) سالڪ جو سفر، سنڌيڪار: پرياس پيرومل آڏواڻي
(9) توکي سون ساريو، زيب سنڌي
(10) سنڌ جي سياسي جدوجهد، ڊاڪٽر محمد لائق زرداري
(11) ڪرڻي جهرڪيل (شاعري)، استاد بخاري
(12) خيابانِ عمل، مرتب: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
(13) تحفة الڪرام، مير علي شير قانع / سنڌيڪار: مخدوم امير محمد
(14) چچ نامه، علي ڪوفي / سنڌيڪار: مخدوم امير محمد
(15) ماٺيو شهر پنهنجو، غلام رباني آگرو
(16) حج بيت الله، ڊاڪٽر خالده سڪندر منڊرو
(17) پرائيس ڪهاڻيون، ولي رام ولڀ

سنڌي ادبي بورڊ طرفان عنقريب شايع ٿيندڙ ڪتاب

(18) مخزن المخطوطات (سنڌي/انگريزي)، مخدوم سليم الله صديقي
(19) اسلامي ادب جو تنقيدي جائزو (1947ع کان پوءِ)، ڊاڪٽر محمد ادريس السنڌي
(20) سنڌ ۾ رهندڙ بلوچ قبيلا، رحيمداد مولائي شيدائي
(21) سنڌ گزيٽيئر (جلد پهريون)، ايڇ. ٽي. سورلي / سنڌيڪار: سليم احمد
(22) روم جي شهنشاهت جو زوال ۽ خاتمو (ڇهون)، سنڌيڪار: عنايت بلوچ
(23) مخدوم جعفر بوبڪائي (سوانح، علمي ڪارناما)، ڊاڪٽر مولانا عبدالله ڪوسو
(24) ڪجهه ٽيڪي رندا سي (تنوير عباسي)، مرتب: يوسف سنڌي
(25) 100 عظيم ڪتاب، سنڌيڪار: محمد احمد منصور عباسي
(26) هليو آ، هليو آ، ملائشيا، الطاف شيخ

شاعر يا شعر لکندڙ ڀلي ڇيڏي پر وڏي عمر ۾

جو ڪجهه به هجي ته به انسان آهي، سندس خواهشات ۽ جذبات پوڙها ٿيڻ جي بدران جوان ٿيندا آهن. جيئن ته "مرد چون پير شود حرص جوان مي گردد" يعني ماڻهو (عورت ۽ مرد) جڏهن پوڙهو ٿيندو آهي ته سندس حرص جوان ٿي ٿو پوي. تنهنڪري پيرائپ ۾ يادن کي پڻ شاعر يا شعر لکندڙ لکندو آهي. اهڙا مثال پيرائپ وارن شاعرن جي ڪلام ۾ آل جال موجود آهن. اهي يادن کي لکڻ انساني فطرت جي تقاضا آهي، نه ڪي ڏوهه.

غير شاعر ۾

جيئن وڏيءَ ڄمار ۾ ٿيڻ جهڙو ڪرڻ ۽ يادون ياد ڪري اکيون ڀرڻ
لڙي لاڙي لنهي سچون حاصل ڪندو آهي، جيئن
پيريءَ ۾ پليئي - اکيون آريءَ ڏي ڪشي — شاهه

طالب المولیٰ
٢٤ ذوالحج ١٤٠٧ھ
٢٣ جولاءِ ١٩٨٧ع
هالا

صاحب خان "سورهه" ميراڻي - نئون ديرو
Cell No : 0344 - 3919786

Soorih Sindhi Adab

HOME | شخصيتون | ڪتاب | سنڌي ادب جا دور | More

اسان جي ڪوشش.......

سنڌ جي تاريخ ، ٻولي ۽ ادب بابت مڪمل ڄاڻ پهچائڻ ، جيئن پنهنجي ٻولي جو سرمايو دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ تائين پهچائي سگهجي.

شاگردن لاءِ هرقسم جي معلومات مهيا ڪجي ٿي جيئن هر امتحان ۾ ڪامياب ٿي سگهن

Website designed & edited by:

Yasir Ali Korejo
S/O Muhammad Qasim
Professional: Linguistic (English) , Information Technology
Qualification: BS(English linguistics),MA (English Literature), B.com, I.com, D.I,T
Profession: English Lecturer.

اسان جو فيس بوڪ پيج

والد جو نالو : بهادر علي

پيدائش : ڳوٺ ڪبڙو تعلقو رتوديرو ..... جنم جي تاريخ : 1975/04/08

تعليم : پرائمري ، پرائمري اسڪول ڳوٺ ڪبڙو

مئٽرڪ ، هاءِ اسڪول نئون ديرو 1990

انٽر ، گورنمينٽ ڊگري ڪاليج لاڙڪاڻو 1992

گريجوئيٽ ، شاهه عبداللطيف يونيورسٽي خيرپور 1994

پوسٽ گريجوئيٽ ، شاهه عبداللطيف يونيورسٽي خيرپور1997

نوڪري ، سنڌ پوليس ضلعو لاڙڪاڻو.

وجهه شهرت .... شاعر ، ڪهاڻيڪار ، ناول نويس (ڀاڱن ۾) ، مضمون نگار

۽ تاريخ سهيڙيندڙ

https://www.facebook.com/maqbool.merani

http://soorihsindhiadab.website2.me